Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ltn
V 97

1 9 99

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՍԻՐՏԸ

ԳՐԵՑ

ՕՐԻՈՐԴ ԱԼԻՍ

ԼՔՕՔ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՏԻՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՏԻԳՐԱՆ ՃԻՎԷԼԻԿԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿ. ՍՍՀ ԳԱ
ZOOR-ԱԷԴ.ՍԳՐ
Գ. ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. ՃԻՎԷԼԻԿԵԱՆ

1891

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՍԻՐՏԸ

ԳՐԵՑ

ՕՐԻՈՐԴԱԼԻՍ
ԼԵՌ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

—Ի՞նչպէս կը գտնես, Սօֆի, մէն մի առանին վերջը կրկնուած այս յանդերգն, հարցուց Բուբուլ իր չքնաղ աթոռին վրայ դառնալով դաշնակին առջեւ, ուր նստած էր մի քանի վայրկենէ ի վեր իր նոր հեղինակած երգին եղանակը փորձելու։

—Աքանչելի կերպով յաջողած է, պատասխանեց Սօֆի, որ ոտքի վրայ կը կենար անոր քովմտաղրաղ թեւը դաշնակին կրթնցուցած։ Երգիդ անունը, յարեց, Հոգիը նոյն իսկ այդ թրթռուն նուագին մէջ կերեւայ։ Կարծես թէ իրօք հովին հեծեծմունքը կը լսես ատոր մէջ, և ձայներու այդ արագ ելեւէջը մանաւոր հրապոյր մը ունի ինծի համար։

—Բայց սկզբնաւորութիւնը քիչ մը դանդաղ չերեւա՞ր քեզի։

—Ընդհակառակը, սկզբնական ծանրութենէ ետքը այդ ոգեւորումը շատ բնական կը դանեմ, բսաւ միշտ իր մտաղրաղ կերպովը։ Յետոյ յարեց։ բայց եթէ կուզես, անգամ մըն ալ երգէ այդ մասը, և աւելի ուշադրութեամբ մտիկ ընեմ։

Բուբուլ աթոռակը չրչեց վերստին, և իր նուրբ մատները դաշնակին ստեղնից դոյնէն ոչ նուազ սպիտակ՝ աչխոյժ ու չնորհալի չարժուձով մը սլացան անոնց վրայէն նախանուագի մը թռչտուն եղանակաւ։ Յետոյ լսուեցաւ իր անոյշ ձայնը հետեւելով նուագին ընկերակցութեան, ձայն մը լի ներշնչմամբ, և հրապուրիչ ներդաշնակութեամբ, պղտուն, գօրեղ և արտառուչ միանգամայն։

Հազիւ տասնեւութը տարեկան կերեւար Բուբուլ, իր չքնաղ դէմքը փողփոզուն էր և վարդանոյշ։ Սպիտակ նռնջի վրայ բանուած բենեւոա մը կիջնէր ուսերէն մինչեւ ոտքը, ժանեակներու ծփանքի մը մէջէն ցոյց տա-

Հ 97-60

լով կուրծքին վերին մասը ձիւնափայլ, որ կելեւէջները դաշնակին մէն մի թրթռումին հետ, և ուրկէ անհատնում ալիւն մը կը յորդէր մէն մի շեշտին, մէն մի վանկին։

Դալարազարդ Ջերմոցին ապակեայ գմբեթին տակ, ուր խիտ առ խիտ հիւսուած սաղարթներու ճեղքերէն հազիւ կանդրադառնար երկնից կապոյտը, պատուհաններէն կախուած բաց վարդագոյն անդուսկ վարագոյրներն հրաչէկ դոյներով կը վառէին մայիսի կէս օրուան արեւու մը ցոլքերով, և դրանց ու պատուհաններուն ոսկեճամուկ շրջանակներուն զարնելով իրենց փայլը, վարդի, բոցի ու ոսկւոյ ներդաշնակութեամբ մը կը լեցնէին այդ երփներանգ տունկերով լի ծաղկոցը, ուր ամէն երկրի ու ամէն եղանակի եզական բոյսերը միացած էին ճոխ, նուրբ և այլանդակ թաղարներու հաւաքածոյի մը մէջ։

Բնական և արուեստական հրաշալիքներու այդ խառնուրդին մէջ, այդ արշալոյսով և վերջալոյսի անճշդելի թոյրերուն քաղցը ազդեցութեան տակ՝ տարօրինակ բոցով կը նշուլէին Բուբուլի ոսկեթել վարսերը պսակաձեւ իննալալ դէմքին բոլորտիքը, որուն դէղը կը կրկնապատկէր երգին յուզումը, և այն արեան շրջումները, որք կիսամերկ կուրծքին վրայէն սողոսկելով՝ կ'ընէին մինչեւ այտերն ու ճակատը՝ և մանրիկ սարսուռներով ժարմնոյն բոլոր ընդհրքը երեւան հանելով։

Սօֆի իր ընկերոջմէն մէկ քանի տարեկան մեծ կը թուէր. և դմայլելի հակապատկեր մը կընծայէին այդ երկու նորատի աղջիկներն իրարու քով, մին իր չողչողուն զուարթութեամբը և միւսն իր նուաղկոտ մելամաղձութեամբ, մին իր ոսկեցնցուղ խոպոպներով, միւսն իր սեւաթոյր հիւսկէններով։

Բուբուլի աչերն ալ այն անսահմանելի և անկայուն գոյնն ունէին, որ մերթ մութ՝ մերթ բաց, մերթ փայլուն՝ մերթ խորին՝ ծովուն ալիքն ալ կը ցոլացնէին, երկնից աստղիկն ալ իրենց հարազատ երանգներով։ Իսկ Սօֆի լայն թախծալից սեւ աչերը ունէր, որոց երկար արտեւանունքը կարծես միշտ արցունք մը ծածկելու խորհրդաւոր ամօթխածութեամբ կ'ինայէին փափուկ մարմրին վրայ, անոր անբիծ սպիտակութեան նոր փայլ մ'ընծայելով։ Զուարճալի էր դէմքը և նիհար առանց ոսկրուտ ըլլալու, և քիմն այնպիսի նրբութեամբ մը յօրինուած էր որ շրթանցը բառորածիր դծին ու բարակ յօնքերուն հետ մտացածին պատկերի մը եբեւոյթը կուտար իրեն։ Հանդարտ, խոհուն և լուրջ էր իր կերպարանքը, տարիքէն առաջ հասունցած երիտասարդութեան ծանրութեամբ, ուր կերեւային փոխ առ փոխ նրբազգայիկ հոգւոյ մը բոլոր տառապանքներուն անխուսափելի հետքերը։

Ծաղկանց ամօրն հետ եկած էին անոնք բնակիլ այդ-ամաբանոցը, որ

Պէօյիւք-Ծերէի ծովափանց ճոխութիւններէն մին էր, և որ իր դրացի պարտէզներուն հետ, վեցամսեայ քունէ մը յետոյ՝ կը բանար իր դռները պերճ նախագաւթի մը մտքական շքեղութիւնները ցպարզելով՝ Ովկէանոս կապտագեղ տարածութեան առջեւ լայնածիր։

Հաւատարապես ճոխ ապարաններ կը զարդարեն այդ ընդարձակ ճեմավայրը, իրենց գեղեցիկ ճարտարապետութեամբը և հիանալի պարտէզներու թարմ ու զուարթ տեսքովը։ Բարձրաբերձ չինքեր, մարմարիոնէ սիւնակներ, զանազան անդրիներ, կարծես յանկարծ ոգի կառնուն այդ եղանակին մէջ ազատեաներու դալար սաղարթուց, ծովուն վրայ յուշիկ նաւուղ մակոյկներու, վայելուչ կառքերու, առոգ ձիերու և վայելքներու երթեւեկութեան հետ։

Փոշելից փեղկերու ներքեւ թագուն պատուհաններ կը բացուին աբեւուն ճառագայթից առջեւ, և դեղազմայլ ծաղկանց անոյշ բոյրերը կը ծաւալին, կիսովին վեր քաշուած շերտագորեր ոսկեծոպ վարագոյններու ետեւէ փափկակեաց էակներու ներկայութիւնը մատնող դուռնադեղ շշուկ մը կ'ելլէ։ Ջադեստի մը ծայրը ցոյց կուտան, և մերթ դաշնակի մը ստեղնից վրայ սլացող նուագներ կը լսուին անոնց խորերէն։ Փարթամ ապարաններու դրանց քով շարուած նստարաններու վրայ մոռցուած վէպ մը, նկարատետր մը կամ փունջ մը ցոյց կուտայ տան տիրուհւոյն նուրբ ճաշակը։ Այդ չքեղ չէնքերու սակաւաթիւ չարքը աղնուապետութեան և քաղաքակրթութեան անոյշ հով մը կը բուրէ, որ ամենէն անտարբերը անցորդին իսկ նշմարելի է։

Այդ հովը, այդ քաղցը բոլորը իր սքնոլորտին մէջ կը շրջապատեր լուվին երկու աղջիկները։

—Սօֆի, ինչո՞ւ դիտողութիւն մը չես ըներ, հարցուց Բուբուլ, տեսնելով որ իր ընկերուհին լուռ կը կենար։

—Հեղինակութիւնդ և երգելու կերպդ այնքան հիանալի են, որ կը յափշտակուիմ, և ոչ միայն չեմ մտածեր դիտողութիւն ընել, այլ և կը վախնամ զքեզ ընդմիջելէ որ չըլլայ թէ ձայնդ լսելու հաճոյքէն զրկուիմ։

—Ա՛հ, բայց որքա՜ն կը սիրես զիս, հարս ալ ճիշդ այդպէս է, ինչ որ ընեմ լաւ կը գտնէ, և երկուքդ մէկէն այնքան կը գոհանաք ու երես կուտաք ինծի, որ շատ դառն պիտի դայ սրտիս, եթէ ուրիշները հակառակը հաստատեն։

—Ես ո՞վ այդ անիրաւ համարձակութիւնը պիտի ունենայ։

—Ո՞վ կըսե՛ս, մեր գեղարուեստից մասնաժողովը։ երկու օրէն նիստ ունինք, և երգս ժողովական օրերոդաց դիտողութեան պիտի ենթարկուի։

—Հաւատա՛, Բուբուլ թէ դարձեալ ամենուն հիացումը պիտի դրա-

ւես։ Ես կը զարմանամ տաղանդիդ նորանոր ծաւալումներուն վրայ, և քսածիս հաւատալուս համար մի՛ մոռնար թէ քսրդ ըլլալէ առաջ վարժուհիդ եղած եմ։

—Կրնա՞մ ատիկայ մոռնալ, Սօֆիս։ ամեն բան քեզ կը պարտիմ արդէն։ Կը վախնամ միայն որ դիս շատ սիրելուդ, թերութիւններս ալ ձիրքերը կերեւան աչքիդ։

—Ենթադրենք թէ այդպէս ըլլայ, բայց ի՞նչ պիտի ըսես մեր ընկերուհեաց դատաստանին համար։ Գեղարուեստից մասնախումբերու կազմութենէն ի վեր քանի ժողով որ ունեցանք, ամեն ճիւղերու մէջ առաջինը եղար։

—Իցի՛ւ թէ այդպէս ըլլար։ Կը խոստովանիմ թէ յայտնելու փառասիրութիւնն ունիմ. վասն զի առաջին անգամ ես էի որ արուեստագէտ աղջիկներ հաւաքելով այս ընկերութիւնը կազմեցի, և շատ կը վախնամ որ ծաղրելի կըլլամ, եթէ միջակ կարողութիւն մը ցոյց տամ այս գործին մէջ, որուն նախանձեռնութիւնը ունեցայ։

Արդարեւ Բուբուլ էր կազմեր Արուեստագէտ օրիորդաց ընկերութիւնը, Հայ օրիորդաց մէջ գեղարուեստից ճաշակը տարածելու, և անոնց առ այդ ձգտումները մշակելու նպատակաւ։

Ընկերութիւնը կը բաղկանար երեք մասնախումբերէ, երաժշտութեան, գրականութեան, և նկարչութեան ճիւղերուն նուիրուած, որք տարւոյն մէջ մի եղանակին մէկ մէկ հրապարակային հանդէսով պիտի ներկայանային հասարակութեան, իրենց նպատակին գործադրութեան համար պէտք եղած հասոյթին հայթայթելու։ Երաժշտութեան մասնախումբը նուագահանդէս մը պիտի տար ընկերուհեաց տաղանդը հրապարակ բերելով, նկարչութեան մասնախումբը օրիորդաց ձեռակերտներէն արուեստահանդէս մը պիտի կազմակերպէր և գրական մասնաժողովը ընկերուհեաց աշխատասիրութիւններէն թատերական ներկայացում մը կամ բանախօսութեան երեկոյթ մը պիտի կարգադրէր։ Ասկէ զատ օրիորդաց երկասիրութեանց ընտրելագոյնները մասնաւոր հատորով մը պիտի հրատարակուէին։

Սոյն կազմակերպութենէն ի վեր հազիւ չորս ամիս անցեր էր տակաւին, և յիսունէն աւելի օրիորդք մասնակցած էին արդէն Արուեստասիրաց խումբին։ Գրականութեան և գեղարուեստից ճաշակը անհատատալի ծաւալումներ կառանար ամենուրեք, և ազգին մէջ թագուն տաղանդներ երեւան կուգային ամեն օր։ Մէն մի նստի մէջ ընկերուհեաց աշխատութիւնք կը ներկայանային, և ժողովոյն կոչմանէ մրցանակի արժանացող գործերը խնամքով կը պահուէին ժամանակին անկէ օգուտ քաղելու դիտաւորութեամբ։

Ժողովական օրիորդներէն մաս մը փափաք յայտնած էր արական սեռէ օժանդակ մասնախումբ մ՚ունենալ գրագէտ, արուեստագէտ և բանիբուն անձերէ բաղկացեալ, իրենց բոլոր գործողութեանց վրայ հսկողութեան մը հոգն ստանձնելու համար։ Այլ Բուբուլ էր բոլոր ոյժովը դէմ կեցած էր այդ գաղափարին, պնդելով թէ արանց օգնութեան դիմել՝ տարակուսիլ էր իրենց բուն կարողութեանց վրայ, թէ արանց միջամտութիւնը կրնար իրենց ծրագրին հակառակ արդիւնք մը յառաջ բերել, քանի որ անոնք իրենցմէ տարբեր կերպով կըմբռնէին կնոջ կոչումն ու դերը մարդկութեան մէջ, և թէ վերջապէս յայտնելու միակ պայմանը ինքնօգնութեամբ յառաջանալու սկզբան մէջ էր, որ թէեւ դանդաղ այլ ապահով ճամբով մը պիտի տանէր զիրենք իրենց նպատակին, որ էր կնոջ բարոյական կարողութեանց բարձրացումն։

Ժողովական օրիորդք՝ հակառակ իրենց հպատակութեան համար ունեցած ճաշակին, որ իրենց սեռին ընդոծին ծուլութեան և անձնական անվստահութեան արդիւնքն է անշուշտ, յաղթահարած էին Բուբուլին պերճախօսութենէն, պահելով միշտ իրենց համոզումները, որք չէին կրցած սակայն արգելք ըլլալ Արուեստագէտ Օրիորդաց ընկերութեան դուռ իգական մարմին մ՚ըլլալուն։

Եւ հիմայ Բուբուլ իր երգը կը շարունակէր դաշնակին առջեւ, իսկ Սօֆի եկեր նստեր էր վարդագոյն անդուռէ ծաղկենկար բազմոցին վրայ, և գլուխը ալ ձեռքին կրթնցուցած կը կենար։ Աչուըները անհուն երեւակայութեան մը մէջ մոլորած՝ խորին թախծութեան մ՚արտայայտութիւնն ունէին։ Այդ արտառուչ նուագը կօրօրէր իր խոհերը, նորատի աղջկան ձայնին ոլորումները հիմակ ամպերու եռեւէն սուլող հողմին բնկերակումներն ունէին իրեն համար որ կառնէին կը տանէին իր միտքը հեռաւոր ծովու մը անդունդին մէջտեղը սեւ ամպերով դմբէթեալ։ Փոթորիկը կը գոռար անոնց եռեւէն իր բոլոր սպառնալեօք՝ ահաբեկելով ճամբորդի նաւ մը, որ իբրեւ խաղալիք կը տատանէր խեռ ալեաց ձեռքը մատնուած, կը նչմարէր անոր մէկ անկիւնը կծկտած սարսափահար դէմք մը գունատ, որ իր բազուկներն իրեն կը կարկառէր օգնութիւն խնդրելով։ և հողմը կը մռնչէր անդուլ իր յաւիտենական յանդերգը, և նաւը կը ծփար ու կը թաւալէր։

Ջերմոցին մէջ հոս հոն ցրուած փոքրիկ պուրակներու կատարը թրջուող սարեակներու և սոխակներու դեղդեղանաց հետ չքեղ վանդակներու մէջ փակուած քանաչիկներու ճլվլիւնը կուգար խառնուիլ մերթ ընդ մերթ դաշնակին ու կուսին մեղեդեաց, և այն ատեն իրօք ոչ թէ ծովու, այլ ներդաշնակութեան փոթորիկ մը կը յառներ իրենց չուրջը։

Ցանկարծ Բուբուլ դադրեցաւ երգելէ, և տեղէն ելնելով՝ ցած աթո-

ձակ մ՛առաւ ու եկաւ իր բարեկամուհւոյն դիմացը նստելու։ Իրենց ետեւը կը բարձրանային երկու խոշոր արմաւենիներ, որոց ողկուզաձեւ ոստերը կանդրադառնային լայն աւազանի մը վճիտ հայելւոյն մէջ։ Թուփեր ու, ծաղիկներու, չիւղերու անթուելի տրձակները անցուդարձի ձեւերով մէկ եղրէն միւսը կերկննային լճակին, որուն վրայ այդ ծղեաց ու ծղօտից անհամար խաղապատուհէն փոքրիկ դիւբաբեկ կամուրջները կը դոյանար։ Չուրին մէջէն կը բարձրանային զանազան տունկեր լայն տերեւներով, ուռճալից ոստերով, և կուգային խառնել իրենց թաւշանման կանաչը աւազանին չեզուտ քարերուն վրայ պսակաձեւ ինկած վարդերուն մէջ տեղը, որոց ճիւղերուն վաթթուած նուրբ ծղիներ օձաձեւ սողոսկելով մինչեւ վար կիջնէին չուրին երեսը, անոր մէջ լողացող բոյսերուն հետ գրկընկերանալու։

Աւազանին դիմացը կը կենար դաշնակը բաղմաստեղն ոսկի աշտանակներով և գրասեղան մը և գրադարան մը՝ երկուքն ալ չինական խայտաճամուկ նկարներով զարդարուն։

Հովանոցին աջ և ձախ կողմերն ալ փոքրիկ ջերմոցներ կային, որք նաբընջի և լեմոնի մեծամեծ տունկերու կանաչ տերեւներով, ճերմակ ծաղիկներով ու դեղին պտուղներով կը պսակէին գոյն գերթ հարս մը ժըպտուն և գեղանոյշ։

Վերը ջերմոցներուն ետին կերեւային ռուսական գեսպանատան անտառները, որք թաւ ու դալար կը վերցնեն իրենց բարձրաբերձ գլուխները վարսագեղ՝ ծովափնեայ ապարանիներու վերեւէն անցնելով ու ծաւալելով։ Այդ խիտ առ խիտ ծառոց թուխ տարածութեան վրայ՝ կը նկարէին ծաղկազարդ բուրաստաններն ու գունափայլ շէնքերը իբրեւ նկարչի մը կտաւին մութ յատակին վրայ։ և պատկերին եռեւը երկինքը, և անոր ստորոտը ծովը, երկուքն ալ կապոյտ, երկուքն ալ անեզր իրենց լայն բազկաց մէջ ընդգրկելով այդ դեղազմայլ տեսարանը։

Սօֆի միշտ իր մտածութիներուն հետ էր։

Բուբուլ վայրկեան մը լռութեամբ զոյն դիտելէ ետքը ըսաւ անոյշ ձայնով մը։

—Ի զո՜ւր, ձայնս ալ, երգս ալ չկրնար զքեզ սփոփել այսօր։ Բայց ինչո՞ւ Սօֆիս, այդքան կը տրտմիս, դեռ մինչեւ երիկուն ժամանակ ունինք յուսալու։

Սօֆի զարթում մ՛ունեցաւ յանկարծ, և բեկեալ ձայնով մը՝ որ ներքին յուզում մը կարտայայտէր, պատասխանեց։

—Ջեմ գիտեր։ երբէք այսքան յուզուած չէի զգացած ինքզինքս— Ցետոյ իր վրայ ճիգ մ՛ընելով շարունակեց։—Գիտես թէ որքա՜ն հանդարտ եմ սովորաբար, բայց այս վերջին պահուն համբերութիւնս կը հատնի։

—Առաւօտնէ ի վեր այդ տրամադրութիւնդ կը նշմարեմ ես, և զքեզ զբաղեցնելու միջոցներ կը փնտռեմ, բայց միշտ խոհերուդ կը վերադառնաս դուն։

—Բոլոր ճիդերդ կը դուշակեմ, Բուբուլիկ, ես ալ իմ կողմանէ կը ջանամ խոովիչ նախազգացմանդս յաղթել, սակայն չեմ կրնար։ ամէն բան կը վրդովէ զիս այսօր։

Բուբուլ իր բոլոր զգայնութեամբը չէր կրնար ըմբռնել այս ծայրայեղ յուզումն այն հանդարտ էակին, որ իր ըղձից իրականացման պահուն իր քնաւորութեան դէմ կապստամբէր։

Սօֆիի եղբայրը որ Հռոմ կը գտնուէր տարիներէ ի վեր ապարանին մէջ կսպասուէր ժամ առ ժամ։ Իր ճամբայ ելած օրը նշանադրած էր թէ հինգշաբթի կամ շաբաթ պիտի հասնէր։ հինգշաբթին և ուրբաթն անցեր էին արդէն։ Եթէ այն օրն ալ իրիկուն ըլլար ու չիգա՛ր։ . . . Հազարումէկ կասկածներ, սեւ գուշակութիւններ կը պաշարէին իր միտքը, փոթորկի, հիւանդութեան արկածներ կը ներկայանային շարունակ իր երեւակայութեան, և քանի օրը կը տարաժամէր, հետզհետէ իր յոյսը կը մարէր ու կանհետէր։ Եղբօրը դալստեան սպասող քրոջ մը երեւոյթը չունէր, այլ չար դուժիկն մը լսելու երկիւղով համակեալ դժբաղդի մը, և սիրտը կսկսէր դողդողալ, հոգին կընդարձակէր, կը խորունկնար մեծ վշտի մը պատրաստուելու նախազգացմամբ։

Նախորդ օրէն ի վեր ամէն մի չոգենաւու սոյլին՝ դող ելած ապասեր, գիտեր և յուսահատութեան բոլոր դառնութիւնները կրեր էր։ ուստի այն օրը դիտմամբ հեռացուցեր էր Բուբուլ զոյն ապարանէն դնէ այդ տանջանքը խնայելու համար իրեն։

Հիմակ ալ կը մտածէր ժամանակ անցնելու համար առաջարկել որ երթան վրանին գլուխնին կարգադրեն քիչ մը, վասն զի երկուքն ալ առաւօտեան դգեստներով էին տակաւին։ երբ յանկարծ ջերմոցին դրան թեթեւակի զարնուեցաւ, և ծառայ մը ներս մտնելով այցաքարտ մը յանձնեց Սօֆիի։

Նորատի աղջիկը քարտին վրայ նայելով ճիչ մը արձակեց, չառագունեցաւ, յետոյ մարմարի նման ժպտունեցաւ։ «Ա՛ն է, եկեր է, Գառնիկն է», մրմնջեց, և ալ առանց իր բարեկամուհւոյն ուշադրութիւն ընելու՝ տեղէն ելաւ և ջերմոցէն դուրս խոյացաւ։

Բ.

Արդարեւ Սօֆիի եղբայրը՝ Գառնիկ Գումարեանն էր, որ ապաքանին չքեղագոյն սրահներէն միուն մէջ կսպասէր։

Հազիւ քսանեւուրթը տարեկան երիտասարդ մ'էր ան՝ բարձրահասակ վսեմ կեցուածքով եւ մի քիչ խրոխտ նայուածքով։ Ճիշդ իր քրոջ կը նմանէր դէմքով։ Մի եւ նոյն ներքուրթիւնը, մի եւ նոյն ազնուրթիւնն ու լրջուրթիւնն ունէր այրական հզօր կազմի մը հետ միացած։ Սօֆիի նման լինքն ալ կը կրէր այն անոյշ տրտմուրթեան գծերը, որք անքան սրտագրաւ եւ հրապուրելի կընեն դէմք մը։ Իր սեւ ու նուրբ պեխերը անսահման վայելչուրթիւն մը կուտային բոլոր կերպարանքին, որ փափուկ էր առանց կանացի բան մ'ունենալու։ Իր զգեստները արուեստագիտական ճաշակաւ մը խնամուած էին առանց բնաւ սեթեւեթի երեւոյթն ունենալու, եւ շատ լաւ կը յարմարէին իր անձին։

Սրահին ճակատը զետեղուած պատկերի մը առջեւ ոտքի վրայ կեցած՝ հիացման բոլոր քաղցրուրթեամբը գրաւեալ՝ կը դիտէր զայն, եւ իր շրթները կարծես ժպտիլ կը ձգտէին այն հիասրաշ նկարին։

Սօֆիի յուշիկ ոտնաձայնէն սթափելով՝ գլուխը դարձուց, եւ արտասուաթոր քոյրն իր բազկաց մէջ ընդունեց։

—Դո՞ւն ես, քոյրս, ա՜հ, սիրելի Սօֆիս, գոչեց երիտասարդը յուզեալ ձայնով մը։

Մի քանի վայրկեան երկնց գորովանաց յափշտակուրթեան մէջ մնացին անձայն իրարու դիրկ։

—Եղբա՛յրս, իմ սիրելի եղբայրս, չը մոռցա՛ր դիս ուրեմն, մրմնջեց Սօֆի համբուրելով զայն։

Եւ Գառնիկ բոցէ եռանդով մը համբուրելով անոր կակուղ մազերը, մարմարի նման սպիտակ ձեռքերը, կերդնուր թէ ժամ մը, վայրկեան մը հեռացուցած չէր զայն մտքէն, թէ նոյն իսկ իրեն համար ունեցած սէրը թեւեր տուած էր իրեն վարժարանէն եկած պահուն առ նա թռչելու։

«Ա՜հ, եղբա՛յրս, Սիրելի Գառնիկս» կը մրմնջէր Սօֆի գլուխը անոր կուրծքին վրայ ծածկելով։ Եւ չատ մը սիրաշէն արտայայտուրթիւններ, կարօտի բացագանչուրթիւններ իրարու կը յաջորդէին այդ եղբայրական անբիծ գրկախառնուրթեանց պահուն։

—Բայց որքա՜ն ազուորցեր ես, որչա՜փ մեծցեր ես... «կըսէր նորատի աղջիկը այն պարծանքով լի բերկրուրթեամբը, զոր մեծ քոյրերը միայն կրնան իրենց կրտսեր եղբարց նկատմամբ։ Իսկ ան ընդհակառակը նիհար եւ քիչ մըն ալ դունատ կը գտնէր Սօֆին, եւ անհանգիստ յուզմունքով մը կը հարցնէր։ «Ընտակ ըսէ՛, չատ տառապանք քաշեցի՞ր ինձմէ գալուընի։»

—Չէ՛, Գառնիկ, քու կարօտէդ զատ բնաւ ցաւ մը չունեցայ։ Եւ կը նըկարագրէր անոր իր վարած անդորը ու չքեղ կեանքը Գեղամօթի ապարանին մէջ, ուր ոչ թէ իբր վարժուհի մը, այլ իբր տան աղջիկը ամեն տեսակ խնամքով, յարգանօք ու սիրով շրջապատուած էր, կը բացատրէր անոր իր աշակերտուհիէն համար ունեցած անհուն սէրը, անոր յառաջադիմուրթիւնները, անոր տաղանդները, անոր փառաց համբաւը, որոնք երջանիկ կընէին զինքը։ յետոյ խորին համբոյրով մը հպելով իր շրթները անոր վառվռուն աչերուն, կը յաւելուր թէ կեանքի այս ամեն քաղցրուրթիւններուն մէջ զինքը կը մաշէր իր հեռաւորուրթիւնը նաեւ այն կասկածը թէ...։

—Թէ՞...։

—Կը վախնայի որ հո՛ն կը մնաս։ ա՜հ, այս մտածումը կը խենդեցնէր զիս...։ Եւ յուզուելով այս յիշատակէն սկսաւ արտասուել, և աչերէն վազած լուիկ կաթիլները առաջ առաջ կհինային երիտասարդին ձեռքերուն վրայ։

—Բայց հիմա՛ որ քովդ եմ, և ալ չը պիտի բաժնուինք երբեմ՛, կըսէր Գառնիկ թաշկինակով անոր աչերը սրբելով։

—Իրա՞ւ, ալ չը՞ պիտի մեկնիս։

—Նոյն իսկ իմ երջանկուրթիւնս կը պահանջէ որ չը բաժնուիմ քենէ, Սօֆիս, պատասխանեց երիտասարդը իր չրթանցը տանելով անոր նուրբ մատները, որք կը դողդոջային կարգէ դուրս յուզմունքով մը, և զոր ըսպել իսկ չէր մտածեր։ այնքան երջանիկ էր իր եղբօրը դրկաց մէջ, զոր միայն ունէր աշխարհի վրայ։

Չէ՛ք անբաղդ էակ, դուցէ այդ միակ վայրկեանն էր որ կրցաւ անխառն երջանկուրթեան մը ճաշակն առնուլ, մինչդեռ ինքը կը կարծէր թէ իր այլայլուրթեան պատճառաւ չէր կրնար յաղուրդ տալ իր սիրոյ կարօտին, և տարօրինակ բնազդումով մը չէր ուզեր հեռացնել հոգեհատորն իր դրկէն։

Կան զգայուն խորունկ սրտեր՝ որք լի են նախազգացմամբ, և բերկրուրթեան վայրկենի մը մէջ կը տեսնեն յանկարծ։ Խուժանք տխմար կանուանէ զանոնք՝ անկարող հասկնալու այն խորհրդաւոր մրրիկը, որ կանցնի իրենց մէջ։

Ճիշդ նոյն պահուն՝ մինչ Սօֆիի միտքը կը հրճուէր այս երջանկուրթեան սկզբնաւորուրթեան վրայ, սիրան ըսաւ իրեն թէ իրական վիշտն էր որ կը ներկայանար իրեն։

Երիտասարդը նշմարելով իր քրոջ ալեծուփ վիճակին հետզհետէ սաստ-

կանալը, ակսեր էր անհանգիստ ըլլալ։ Կը վախնար որ մէկ դուցէ այդ յանկարծական ուրախութիւնը ջնաս բերած ըլլար փափուկ աղլկան, և ամեն ճիդ կը թափէր անդորրելու համար զայն։ Հարցումներ կուղղէր, անթիւ դգուանքով կը փայփայէր, զուարթօրէն կը խօսէր իր յաղորդութեանց վրայ, կը խօսէր չքեղ ապագայի մը վրայ. ի զո՜ւր Սօֆի հառաչանօք կը պատասխանէր։

Ի՞նչ էր այս պահուն իրեն սպառնացողը, ինքն ալ չէր գիտեր։

—Ա՜հ, Սօֆիա, դուշեց վերջապէս Գառնիկ ինքն ալ փղձկած, ինչո՞ւ չես ըսեր ինծի վշտացդ պատճառը, և ինչո՞ւ կուզես թախծութեամբ լեցնել մեր ուրախութեան այս անգին ժամերը։ Եթէ ունիս գալանի ցաւ մը, մի՛ պահեր ինծմէ, և կերդնում թէ ամեն բան պիտի զոհեմ զայն ազատելու համար։ Խօսէ՛ սիրայ, ըսէ՛ ինծի։ Ա՜յս բնակարանն է արդեօ՞ք ցաւդ պատճառը։ Եթէ այն է, հիմայ կրնանք հեռանալ ասկէ, և ամեն տեղ քեզի հետ պիտի ըլլամ բոլոր կամքիդ ու հաճոյքիդ ծառայելու համար։

Սաստիկ յուզմամբ արտասանուած այս խօսքերը բաւական ուշադրեցին նորատի աղջիկը։ Ծիշեց իր վրդովման մէջ թէ պարտք մ'ունէր, զոր պահ մը մոռցնել տուեր էր իրեն յանկարծ իրարու յաջորդող բերկրութեան և արտմութեան աղդեցութիւնը։

—Ոչ, Գառնիկ, ոչ, վիշտ չունիմ ես, յարեց վերջապէս։ Ուրախութեան արցունք է որ կը թափեմ, և յեղակարծ երջանկութեան ղդացումն է որ հոգիս կալեկոծէ։ Արդէն ըսի քեզի թէ այս տունը՝ իմ հայրենի տունէս ետքը ամենէն նուիրական վայրն է ինծի համար։ Հոս վայելեցի միշտ կենաց բոլոր անդորրութիւնները, և հոս գտայ այն անձինքը, որք ծնողքէս ու քեզմէ ետքը ամենէն աւելի սիրելին դիս աշխարհի վրայ։

Գառնիկ կը փափաքէր դեռ ևս առանձին ձնալ իր քրոջ հետ, սակայն անոր յուզմունքը չափաւորելու յարմար առիթ մը համարեց խընդրել որ ներկայացնէ զինքը այդ ազնիւ անձանց։

—Ուշացար անդամ, յարեց Սօֆի և արցունքը սրբելով զանդակին հնչեցուցած առաջ մը կանչելու, որոյ մէկոյսաւ հրաման խնդրեց Գ. Գեղամօթէն իր եղբայրն իրենց ներկայացնելու։

Պահ մը ետքը Բուբուլ իր հօրը հետ դրան սեմին վրայ երեւցաւ։

Շատ սիրուն զարդարանք մ'ըրեր էր իր նորատի բարեկամուհւոյն ի պատիւ։

Ոսկեդոյն ծաղիկներով բաց կապոյտ ֆո֊լ֊էե չրջազդեստ մը հագած էր, որոյ թոյլ թոյլ ինկող ծալքերը իր բարձր ու չնորհալի հասակին երկայնութեամբը կը պարզէին իրենց փայլը վայելուչ ոլորուձեր յօրինելով ճա-

պուկ մէջքին բոլորտիքը, ուրկէ լայն կապուտ ժապաւէնի կապ մ'անցնելով կը կախուէր վար. ոսկեդոյն թեթեւ ժանեակէ ուսնոցի մը ծայրերը իր ուռուցիկ լանջաց վրայ միանալով՝ անփութօրէն վար կիյնային մինչեւ գոտնցքին ծայրերը։ Ոսկեփայլ մազերը ծոծրակէն դէպի վեր առնուած և գլխուն գագաթն ամփոփուած էին։ Մինչեւ դաստակներն հասնող ժանեակներու, ժապաւէններու մէջէ բոլորշի բազուկներ չուշանի մը թերթերուն չափ սպիտակ ու թափանցիկ դուրս կելնէին երիներանգ ապարանջաններով չողչողուն։ Աչերը որ իր մազերուն գոյնին կը համապատասխանէին, ոչ գոհարներ էին և ոչ կայծեր, այլ ջրով ու ժպիտով փայլուն երկու աստղեր, որոց քաղցրութիւնը անասելի բոցի մը հետ խառնուելով անդիմադրելի հրապոյր մը կտանար։ Մութ խարտեաշ կամարաձեւ յօնքեր թագուհւոյ մը վէս նայուածքը կուտային անոնց՝ երկու կարգ խարտեաշ երկար արտեւանանց հետ, որք ստուեր կը ձդէին նշուլադեղ արշալուսոյ նման թարմ այտերուն վրայ։ Բերանը փոքրիկ դեղաբոյս նռան ծաղիկ մ'էր, անոր չափ սիրուն, անոր չափ փայլուն, որ այտերուն, աչերուն և մազերուն հետ դոդցես գոյն կուտար ու կառնուր։ Այս աղջիկն ամբողջ չող էր և նշոյլ, վարկենէ վարկեան նուաղելու և բոցավառելու հակամէտ ղդայմանց հրեշտակն էր կարծես։

Գարուն, ժպիտ, բանաստեղծութիւն կը միանային այս հրապուրելի էակին վրայ ան պահուն, որ կը մտնէր սրահէն ներս։

Գուժարեան ղարմացման ակամայ չարժուձ մը չկրցաւ զսպել. և փոփոխակի դարձնելով նչմարը այն պատկերին, զոր դիտեր էր պահ մ'առաջ, և անոր տիպարին որ Բուբուլ է, թեթեւակի կարմրեցաւ։

Սօֆի ներկայացման արարողութիւնը խիստ պարզ կերպով կատարեց իր բոլոր ղդացումը դնելով անոր մէջ։

—Ես էլ իմ ուրախութիւնը խառնում եմ սիրելի Սօֆիին քերկրանքին, ըսաւ ծերունին մէկ մի բառին վրայ կենալով, և այնպիսի արտասանութեամբ մը, որմէ կը հասկցուէր թէ Ռուսահայ մ'էր ան՝ երկար ատենէ ի վեր Պոլիս եկած։

Գառնիկ սեղմեց զայն յարդանօք խոնարհելով։

Իսկ Բուբուլ որ արտասուալից կը համբուրէր իր բարեկամուհին՝ յարեց։

—Ա՜հ, ես ալ երջանիկ եմ, շատ երջանիկ։ Սրտիս ամենէն սիրելի եբայրը, ամենէն եռանդուն իղձը կը լրացնէք դուք ժպիտ և ուրախութիւն բերելով սիրելի քրոջս և դաստիարակուհւոյս, զոր ոչ ջերմ սիրովս և ոչ անհուն խանդաղատանքովս կրցած եմ սիրվել ձեր բացակայութեան միջոցին։

Այս խօսքերը այնպիսի անոյշ և զմայլելի հնչիւնով մը արտասանեց

Բուբուլ որ երիտասարդը անոր քաղցրութենէն հրապուրուած՝ խմաստին չկրցաւ ուշադրութիւն ընել։

—Ինչո՞ւ չես ուզեր խոստովանիլ, յարեց Սօֆի, թէ եղբօրմէս հեռու կենացս միակ սփոփանքն եղար դուն։

—Ա՛հ, քոյր իմ, կը դուշակեմ, ըսաւ Գառնիկ, թէ որքան բարեբաղդ եղած ես ասոնք աղնիւ անձանց հետ ապրելով և անոնց սէրը վայելելով, և ես չգիտեմ թէ ի՞նչպէս յայտնեմ երախտագիտութիւնս իրենց։

Գառնիկի ձայնը դրաւիչ շեշտ մ՚ունէր, մեղմ և մի քիչ խորին. իսկ խօսելու կերպն ու շարժուածքն այնքան չնորհալի էին որ իր ազնուութիւնն անմիջական էր ամենուն վրայ։

Ծերունին իր որդւոյն պատկերը տեսնել կարծելով Սօֆիի եղբօր վրայ՝ բարի սրտի մը բոլոր գորովանօք համակրեցաւ անոր և սկսաւ հարցումներ ուղղել Եւրոպայի ուսանողական կենաց այլ և այլ պարագաներուն վրայ։

Գառնիկ այնքան պարզ և բնական կերպով նկարագրեց ամեն բան, և այնքան մտացի խորհրդածութիւններով գունաւորեց իր նկարագիրը, որ ժամ մը չէր անցած տակաւին, երբ երկու աղջկունք և Ծերունին համոզուած էին թէ ընտիր բնաւորութեան տէր անձի մը և հմուտ արուեստագիտի մը հետ կը խօսէին, թէպէտ երիտասարդը միշտ կզգուշանար իր անձին նկատմամբ ակնարկութիւն մ՚ընելէ։

Սօֆի հակառակ իր լռակաց բնաւորութեան՝ չէր կրնար իր եղբօր անձնականին վերաբերեալ հարցումներ ընելու բաղձանքին դիմադրել։ Իսկ ան չուզելով այդ նիւթին վրայ երկարել, բառով մը կը դոհացնէր իր քոյրը այնպիսի նշմայր մ՚ուղղելով անոր, որոյ անհուն նշանակութեան մէջ կը կարդացուէր թէ չատ պանծալի էին այդ տեղեկութիւնները այլոց ներկայութեան խօսելու համար։

Հուսկ ուրեմն Գառնիկ նշմարելով որ օրը կը տարաժամէր, հրաման խնդրեց մեկնելու, սակայն Ծերունին յայտարարեց թէ չէր ներեր որ իր քրոջմէն տարբեր բնակարան մ՚ունենար ոչ միայն այն գիշերը, այլ և երկար առեն, և թէ միշտ իր տան մէջ մասնաւոր սենեակ մը իր տրամադրութեան տակ պիտի դրուէր։

Երիտասարդը չկարենալով ընդդիմանալ այնքան անկեղծ թախանձանաց, ինչպէս նաեւ իր ներքին բաղձանաց, տեղի տուաւ վերջապէս, մեծ ուրախութեան մէջ թողլով իր քոյրը, որ եթէ մեկնէր Գառնիկ, անչուշտ անոր հետեւելու խորհուրդը պիտի ունենար, այնքան երջանիկ էր անոր ներկայութեան։

Գ.

Սակայն Պ. Գեղամօֆ Բուբուլին հայրը չէր, ինչպէս կանուանէի զայն։ Արթին Վարդանեան անուն Պոլսեցի վաճառականի մը աղջիկն էր Բուբուլ, որ իր ամուսնութենէն անմիջապէս ետքը դրամական մեծամեծ կորուստներ ընելով անակնկալած և մեկնած էր Պիլէճիկ չերքամի հունտ առուտուրի մը մէջ բաղդ փնտռելու։ Հոն իր գործերը յաջող դացեր էին և մեռաքսի գործարան մը հաստատելով՝ կրկին չեռք բերած էր իր կորուսած հարստութիւնը։

Բայց իր կինը՝ որ ղեկավարն և քնքոյշ էակ մ՚էր վարժ փափկասուն կեանքի և աղնուական ներպերու, չկարենալով համակերպիլ տեղւոյն սովորութեանց, և ոչ օդոյն խստութեան վարժիլ, կը թախանձէր միշտ իր ամուսինը Պոլիս դառնալու, ուր իրենց նիւթական ճոխութեամբ կըրնային լաւ դիրք մը գրաւել։ Սակայն Պ. Վարդանեան անխոհեմութենէն կը համարէր նետուիլ վերստին այն բազմածուփ կենաց յորձանքին մէջ, և կը գոհանար իր կէս-վայրենի կեանքէն, որ շատ կը յարմարէր իր ճաշակին։

Արդէն զեղուն կերպով խանդարած էր հէդ կնոջ առողջութիւնը երբ մայր եղաւ Բուբուլին։ Այս դէպքը փոխանակ սփոփելու զինքը, դառնացուց իր ցաւերը։ Կը ճանչնար ամուսնոյն որոշումները, կը նախատեր իր մանկան ապագայն լքեալ այդ մարդկութեան անապատին մէջ, և կը մաշէր ու կը հիւծէր օր քան զօր հակառակ իր ճգանց չկարենալով արդիւնք մը յառաջ բերել այդ անզգայ հօր սրտին մէջ, որ իր կնոջ առարկութեանց ի պատասխան իր աղջիկը օրրանին մէջէն նշանելու, և ապագային իր մեռաքսի գործատորուհեաց մին ընելու դիտումները կը բացատրեր ամենայն պաղարիւնութեամբ։ Մտատանջութիւնը, յուսահատութիւնը, թախծած արցունքները օդոյն փլատակաց աղէտութեան հետ չը յապաղեցին անկողին ձգելու Թշուառ մայրը, ուր երեք ամիս չարունակ մաքառելով մահուան հետ, վերջապէս ընկճեցաւ իր անողոքելի ախտին բռնութեան ներքեւ, և աւանդեց իր վերջին չունչը աշնան ախուր երեկոյ մը իր խանդակաթ քրոջը գրկաց մէջ, որ Պոլսէն եկած էր յատկապէս իր վրայ հսկելու և զինքը խնամելու համար։

Հէդ կնոջ կտակն ու յետին խօսքերը հետեւեալներն եղան. «Քոյրս, քեզ կը յանձնեմ զաւակս, մի՛ թողուր որ ձեռայ հոս։ և ամուսնութեամբ թշուառ սերունդներ արտադրէ։ Ա՛ռ պահէ՛ զայն գրկէդ անբաժան, իբր մայրը եղիր և լինժի համար ունեցած սէրդ անոր նուիրէ»։

Ահա՛ այդ քոյրն էր Տիկին Գեղամօֆ, որուն յանձնուեցաւ Բուբուլ վեցամսեայ իր օրհասական մօրմէն։

Գ. Աղեքսանդր Գեղամօֆ ալին էր Տփղիսու աշնուաւտոհմ ազգայինները-
ըէն. Ընտանեկան մեծ հարստութեան մը կցորդելով իր անխոնջ և իմաս-
տուն գործունէութեան արդասիքը, ամուսնացած էր դեռահասակ աղ-
ջկան մը հետ, որ կանուխ գերեզման իջաւ թողլով իրեն որբ մանկիկ մը
Տիգրան անուն։

Գ. Գեղամօֆի սիրտը խորին հարուած մը կրեց իր սիրելւոյն կորուս-
տէն, և մեկնելով այն վայրերէն ուր այնքան երջանիկ եղած էր, Գալիս
եկաւ իր որդւոյն հետ սգոյ և արտասուաց պատճառած մելամաղձու-
թեան դարման գտնելու։

Եօթը տարի անցեր էր արդէն իր կնոջ մահուանէն ի վեր երբ պա-
տահեցաւ Բուբուլի մօրաքեռ, որ իր անկեղծ և ջերմ սիրովը սիրեց ա-
նոր սրտին, և առաջաւ անոր անունն ու հոգին համայն։

Նորապսակն Տիկին Գեղամօֆ արժանի էր արդարեւ այս վեհ ու մա-
քուր սրտին, զի հաւատարիմ և անձնուէր ամուսնին մ'ըլլալէ զատ՝ ճըշ-
մարիտ դորովագութ մայր մը եղաւ փոքրիկ Տիգրանին, չունենալով ու-
րիշ իղձ մը կատարելապէս երջանիկ ըլլալու համար, բայց եթէ քոյր մը
տալ որբ տղեկին։

Իր ամուսնութենէն ի վեր երեք տարի անցեր էր արդէն առանց իր
այս եռանդուն ըղձանքին հասնելու, և այս երկարատեւ զրկումը ցաւէ
փոխած էր իր տենչը։ Ուստի դիւրին է դուշակել թէ քանի մեծ և-
ռանդեամբ փարեցաւ իր վաղամեռիկ քրոջը երախային, և անոր գերեզ-
մանին վրայ հեղած արցունքէն դողդոջ յուսոյ նոր ժպիտ մը փթթեցաւ
իրեն համար։

Մթէ՞ ցաւն ու բերկրութիւնը փոխադարձաբար մայր չե՞ն իրարու։

Սգաւոր քոյրը քիչ առեն եռքը հրաժեշտ կուտար այն արտասուալից
վայրերուն, իր հետ տանելով Բուբուլ մանկիկը, զոր հակառակ հօրն
ընդդիմութեան՝ յաջողած էր վերջապէս խլել անոր գրկէն։

Այս դեռափթիթ աղջիկը մեծ ուրախութիւն բերաւ Գեղամօֆի պերճ
տան մէջ։ Տաս տարեկան էր, այն առեն Տիգրան եւս չատ կը ձանձրա-
նար իր պարապոյ ժամերուն մէջ խաղի ընկեր մը չունենալուն, և մեծ
ցնծութեամբ ողջունեց այս քնքոյշ հրեշտակին գալուստը, որ փոքրիկ
թեւերը կարկաւելով կը ժպտեր իրեն։

Երկու խանդակաթ ամուսիններն հրճուելով այս սրտառուչ տեսարա-
նէն՝ չէին յագենար դիտելէ երկու մանուկները, որոց ակնարկին ու ժը-
պիտներուն նշոյլը կը լուսաղարդեր իրենց սրտին հորիզոնը։

Հազիւ տարի մը անցեր էր Բուբուլի գալստենէն ի վեր, երբ Տիկին
Գեղամօֆ մայր եղաւ ուրիշ աղջկան մը։

Ալ ո՞վ կրնայ երեւակայել այն դորովը, զոր կը տածէր զգայուն կինը

այդ դեռատիպ էակներուն նկատմամբ։ Անբաղդ երանութեան աչխարհ մը
կը նշմարեր ան այդ մատղաշ գլուխներուն վրայ, աչխարհ որուն երանի
ունեցեր էր առանց ճանչնալու, և որուն վայելից դաղափարովն արբչիւ-
կը սպասեր երջանկութենէն, կերդնուր սրտին խորէն հաւատար սիրով
անուցանել երեքն ալ, և իրօք այդ վեհ հոգւոյն մէջ երեքն ալ իրենց
մեծ տեղն ունէին։

Ամբողջ գիշերները անքուն՝ առանց օտար խնամոց յանձնելու իր բոլոր
դանձը մէկ օրըանէն միւսը կերթեւեկէր իր ձագուց վրայ գուրգուրա-
ցող թռչնոյ մը նման. իւրաքանչիւրն ուրոյն ուրոյն կը սեղմէր իր ջերմ
և սիրայորդ սրտին վրայ, և յիշելով այն որբերուն մարց կորուսած եր-
ջանկութիւնը, զոր ինքը կը վայելէր, կը յուզուէր, սաստկապէս կը
յուզուէր, և խոնջ ու արտասուաթոր կերթար իր անկողնոյն վրայ հե-
ծեծելու։

Այդ անոյշ արցունքները կզգար թէ իր երջանկութեան ամենէն սաս-
տիկ արտայայտութիւնն էին, իր սրտին ամենէն ջերմ ու եռանդուն ա-
ւիւնին, իր երեւակայութեան բոլոր մոգութեանը ցոլացումը, որ չար-
չարուելու, տառապելու, համբերելու այժն ու իղձը կը ներչնչէր իրեն
իր անդորը ու խաղաղ կեանքին մէջ։

Այդ աղնիւ և վախճուկ մայրը ուրիշներուն կորուսած բերկրանաց տե-
րը տեսնելով ինքզինքը, անբաւական կզգար իր սիրտը զայն բովանդակե-
լու, և իր հոգին թրթռալով զգացման բոլոր չեշտերով միանգամայն,
անտեսանելի բոցե մը կը լափուեր դողդոջ անընդհատ։

Այդ զգայուն սիրտը այդքան երջանկութիւն չատ կը գտնէր իրեն
համար ամեն անգամ որ կը յիշէր թէ անոր պատճառը իրեն նման եր-
կու ծաղկահաս մայրերու մահն եղած էր։

Աչդպէս ամեն ոք իր ճակատագիրն ինքն իր զգացմանց զօրութեամ-
բը կը կաղմակերպէ, և մարդկային փափաքէն և կամքէն վեր է զգացու-
մըն ըսուած հզօր շարժիչը, զոր նախասահմանութիւն համարեմք կամ
արդիւնք դաստիարակութեան՝ միչտ կիչխէ մեր կենաց համար պատրաս-
տած ծրագիրն հիմն ի վեր տապալելու։

Բուն իսկ իր անպարտելի զգացման գերի դարձած էր Տիկին Գեղա-
մօֆ։ Երջանկութեան յաջորդելի գժբաղդութեան մը նախապաշարումով
որ սովորական է երեւակայող ու տկար անձերու, մանաւանդ անոնց որ
իրենց դիւրակեցութեան պատճառաւ անդրադ կեանքի մը դառապար-
տուած են, կը տանջէր իր գթոտ սիրտը վայելելուն համար այն թան-
կագին բարիքը, որ ամենէն յետին էակին իսկ տրուած չնորհ մ'էր, ե-
րեք զաւակաց միանգամայն մայր լինելու երջանկութիւնը։

Բարեսիրտ կինն այսքան երջանկութիւն երկար առեն վայելելու հա-

մար՝ կուխտէր խնամել աղքատ մանուկները, օգնել հիւանդ մայրերու, և այս նպատակին համար՝ ինչ եղանակի մէջ ալ ըլլար, մանաւանդ ձմեռը՝ ձիւն ու բուք առաթուր ընելով՝ կանցներ կերթար զարնել աղքատ հիւղերու դուռը և փնտռել զրկեալ ազեկներ՝ բաչխելու համար անոնց ինչ որ կը վայելէին իրենները։

Ա.յլ գիշեր մը ձմրան, սեւ ու դժբաղդ գիշեր մը առաջիկ ձիւն կը տեղար։ Տիկին Գեղամօֆ ճամբայ ելաւ երթալու խրճիթ մը, ուր խմացած էր թէ չատ թշուառութիւն կար ափոփելու։

Խրճիթն հեռու էր և դաբեւանդի մը կատարը, ուր կառք չէր երթար։ Սոխպուեցաւ հետիան երթալ հոն, թողուց անոնց պիտոյքը յուսալից խոստումներու հետ, և դարձաւ տուն իր հետ բերելով ցաւ մը, զոր ցուրտը պատճառած էր, և որ չատ կարճատեւ առաւպանայ բաժնեց զինքն իսպառ իր պաչտելի մանուկներէն։

Երկու աղջիկները չատ մատաղ էին դեռ հասկնալու համար այս անդարմանելի կորուստը, այլ հայր և արդի սրտի անբաժելի հարուած մը կրեցին։

Ինչո՞ւ կարճատեւ են երջանկութեան օրերը, և ինչո՞ւ ցաւ ցաւի կը յաջորդէ կենաց մէջ։ Կարծես սահմանուած էր հէք Գեղամօֆի ունենալ ամեն ինչ որ ընաիր է և թանկագին, հուսկ ուրեմն զանոնք կորուսանելու համար։

Հազիւ մի քանի չաբաթ անցեր էր դժբաղդ մօր գերեզման իջնելէն ի վեր, երբ փոքրիկ աղջիկն ալ գնաց անոր միանալու։ Մայրենի անհուն սէրն էր թերեւս որ զայն երեն կը կոչէր։

Գ. Գեղամօֆի վիճակը չատ դժուարին էր և փափուկ, և նա զայդ զգալու սիրան ու հասկնալու միաքն ունէր։

Ուստի թաղեց իր արցունքը սրտին խորը։ Դեռ երիտասարդ՝ այս անչատակ վշտին անդունդը չափեց բոլոր խորութեամբը, կսկծալի տանջանքներ լափեց, մաքառելու՝ և զինքը կեղեքող այս անդարման ցաւոց ազդած յուսահատութեան ներքեւ չընկճելու համար, և ուխտեց արիաբար չարունակել իր պաչտեցեալ հինգ պաչտօնը զոյգ մը որբերուն նկատմամբ։

Հրաժեչտ տուաւ անուհետեւ կենաց բոլոր զուարճութեանց, և բոլոր մտաց ու հոգւոյ կորովը ամփոփեց անոնց ապագան պատրաստելու մեծ խնդրոյն վրայ։

Երկու որբերը կը զարգանային զիրար գգուելով և յենլով իրարու։ Զղայրական դողդոջ բարեկամութիւն մը և մանկական անուշ սէր կը կապէր հետզհետէ այս աղարծի զոյգն իրարու այնպիսի ներդաչնակութեամբ մը, զոր բնութիւնը միայն դիտէ հրաչակերտել։

Ա.յլ զարմանալի է որ այս ներդաչնակութիւնն արդիւնք էր երկու հակառակ կազմաւորութեանց, ներհակ բնաւորութեանց և տարբեր հասակներու։ Տիգրան հժկու էր մարմնով, խիստ դեմքով և անդողդողդ բնաւորութեամբ։ Միաքը կիչխէր ստէպ սրտին վրայ և երբէք յուզման տկարութեանց ենթակայ չէր։ Ամենէն մատղաչ հասակէն զարմանալի համբերութիւն մը ցոյց կուտար ամեն բանի մէջ, այլ այդ համբերութիւնն արդիւնք էր եռանդի թերութեան և ոչ խոհուն դատողութեան մը։ Իր համակրութիւնք կամ հակակրութիւնք տեւական չէին, և ոչ ալ բուռն։ Սակաւախօս էր և ընդ և չատ քիչ կը ժպտէր։ Իրմէ տարբեր անձանց հետ հպարտ՝ իր հաւասարներուն հետ ցուրտ, իսկ իրմէ բարձրերուն համար հակակիր էր։ Շատ ժլատ էր իր յարաբերութեանց մէջ, վասն զի ապրելու համար մարդոց պէտք չունէր։ Իր բոլոր աչխարհը իրմով միայն կը կազմուէր։

Հազիւ քսան տարեկան կար, երբ իր ուսումը կատարելագործելու համար Եւրոպա ղրկուելու պէտքն ղգացուեցաւ։

Սակայն այս ցուրտ, անթափանցելի, անկարեկիր բնաւորութիւնը տկարութիւն մ'ունէր, և յանկուն կը փափկանար, կը զուարթանար, կը խոնարհէր ու կը քծնէր՝ երբ հարկ ըլլար փոքրիկ Բուբուլին ամենէն դոյզն քմահաճոյքին ծառայել։

Ան սիրէր իր հայրը իբրեւ պարտք, կը հնազանդէր անոր իբրեւ օրէնք, սակայն չէր կարող դիմադրել նազելի աղջկան մէկ բաղձանքին, երբ անոր քաղցր ձայնը կաղաչէր իրեն։

Գ. Գեղամօֆ ճչմարիտ որդեսէր հայր մ'էր, և թէպէտ չատ դժուար դար իրեն բաժնուիլ իր միակ որդւոյն տեսութենէն, կամովին յանձն առաւ այս զոհողութիւնը յօգուտ պատանւոյն ապագային։

Բայց հօրը կամքը բաւական չէր Տիգրանայ բաղդը վճռելու, փոքրիկ բանաւոր մը կար հոն, որ լալով կը բռնէր եղբօրը ձեռքը ու կըսէր։

—Ա՛խ, պիտի մեկնի՞ս դուն, պիտի թողո՞ւս զիս, բայց ո՞վ պիտի պըտռտի ինծի հետ պարտէզը, ո՞վ պիտի հաւաքէ այն սիրուն ծաղիկները, այն թռչուն թիթեռնիկները, ո՞վ պիտի սորվեցնէ ինծի դասերս երբ այնքան դժուար են։ Ա՛հ, հայրս, մի՛ թողուր որ եղբայրս հեռանայ մեզնէ, եթէ չես ուզեր որ լամ ամեն օր։

Հայը և որդի դինաթափ կըլլային այս փափուկ զօրութեան առջեւ, և միշտ հարկ կըլլար յետադնել Տիդրանայ երթը մինչեւ Բուբուլ տովրէր այս գաղափարին կամ գրաւում մը դաներ իրեն ալլուր։

Գիտենք արդէն թէ քանի մեղմ և անոյշ էր Բուբուլ, մանկութիւնն ալ կը հաստատատախանէր իր պատանեկութեան, թռչնոյ մը պէս զուարթ կոտոտէր, կը գեղգեղէր, ամեն բանի պէտք ունէր, ամեն հաճոյքի եռեւ կը վազէր։ Առատ էր իղձերով ու սիրով։ Նուրբ ու գիւրազգիս ղգացմամբ, բուռն ու աչքոյժ երեւակայութեամբ օժտեալ՝ ուսանելու, ղգալու, դործելու, առեղծելու, երազելու, սիրելու, խորհելու, խօսելու, երդելու, վերջապէս ամեն բան ընելու անդուսպ եռանդ մը կաճէր յինքն օր քան զօր։

Կը սիրէր պ. Գեղամօֆ այնպիսի բուռն և պատկառոտ սիրով մը որ իր ամեն հաճոյքներէն կամովին կը զրկուեր անոր ծնդացը վրայ նստած զանազան հարցուփորձերուն պատասխանելու, և իր կողմանէ մտացի հարցումներ ընելու համար. և երբ յիշատակ մը դար մթագնել ճակատն վշտակիր հօր, իր մանկական դորովալից սրտին մէջ դիւրաւ կը դըներ բառ մը զայն սփոփելու։

Իսկ Տիդրանայ համար ունեցած հակումը երախտագիտութիւն էր այն հաղարումէկ տղայական ծառայութեանց համար, որոցմէ չէր կրնար զըկուիլ։ Հայր Գեղամօֆի դէմքը, ձայնը, վարմունքը, ամեն ինչ աւելի հաճելի էին աղկան, բայց ինքը պէտք ունէր Տիդրանին, վասն զի կը խաղար երեն հետ։

Բուբուլ ճանչցած չէր բնաւ իր բուն հայրը, զոր մեռած կը կարծէր։ պ. Գեղամօֆ այդպէս համոզած էր մանկուհին անոր սրտէն հեռու պահելու համար ցաւը, զոր պիտի զդար բնականաբար, եթէ դիտնար թէ լքուած էր իր հօրմէն և այլոց դիմութեան յանձնուած։ Մինչ զդուշացած էին այդ կասկածը տալէ զդայուն աղկան՝ ապահովելով զինքը թէ բոլոր վայելած անդորրութիւնը իր հանդուցեալ հօրմէն ժառանգած հարստութեան կը պարտէր միայն։

Մինչեւ այն առեններըը Գերմանացի մանկավարժ կնոջ մը խնամոց ներքեւ զբաղացած էր Բուբուլ, և պ. Գեղամօֆ կը նչմարէր արդէն թէ մանկուհւոյն նորածիլ հոդւոյ թաւիշները կը խորտակէին այդ խիստ և անարուեստ բնաւորութեան բաղխելով։ Աւելի թարմ, աւելի առոյգ, աւելի փափուկ լինամք մը պէտք էր անոր բնական ձիրքերը մշակելու և ծաւալելու համար։

Կը փափաղէր ազդային կրթութիւն մը տալ իր աղկան, և դժուար չեղաւ դանել Հայ վարժուհի մը իր փափաքած բարեմասնութեամբք օժտեալ։ Հաղիւ մի՛ քանի ծանուցումներ բրած էր ազդային թերթերու մէջ, և օր մը ծանօթ անձի մը միջոցաւ ներկայացաւ աղջիկ մը հաղիւ տասնեւուրթը տարեկան։ Ամեն բան համեստութիւն և լրջութիւն էր առաջին վրայ, բայց ոչ այն կեղծաւորական համեստութիւնն, անառարկելի լրջութիւնը, որ ցած հոդի մը կը քօղարկէ, այլ ազնիւ ու զգայուն բան մը, որ բոլոր անձը սիրելի ու ակնածելի կընէր միանդամայն։ Բարձրադոյն դաստիարակութիւն մը ստացած էր այդ աղջիկը իր հօրը տան մէջ, որ պետական մարդ մ՚էլլալով հանդերձ, իր ծայրաթեղ չռայլութեան պատճառաւ՝ մեռնելէ ետքը չատ մը պարտքերէ զատ բան մը թողած չէր իր ընտանեաց։ Մայրը աշնուատոհմ կին մը ծախեր էր իր զոհարեղէններըը այդ պարտքը վճարելու համար, և հինդ տարիէ ի վեր ապրեր էին իրենց ձեռագ աշխատութեամբ։ Հիմայ էր մօրը մահուամբ որբ մնալով բոլորովին՝ կուղեր ստանձնել դաստիարակութեան պաշտօն մը՝ հարթելու համար իւր միակ եղբօր ծախքը, որ Իտալիա պիտի երթար քանդակագործութեան ճիւղը մշակելու, որուն համար զարմանալի կոչում ունէր։

Այս տեղեկութիւնք բաւական էին վստահութիւն ազդելու պ. Գեղամօֆի այդ աղկան բարոյականին նկատմամբ, որ իր ծաղիկ հասակին մէջ կը նուիրէր անձը իր եղբօրը օգտին, և անմիջապէս յանձնեց անոր փոքրիկ Բուբուլին դաստիարակութեան պաշտօնը։

Ե.

Նորատի հայուհին՝ որ ոչ այլ ոք էր, բայց եթէ մեր մելամաղձիկ Սօֆին, որուն հանդիպեցանք մեր նախորդ գլուխներուն մէջ, մեծ համակրութիւն դտաւ Գեղամօֆի տունը։

Առաջին վայրկենէն երկու որբ աղջիկները բնական հակում մը զդացին իրարու համար, և հաղիւ անցեր էին մի քանի ամիսներ երբ արդէն Բուբուլի մատաղ հոդւին խորունկ և վսեմ արձագանդներ կը դտնէր իր վարժուհւոյն սրտին մէջ։

Սօֆիի ուշադիր միտքը չուտ վերահասու եղաւ դեռատի աղկան յատկութեանց և պիտոյից, դուշակեց այն դիւթական վանկերն անորոշ, որք գեղարուեստիդ միջոցաւ միայն կրնային թարդմանուիլ։ Նարդաց դիւրաւ այն մեծ բանաստեղծութիւնը, զոր բնութիւնն ու տոպանդը կրնային յօրինել այդ հոդւոյն մէջ։ Տուաւ անոր ձեռքը քնար մը, վրձին մը և դրքեր։

Այդ սուր և հետախոզ նայուածքը դիտեց հետզհետէ թէ սովորական և չափաւոր դաստիրակութիւն մը բաւական չը պիտի ըլլար այն աղջկան, որոյ բարձր ներշնչմանց և տաղանդին թռիչ տալու հարկը զգալի կրլլար օր քան զօր, և վեհանձն հայրը եւրոպայէն առաջնակարգ արուեստագէտներ բերել տուաւ հատուցարապէս յաղուրդ տալու համար այդ բեղուն երեւակայութեան պահանջմանց։

Ընդոստ այդ չղթայեալ հանճարը դուրս ցոլաց իր բոլոր չողերով։

Ներշնչեալ՝ առոյգ մտքի մը աւիւնէն, ներշնչեալ՝ վսեմ մտաւենադրութեանց ընթերցումէն, ներշնչեալ՝ իր բուն հոգւոյն յատկութիւններէն, կը խօսէր այնպիսի զարմանալի ճարտարութեամբ, որ զարմանք և հիացում կաղդէր լսողին, և կաճէր օր քան զօր իր բոլոր կարողութիւններով իրաւանց և ճշմարտութեան համար եռանդագին սէր մը տածելով, և զանոնք ընդդէմ սուտին ու անիրաւին պաշտպանելու վեհ կրակովը կայրէր։

Պ. Գեղամօֆ չէր ան հայրերէն, որ փոքրոդի մարդոց առջեւ հաւեստու պարկեշտ ներկայացնող ծպտուճներն ընդունել տար իր աղջկան, խեղդելով այն վեհ բնազդումները, զորս զարդացնելու համար այնքան չանք կը թափէր իր վարժուհին։

Ժամանակին ու միջավայրին վրայ տիրող բոլոր նախապաշարումներէն զերծ՝ կուզէր ճշմարիտ և անկախ դաստիարակութեան մը բոլոր պահանջմանց հատակերպիլ։ Կըմբռներ այդ մեծանձն հայրը թէ կրթութեան վրայ հիմնուած ազատախօսութիւնը և ազատ վարմունքը մեծ և անկեղծ բնաւորութիւն մը կարտայայտէ, և կը ժպտէր խանդակաթ, երբ այդ գեղանի փոքրիկ աղջիկը հրացայտ աչօք կը բանախօսէր։

Իսկ Սօֆի տան նախանձամտութիւնը զարձեր էր, ամեն ոք, մինչ իսկ Տիգրան՝ այն հազարտ բնաւորութիւնը՝ կը ջանար զինքը գոհ ընելու միջոցներ գտնել, երբ տրտում կը մտախոհէր ան։

Երախտագիտութիւն և սէր չուտ արթնցան Սօֆիի փափուկ հոգւոյն մէջ Գեղամօֆ ընտանեաց նկատմամբ։ Իրրեւ կուռք մը կը պաշտեր Բուբուլ, և այդ աղջիկը երբ սիրեր, ալ սահման չէր ճանչնար։ Զգալու, եռանդեամբ զգալու և այդ եռանդեան զոհուելու յատկութիւնն ուներ։ Անոր բարոյական պիտոյքը՝ եթէ սիրելի է այսպէս ըսել, շատ աւելի էր նիւթականէն։

Վիշտը որ այնքան կանուխ խորտակեր էր այդ հէք էակին սիրոյ կապերը, իր մատաղ հասակին մէջ զրկելով զինքն իր ծնողքէն և այժմ իր եղբօրմէն, կը նետէր զինքը այնպիսի հրեշտակի մը թեւերուն մէջ, որ աէր ու ժպիտ էր համայն։

Ուստի կը կրկնապատկէր իր անձնուրաց խնամքը այդ նաղելի մանկան նկատմամբ, քանի կը խորհէր թէ առանց անոր լքեալ պիտի ձնաբ թերեւս Պօլսոյ մէջ անօգնական, առանց իր պաշտելի եղբօր օգտակար ըլլալ կարենալու։

Մեծաքայլ կը ծաւալէր նաեւ Բուբուլի տաղանդը, աչխատելը՝ յոգնել չէր անոր համար՝ այլ պէտք մը։ Ուստի այս երկու ընտիր կարողութեանց ճգունք այնպիսի հրաշալի արդիւնք մը առաջ բերին քիչ ժամանակի մէջ, որ Բուբուլ չորեքտասանամեայ հասակին մէջ՝ արդէն համբաւ ստացած էր իր մտաց չքնաղ ձիրքերուն, գեղարուեստից մէջ ունեցած յաջողութեանց, ուսմանց և այլ յատկութեանցը համար։

Զանազան նշանաւոր անձինք սկսեր էին արդէն անոր ձեռքը խնդրելու ակնկալել, և հետզհետէ հետամուտներու թիւը կատուարանար։

Այս կէտը շատ երկփեղալի էր Պ. Գեղամօֆի համար։ Այնքան սիրելէ, այնքան խնամելէ ետքը զրկուիլ այդ դժուելի էակէն՝ չափրիլ էր անոր համար, և անշուշտ օր մը, այդ երկփեղը պիտի երագործուէր վերջապէս։

Բարեսիրտ հայրը՝ ստէպ իր աղջկան չնորհաց և յաջողութեան մէկ տեսարանէն յափշտակուած կը գոչէր։ «Աստուած իմ, ի՞նչ պիտի ըլլայ իր ապագան։»

Այս խօսքը շատ անգամ սարսուռ ազդած էր Բուբուլին, որ հակառակ իր մանկական հասակին կը գուշակեր թէ իր ամուսնութեան կուզէր ակնարկել հայրը, և հաստատ միտքը կը դներ մերժել ամեն առաջարկ, որ զինքն իր սիրելիներէն պիտի բաժներ։

Սակայն Պ. Գեղամօֆ երազ մ'ունեցեր էր, այն էր իր որդւոյն հետ ամուսնացնել զայն որոյ հետ մերձաւոր ազգականութեան յօդ մը չուներ Տիգրան։

Մեծ եղաւ պատանւոյն ուրախութիւնը, երբ հարցն այս յայտարարութիւնն ըրաւ իրեն, ոչ նուազ ուրախութեամբ լսեց Վարդանեանի աղջկինն այս որոշումը, մտածելով որ այս նոր յօդը պատճառ մը պիտի ըլլար իրեն երբեք չը հեռանալու այն տունէն, ուր այնքան երջանիկ եզած էր։

Անմեղ աղջիկը կրնա՞ր հասկնալ այն մանկական հասակին մէջ թէ ի՞նչ էին իր ղաղումները այդ պատանւոյն նկատմամբ, և թէ ի՞նչ պէտք էր ըլլային։ Եթէ չափահաս իսկ եղած ըլլար, առանց սիրոյ բուռն զօրութիւնը ճանչնալու՝ պիտի կարենա՞ր գիտնալ թէ անխոհեմութիւն էր այդ տակար համակրութեամբ ամուսնանալու որոշումը տալ։

Կան զգացումներ, զորս ոչ օրինակաները, ոչ ընթերցումը, ոչ այլոց դաղափարները և ոչ իսկ մարդուս բուն խմացական ոյժն ու տաղանդը կրնան ծանօթացնել իրեն, ուրկէ յաւէտ զուրկ ծնալու ուխտը կրնէք հէք մանկուհին, անգիտակցաբար, երբ Տիգրան իրեն անբաժանելի ընկերը ունենալու յուսովը կը հրճուէր։

Պ. Գեղամօֆ դրեց Բուբուլի հօրը հաւանութիւնն ստանալու համար, և նա պատասխանեց թէ ինքը չէր ուզեր երբեք միջամտել իր աղջկան վերաբերեալ խնդրոց, և թէ կատարելապէս իրեն կը յանձնէր անոր ապագայ կարգադրելու հոգը, քանի որ որդեդրած էր զայն և մանկութենէ և խնամած։

Բայց ըստ որում ամուսնանալու հասակը չունէր տակաւին այն ամոլը դեռափթիթ, և մանաւանդ որ Տիգրան իր ուսումն աւարտած չէր, որոշուեցաւ որ մինչեւ ան Գերմանիա երկրաչափութեան մասնագիտութեան պարապելու, որուն այս անգամ դիւրաւ հաւանեցաւ Բուբուլ իր սիրելի վարժուհւոյն ընկերակցութեամբը մեկնիլ։

Մեծ չքով կատարուեցաւ նշանտուքի հանդէսը, և ի ներկայութեան Պօլսոյ աղնուապետական և ընտրելագոյն մասին՝ Բուբուլ Գեղամօֆին նշանածն հռչակուեցաւ։

Մէկ քանի օր առքը՝ բաղդաւոր պատանին կը մեկնէր յուսոյ և ըղձից ազդած երջանկութեամբն հզօր՝ իր ուսմանց հետեւելու։

Զ.

Վչտաց նոր հարուած մը կրեր էր Պ. Գեղամօֆ իր որդւոյն բաժանումէն։ Ա.յդ աղնիւ էակին հոգեւնին սիրած էր ինչ որ կը վերաբերէր իրեն. և արդէն սկսած ըլլալով կքիլ տարիներու բեռան ներքեւ, արիւնալից վէրք մը բացուեցաւ այդ զգայուն սրտին մէջ յուսոյ յետին նչոյլն հանանալով իր աչքէն։ Առանց Բուբուլի ոգեւորիչ հայեացքին, առանց անոր նոր զօրովին և խնամոց, անկարող ըլլալ թերեւս տոկալ այն կամաւոր զոհողութեան, որուն կը դատապարտէին զինքը հարկն ու պարտիք անողոք, այլ զուարթագեղ աղջկան ներկայութիւնը այնպիսի լուսոյ և իմնդութեան մթնոլորտ մը կը ծաւալէր իր չուրջը, յորում անհնար էր ըսպիսանք չը զանել։ Ճանդէս կը կատարէր ան մխիթարիչ հրնչտակէ պաշտօնը սրդեզուրկ հօր և եղբայրազուրկ քրոջ նկատմամբ։ Կը դեղդեղէր ան զի թռչնիկ էր, կը բուրէր զի ծաղիկ էր, և մինչ վարդն ու ոսկեակ զ'ոտեն ինչ որ կընեն մեզի համար։ Անոնց բնութիւնն է քաղցրութիւն սփռել հոն, ուր կապրին, քանզի առ այդ ստեղծուած են։

Տիգրան կը գրէր մերթ ընդ մերթ իր հօրը և երկու աղջկանց. և իր թղթերը արտունչ մը, ցաւ մը չէին պարունակեր երբեք պանդխտութեան մասին, կը նկարագրէր ան ցամաք ոճով մը այն դասերը, որոց կը

հետեւէր և առողջական վիճակէն տեղեկութիւններ կուտար։ Հօրը գոհութագութ սիրտը աքանչացում կզգար այդ հասակին մէջ այդքան հասուն միտք և դիւցաշնական արիութիւն դտնելով, պարտաճանաչութեան վսեմ սկզբունքի մը վերագրելով անոր անտարբեր ընթացքը, և չէր յաղենար դովելէ այն փափուկ զգուշաւորութիւնը, զոր պատճառ կը կարծէր պատանւոյն համբերութեան իր սիրելիները չը վրդովելու համար։ Բուբուլ իր բարի սրտով երաւունք կուտար անոր, առանց մտածել համարձակելու թէ բուռն զգացումներ այդչափ չէին կրնար չղթայուիլ, և թէ զանոնք կատարելապէս չղթայել գիտնալը՝ կեղծել գիտնալ էր։ Սօֆի կը լսէր, կը զարմանար և կը մտախոհէր։

Բայց նամակներն հետզհետէ կսկսէին համառօտիլ և նուազիլ։ Իսկ հօրը հիացումը կաճէր աչխատասիրութեան և զբաղմանց ծանրութեան վերագրելով այդ անփոյթ վարմունքը։ Զարմանալի է որ այդ սիրոյն զգացման չափ ալ համբերութիւն և բարեմտութիւն ունէր։

Երկու աղջկունք Պ. Գեղամօֆի ներկայութեան միայն կը խօսէին տարակայ պատանւոյն վրայ. իսկ իրենց առանձնութեան ժամերը գրականութեան, գեղարուեստից և ընկերական ինչ ինչ խնդրոց վրայ բանակցելով կանցնէին։

Նորափթիթ օրիորդին նշանուիլը քիչ մը երկիւղ ազդեր էր վարժուհւոյն՝ անոր մտաց և սրտին վրայ նոր տպաւորութիւններու ծագումը տեսնելու կասկածանօք, ո՛ր կրնար դարձնել ուշադրութիւնը այն առարկաներէն, զորս սիրած էր մինչեւ այն առեն. բայց կը դիտէր զգայուն աղջկան անփոյթ վարմունքն այդ մասին, և անոր ըղձից ու չանից կրկնապատիկն այն ասպարէզին մէջ, ուր այնքան քայլեր առած էր արդէն։

Հասակի զարգացումն՝ հանճարի և դատողութեան նորանոր առաւելութիւնները կընծայէր Բուբուլին, և այդ բարգաւաճումն հոգեկան ձրքից այնքան արագ կը կատարուէր, որ Սօֆի փոխանակ աշակերտի՝ խորհրդակից և սրտակից ընկերուհի մը սկսաւ տեսնել յանձին այդ դեռափթիթ աղջկան։

Ֆ՛նի քաղցր է արդարեւ հաղորդակցութիւնն երկու մտաց և սրտերու, որք զիրար կը ճանչնան ու զիրար կըմբռնեն, որք միևնոյն կերպով կը խորհին, և եթէ իրենց դաղափարաց մէջ տարբերութիւններ ալ ծնին, բարձրագոյն հորիզոնի մը մէջ իրարու ընդհարուելով՝ հուսկ ուրեմն կը դրկեն զիրար, և այդպէս դիրկընդխառն կը սլանան ամպէ յամպ, աստղէ յաստղ և աչխարհէ յաչխարհ։

Ո՛ր զգացումն է որ այնքան անշահախնդիր, խաղաղ ու անվանդ կերպով կարենայ զօդել երկու էակներ իրարու արժանի, քան բարեկամութիւնը, որոյ ծագումը խոհական սկզբանց վրայ կը յենու, և ուրկէ

յառաջ եկած հիացումն իսկ, որ երկու հոգիներու առ միմեանս ունեցած պատկառոտ յարդանաց հետ կը խառնուի, կընթանայ հաստատուն քայլերով և կը հասնի մէն մի քայլը ղոր կառնու զգացման ու մտածման եթերին մէջ անսահման։

Բարեկամութիւնն այժ մը չէ մեր կամաց վրայ իշխող, այլ նոյն իսկ կամքն է, որ իր հաճոյքն իր լրացման մէջ կը գտնէ։ Անձ մը, որ կը զոհուի իր բարեկամին հաւատր, միշտ տէր է ինքն իրեն, և կը չահի ամեն օր իր բարոյական կարողութեանց մէջ քան կը կորուսանէ։

Երազ չունի, քանզի ազատ է։ Երգ չունի, քանզի վայելումն ունի, կը խոյանայ ան առանց թեւալելու, և կը սիրէ առանց մաշելու։

Երկու բարեկամաց սրտեր հրդեհները չեն ղիրար այրող, այլ փարոսները որք կը լուսաւորեն ղիրար կենաց ովկիանոսին մէջ, ցոյց տալով միշտ իրարու խոչն որ կը բարձրանայ, խութն որ կսպառնայ։

Սակայն այդ ղգացումն իր որոմաբանական լուրջ երեւոյթին հակառակ չափաւոր և անձնուիրութիւն մը չէ, այլ վեհ կայծ մը երկնային, ղոր մեծ հոգիները միայն կրնան ըմբռնել։

Աբարածոց կազմութեան և կրից հետ վերաբերութիւն չունի, և սէրըն իսկ իր բոլոր վեհ ու Աստուածային պատկերովը միթէ չը չառադունիր անոր առկիւ։ քանզի չահախնդիր է բնութեամբ և իր տենչովը կը լափէ իր առարկան, իրր անդուսպ չանթ զարնելով կը մեռցնէ զայն, որուն կուտայ իր հոգին համայն։

Բարեկամութեան և հայրենասիրութեան գոյութիւնը մարդէն զատ ոչ մէկ արարածի վրայ կրնանք հաստատել, մինչդեռ ամեն ղգացմունք կը բաժնուին բանական և անբան կենդանեաց մէջ։

Մեր նախահայրերէն անհոգի անուանեալ կենդանիք կը մրցին մեզի հետ երախտագիտութեան, որդեսիրութեան, սիրոյ և հաւատարմութեան մասին։ բայց ո՞վ տեսած է երբէք մարդէն զատ էակ մը՝ որ օգնելու համար իր նմանին կամ իր երկրին զոհէ իր անձը։

Բնութիւնը ղրկած է գոգցես զանոնք այս երկու վեհ ղգացումներէն, և մարդն իրաւունք ունի պարծելու, երբ իր տեղին այդ որոշիչ հանգամանգներն էապես կը կրէ։

Սակայն բարեկամութիւնն աւելի փափուկ և աւելի իսկական յատկութիւն մ՚ունի կանանց վրայ քան արանց։

Անոք ալ կանանց չափ անձնուիրութեան հաստատուն ղգացումով մը կը կապուին իրարու հետ, և ընդհանրապէս վտանգի և դժբաղդութեան ժամերու մէջ կատարեալ կերպով կը հասնին ինչ որ կղգան իրարու համար։ Աղամայ տեղին վայել գործնական կերպն է այս սիրելու։

Սակայն կինն իր բարեկամին համար ամեն ժամու մտերիմ մը, ամեն

պահու ընկերը մըն է անձնուէր։ ան աւելի պէտք ունի սիրոյ։ գորով մը կայ անոր սրտին մէջ որ կուզէ հիանալ իր սիրոյ առարկային վրայ, և ինչպէս արցունքի, նոյնպէս ուրախութեան պահուն, պէտք ունի սրբատակից էակի մը որ մտնակցի իր ղգացման։ Ծուլման խեթական հրապոյրը կը խառնէ ան ամեն բանի որուն կը հպի և իր քնքոյշ հոգւոյն մէջէն բանաստեղծութիւն մը կը քաղէ նոյն իսկ այդ դրական խմաստուն յարաբերութեան համար, որ բարեկամութիւն կանուանի։

Ո՞վ կըսէ թէ ձմրան ձիւնը, բուքը, սեւ ամպերը, մռնչող և սպառնացող հողմերը նուազ կինսարեր են մարդուն քան գարնան գեղարոյր վարդերը, անոյշ զեփիւռները, մարգարտափայլ ցողերը, չողերն ու թոյբերը։

Երկուքն ալ կենաց պայմաններ են արդարեւ։ Առանց ձմրան կեանք չկայ բնութեան համար, սակայն գեղն ու գեղգեղ աւելի սիրելի են մեր սրտին, վասն զի կօրօրեն զմեզ երազներով, որ այս աշխարհինը չէ։

Այսպէս չէ՞ արդեօք կանանց ղգացմանց համար ալ։ Ան թէ կնոջ բարեկամութիւնը մի և նոյն վեհ արդիւնքը կարտադրէ, այլ կինը դիտէ ափսեել հրապոյր մը, որով լի է իր էութիւնն համայն, և բարեկամին՝ երբ իր աջը կը կարկառէ օգնելու համար, իր աչերն ոչ նուազ փերկարար աղդեցութիւն մը կը չնորհեն անոր։

Պէտք էր տեսնել թէ ի՞նչ էին այն երկու աղիներն իրարու համար։ Ներդէին, կը կարդային, կը նուագէին, կը նկարէին, և բնութեան հոգեզմայլ տեսիլներով կարբենային իրարմէ ներշնչուելով, երկուքն ալ գիրար կամրողջացնէին։

Սօֆի կատարելապէս կը բաւէր Բուբուլի, և ինքն անոմ կը պարարուէր, մինչդեռ իր սրտին մէկ մեծ մասն հոն հեռուն՝ եղբօրը քովն թռած էր։ Կը խօսէր ատեն իր Գառնիկին վրայ բարեկամուհւոյն հետ, որ հաճութեամբ մտիկ կընէր իրեն, և կը համակրէր իր եղբօրը։

Ֆոլը և եղբայր ատեն կը թղթակցէին, և այդ թղթակցութիւնք հրթռչակերտներ էին սիրոյ, բանահիւսութեան, անոյշ և փափուկ ղգացումներու, ճոխ և մտքական երեւակայութեան։ Հոն սեռ և հասակ չկար, քոյր և եղբայր կը նուագէին իրրեւ երկձայն մեղեդի մը երկու դուսաններէը, և այդ մեղեդիին մէջ մեղմանոյշ՝ կուգային կը միանային երկու տարբեր հնչիւններ մի և նոյն ներդաշնակութեամբ, իրարու ձայնին ելեւէջներն ու նուագային ոլորումներն աւելի յստակ ու ղգալի դարձնելու համար։

Արդարեւ թղթակցութիւնն երկու սիրող էակներու՝ կը նմանի նուագի մը, որ իր ամենէն զուարթ չեշտերուին իսկ գիտէ յուզել և արցունք քաղել։ Վաղանցիկ է բերկրանքը ղոր կազդէ այն, քանզի մէն մի տողը

զոր կընթեռնուս՝ արդէն անցեալ մ՚եղած է զայն հեղինակող սրտին հա-
մար. և հոգին կսկսի դողալ ներկային նկատմամբ, որոյ մասին պատռա-
խան չունի այդ թուղթն հոգեբուղխ և եռանդուն։ Իսկ երբ թախծական
զգացում մը կարտայայտէ այն, ո՞չ ապաքէն ունի միշտ իր քաղցր ազդե-
ցութիւնը, երբ կը լեցնէ չարչդէ տիրող դատարկութիւնն ու լռութիւ-
նը, զոր սիրելւոյդ բացակայութիւնը կը պատճառէ։

Բուբուլ կը դիւթուէր անոնց ընթերցումէն, և իրեն անծանօթ զգա-
ցումով մը կը մտածէր Տիգրանայ դրերուն ցուրտ ու կարճառօտ։

Ա.յլ հաւակ ուրեմն կոգեւորէր խորհելով թէ իր եղբայրը չէր ան, և
անչուշտ ակնածութիւնն էր որ այդքան զգոյշ կընէր անոր գրիչը, բայց
եթէ համարձակէր լաւ մը քննել իր հոգւոյն խորը, պիտի ըսէր ան իրեն
թէ փոխանակ նշանածին կընտրէր ունենալ այն վաւվաւուն եղբայրը,
որուն սիրտը կարող էր խոյանալ անչրպետէն անդին իր չերմ հբաղոյր-
ներովն ողողելու համար տարակայ քոյր մը։

Առաջին անդամն էր որ Գ. Գեղամօֆի հարսնցուն կսկսէր ճանչնալ
զրկման դառնութիւնը. բայց այս զրկման դաղափարը կերպով մը մխի-
թարութիւն կը բերէր իրեն, խորհելով թէ ինքն ալ այդ կերպով վճա-
կակից կըլլար իր բարեկամուհւոյն, որ այնքան վաղ զրկուած էր իր հօրը
գգուանքէն։

Ի՞նչ քաղցր է ըսել իր բարեկամին. «Եթէ դու զուրկ ես դորովա-
գութ հօր մը խանդաղատանքէն, ես ալ ճանչցած չեմ բնաւ պաշտելի
եղբօր մը կաթոդին աչքը, ուրեմն մեր ցաւերը նոյն են»։

Եւ ո՞րքան կը կեղեքի սիրտ մը, երբ իր բարեկամէն աւելի երջանիկ
եղած է կեանքի ալ և այլ պարագաներու մէջ, առանց զայն անոր հետ
բաժնելու հնարաւորութիւնն ունենալու։

Ա.յսպէս ցաւը բերկրանք կուտար նորատի աղջկանը և ժպիտը կսկսէր
փայլիլ բոսորագեղ շրթանցը վրայ իբրեւ ճառագայթ։

Հետեւաբար այս միասիրտ ամոլն կը վալելէր համազգած և գրեթէ
համավիճակ ընկերակցութեան բոլոր հեշտութիւնը այնպիսի ճոխ և ա-
զատ կեանքի մը մէջ, ուր ամէն իղձ դորձ էր։

Գ. Գեղամօֆ մեծ դիրք մը կը դրաւեր Պօլսոյ բարձրագոյն ընկերու-
թեանց մէջ, ուր երկու աղջիկներն իրենց իր բուն զաւակները ներկայա-
ցուցած էր։ Ամենուրեք մեծ հիացման առարկայ եղած էին Բուբուլ
և Սօֆի, և իրենց տաղանդովն ու դեղովն նշանաւոր համբաւ մը կը վա-
յելէին։

Բայց այդ վնհ հոգիներն չէին գոհանար միայն պաշտուելով ու ծա-
փահարուելով։ Հուր մը կը բորբոքեր անոնց հոգւոյն մէջ, հուր մարդա-
սիրութեան, որ վերջապէս ծնունդ առեր է օրիորդաց նորահաստատ ըն-

կերութեան մը, որուն վրայ իրենց խօսիլը լսեցինք արդէն. և դեռ ի՞նչ
հրաշքներ պիտի գործէին արդեօք այդ հանճարներն օդտակար ըլլալու
ըղձով վառ, եթէ իրենց ապրած դարուն և միջավայրին նախապաշարում-
ներն ազէտից սեւ տարափ մը չը թափէին այդ զոյդ ճակատներուն վը-
րայ լուսապայծառ։

Է.

Գառնիկէ գալուստը՝ նոր հաճոյք մը բերաւ երկու աղջկանց կեանքին
մէջ։

Հպարտ մէկ քանի օր անցեր էր երիտասարդին հասնելէն ի վեր, և
արդէն սիրելի եղած էր ամենուն. իր բնական ձեւերուն մէջ այնքան
փափկութիւն ունէր, վարմանցը մէջ այնքան լրջութիւն և խօսակցութեա-
նը մէջ այնքան ճաշակ, որ անհնար էր ճանչնալ զայն և չը համակրիլ։

Այդ սակաւաթիւ օրերը անցեր էին քոյր և եղբօր մէջ բերկրալի ան-
վերջ խօսակցութիւններով, անցեալ վշտաց ու երջանկութեան, դառնու-
թեան ու հեշտութեան յիշատակաց նորոգումով։

Ա.յլ այդ յիշատակները որչափ ալ դառն ըլլային՝ ներկային հաճոյքն
աւելի զգալի ընելու միայն կը ծառայէին հիմակ։ Ո՞չ ապաքէն ցաւն՝ որ
անցեալ է, ուրախութենէն աւելի հրապոյր ունի ներկային համար։ Մին-
քը պէտք է աւերակներ թողու իր ետեւը, որպէս զի ըստ արժանւոյն
վայելէ իր առջեւ ծաղկած վարդաստանները։

Սակայն Գառնիկ թեթեւսակի կանցնէր այն ամենուն վրայէն, որ տրըտ-
մութիւն կը բուրէր։ Սօֆի՝ որ կարծես վիշտն զգալու համար յատուկ
զգայարանք մ՚ունէր, կը դուշակէր խոյն ինչ որ կսքօղէր իրմէն, և ա-
նոյշ աչերն արցունքով կը լեցուէին։

Ա.յս եղբայրական սիրոյ գեղազմայլ տեսիլներուն մէջ որքան ալ ընկըղ-
մած ըլլային քոյր և եղբայր, այնպիսի աշխոյժ ու քաղաքավար կերպ մը
կար Գառնիկի բոլոր վարմանցը մէջ որ Պ. Գեղամօֆ և իր աղջիկը կըզ-
գային թէ իրենք ալ Սօֆիի չափ առարկայ էին երիտասարդին ուշադ-
րութեանը։

Երբ կը լսօսակցէր ան իր քրոջը հետ, միշտ երախտագիտական բառ
մը, չնորհապարտ նշմայր մ՚ունէր նաեւ ծերունւոյն և օրիորդին համար,
ուրկէ կ՚զգաձուէին անոնք առանց ուղղակի առիթ մը գտնելու իրենց
այդ զգացմանը բացատրութեան։ Գառնիկ այն էակներէն էր, որոց բը-

նաւթենէն արուած չնաշխները ստացական յատկութիւններով կը ճոխանան և անոտհման բարձրութեան մը կը հասնին. Չունէր ձիրք մը որ մըշակուած չըլլար, և զանոնք փայլեցնելու կերպը չատ լաւ գիտէր.

Բուբուլ հիմայ չատ իրաւացի կը դտնէր իր բարեկամուհւոյն տըրտմութիւնն ու տառապանքը այդ սքանչելի եղբօրը հեռաւորութեան մասին, և այս զգացումը չէր ծածկեր Սօֆիէն.

Նորատի աղջիկը որ միշտ յափշտակութեամբ հիացած էր իր վարժուհւոյն գեղեցկութեանը վրայ, և ամեն առթիւ յայտնած անոր թէ իր թռչուն գեղեցկութեանը վրայ, և ամեն առթիւ յայտնած անոր թէ իր թռչուն տեսլը իրականացնող պատկերն էր ինքը, առաջին անգամ Գառնիկը տեսնելուն՝ «եղբայրդ ճիշդ քեզի կը նմանի» ըսերը էր Սօֆիի, և անկէ ի վեր ամեն տեսնելուն՝ «բայց որչա՛փ կը նմանիք իրարու» կը գոչէր հիացմամբ.

Անբիծ աղջիկը բնաւ վարժուած չէր կեղծելու, վասն զի կեղծելու հարկն զգացած չէր բնաւ, և անմեղութիւնն իր արտաքոյ կարգի երեւոյթներուն մէջ իսկ ի՞նչ պէտք ունի ծպտելու, երբէ գաղափարներու ուղղութիւնը չնորհէ անոր իր սեփհական աղատութիւնը։

Ձեւերն ընկերական նախապաշարմանց արդիւնք են, անոնցմով կը չնուաստանայ ամենէն անբիծ հոգին, երբ կզգայ թէ իր բոլոր վեհութիւնը օտարոտի կերպարանքի մը ներքեւ պըտղելու ստիպուած է, ճիշդ նուաստ և աղտեղի հոգւոյ մը սեւութիւններուն նման

Բուբուլ անբծօրէն կը թողուր որ երեւնայ այն բոլոր պարզութիւնն ու բերկրութիւնը, զոր կազդէր իրեն Գառնիկի ներկայութիւնը.

Սօֆի երեւամբ կը պարծէր իր եղբօրը՝ թէ ծերունւոյն և թէ օրիորդին վրայ յառաջ բերած ազդեցութեամբը, եւ այդ պարծանքն այնքան երջանիկ կընէր զինքը, որ իբրեւ դերագոյն էակ մը կը պաշտէր զայն։

Այդ տրտում բնաւորութիւնը ժպտիլ սկսած էր յանկարծ նման գեղեցկուհւոյ վարդի մը, որուն թերթերը արեւուն տապէն այն ինչ թօշնած սկսած՝ ցօղի կաթիլ մը կը վերականգնէ զանոնք ձօնելով իրենց կենդանութեան թոյրն ու բոյրը։

Գառնիկ ալ հակառակ իր լուրջ կերպարանքին և դժուարահաճ բնաւորութեան՝ անծանօթ յուզման մը ներթակայ եղած էր այն օրէն ի վեր, ուր իր դիմացէն զեղովը չողղողուն երեւցած էր իրեն Բուբուլ։ Մեծ սէր և հիացում ունէր քրոջը համար, երախտագիտութիւնը անհուն յարգանքի մը խառնուելով՝ նուիրական էակի մը բարձրութիւնը կընծայէր Սօֆին իր երեւակայութեանն ու սրտին մէջ։ Բայց Բուբուլ իր վարդագեղ փայլովը, քաղցրանուագ ձայնովը արբեցում մը կուտար երիտասարդին, ուրկէ կը վրդովէր, այլ փոխանակ խորշելու՝ անոր մօտենալու խանդովը կայրէր։

Գառնիկ դեռ ճանչցած չէր նորատի աղջկան փայլուն տաղանդներն և բոլոր հիանալի ձիրքերը, և կը զարմանար ինքն իրեն այն տպաւորութեան վրայ, զոր ներքոյի մէջ իր եօթնամեայ պանդխտութեան միջոցին բնաւ կին մը չէր կրցած ազդել իրեն, թէպէտ չատեր հետամուտ եղած էին։

Բուբուլի առանց նաղանքի ու պչրանքի պատ ու անհոդ կերպերը, որ իր հրապոյրներուն նկատմամբ մանկական տգիտութիւն մը կպատցուցանէր, կը զարմացնէր, կը շլացնէր ու կը գիւթէր երեսատարդը։

Քանի օրէ ի վեր մի և նոյն տան մէջ կը բնակէր անոր հետ, վանդիր պ. Գեղամօֆ չէր ուզած թողուլ զինքը որ մեկնի, և տակաւին մանուտոր խօսակցութիւն մը չէր ունեցած օրիորդ Գեղամօֆի հետ, դեռ կատարեալ անծանօթ էին անոր գաղափարները, ճաշակներն ու զգացումները, այլ ուր որ կը պատէր ան, ճառագայթ մը կելլէր բոլոր անձէն, որմէ հմայուած արբեցութեան մը մէջ կապրէր Գառնիկ չարաւնակ։

Երբ օդը բաց ըլլար, պ. Գեղամօֆ սովորաբար նախընտրէր իր ընթերցասէր պատշգամին մէջ պատրաստել կուտար, որուն ձեղունն ու պատուհանները ծածկուած էին աերեւաղարդ ազարթենիով։ Ոստերուն մէջէն կընդհնշմարուէր ծովը փայլուն ու յատակ և երկինքը վճիտ ու կապուտակ։

Այդ պատշգամը կը գտնուէր ճիշդ այն սրահին մէջ, ուր առաջին անգամ հանդիպեցանք Գառնիկի։ Առաւն ամենէն կանուխ ելլողները այդ սրահին մէջ կզտնէին միւսները։

Սօֆիէ եղբայրը որ իր նորօրինակ յուզման պատճառաւ չատ քիչ կը քնանար, առաւ մը կանուխ ելաւ անկողնէն, և մտնելով այն սրահը՝ ակնկառոյց ձնաց վերատին այն պատկերին առջեւ, զոր այնքան ուշադրութեամբ դիտեր էր առջի եկած օրը։

Բուբուլի մանկութիւնն էր այն, վարդէ թուփի մը առակ նստած՝ վերջալուսու յետին ցոլքերուն կը նայէր երազուն, որոնք նկարչին վրձնոյն ճարտարութեամբը կարծես հետզհետէ նուազելու երեւոյթն ունէին, անոյշ թերատուերի մը մէջ թողլով կայան ու վարդենին, որոնք իրենց թարմութեամբն ու գեղով այնքան նման էին իրարու։ Հակառակ կողմէն լուսինը կը բարձրանար։

Բուբուլ ալ կանուխ արթնցած էր այն առտու, և չուտով զարդարանքն աւարտելով՝ հոն վազեց Սօֆին գտնելու յուսով։ Սակայն չփոթութեամբ նա քաշուեցաւ յանկարծ, երբ տեսաւ երիտասարդը այն դիրքի մէջ յափշտակուած։ Բնական երկչոտութիւն մը՝ որ անծանօթ էր իր բնաւորութեան՝ մէկ քանի քայլ նա մղեց զինքը, բայց չուտով գտաւ իր անկեղծ համարձակութիւնը, և սրահէն ներս մտաւ զուարթ ու ժպտուն։

—Բարի լոյս, Մօսիէօ Գուժարեան, ներեցէք որ անհանդիստ ընեմ զձեզ։

Երիտասարդը հաին դարձաւ բոլորովին ալլայած, և թագուհի մը բարեւելու ակնածութեամբ խոնարհելով անոր առջեւ, սի քանի բառերը թոթովեց, որով կը հասկցնէր թէ մեծ պատիւ մ'էր իրեն իր ներկայութիւնը։

—Այս պատիկները կը դիտէիք, ի՞նչպէս կը դոնէք անոր գաղափարները,—հարցուց նորատի աղջիկը։

—Հիանա՛լի, օրիորդ։— Եւ իրրեւ արուեստագէտ իր ոգեղնացումը յայտնելէ յետոյ պատկերին դիրքին, վերջալոյսով ու լուռնին երանգներուն մէջ պատիերին ներդաշնակաւոր ու ազու գոյներուն բազդատութեան և իրեն հետ ունեցած ճշդիւս նմանութեան մասին յարեց։

—Գօշէյներս պատկերին արժանաւոր նկարիչ մը դտած ըլլալնուդ համար,—բայց ինչո՞ւ իր անունը չէ դրած հոս։

—Վասն զի նկարիչը ձեզի պէս ներողամտութեամբ չէ դատած իր դործը, պատասխանեց Բուբուլ իր աչերը խոնարհելով, յետոյ բացատրեց թէ ինքը արտին ճակատը դնելու արժանի չէր դատած զայն։ Բայց հայրը զարմանալի քմահաճոյքով մը ալդպէս փափաքած էր, որպէս զի միշտ իր աչքին առջեւը ունենայ, ինչը առնրվեց սարեկան հասակին մէջ յոգեր էր այդ նկարին գաղափարը։ Արեւու վերջալոյսը մանկական դուարթութեան հրաժեշտը կը ներկայացնէր, և լուսինն այն ամոյն ուրախութիւնները, որը պիտի սիսկէին ամնուհետեւ խաւարին կեանքը մարդկութեան։ Ուզեր էր մարմին տալ իր այդ մտածմանը, օր մը թերեւս անոյշ դիմադրելու համար կեանքի յեղաշրջմանց։

Սակայն մտածելով որ սոյն խոստովանութիւնը բնականաբար դովեստ մը պիտի բերէր իրեն, խօսքը փոխել ուզեց։

—Բայց հիմայ կզդամ մանկական փիլիսոփայութեանս արժէքը, որովհետեւ տարիներ անցան անկէ ի վեր, և կեանքս չէ փոխուեցաւ բնաւ։ Ձեմ դիտեր, զուարթութեան համար ունեցած բնական հակո՞ւմ էր պատճառը թէ բարի աստղ մը կը հսկէ ճակատագրին վրայ։ Ուրիշներուն վշտացը համար արցունք թափած եմ չատ անդամ, իսկ իմ անձիս համար երբէք։

—Ո՛հ, կը մաղթեմ որ բնաւ չը ճանչնաք անոնց դառնութիւնը,—պատասխանեց Գուժարեան այնպիսի յուզեալ ձայնով մը, որուն անկեղծութեանը մասին տարակոյս չկար։ Ցետոյ բուն խնդրոյն դառնալով չատ մը չնորհաւորութիւններ ընելէ ետքը այդ բանաստեղծական սքանչելի գաղափարին համար, հարցուց թէ ո՞վ էր անոր մարմին տուող արուեստագէտը։

—Մեծ նկարիչ մը չէ, գաղափարն ալ նկարն ալ միևնոյն անփորձ աղջկան կը վերաբերին,—պատասխանեց Բուբուլ։

—Ի՛նչ, դո՞ւք նկարած էք, այդչափ գոլն բոլորն ալ ձերի՞նն է,—գոչեց երիտասարդը զարմացած,

Նոյն վայրկենին Սօֆի սրահը մտաւ։ և եղբայրն ու աչակերտուհին համբուրելէ ետքը, երբ Գառնիկ սկսաւ եռանդեամբ խօսիլ միշտ պատկերին վրայ։

—Եղբայր, դուն դեռ չես ճանչնար Բուբուլս, ասիկայ մեծ բան մը չէ, նկարչութիւնը իր տաղանդներուն վոքրագոյնն է, եթէ լսես իր երդելը, եթէ կարդաս իր բանաստեղծութիւնները...

—Բայց կրնա՞մ յուսալ...—հարցուց երկչոտութեամբ երիտասարդը։

Բուբուլ խօսքը կտրեց, յայտնելով թէ ամենայն հաճութեամբ ցոյց պիտի տար իր դոյքն տաղանդները։ «Միայն, եթէ գովեստ արժանի բան մը գտնէք, Սօֆիին ուղղեցէք ձեր շնորհաւորութիւնները, վասն զի անոր կը պարտիմ ամեն բան։»

Խօսակցութիւնն ընդմիջեցաւ Պ. Գեղամօֆի գալստեամբը, Ամենքը պատշգամին մէջ հաւաքուեցան, և նախաճաշը սովորականէն աւելի գուարթութեամբ ոգեւորուեցաւ այն առտուն։

Ը.

—Սքանչելի վրձին,—գոչեց Գառնիկ կանգ առնելով գաշտանկարի մը առջեւ, որ կը ներկայացնէր ամայի ժայռ մը, ուրկէ վար անհեթեթ հեղեղ մը կը գահավիժէր։ միայնութիւն կը տիրէր չորս կողմը, մեկ քանի ծառեր ամեհի՝ իրրեւ առանձնութեան հսկայ պահապաններ կանգուն կը կենային դարեւանդի մը ստորոտը, և արեւը կիղիչ բոցով մը կողողէր դաշտն ու անդունդը։ Անսահմանելի մեծութիւն մը կար այս անչուք տեսարանին մէջ, բնաւ մարդկային դործ մը չէր տեսնուէր հոն։ Բնութիւնն էր իր ամենէն մեծամայելուչ կերպարանքին տակ, և ամայութեան ոգին կը հեռացնէր կարծես կենդանի արարածներն իր թագաւորութեան սահմանէն։

—Այս գեղեցիկ գործն ալ Բուբուլին վրձինէն ելած է,—պատասխանեց Սօֆի։ մինչ իր աչակերտուհին լուռ կը կենար արուեստասրահին մէջտեղը, ուր հաւաքուած էին արուեստասէր օրիորդաց ընկերութեան բոլոր անդամուհեաց աչխատութեան արդիւնքները, և ուր տարած էին երիտասարդը ցոյց տալու համար իրենց գործերը։

Գառնիկ չէր ուզեր ծածկել թէ բնական տեսարանները շատ քիչ համակրութիւն կազդէին իրեն, վասն զի ընդհանրապէս թերի էին և անկենդան։ Նկարչութեան մէջ՝ մարդկային կեանքը կուզէր տեսնել ան, պատմական տեսարանները որք ամենէն մեծ տեղը կը գրաւէին եւրոպական ժողովոյրդներու մէջ։ «Ինձ համար դատել թէ ո՛րքան սիրուն պէտք է ըլլայ այս բնոյթը որ ճաշակիս յարմար նիւթերը կը թողուտ և ասոր կը մոտենամ առաջին անգամ։»

Բուբուլ միայն այդ ճիւղը կը սիրէր և զայն կը մշակէր։ Բնութեան պարզ և անպաճոյճ տեսարանները, մաքուր և անխառն զգացումները պաշտած էր միայն և կը խոստովանէր թէ զանոնք նկարել անհուն բերկրանքներ էր իր սրտին համար։ Ժայռ մը, ուր մարդկային ոտք կոխոտած չեն երբեք, հեղեղատ մ'է, վճիտ և անապակ, կոյս ծառեր, որոց թերթերը հովուց չօշափումէն շատ յուզմամբ չեն սարսռած, անմատոյց դաշտեւանդ մը, անդնդախոր վիհ մը, ահա ատոնք են որ անծանօթին, տառապամին, անհունին գաղտնիքովը լի՝ խորունկ և անվերջանալի մտածմանց կը վարեն մարդս։ «և ծովը ու երկինքը, կըսէր զգայուն շնչոտով մը, այդ երկու աշխարհները ինչե՜ր ունին, ինչե՜ր կը պատմեն, և ուր կը տանին մարդուս երեւակայութիւնը։»

Ներեցէք որ ըսեմ թէ ես տարբեր կերպով կը խորհիմ այդ նկատմամբ,—յարեց արուեստագէտը, և հիանալի պերճախօսութեամբ մը սկսաւ բացատրել թէ բնութեան պարզ ու խորհրդաւոր տեսիլները ունենք ամեն վայրկեան մեր աչաց առջեւ իրենց բուն վայելչութեամբն ու կենդանութեամբը, թէ անոնք կը մեռնին միշտ վերածնելու համար մի և նոյն կերպարանքով, այլ իրք և մարդկի թէպէտ ծլին գերեզմանէն, կալլակերպին ժամանակին ու պարագային օրինաց համեմատ։

«Թէ բնութիւնը իր պատմութեան մէջ անցեալ չունի նկարչական տեսարաններու համար, զի անոնց անցեալը գիտունները միայն կը նշմարեն։ Թէ մտաց երազները տալու համար՝ հարկ է անցեալի մը ահարկու կամ գորովալարժ դէպքերուն դիմել, հետեւաբար պատմական էջ մը աւելի ազդու է պատկերհանին կտաւին վրայ, քան դետերու և սաղարթներու անհուն ներդաշնակութիւն մը, և թէ այդ պատճառաւ է որ մեր արուեստագէտք Հերոդոտոսէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերու պատմագիրներուն բազմածալ հատորներուն վրայ ժպդունելէ ետքը՝ Հոմերոսէն կըսկսին մինչեւ Ռօլինսայի տաղերը թղթատել և Զօլայի ու Տօտէի վէպերը վերծանել, իմաստասիրական քննադատութիւններով մարդկային կեանքը ուսումնասիրելէ յետոյ՝ բանաստեղծական և վիպական նրբութիւններով ճոխացնելու համար իրենց հմտութիւնը և թեւ տալու համար իրենց երեւակայութեան։ «վասն զի ա՜ինչ մը գլխաւոր պարագն է ա՜ե-

ղբ՜ան ներկայացնել դարն ու անոր տիրող գաղափարները, և ասոր համար, դիտէ՞ք օրիորդ, մեծ հմտութիւն պէտք է։»

Բուբուլ՝ հիացած ու չղթայուած այդ փայլուն ու ճոխ պերճախօսութենէն, որուն մէջ ստէպ գործածուած ֆրանսերէն բառերն՝ անգամ իրենց անուշութիւնն ունէին, չէր կրնար համոզուիլ որ հմտութիւնը կարեւոր հանճարէն առաջ անցնիլ գեղարուեստից մէջ. բոլոր աշխարհի պատմաբաններն ու վիպասանները կարդալով կրնանք անուշտ նմանիլ անոնց, բայց ո՞ր կը մնայ ազատ երեւակայութեան հրաշալիքը, երբ միտքը բռնաղբօսիկ դեգերի յիշողութեան անձուկ օրինայ մէջ։ Մարդ երբ յիշել կը ճգնի, հեղինակելու կարողութենէն կը զրկուի, և ո՞չ ապաքէն ստեղծումն է հանճարը։ Ծանոթ և հետզհետէ խորհելու, զգալու և ապրելու կերպերն առաստղներ են անուշտ մեզի համար։ Նոր դարը անհնար է որ ճշդիւ գաղափարէ հին դարը։ Մարդկութեան խտիականը չկրնար ատուգութիւն մը ըլլալ, և ոչ ալ գգացում մը ներշնչել, և մարդ պէտք է զգայ ինչ որ կը նկատէ, և պէտք է նկատէ ինչ որ կը տեսնէ։ «Ի՞նչպէս կուզէք որ անցեալ դարերը նկատեմք մեր բուն զգացումով և մտաց ազատութեամբ, որոնք բացարձակ պայմաններն են ճշմարիտ տաղանդին։»

Այնքան նեւրք ու սիրուն բառերով, այնքան փափուկ ու մեղմ չհչտով մը կը խօսէր նորատի աղջիկը այս ամենը, որ կը սիրաբանէր կարծես քան կը վիճաբանէր։

Ծափչտակուած մտիկ կընէր Գառնիկ առանց զայն ընդմիջել մտածելու, բաղձալով սրտին որ իրաւունք ունենար ան։

—Նայեցէք սա պատկերին, ըսաւ Սօֆի, և երկուքդ ալ իրաւունք պիտի տաք իրարու,—և սկսաւ բացատրել թէ Ադամն ու Եւան կը ներկայացնէր դրախտէն աքսորուած Եփրատայ ափանց վրայ։ ահը, սարսափը, ցաւը, զղջումը, թշուառութիւնը անսահման տպաւորութիւն մը ըրած էին հէք վտարանդիներուն դիմաց վրայ։ Եւ թէպէտ անցեալ ըլլար այն արկածը, սակայն ցաւը միթէ՞ ժամանակ ունի, և կարելի է՞ ըսել թէ մեր նախահարց այդ սարսափելի տագնապը անկարող ենք ըմբռնելու։ Ո՞վ չէ ճանչցած երջանկութեան մը կորուստը բուն իսկ իր թերութեանը պատճառաւ, և ո՞վ չկրնար գաղափարել այն թշուառութիւնը, զոր կը պատճառեն զրկումն ու յուսահատութիւնը։ Շատ ճիշդ է անշուշտ թէ անհնար է նկատել առանց զգացման, և պատմութեան կրօնական մասն է միայն որ ծանօթ է ընդհանուրին և աղդու ամենուն համար։ հետեւաբար կը պնդեր Սօֆի թէ կրօնական պատկերներն աւելի արժէք ունէին իրրեւ հանրածանօթ իրողութիւններ և հասարակաց խղճին ու սրտին խօսող նիւթեր։ Եւ զանոնք ուրիշ պատկերի մը առջեւ տարաւ, որ Յի-

սուրը կը ներկայացնէր խաչը ուսին վրայ լեռնէն վեր ելնելով։

—Ռաֆայէլի ընդօրինակութիւն մ'է,—ըսաւ երիտասարդը,— բայց շատ քիչ յաջողած է, ասոր բնագիրը Մատրիտի դ-ղէին մէջ տեսած եմ, գեղեցիկ դործ մըն է։

—Բայց կա՞յ ասկէ աւելի սրտառուչ բան մը,—շարունակեց Սօֆի,— ո՞վ կրնայ նկարագրել այսչափ տառապանք, այսչափ անձնուիրութիւն, այսչափ սէր,—և ներշնչեալ շեշտով մը ի վեր կը հանէր պատկերին վրայ այնքան թերի կերպով արտայայտեալ վսեմութիւնն Աստուծոյ մը չարչարանաց, զորս յանձն կառնու ի սէր իր դահիճներուն։ Անըմբռնելի, անբնական, մեծ բան մը արդարեւ։ Ի՞նչ սէր կրնար հաւասարիլ այս վսեմ դթութեան աչքարէի վրայ, և այն նայուածքը զոր կուղղեր իր մահը պատրաստող ոճրագործներուն՝ բաւական չէր միթէ՞ ամբողջ մարդկութեան հոգիները փոթորկելու։ Ի՞նչ էր մեծութեան և խոնարհութեան, կարողութեան և տկարութեան սա վսեմ միացումը, ափեղերքի տերը կը նուաղէր առանց կաթիլ մը ջրոյ՝ այս խորհրդածութիւնք ո՞ւր կառաջնորդէին մարդուս...

Գառնիկ որ չերմեռանդ արուեստագէտ մը չէր՝ կը մտածէր թէ կրօնական պատկերներն ամենէն նուաղ ընդունակ են յուզում մը յառաջ բերելու հոգիներու մէջ, և շատ քիչ կը սիրէր Ռաֆայէլը իր բարձրագոյն հանճարովը իր վրձինը նուիրական նիւթերու նուիրած ըլլալուն համար։ Վասն զի կրօնքը մի և նոյն տպաւորութիւնը չունի ամեն մտաց վրայ, և ինչ որ սուրբ աւիւնով մը կը վառէ բարեպաշտ քրիստոնեի մը սիրտը, կըրնար բոլորովին տարբեր մտածումներ ներշնչել իմացականութեան մը, որ նոյն հաւատքը չուներ։ Գեղարուեստք պէտք է աշխարհաքաղաքացի ըլլային։

Ուր որ համոզումներու սահմանն ու վէճը մուտ կը դտնէ, տաղանդն ի չիք կը դառնայ։ Մինչդեռ մարդկային ցեղի հին պատմութիւնը ներկային մէջ ազդ կամ կուսակից չունի։ Աքելլէս դիւցազուն մ'է ամէն ազգի համար, և Վերգիլիոս նշանաւոր հանճար մը։ Վիպական և ողբերգական տեսիլները պատկերհանին կտաւին վրայ պէտք է զուտ մարդկային զգացում մը յուզեն առանց հայրենեաց և կրօնից կնճռոտ խնդիրները չօշափելու։ Ինչ որ ուղղակի մարդուս սրտին կը նկարէ, համաշխարհիկ է այն և անժամանակ։ Ոչ ազգ ունի և ոչ հայրենիք։

Առնք խօսելով սրահին մէջ չըջադայած տեսնին նոր պատկերի մը առջեւ հասեր էին։ Շէֆերէն ընդօրինակութիւն մ'էր, Հելլէնուհիներու անձնուրացութեան պատկերը։ Ալի բաշալի նուաճած քաղքերու կիներն էին որ ինքզինքին ժայռերն ի վար կը դլորէին անհաւատարմութեան նշանակութենէն զերծ մնալու համար։

—Ի՞նչպէս կը դանաք այս նո՛ւէրը,—հարցուց Ռուբուլ։

—Ընդօրինակութիւնը շատ տկար է, բայց բնագիրը հին դպրոցի ամենէն սքանչելի դործերէն մէկն է։

—Զեզի համար որ կը ճանչնաք պատմութիւնը և պատկերը մեկնդամային, բայց մեկը որուն անծանօթ ըլլային առանք, ի՞նչ պիտի մտածէր սա կանանց խառն ի խուռն ամբոխին վրայ։

Ծեռոյ ուրիշ նկար մը ցոյց տալով հարցուց. «Ի՞նչ կպդդէ ձեզի սա տեսարանը։»

Ֆայլ մը դէպի ետ դնաց արուեստագէտը, և կարճատեսի նայուածք մ'առնելով՝ քանի մը վայրկեան ուշի ուշով դիտելէ ետքը՝ վստահ ձայնով մը ըսաւ. «Կարծեմ, օրիորդ, այս նիւթը Շէֆքսբիւրին կը պարտիք, նոր գործ մը ըլլալու է. սա պզտիկ սարսափահար աղջիկը դերեզմանէն ելած ժխլիէթին կը նմանի Ռոմէոյի դիակին քովը. բաւական սիրուն նկար մ'է։»

—Ա՛հ, բայց դուք ամեն բան դիտէք,—գոչեց նորատի աղջիկը ապշած երիտասարդին դիւտին վրայ. բայց քեզմէ զատ ոչ ոք պիտի կարենար լուծել այս հանելուկը, իսկ սա ողբերդական պատկե՞րը։

Վերստին միևնոյն կերպով դիտեց Գառնիկ.—Ա՛յս ալ Վոլթերի Զոֆրան ամենէն սարսափելի տեսարանն է,—ըսաւ. Այդ դուռդ իշխանը՝ իր սիրելւոյն հաւատարմութենէն կասկածելով սպաննած է զայն հետը ամուսնանալէ քանի մը վայրկեան առաջ։ Իր հակառորդը կարծած երիտասարդին անոր եղբայրը ըլլալը կիմանայ հիմակ, և ահա իր տագնապին, իր զղջումին տեսարանը։ Ահա՛ նորատի աղջկանը արիւնլուայ դիակը, անոր յետին մկրտավառ նայուածքը, դահճին ուղղած։ Ինչ եղբօրը վշտալի կերպարանքը ապրի՛, և այն չահերու լի՛ւ-պո՛ւ լոյսը, զոր սեւ դերիները կը բռնեն մուրթին մէջ արիւնալի կրակներու պէս, ա՜հ, զարհուրելի կերպով դեղեցիկ է....

—Գառա՛ֆ, գոչեցին երկու աղջիկները միաձայն։

—Բայց ասոնք ձեր մտքէն, ձեր սրտէն միայն կը խօսին, որ այնքան հմտութիւններ ունիք, և բացառիկ կերպով սուր ու նուրբ դատողութիւն մը։ Բայց այս տեսարանին նիւթը չը գիտցողին կամ չը դուշակողին համար բնաւ արժէք մը չը պիտի ունենար այս պատկերը։ Ո՞ր կը մնայ ուրեմն նկարչութեան հրաշալիքը, և պատմական ու ողբերդական նկարներու համաշխարհիկ ազդեցութիւնը։

Գառնիկ բացատրեց թէ դեղարուեստից հրապոյրը ոամկին անծանօթ վայելում մ'էր։ Նկար մը իր բուն իմաստասիրութեամբը ըմբռնել և բուն ոգւոյին ղդալ կիրթ ճաշակի, աշխոյժ երեւակայութեան և բուռն զգա-

ման տէր անձանց յատուկ էր։ Թէ պատմական կամ ողբերգական նկար մը՝ երբ զգայուն հոգւոյ մը բոլոր ներշնչումովը և կենդանի երեւակայութեան մը բոլոր հրովը կերտուած է, այնքան կրնայ ազդել դիտող մարքի մը, որքան գեղջկական տեսիլ մը, և տաղանդը՝ դէմքի ու նայուածքի, դրից ու կերպարանաց մէջ կրնայ դնել այնքան մեծ գաղտնիք մը, որ անորոշին ու անճանաչելին տարտամ մոռածութեան խառնուելով՝ աւելի խորհրդաւոր, աւելի ազդեցիկ կընէ նիւթն ու պատկերը։

Բնութեան տեսարան մը այնքան աւելի անորոշ է իր ներկայացուցած իմաստովը, որքան վիպական նկար մը։ Տրտում նայուածք մը, օրհասականի դէմք մը աւելի պարզ կերպով կը բացատրեն ողբերգութիւն մը, քան արտասուաթոր ուռենիները և ամպածածուկ լուսին մը։ Պարզ դիտող մը առաջին նայուածքով կը գուշակէ առաջնոյն իմաստը, թէ և ոչ նիւթը, բայց երկրորդն յարատեւ խորհրդածութեանց պէտք ունի, և գեղարուեստին էական պայմանն է առաջին նայուածքն հրապուրել։

—Ինչ որ առաջին նայուածքը կը հրապուրէ, գեղեցիկ է այն, իսկ ինչ որ իր բնական պարզութեամբ տակաւ առ տակաւ կը դիւրթէ, վսեմն է այն,—պատասխանեց բնական տեսարաններու սիրահար աղջիկը միշտ իր դասը պաշտպանելով, և կը ջանար համոզել թէ պատկերհանը անխօս ու անխիստ բնութեան բարբառ մը կընծայէ այն գեղայարմար ու հակադիր պատկերներու ներդաշնակութեամբ, ուրիեղուր՝ կ՚ենթադրը, հետեւաբար և կը գերազանցէ բնութիւնը։ Իսկ խօսուն ու զգայուն էակները համր ու անշարժ նկարելով կատարին վրայ, անոնց իմացական կարողութենէն մաս մը կը կրճատէ, որով միշտ վար կը մնայ բնականէն։ Հոն քերթողն է որ կրնայ գերազանց հանդիսանալ, և նկարիչը պէտք է խոյս տայ, մինչդեռ բնական տեսարաններու մասին խօսքերն ու տողերը խիստ ապիկար են նկարչին հրաշալիքը գործելու. բնութեան նկարագրին մէջ՝ բանաստեղծին պակասը ընթերցողին երեւակայութիւնը հարկ է ամրողջացնէ, և նկարչութեան մէջ ողբերգութեան պակասած խօսքերը դիտողին միտքը պէտք է յաւելու ինքնին։

«Բանաստեղծութիւնը զգացմանց արժանաւոր լեզուն է. իսկ նկարչութիւնը տեսարանաց լեզուն։ Եւ բնութիւնն ալ ո՞չ ապաքէն քերթուած մ՚է խորհրդաւոր։ Դիտեցէք սա մացառը, յարեց, այս անխօս ու անկենդան բոյսը ճաքրու մը եղրը թողուած ի՞նչ ունի որ այսչափ մեկլամազձութիւն կազդէ, և խորունկ զգացումներ կը զարթուցանէ մարդուս հոգւոյն մէջ։ Աչերն արտասուօք կը լեցուին ամեն անգամ որ կը մերձենամ այս փոքրիկ բոյսին, հոգիս կը կապուի անոր, և կարեկցելով իրեն պաշտելի էակի մը վերայ, կուլամ իր անբարբառ վշտաց համար։

—Այդ մացառը, Ռուսդայելի գործն է ըսաւ, երիտասարդը զարմա-

նօք դիտելով զայն, բայց բուն նախատիպէն աւելի դեղեցիկ է, Լուվրի դ-ղէին մէջ տեսած եմ Բարիզ։

—Բուբուլ ընդօրինակած է զայն Իտալացի պատկերհանէ մը, յարեց Սօֆի, իսկ սա լուսնկային գիշերն, ուր այնքան մելամաղձութիւն կայ՝ բուն իսկ իր հեղինակութիւնն է։

—Բայց դուք ամենէն չնչին իրերը ոգեւորելու ուժ ունիք, օրիորդ. գոչեց Գառնիկ եռանդեամբ. ինչ բանի որ կը դպչի ձեր վրձինը, կը բարձրացնէ զայն, և իրաւունք ունիք ամենէն պարզ երեւոյթներն ձեղի նկարչութեան նիւթ ընտրելու, քանի որ դուրսէն ոչ ոքէ պէտք չունիք։ Սքանչելին ու վսեմը նոյն իսկ ձեր հանճարին մէջն է։— Եւ կը հաւանէր թէ աչխարհէն, պատմութենէն, բանաստեղծութենէն օգտուելու պէտք չկար անոր համար, թէ բացառիկ էակ մ՚էր ան, և թէ ընդհանրութեան վերաբերեալ կարծիքներն են միայն, որոց վրայ հնար է վիճաբանիլ։ Իրաւունք ունէր ան իր ճաշակին և հակումներուն անսալու բացարձակապէս։ «Ընտրեցէ՛ք ինչ որ պարզ է և պերճացուցէք. ընտրեցէ՛ք ինչ որ խոնարհ է, և բարձրացուցէք ինչ որ տկար է և անմահացուցէք, վասն զի այդ ստեղծիչ հանճարը նոյն իսկ տիեզերքին վրայ տիրող զօրութիւն մ՚է» կըսէր ուրախացմամբ։

Բուբուլ չարունակեց ներկայացնել արուեստագիտին դեռ բազմաթիւ սիրուն նկարները, որոց և ոչ մին անուն մը կը կրէր, և որոնք բոլորն ալ ընկերութեան անդամոց գործերն էին։ Սակայն բոլոր հեղինակները կանուանէր ան խոհոյն՝ երբ եւրոպական նշանաւոր ընդօրինակութիւններ էին։ Իսկ հեղինակութեանց մէջ միայն Բուբուլի դաշտանկարներուն առեւ հիացմամբ կանգ կառնուր։ Նորատի աղջիկը կը զարմանար անոր հմտութեան և ճաշակին վրայ հետզհետէ, և քաղցր ղուարթութիւն մը կըզգար ամեն անգամ որ յափշտակուած իր մեկ գործէն, հեղինակին անունը կը հարցնէր։

Վերջալոյն իր յետին ճաճանչները կամփոփէր արուեստարանին պատուհաններէն. և դեռ երկու ծաղկահատակ արուեստագէտք չէին յաղենար՝ նկարներու վրայ ընդհանուր գաղափարաց փոխանակութեամբ բացատրելու միւեանց վսեմ զգացումներ և բարձր մտածումներ, երբ Սօֆի յիշեցուց թէ դիշերը մօտեցած էր արդէն։

Երեքն ալ անհուն բերկրութիւն մը վայելած էին այս փափուկ և ազնիւ սեռակցութեան մէջ, և զայս խոստովանեցան իրարու։

Թ.

Արուեստագէտ օրիորդաց ընկերութիւնը մեծ հանդիսի մը պատրաստութիւն կը տեսնէր։

Թատերական երեկոյթ մը պիտի տրուէր ընդ հովանաւորութեամբ Ռուսիոյ դեսպանուհւոյն անոր փառաւոր ապարանին պարահրապարակին մէջ ի Պէօյիւքտէրէ։ Եւ աղգային ու օտարազգի աղնուապետութիւնը, դիւանոց ու դրացիտաց դասուն հետ հոն պիտի գտնուէր։

Ներկայանալի խաղին անունն էր «Մէպուլ», բայց ոչ ոք գիտէր թէ ո՞վ էր անոր հեղինակն, որովհետեւ սուտ անուն մը կը կրէին յայտարարութիւնները։

Ամենուն յայտնի էր թէ այդ հեղինակութիւնն ընկերութեան անդամուհեաց երկը պիտի ըլլար անշուշտ, սակայն ո՞վ էր և ինչո՞ւ իր անունը կը պահէր։

Խորհուրդն ու գաղտնիքը վեհ կերպարանք մը կընծայեն ամեն բանի, և մարդ երբ կը կոչուի հանդիսի մը, առանց դիտնալու թէ որուն մտաց ու սրտին ներշնչումներովը պիտի ղբաղի հոն, աւելի երկիւղած և աւելի եռանդուն յուզմունքով մը կը համակուի, քան երբ ծանօթ անձի մը գործը կը խոստացուի իրեն։ Վասն զի ընդհանրապէս շատ անվիտ և աննշան մարդիկ չեն ծածկերը իրենց անունը, որ ինքնին ծածուկ է արդէն։ Մեծ մարդիկ են որ իրենց վառաց՝ իրենք միայն հանդիսաւոր ելլալ կը սիրեն կամ շատ համեստ մարդիկ, որ իրենց տաղանդին վրայ վստահ չեն։

Սակայն այս խորհուրդն այնքան խորին և անթափանցելի էր որ ամենէն հետաքրքիրներն իսկ կարող չէին եղած ոչ մէկ պայմանաւ վերահասու ըլլալ անոր։

Արուեստագէտ օրիորդք կը չանային կարծես ի դերեւ հանել այն հինաւուրց առակն, որ անխորհրդապահ կը հրաւիրակէ կանացի սեռն, կամ թէ իւրաքանչիւրն անոնցմէ ինքզինքն կարծել տալու վառաստրութեամբ բացարձակ լռութիւն կը պահէր ճշմարտութեան մասին։

Միակ Գառնիկ անտարբեր կը թուար այս գաղտնեաց նկատմամբ. հակառակ երկու աղջկանց ճիգերուն, որոնք ամեն չան ի գործ կը դնէին անոր հետաքրքրութիւնը դրգռելու։ Բայց ան կը պատասխանէր թէ նուիրական պարտք մը կը համարէր իրեն այդ գաղտնիքն յարգել։

—Ախիկայ պարզապէս կապացուցանէ թէ չատ կարեւորութիւն չէք իտար մեր երեկոյթին,— ըսաւ Սօֆի։

—Տարակո՞յս ունիս, քոյրս աւելցուց Թուրուլ քիչ մը դառնու-

թեամբ, Մօսիօ Գուժարեան այնքան սովոր է Եւրոպայի նշանաւոր հեղինակաց գործերուն, որ մերը խաղալիք մըն է իրեն համար, և անշուշտ մեր խեղճ սրտերը չը վիրաւորելու համար միայն ներկայ պիտի գտնուէր քան թէ իր հետաքրքրութիւնն յագեցնելու համար։

—Ա՛, շատ խստիւ կը դատէք զիս, օրիորդ,—պատասխանեց երիտասարդը. բայց տրելով թէ ոչ ոք իրեն չափ հետաքրքիր էր անոնց գաղտնեացը, այլ ոչ ոք իրեն չափ ակնածանք ունէր առ այն։

Եթէ կը լռէր, պատճառն այն էր որ հաւատաք ունէր թէ կընայինք գաղտնիք մը պահելու, և արդէն ինքն ալ կը սիրէր խորհրդաւոր բաները, իր հոգւին ալ հակում մը ունէր դէպ ի անծանօթը, որ մտաց եբրազը կ'օրօրէ անհուն ալիքներու վրայ, առանց ցոյց տալու որոշակի ատոնց յատակը, ուր կը հսկէ պատրանքն վիթխարի։ Ո՛ւր պիտի գտնէինք վսեմը, եթէ բնութիւնը չունենար իր մեծ գաղտնիքը, և ի՞նչ պիտի ըլլար մեր հիացումը տիեզերքի անհուն ներդաշնակութեան և հակապատկերներու նկատմամբ, եթէ բացարձակ կերպով ճանչնայինք այն ամեն վայրերը, ուրկէ կուգան հողմերը ու կանցնին կերթան։ Թէ խորհուրդն էր երեւակայութեան մայրը, և երեւակայութիւնը պատրանաց ազբիւրը շատոնց ճանչցած է Գառնիկ։ «Սակայն կը սիրեմ երազել և խաբուիլ, քան թէ ամեն բան իր իրական կերպարանքովը տեսնել։ Եթէ գիտնաք թէ ի՛նչեր կը մտածեմ ձեր երեկոյթին վրայ։»

—Բայց ինչո՞ւ չէք ըսեր մեզի, —հարցուց Թուրուլ եռանդագին։

—Թող տուէ՛ք, օրիորդ, որ իմ երազներս ալ ձեզի համար դ-ՐԱ-մը ըլլան առ այժմ,—պատասխանեց երիտասարդն և մտախոհ հեռացաւ երկու աղջկանց քովէն։

Նոյն գիշերը տեղի պիտի ունենար երեկոյթը դեսպանատան պարտիզին մէջ, ինչպէս գիտեն ք։ Հայկական խումբ մը կազմուած էր ներկայացնելու համար այդ խաղն, և դերերը նոյն իսկ ընկերութեան կոմմանէ յանձնուած էին դերասաններուն և դերասանուհեաց դեղեցիկ ընտրութեամբ մը։

Շքեղ պարտէզը լուսեղէն մէտեորայ մը կը ներկայացներ տարօրինակ, և ծառերու հովանեաց ներքեւ կարգաւ շարուած հանդիսական տիկնանց հիասքանչ պաճուճանքն ու զարդերը բաւական էին դիտողին աչքը չլացնելու և մոռցնել տալու թէ ուրիշ տեսարանի մը համար եկած էին հոն։

Ընտիր ու պատկառելի բազմութեամբ լեցուն էին արդէն ոսկեզօծ թիկնաթոռներն ու նստարանները, երբ Պ. Գեղամօֆ երկու աղջկանց և Գառնիկի հետ հոն հասաւ։ Պարտէզին բազմութիւնն անոնց ճամբուն վրայ ոտք ելաւ զիրենք ողջունելու և անցքերնին դիւրացնելու համար։

երիտասարդը իր թեւն առած էր Բուբուլը և Սօֆիի բաղկին կը կրթնէր Գ. Գեղամօֆ։

Երբ մոտեցան հանգիսավայրին, հոն ծերունին և երիտասարդը բաժնուելով հանդիսականաց մէջ տեղաւորուեցան. մինչ երկու օրիորդք կը յառաջանային դէպ ի դեսպանուհին, որ կը բազմէր նախագահական աթոռին վրայ, ընկերասէրեան նորատի անդամուհիներէն շրջապատուած, որոնք ընդհանրապէս իրենց սպիտակ զգեստներովը կորոշուէին տիկնանց միւս մասէն,

Նախագահուհին հրաւիրեց երկու աղջիկներն ալ իր և ձախ կողմի թափուր աթոռներուն վրայ նստելու, և բոլոր հանդիսականաց ուշադրութիւնը նորեկ օրիորդաց վրայ դարձաւ։

Սօֆի անոյշ համեստութեամբ մը կը ջանար պահել չքնաղ աչերն սեւ ու երկար արտեւանունքը տակ, այլ մանչուկը կրնա՞յ ծածկել այն անուշակ խունկն, զոր կը բուրէ։ Բուբուլ իր ամենէն զուարթ ու հրապուրիչ ժպիտովը ամեն կողմ բարեւները կուտար ու կառնէր. և ի՛նչ հիացում. ի՛նչ ուրախութիւն կը սփռէր, երբ շողշողուն ու կրակէ զանգուած աչուընները շուրջը կը պտոյտներ։

Սպիտակ ժանեակէ շրջազգեստին տակ հրեշտակ մըն էր կարծես, և ամենուն համար ժպիտ ուներ ու ամենուն համար դողդրիկ բառ մը։

Նախագահ տիկինը երկար ատեն անոր ձեռքը իր ձեռացը մէջ պահեց հետը խօսակցելով, մինչ դեսպանական նուագն իր ներդաշնակ հընչիւնն լսելի կընէր։

Ներկայանալի խաղը՝ մտացածին էր ըստ ամենայնի և նորօրինակ, բանաստեղծական էր և լուրջ միանգամայն։ Կանացի դիւցազնութիւն մը և ողբերգութիւն մը կրնար համարուիլ Ներեւելեան բոցաթռիչ երեւակայութեամբ երկնուած, և Արեւմտեան նուրբ ու կոկիկ ոճով գրուած։

Կրից անսանձելի աստիճանին մէջ տրամաբանական զարմանալի խորհրդածութիւններ, գործելու տարօրինակ կորով մը և պաղարիւնութիւն հրաշալի դեր կը խաղային հոն։ Սաստիկ էին զգայուններըը, այլ գործողութիւնք օրինաւոր։ Հեղինակին բնաբանն էր վիպերօր–Իւկօլի այն նշանաւոր կարծիքը թէ «կինն ամեն բանի ծայրայեղութիւնն է» և կուզէր ցոյց տալ թէ առաքինութիւնը մինչեւ ո՛ւր կրնար հասնիլ զգայուն դատարակեալ կնոջ մը վրայ։

Հանճարեղ, զգայուն, անարատ, գործունեայ կնոջ մը սէրն ու անձնուիրութիւնն էր, ապստամբ՝ կինը նուաստացնող անիրաւ օրինաց դէմ, ապստամբ՝ կնոջ մոլութեանց տեղն տուող սարկութեան դէմ, ապստամբ՝ կնոջ ծուլութենէն յառաջ եկած սրտի տկարութեան դէմ, բայց այնքան սիրուն հիւսուածքներով լի, այնքան գեղեցիկ տեսարաններով զարդա-

րուն, որ նիւթին ու ոգւոյն ամենէն հակառակ կարծիք ունեցողներն անգամ կսքանչանային ու կը ծափահարէին յափշտակուած։

Հետզհետէ ամենուն նայուածքը Բուբուլի վրայ կը դառնար, և փըսփսուքով մը նստարաններուն վրայ անոր անունը կարտասանուէր ամեն շրթունքներէ։

Իրաւ այդ սիրուն գործին հեղինակը օրիորդ Գեղամօֆ էր, սակայն փափաքած էր ծածուկ մնալ, վասն զի դիտէր թէ իր անունը բաւական էր խաղին արժէք մը տալու, և կուզէր անծանօթ մնալով՝ անոր բուն տպաւորութիւնը հասկնալ։

Ընկերութեան անդամուհեաց նկարները Գաւնիկին ներկայացուցած օրը՝ քաղցր հաճոյք մը վայելեր էր իր գործերուն նկատմամբ երիտասարդին յանդիմս ցոյց տուած համակրութենէն, և փափաքեր էր նորոգել այդ հաճոյքը, նկարներուն տեսս առանց հեղինակին անուան՝ ներկայացնելով իր խաղն ալ։ Սակայն այդ ուսեալ և գրասէր հրաւիրելաք, որ այնքան վարժ էին անոր սեփհական դաղափարներուն, ոգւոյն և ղգայմանցը, կրնա՞յին խաբուիլ, և նորափթիթ բանաստեղծուհւոյն եղական տաղանդին այդ հրաշակերտը կրնա՞ր անծանօթ մնալ այն անձանց, որոնցմէ ծափահարուած էր շատ անգամ։

Հոն գտնուող դրագէտներէն ոմանք մոտեցան իրեն, և կը ջանային անուղղակի կերպով չնորհաւորել զինքը։ Բուբուլ զուարթութեամբ պատասխանեց ամենուն, առանց մատնուս բառ մը արտասանելու։

Երիտասարդ դրագէտ մը՝ որ Եւրոպայէն նոր եկած ըլլալով՝ նոյն գիշերը ներկայացաւ նորատի աղջկան, համարձակեցաւ անոր կարծիքը հարցնել խաղին նկատմամբ։

«Ինչ որ վեհ դատ մը կը պաշտպանէ և ազնիւ նպատակի մը կը ծառայէ, հաճելի է ինծի,—պատասխանեց պարզութեամբ։

—Կը մոռնաք, օրիորդ թէ ոճի, զգացմանց և գեղեցիկ կապակցութեանց մասին ալ հրաշալի գործ մըն է,—աւելցուց երիտասարդը։

Բուբուլ տեսնելով առաջին արարուածին յաջողութիւնը, աչերովը Գաւնիկը փնտռեց, հասկնալու համար իր գաղափարներուն անոր վրայ առաջ բերած ազդեցութիւնը։ Ծառի մը տակ նստած էր անոր շուքին մէջ կիսովին պահուըտած, հրավառ նայուածք մը հանդիպեցաւ իրենին, և հիացման անճառ ժպիտ մը սահեցաւ, անցաւ երիտասարդին շրթանցը վրայէն։

Հեղինակուհւոյն բերկրանքը չափ չուներ։

Երկրորդ արարուածն աւելի աքանչելի եղաւ։ Ծափերն ու «կեցցէ հեղինակը»ի գոչիւնները կը դոռացնէին պարտէզը, երբ վարագոյրը կիջնէր։

Անհամար փունջ ու սրսկ կը տեղար տեսարանին վրայ, և ամեն ձայները հեղինակը կը կոչէին։

Բոլոր տեսարանին տեւողութեան ատեն՝ Բուբուլ զգացեր էր Գուամարեանի նայուածքին անբիծ հիացումով մը իր վրայ սեւեռած ըլլալը, և երիտասարդը փոխադարձաբար կը դիտէր անոյշ աղջկան դիմացը վըրայ այն չնորհալի յեղաշրջումներն ու յուզումները, որոնք անոր հեղինակած խօսքերէն աւելի պերճախօս էին, և կընդհնշմարէր սրտի այն դաղտնի երեւոյթներէն մին, որոնք չեն բացատրուիր երբէք, և սակայն կեանքը կը յեղափոխեն։ Այդ թարմ դէմքին վրայ դոյներու ծիլն ու մարիլը՝ իրապէս յուզեալ, իրապէս ներշնչեալ սրտի մը արտափայլումն էր կարծես, և նայուածքը այդ փոթորկին մէկէն իրեն կը դառնար չարունակ երկուորեակ աստղերու բոցկլ փայլովը։

Պահ մը երջանիկ զգաց ինքզինքը Գառնիկ, և ոտք ելաւ իր զգայմանց անհունութենէն չլիճ մը տանիլ թափելու այդ պայտելի ոտքերուն տակ, սակայն հանդիսականաց բազմութենէն չրջապատուած էր Բուբուլ, և այդքան երկրպագուներու մէջ՝ իր ձայնին անլսելի մնալէն վախնալով՝ աթոռին վրայ լինկաւ վերստին։

Այս անգամ արդարեւ հանդիսականաց պատկառելի պատգամաւորութիւն մը ներկայացած էր օրիորդ Գեղամօֆի խնդրելու որ հրաման տայ իր անունը հռչակելու. «վասն զի համոզուած ենք թէ դուք էք հեղինակը» կըսէին միաձայն. իսկ ան կը փափաքէր իր դաղտնիքը պահել, վասն զի աւելի դոհ կըլլար այդ կէս երկչոտ մեծարանքներէն քան բացարձակ դովեստներէն։

—Ինչո՞ւ, օրիորդ, կը վախնաք ինքզինքնիդ հանդիսին թագուհին հռչակելու,—կը հարցնէր դեսպանուհին, որ տեղեակ էր գաղտնիքին,—պարծանք չէ մի՞թէ անուննիդ դնել խաղի մը ճակատը, որ բարձրացումն է մեր սեռին։

—Այս գաղտնիքը, Վսեմափայլ Տիկին,—կը պատասխանէր նորատի աղջիկը,—ամբողջ ընկերութեան կը պատկանի, և մեծանաւորները իրաւունք չունին զայն յայտնելու. ուստի ներեցէք որ այս որոշումիս յարդուի դէմ այս գիշեր միայն։

Երրորդ արարուածին սկզբնաւորութիւնը վերջ տուաւ ամեն խօսակցութեան։

—Ա՛հ, ի՛նչ կորով, ինչ պերճախօսութիւն, ի՛նչ գորովալի տեսարաններ, կանացի քաղաքավարութեան ի՛նչ սքանչելի օրինակ, ի՛նչ մտածումներ կօրօրէին հանդիսականները յուսոյ, երկիւղի, կարեկցութեան, հիացման ծովու մը մէջ։ Մարդկային սիրտը չատ քիչ անգամ կը թրթռայ այնքան բուռն զգացումներու արագ յաջորդութեանց ներքեւ, որ մին-

չեւ վեհմտութեան, դերբնական բարձրութեան կը հասներ ու կը չղթայէր բոլոր մտքերը ու կը յափշտակէր բոլոր երեւակայութիւնները։

Եւ բոլոր ծափերը, բոլոր ծաղիկները և հիացման բացագանչութիւնները Բուբուլի հասար էին։ Այս անուղղակի պաշտամունքէն չլացած էր նորատի աղջիկը, որուն համեստութիւնը կը պատսպարուէր բաւական իր անունը ծածկող քօղին ներքեւ, այլ չէր կրնար զսպել իր ուրախութիւնը որ կը ցոլար դէմքին վրայ, քանի կը մտածէր թէ այդ եզական վեճարանքները Գառնիկի ներկայութեանը կը վայելէր, և իր նայուածքն ան նուշադիր հաղարաւոր հիացողներու՝ կերթար կը հանդչէր չարունակ արուեստագիտին խորունկ ու խանդավառ նչմարելին վրայ։

Ժ.

Հետեւեալ օրը ամեն մարդ դիտէր հեղինակին անունը, և Բուբուլի փառքը կատարեալ եղեր էր։ Ամեն սրտերու աղդող բառ մը, ամեն մբտաց տիրող պատգամ մը, ամեն խիղճ յուզող խօսք մը, ամեն աչք հըմայող երեւոյթ մը ունեցեր էր իր ողբերգութիւնը, և անժխտելի կերպով հաստատեր էր այն դերազանցութիւնը, զոր մեծ հոգիները ունին ընդհանրութեան վրայ։

Անչուշտ գտնուեցան տիկիններ, որոնք կը դիտէին թէ վայելուչ չէր օրիորդի մը այսչափ կատարեալ դաղափարներ ունենալ սիրոյ վրայ, մանաւանդ բացատրել զանոնք, թէ ամեն դիրք և հասակ իրեն յատուկ երկիւղածութիւններ պէտք է ունենայ, թէ աղջկան մը համար՝ ամուսնական կեանքն այն գաղտնիքն է, որուն ներելի չէ թափանցել, և թէ նոյն իսկ տգիտութիւնն է կուսի մը հրապոյրն ու պարկեշտութիւնը։

Նախապաշարումն անկարողներու և յետամնացներու սփոփանքն է։

Եթէ չքնաղ ձերքերէ ղուրկ անձինք արժանաւորները չարախօսելու ազատութիւնը չունենային, ո՛ւր պիտի գտնային մխիթարութիւն բնութեան կողմանէ իրենց եղած անիրաւութեան մասին։

Տարբեր դրից ու տարբեր պայմաններու մէջ՝ նախանձն կրնար թեւս քանդել Բուբուլի փառաց մէկ մասը, որ արդար իրաւունքն էր այնքան չանքերու և արժանեաց, բայց օրիորդ Գեղամօֆի դիրքը բարձր էր, և կեանքը վճռուած։ Մեծագոյն իրաւունք և պարտք ունէր ան ամուսնական կենաց վրայ խորհրդածելու և ճառելու, ըստ որում նչանակած էր

արդէն և քիչ առնէին պիտի ամուսնանար Թերեզա։

Այս ալ կարդ մը օրիորդաց համար պատճառ էր վհատութեան, որովհետեւ կըսէին թէ չատեր իրենցմէ կրնային և՛ըղձային յայտնել այդպիսի զգացումներ, եթէ Գ. Գեղամօֆի նման ազատամիտ հայրեր դըպնուէին նոյն իսկ իր ձեռքովը հարնցուին հանճարը պսակող։

Զրք միայն աննախանձ կը դրուատէին նորափեթիթ հեղինակուհին, սակայն պէտք է խոստովանիլ թէ անոնցմէ չատերուն եթէ առաջարկուէր ամուսնանալ Բուբուլի հետ, չէին համարձակեր այդ վտանգին ենթարկել անձերնին։

Բարձրագոյն ձիրքերու տէր կին մը կը չլացնէ ամենուն աչքը, բայց մարդ մը չը հաւատար թէ կարող է ան ընտանեկան առաքինութեան։

Կը նկատուի ան իրրեւ չնաչխարհիկ երեւոյթ մը, որուն վրայ պէտք է զմայլիլ միայն։ Վասն զի կը կարծուի թէ կարող է արդարեւ զգալ և քարոզել ամենէն վեհ առաքինութիւններն, այլ իր բոլոր յատկութիւնք ու ձգտումներ կը ծնան երեւակայութեան եթերին մէջ վասն զի գործնական կեանքի համար ծնած չէ ան։

Ով որ իր վրայ դիտողութիւն կամ նախանձ հրաւիրելու պարագային մէջ չէ գտնուած, մարդ կոչուելու իսկ արժանի չէ։ և Բուբուլ իր անհամեմատ ձիրքերով բնական է որ տեղի տար այսօրինակ խօսքերու, սակայն ինչպէս ըսինք, ան ակնածելի, պատկառելի ու վեհագոյն դիրքն ուներ ան, որ ոչ միայն իրեն չէին հասներ այս բարբանջանքն, այլ և չէր իսկ կասկածեր թէ մէկը կրնար աննպաստ կերպով դատել իր վարմունքը, որ անբիծ հոգւոյն բերմունքն էր բացարձակապէս։

Այսքան վարժուած էր յարգուելու և պաշտուելու։

Որքա՜ն քաղցր է ապրիլ այդ արեգակնային հորիզոնին մէջ, առանց երբէք նախատանաց կամ ծանր ակնարկութեանց դառն ճաչակն առնելու, և որքա՜ն ցաւագին է անկեղծ ու ազնուական զգացումի մը չարաչար մեկնուիլը տեսնել։ Երանի անոր որ իր սրբազոյն ըղձից անարգանօք կոխոտուիլը չէ տեսած. երա՜նի անոր, որուն սրտին թելերէն դեռ ոչ մէկը չէ խորտակուած թշնամական հարուածներէ։

Բուբուլ կեանքի ամենէն գեղագոյն ցնորքը վայելած էր այն գիշեր, առանց հասկնալու իր անսովոր արիշտութեան բուն չարժառիթը. որովհետեւ յաջողութիւնք ու յաղթանակները, իրեն համար սովորական բաներ ըլլալով հանդերձ՝ ամեն անգամ տարբեր ու գերագոյն երանութիւն մը զգաց այս անգամ։

Գիշերն ի բուն բարախեց իր մատղաշ սիրտը հրճուանօք։ Սակայն զարմանալի է որ զգացման ծայրայեղութեան մէջ անհրաժեշտ մելամաղձութիւն կայ, որքան ալ ջուարթ ըլլայ անոր պատճառը։ Լուսինն եկաւ

երկինքէն կանգ առաւ անմեղ աղջկան անկողնոյն վերեւ, այլ թէ ինչերը ըսին իրարու երկու կոյսեր, զայդ մարդկային գրիչն անկարող է բացատրել։ Ծաղկափթիթ սրտեր կրնան զայն, և կը յիշեն անոնք միայն, որք երազի և յուսոյ բոլոր քաղցրութիւնը վայելած են, անոնց անխուսափելի հետեւանքն եղող պատրանաց լեղոյն հետ։

Երկնից թագուհին այս գիշերային սրտակցութենէն եառքը ժպտոյն ու խոնջ՝ գնաց ճերմակ ամպի մը նման ննջել հորիզոնին եռեւ, բայց նորատիպ բանաստեղծուհին անքուն կը հսկէր իր երջանկութեան ժամերուն վրայ, որ չանցնին փութով։ Ինչո՞ւ չերկարեցաւ, ինչո՞ւ չը յաւերժացաւ այդ գիշերը՝ քանի որ սիրտ մը կար անոր մէջ երջանիկ։

Բայց միայն Բուբուլ չէր, որուն աչերէն խոյս կուտար քունը այն գիշեր, իրեն մօտ հոգի մը կար, որ նոյնպէս կերազէր և աչք մը, որ կը հսկէր, բայց միշտ բերկրանքը չէ որ կը վանէ քունը. անձկութիւնն աւելի անողոք ձեռքով մը կը ցրուէ Օրիորդին վեհանձնը։

Գառնիկ անբացատրելի արբեցութեամբ մտած էր իր սենեակը. սիրտը կելեւէջէր ուժգին, բոց մը, հուր մը կը գառնար գլխուն մէջ, որ հանգստութեան պէտքը կը մոռցնէր իրեն։ Մէկ պատկեր մը միայն, մէկ գաղափար մը միայն կը գրաւէր զինքը, և Բուբուլն էր ան։

Ջան տեսած օրէն զգացեր էր թէ նոր ու տարօրինակ բան մը տեղի կունենար իր վրայ։ Նախ չէր համարձակած ինքն իրեն խոստովանիլ այգ անճառ տպաւորութիւնը, այլ այն դերագոյն ոյժը կը յաղթեր վերջապէս իր ճգանց։

Կան զգացումներ, զորս կուզէ մերժել մարդ երկար ատեն, վասն զի կզգայ թէ վնասարի են անոնք զինքը կորուսանելու չափ՝ այլ զգացումն երբ կրծքի կը փոխուի, ալ կարելի չէ իշխել անոր, վասն զի կերբը ծովմըն է անհուն, որ իրեն տրուած զոհը կը լափէ, կը մրցի մարդ մինչ մահկերութեին վերայ է տակաւին, սակայն ամէն օր նոր ալիք մը հիացման, ծփանք մը զարմացման կը ծանրանայ իր վրայ, անծանօթ հոգմունք անոյշ անույշ կը փչեն ամեն կողմանէ, ի զուր միտքը կը ճգնի զգուշացընել զինքն այն կախարգող յորձանքէն, սիրան առ այն կը դիմէ, որ կառնէ կը տանի զինքն։ Ալ ամեն բան կսկսի խոյս տալ իր ոտից տակէն, ամեն բան կը կարծանի իր շուրջը, մէն մի ալիք՝ որուն կը կարկառէ ձեռքը՝ կը լուծուի, անդունդին ծփումները կը մղեն զինքը խորէ խոր, փոթորկայոյզ ովկիանին չրային պարիսկներն իր գլխուն վրայ կը կայտառեն, փրփրալի կոհակները կը գառնան իր շուրջն անդադար մինչեւ որ ոյժը հատնի։ Անկէ եառքը ալ չը մրցիր, կը հասկնայ թէ զինքը պարփակող ոյժը իրմէ շատ հզօր է, և քաղցր կը թուի իրեն թողուլ ինքզինքը այդ անհունութեան գրկացը մէջ։ Քանի ըմպէ աղի փրփուր մը, այնքան կոր-

բենաթ անով, մինչեւ ինքզինքն անծայրածիր ովկիանին յատակը գտնէ։ Ձինքը պատող ջրերէն մթնոլորտէն զատ ալ աչխարհ չունի, գիտէ որ հոն պիտի ոգտակար չունչը, գիտէ թէ անխուսափելի բանտը, գերեզմանն է այն։ Սակայն կը սիրէ զայն, կը փարի այն ալիքներուն, կօրհնէ զինքն հեղձուցանող ջրերը, որք աղիքները կը խորտակեն, ճիպ մը, չանք մը չընէր անկէ զերծանելու, և կը նշմարէ թէ յատակը չէ հասած դեռ անդունդին, դեռ վիհերը, դեռ գարեւանդները, դահավանդները, սանդուխներ կան, և յատակ չունի ովկիանը։

Ա յսպէս չէ՞ և սէրը, ո՞վ կրնայ չափել անոր յատակը։

Իրողութիւնը բացայայտ էր։ Որուշեց և խոստովանեցաւ վերջապէս Գառնիկ ինքն իրեն թէ կը սիրէր, յիմարաբար կը սիրէր Բուբուլը։

Մեծ անդունդին որս եղած էր հէք երիտասարդը։

Բայց այդ սէրը, այդ անվախ սէրը ո՞ւր պիտի տանէր զինքը։

Կը չափէր ինքզինքը Բուբուլի հետ, և արեւուն տարփացող փանաքի որդը կը համարէր ինքզինքը։ Ա յն լուսեղէն, այն երկնային էակը սիրել միյա՛ն ներելի էր իրեն։

Մեծաքայլ կը ճեմէր սենեկին մէջ։

Ինչո՛ւ անձկալից սրտերը չարժելու պէտք ունին։ Կը կարծեն ա՛րդեօք այդ կերպով փոխել զիրենք ճնշող զգացմանց վիճակն։ այլ որքան տատանին, որքան տարուբերին, այնքան աւելի սպառնալից կը դառնան անոնք։

Կային վայրկեաններ, ուր նորատի աղջկան իրեն ցոյց տուած գորովը ու համակրանքը յուսոյ կաթիլ մը կը ցողէին տարաբաղդ երիտասարդին պասքեալ սրտին։

Ա յս յոյսը կը խելայեղէր զինքը։ Ի՛նչ, սիրուի՛լ այդ էակէն, տիրո՛ւլ այդ սրտին, առարկայ ըլլալ այդ վառվռուն իղձերուն որ տիեզերքն համայն ապրելու չափ հուր ունէր, և լսել այն աբրեցուցիչ հնչիւնն, որ իր անունը կարտաբերէր, և սիրով ու տարփանօք նկատուի՛լ այդ աչերէն։ Ո՛հ, կեանքն համայն, չունչն համայն կուտար մէկ վայրկեան մը համար միայն։ Ա յդ դերագոյն երանութեան ճաշակն առնելէ յետոյ ինչո՞ւ չը մեռնիլ անոր երադն յաւիտենապէս չարունակելու համար։

Ա յլ ցաւագին իրականութիւնը ամեն յոյս, ամեն ակնկալութիւն կը բառնա՞ր իրմէ։ Բուբուլ ազատ չէր։ Արդե՞օք իր սիրտն ալ լիովին նուիրած էր իր նշանածին, արդե՞օք այդքան անձնուիրութիւն, այդքան զգացում երիտասարդ Գեղամօֆի վերապահուած էին։ Ամեն մարդ այդ հաւատքը ունէր օրիորդ Գեղամօֆի մասին, ինչո՞ւ կը տարակուսէր Գառնիկ։ Սակայն եթէ այդ տարակոյսն ալ չունենար, կրնա՞ր իր՛սիրտը անկէ հեռացնել այնուհետեւ և միթէ ա՛լ ինքը տէ՞ր էր իր սրտին։

Մրցման մէջ յաղթուած էր, և բացարձակապէս համոզուած թէ անհնար էր իրեն ապրիլ առանց Բուբուլի, ուստի կուխտեր կապուիլ անոր ոտքերուն իբրեւ ծառայ, իբրեւ գերի, ի՞նչ անուան տակ որ կարելի ըլլար, և մաշիլ անոր սիրոյն ու մեռնիլ անով։

ԺԱ.

Թատերական ներկայացումէն ի վեր մէկ քանի շաբաթ անցեր էր, և այդ միջոցին մէջ՝ ամէն ճիգ ի գործ դրեր էր Գառնիկ Բուբուլի վստահութեանն ու համարմանը արժանանալու, որն որ իր բնական պարզութեամբը մտերմացեր էր անոր հետ։

Օրիորդ Գեղամօֆ երբէք կասկած չունէր Գառնիկի մասին, իր սիրտն ու անձը պատսպարեալ կը կարծէր պարտուցը գաղափարովը, այլ չը գիտէր անփորձ աղջիկը թէ այն առեն ամենէն աւելի վտանգի մէջ է կին մը, երբ իր դրից պատճառաւ անխոցելի կը կարծէ ինքզինքը։ Իր կերպերն նուազ զգուշաւոր կըլլան, իր խօսքերն նուազ երկչոտ, և անապակ որտի մը անմեղ հակման վրայ կը չափէ ամեն համակրութիւն, որ ցոյց կը տրուի իրեն, մանաւանդ երբ սովոր է միշտ գորովոյ և հիացման բոլերոյ չըլլապատուելու ամեն կողմանէ։

Գառնիկ լուրջ էր իր խօսքերուն և ծանր իր վարմանց ու չարժմանցը մէջ, երբէք անզգոյշ բառ մը, կամ յախուռն բացատրութիւն մը չէր մատներ զինքը։ Բուբուլ կը գնահատէր այն խորին ու ակնածական զգացումը, որոյ ապացոյցը կը տրուէր իրեն ամեն օր առանց երբէք խոստովանելու, և ամեն օր քայլ մը աւելի կը մօտենար անոր, վասն զի կը հասկընար թէ այդ վեհ բնաւորութիւնը մտերմութեան մէջ միշտ անփոփոխ, միշտ բարձր պիտի մնար։ Որքա՛ն գեղեցիկ կերեւային անոնք, որ գովեստի ու հիացման հասարակ փունջերը կը յօրինէին իրեն համար։ և ո՛րքան հրապոյր կը գտնէր այս լուռ պերճախօսութեան մէջ, ուր նոր հոգիին մը կը բացուէր երեւակայութեան։

Արդարեւ կազդէր Գառնիկ առանց բացատրելու, և այս բնական էր որ զգայուն սիրտ մը աւելի կերազէ անորոշ բառի մը վրայ, քան որոշ ու ճապաղ բացատրութեան մը։ Եւ երբ տրտմութիւնը դար մը թաղնել անոր ճակատը, Բուբուլի հոգին կարիւներ. վասն զի լռին վիշտը ամենէն սըրոտաճմլիկ երեւոյթն է փափուկ հոգւոյ մը համար։

Իսկ քա՛նի հպարտութիւն ու գոհունակութիւն կզդար անոյշ աղջիկն՝ երբ կը նշմարէր թէ իր մէկ բառն, մէկ նայուածքը կը փարատէր ամեն

ցաւ ու տրտմութիւն, ինչպէս իր հօրը և Սօֆիի սրտին։

Ուստի այս երեք սիրակցորդ էակները բոլոր օրը միատեղ կանցնէին, մերթ երգելով, մերթ նկարելով, մերթ կարդալով, մերթ խօսելով, և երեկոյին ձիով պտոյտ մը կընէին անտառները, կամ նաւակով չրջան մը ծովուն վրայ։

Ծերունին Գեղամօֆ կը հրճուէր այս տեսարանին վրայ, և յուսալից կսպասէր ապագային։

Բուբուլ և Գառնիկ կը սիրէին վտանգները, և արչաւասոյր կը թըռցնէին իրենց ձիերն գահաւանդներու և անդնդոց եղերքը, մերթ գիրար հալածելով, մերթ միմեանց օգնութեան հասնելով, և մերթ ահարկու երեւոյթէ մը մաղաղուր խուսափելով, մինչ Սօֆի երկչոտ աղաւնիի մը պէս կը դողար երկու սիրելեացը կեանքին համար։

Զգալուն սրտեր յուզմունք կը վնտռեն, և երթէ չը գտնեն, կ'ստեղծեն զայն. կեանքը չատ ժլատ չէ այդ հաճոյքէն զրկելու համար մահկանացուները, ինչպէս կը զրկէ ուրիշ բերկրութիւններէ։

Երկու աղջկանց մին կատեղածէր յուզումը, և միւսն անով կը չարչարուէր։

Իսկ Գառնիկ հաւասարապէս կը գոհացնէր երկուքն ալ, համակերպելով Բուբուլի յօժարութեանց, և օգնութեան հասնելով ամեն անգամ որ անոր անխոհեմութիւնն կսկսէր երկիւղ ազդել վհերոտ Սօֆիին։

Ամեն պտոյտէ վերադարձի միշտ նոր դէպք մը ունէին, որ գիտութեան գործի մը, զուարթ խօսակցութեան մը, ու մտային վէպի մը նիւթ կը հայթայթէր այս եռանդուն խմբակին, մերթ վիրաւոր այծ մը կը գտնէին, մերթ հալածական երինջ մը կազատէին գաղանի մը ձեռքէն, մերթ անդունդի մը խորն ինկած բոյն մը գտնելով փոքրիկ ձագերը կը խնամէին, և մերթ անտէր տղեկ մը կազատէին վտանգէ։ Իսկ երբ չը պատահէր ասոնցմէ մին, Բուբուլ ծիծաղելով կըսէր. «Պարապ տեղը պտտեցանք այսօր»։

Բոլորովին տարբեր էր ծովային չրջագայութեան ժամանակ, որուն կը մասնակցէր ստէպ ծերունին։

Երեք գեղատի բարեկամք կարգաւ կը թիավարէին, իւրաքանչիւրն յոգնութեան մեծագոյն բաժինն իրեն յատկացնել չանալով. և երկու աղջկունք միշտ ակամայ Գառնիկին տեղն տալու ստիպուելով։ Վասն զի մարմնական ոյժն է թերևս միայն, յորում այրն ապահովապէս կը գերազանցէ կինը։

Բուբուլ երազուն կերպարանք մը կառնուր ծովուն վրայ ու կերգեր. Սօֆի կը մտախոհէր, Պ. Գեղամօֆ գործադրութեամբ կը ժպտէր, և Գառնիկ հիացման վեմ հեշտութիւնը կը վայելէր, երեկոեան զով զեփիւռին դէմ՝ ծովուն ու երկնից մէջ տեղն, իր պաշտելւոյն երկնային անոյշ ձայնէն հմայուելով։

Երբ այդ երգոց մէջ իր հոգւոյն տենչերուն համաձայն վանկ մը գըտնէր, կը միացնէր անոր իր առնական անոյշ հնչիւնն ոգեւոյց, և երկու սիրտ, երկու ձայն ներդաշնակ ու թրթռուն գիրար գրկած՝ ալեաց վրայ ծփծփալով կը սաւառնէին անծայրածիր հորիզոնին անհունութեանը մէջ։

Երգն ամենէն վսեմ արտափայլումն է հոգւոյ. երկինքէն վեր տիեզերքէն ալ վեր գաւառ մը ղգացումն է այն։

Ինչպէս լուսածաղիկ ամպերու վրայ զուարթնոց քնարին բեկբեկումները կարծէ լսել բարեպաշտ միտքը, նոյնպէս ծաղկատի կուսի մը լանջից խորհրդաւոր ծալքերուն մէջ՝ սուրբ աւիւնով լի աւաչ մը կը փընտռէ սիրատենչ հոգին, և այդ աւաչը, ձայն մը, գեղգեղ մը, նուագ մը, ներդաշնակութիւն մը կը գառնայ այն մեզրածոր չրթանց վրայ, ու դուրս կը սլանայ հրեղէն գոլորշիէ մը աւելի բոցիչ, աւելի սրաթեւ։

Երբ սիրան աչխարհի իրաց ծանրութեան ներքեւ ընկճեալ կը հիւծի, իր մէջը ճառագայթող վսեմ կարողութեան կրակն է որ կապստամբի, կը ռանչէ զինքը, կը բողոքէ, իր անունդը կը խնդրէ, տո՛ւր անոր վանկ մը ներդաշնակ, և կը կապուի անոր հետ, սուրալու աստղէ աստղ, ու կերթայ նուաղիլ այերական անծանօթ գաւառի մը կամարներուն ներքեւ։ Այդ նուաղումն իր կեանքն է, զի բարոյական էից կենցաղը յափշտակութիւնն է։

Ո՛վ անլուր երանութիւն գեղածաղիկ հասակի, անբիծ և անպատում վայե՛լք եռանդուն սրտերու։ Երգե՛լ, գի՛տնալ և վերանալ այն էակին հետ, առ որ կը ձգի հոգիդ, ընկղմի՛լ անոր հետ այն սրբազան արբշըռութեան մէջ, վկայ ունենալով աստղերու չողերը, որք կը ցոլան ամպերու չուքին ետեւէն անոր անբիծ ճակտին վրայ, և չնչել սոլոն քաղցրասիւք, որ անոր չունչէն մաս մը և վարսերէն ոսկի թել մը կը բերէ քեզի։ Այս չէ մի՞թէ անմահութիւնը, և հրեշտակներն աւելին կը վայելեն արդե՞օք երկինքը...։

Ահա այս յափշտակութեան բոլոր հրապոյրը կը վայելէր մեր խմբակն, իւրաքանչիւրն իր սրտին երաշներուն հետեւելով։

Սակայն անոնցմէ ո՞րը աւելի երջանիկ էր։ Ա՞ն որ կուտար երջանկութիւնը, թէ անո՛նք որ կը վայելէին։ Տալն՝ ընդունելէ աւելի քաղցր չէ՞ մի՞թէ։

Գառնիկ հսկայաքայլ կը յառաջանար իր սիրոյ կրկեսին մէջ, և յոյն օր քան զօր կը կազդուրէր զինքը։ Բուբուլ անորոշ մթնոլորտի մը մէջ կը յուզուէր ու կզգաճուէր առանց երբէք կասկածելու թէ իր հէգ սիր-

ոը գերութեան ցանցին մէջ կը բռնուէր այն Թովիչ զօրութենէն, որուն կը հպատակէր։

Իսկ Սօֆիէ բոլոր ոյժը կամփոփուէր իր եղբօրը անբիծ սիրոյն մէջ, որ բոլոր կեանքը պիտի Թունաւորէր։

Ո՛հ, ապագան, այդ ահարկու հրէշը կը ծիծաղէր անոնց խաբուսիկ երջանկութեան վայրկեաններուն վրայ, զորս փչրելու և անհետացնելու կը պատրաստուէր իր մահացու տապարին ներքեւ։

ԺԲ.

Գառնիկ սովորութիւն ունէր առտուներն՝ երբ ապարանը գտնուէր, արշալուսուն հետ պարտէզ իջնելու, ուր ցողաթուրմ ծաղիկներէ զոյգ մը փունջ կը շինէր երկու աղջկանց՝ նախաճաշի սեղանը իրենց ժպտուցանելու համար։ Այդ ծաղիկներն իրենց մէջ խորհրդաւոր շարք մը կունենային միշտ, և Բուբուլ ու Սօֆիէ զան լուծելու կզբաղէին մէկ քանի վայրկեան։

Բուբուլ ծաղիկները կը պաշտէր, ինչպէս ամէն բան որ գեղեցիկ էր, կը մչակէր զանոնք մասնաւոր հոգածութեամբ, և տարօրինակ նախապաշարում մը ունէր անոնց արտայայտած նշանակութեան մասին։

Ամենէն լուսաւորեալ մտքերն անգամ զերծ չեն ինչ ինչ նախապաշարումներէ, և կաղդուին անոնց լաւ կամ յոռի գուշակութիւններէն։

Այսպէս ալ յանդիմաս կապուած փունջ մը, կամ ըստ դիպաց նուիրուած ծաղիկ մը կրնար վրդովել Նուարդը, եթէ տխուր իմաստ մը ունենար ան։

Սակայն մէկ քանի ամիսէ ի վեր Գառնիկ կատարելապէս տեղեկացած էր Բուբուլի ճաշակին ու բնազդմանցը, և անոր մատուցած բոլոր փունջերը կապացուցանէին այն մանրակրկիտ հոգածութիւնը, որով կը ջանար անոր յօժարութեանցը ծառայելու։

Այս օրտառուչ ուշադրութիւնը և այն բուռն ճիգերը, զորս ի գործ կը դնէր երիտասարդն իր բոլոր խնամքն աննշմարելի ընելու համար, խորին կերպով կը յուզէին դեռատի աղջիկը, որ քաջ կը գնահատէր այդ ամենուն արժէքը, և փոխարէն կը կրկնապատկէր իր գորովը ու մտերմութիւնը անոր նկատմամբ։

Առտու մը սովորականէն աւելի ճոխ փունջ մը ստացաւ Բուբուլ։ Նուրը ճաշակով մը զետեղուած էին ծաղիկները իրենց դոյներուն ներդաշնակութեամբը։ Մանիշակին քով վարդը, վաղիննի կը, դեղնորակ ալկէոնը, շուշանը, կապուտակ յակինթին քով Ամերիկեան խառնածաղիկը, նարկիզը,

քօղահեղձը։ Բացագեղ ադոնիսին քով ծալացնցուկի ժժգոյն թերթերը, և նուաղկոտ եղրեւանոյն մօտ Սելվիոյ դալարագեղ տերեւները կը ցոլային սքանչելի կերպով մէն մի գոյնի շողն ու չնորհը բազմապատկելով։

Երկու բուսագէտ աղջիկները ամէն ճիգ թափեցին զան լուծելու համար, բայց չյաջողեցան, իրարու ներհակ նշանակութեամբ ծաղիկները այնքան շատ կային, որ անհնար էր իմաստ մը հանել անոնցմէ։

—Պէտք է որ ինքը բացատրէ մեզի ասիկա,—գոչեց Բուբուլ անհամբերութեամբ տեղէն ելնելով, և պարտէզ վազեց արտորնօք։

Գառնիկ ամսէ մը ի վեր ա՛լ ապարանին մէջ չէր բնակեր թէպէտ, սակայն ամէն շաբաթ իրիկուններըն հոն կուգար, կիրակի օրը անոնց հետ կանցնէր, և երկուշաբթի առտուները կը մեկնէր։ Որովհետեւ աշխատանոց մը բացած էր Ղալաթիոյ մէջ, և սկսած էր իր արուեստն ի գործ դնել։ Այս պարագային մէջ ալ թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս ձեռնտու եղած էր իրեն Սօֆի, նուիրելով անոր իր բոլոր խնայողութեանց Ջնացորդը, և արուեստագէտը իր բոլոր ճիգը կը թափէր արտադրելու համար այնպիսի ձեռակերտներ, որք կրնային փառաց, հարստութեան ասպարէզ մը բանալ իր առջեւ։

Ձգայնութեանը չափ ալ գործունեայ էր Գառնիկ, և թէպէտ ի ըկզբան դժուար եկաւ իրեն ամբողջ շաբաթ մը Բուբուլէն հեռու ծախլու գաղափարը, բայց համբերութեամբ յանձն առաւ այդ զրկումը ապագային չքնաղ հեռանկարն իր աչքին առջեւ բերելով, որուն մէջ յոյս մը կը պլպլար իրեն համար։

Փոքրիկ սենեակ մը վարձեց իր աշխատանոցին վրայի յարկը, որուն հետ սանդուխով մը կը հաղորդակցէր, և առտուն ճաշարանի մը մէջ քանի մը ղրուշի թեթեւ ընթրիք մը ընելէ ետքը կուգար հոն աշխատելու և ննջելու որչափ որ կրնար։

Իսկ շաբաթ երեկոները արձակուրդի մէջ մտնող գործոցական աշակերտէ մը չատ աւելի զուարթ՝ աշխատանոցը կը փակէր և մանրակրկիտ ու կատարեալ զարդարանք մ՚ընելով վաստիրի շոգենաւը կը դիմէր։

Կիրակի էր այն օրը, և արուեստագէտը առջի գիշերը հոն անցուցած էր, երկու աղջկանց ու ծերունւոյն հետ նախաճաշած էր, ուրկէ ետքը պարտէզ իջած էր մեզ արդէն ծանօթ ջերմոցին թանգարանին մէջէն գերք մը փնտռելու Բուբուլին համար։

Երբ նորատի աղջիկը բացատրեց իր հետաքրքրութիւնը փունջին նկատմամբ։ Գառնիկ յայտարարեց թէ պարզապէս ճաշակի գործ մ՚էր, թէ բնաւ նշանակութիւն մը չունէր, և թէ փափաքած էր տարբեր բան մ՚ընել այն առտուն միօրինակութեամբ ղինքը չձանձրացնելու համար։

—Բայց ինչո՞ւ ուրեմն դրիք այս վաղինիկները, այս . . . . . հարցուց նորատի աղջիկը յուզուած։

—Վատն ալ իրենց նշանակութեանը ուշադրութիւն չըրի,—պատասխանեց արուեստագէտը։ Ա՛հ, ներեցէք ինծի եթէ առանց դիտալու անհաճոյ բան մը ըրի ձեզի։

—Անհաճո՞յ, երբէ՛ք··· բայց կզգամ թէ տխուր բան մը պիտի պատահի ինծի այսօր···։

—Ա՛հ···—ընելով՝ չփոթած ոտք ելաւ երիտասարդը և կը ջանար համոզել թէ աւելորդ էր իմաստ մ՚ընծայել այդ անզգայ բոյսերուն, և առանց իրական պատճառի մը չարչարել իր պաշտելի սիրտը։

Բուբուլ տեսնելով որ իր յուզմունքը չափազանց կը տրամեցնէր երիտասարդը, սկսաւ ժպտիլ և ծիծաղիլ իր տղայական երկիւղներուն վրայ, որոնք Գերմանացի վարժուհիէն ծնայած էին իրեն, և որոնց Սօֆի իր բոլոր մտացի յորդորներովը չէր կրցած յաղթել։ Ու խօսակցութիւնը փոխելու համար սկսաւ նկարագրել իր ծաղիկներու համար ունեցած եռանդուն հակումը, և թէ որքան երջանիկ կըլլար ամեն անգամ որ սիրտն վրնջմ մը կատանար։

—Ամենէն աղուորները ժամուլի ներքեւ չորցնելով, կը թունաւորեմ չորանոտելու համար, և թղթերու վրայ փակցնելով կը պահեմ ալպոմիս մէջ։

—Ալպո՞մ մը ունիք։

—Շատ սիրուն ալպո՛մ մը, կեցէ՛ք որ ցուցնեմ ձեզի։

Եւ գրադարանին մէկ դզրոցը քաշելով ոսկեզօծ հատոր մը առաւ ու երիտասարդին ներկայացուց։

Ի՛նչ եղաւ խեղճ արուեստագիտին սիրտը երբ դարձուց թերթերն այդ հատորին, բոլորն ալ իր նուիրած ծաղիկներն էին, և միայն իրենները, ոսկեզօծ շրջանակներու մէջ առնուած, փայլուն, թարմ և անուշահոտ փոշիներով խնամուած։ Անհունելի բերկրութեամբ լեցուեցաւ բոլոր էութիւնը, այդ քա՛ն յարդանք իր նուէրներուն։ Ծուսոյ երջանկութեան քաղցր վայրկեան մ՚ունեցաւ, կուրծքը սկսաւ այնքան ուժգին բաբախել, որ ձեռքը հոն տարաւ անդիտակցաբար զայն զսպելու համար, և աչքերը արցունքով լեցուած՝ նորատի աղջկան նայեցաւ։

Բուբուլ կարդաց այդ նայուածքին մէջ անոր հոգւոյն բոլոր երախտագիտութիւնը, բոլոր ուրախութիւնը, յօ՞ն ալ արդեօք···։ Քալ մը հոն քաշուեցաւ, և ինչ որ բնական երեւցեր էր իրեն պահ մը առաջ, հիմակ սկսաւ վախ տալ։ Զմայլ ըրածին վրայ, երիտասարդին յաղթած ցաւը փարատելու համար ցոյց տուեր էր այդ պոյտը, և կը մտածէր թէ անխոհեմութիւն էր ըրածը։ Իրարու դիմաց կեցած էին, և բառ մը չէին դաներ ըսելու, ի՞նչ պիտի ըսէին արդէն···։

Ոտնաձայն մը լսուեցաւ յանկարծ,—և Սօֆի ջերմօցէն ներս մտաւ։

—Գեղեցիկ լուր մը ունիմ,—գոչեց գուարթօրէն,—բայց չեմ կրնար ըսել։ Պ. Գեղամօֆ ինքը անձամբ կուզէ հաղորդել և ձեզի կսպասէ։

—Որո՞ւ կը վերաբերի,—հարցուց Գառնիկ, երազէ մը սթափածի պէս տեղէն ելնելով։

—Բուբուլին։

Օրիորդ Գեղամօֆ՝ որ հանդարտած չէր տակաւին իր յուզմունքէն սկսաւ դողդղալ ներքնապէս, ակամայ յիշեց վերտին առտուան տխուր ծաղիկները, կարծեց թէ փոխանակ աւետիսի՝ դոյժ մը պիտի լսէ, ծունդերն սկսան կթոտիլ և քալերը ծանրացուց։

Սօֆի այնքան արտորնօք կը քալէր որ չէր նշմարեր բարեկամուհւոյն տարօրինակ այլայլութիւնը։

Բայց եղբայրը՝ որ նորատի աղջկան մէն մի չարժման ուշադիր եղած էր, անձկութեամբ մօտեցաւ անոր, և առանց բառ մը արտասանել համարձակելու իր թեւը առաւ զայն մինչեւ այն սենեկին դուռը, որ նըստած էր ծերունին թիկնաթոռի մը վրայ ձեռքը թուղթ մը բռնած։

Սովորականէն աւելի գունարթ կերեւար ան, բարձր կը բռնէր ճակատը, և աչերը կը նչուլէին անսովոր փայլով մը։

Ձկայ հասակ մը՝ որ ծերութեան չափ դիւրաւ ներգործուի ցաւոց կամ ուրախութեան դէպքերէ։

Մանուկը կարտասուէ և կը մոռնայ, պատանին կը յուզուի, բայց կը մխիթարուի, երիտասարդը կը տառապի, այլ կը տոկայ, այսպէս փոխադարձաբար ուրախութեան մէջ ալ։ Ծերունին է միայն որ կընկճի կամ կը վերակենդանանայ։

Աչեւոր հասակի մէջ միտքն ու հրճուանքը ուղղակի և անմիջական ազդեցութեամբ կը զարնեն սրտին, և կը մեռցնեն կամ կոգեւորեն։

Որքան ալ բարերաստիկ կամ չուառ ըլլայ երիտասարդ մը, իր ամենէն յուսաբեկ վիճակին մէջ՝ ապագային լոյսը կը պլպլայ, և այդ խակ է որ այժ կուտայ իրեն ապրելու և դիմանալու։ Իսկ դեղեցիկ օրերու մէջ, երկիւղ մը կայ միտքերն, որ նոյնպէս հակառակ իր կամայ բերկրութեան քաղցրութիւնը կը չափաւորէ։

Սակայն ծերունւոյն համար՝ ամեն ինչ ներկայն է։ Ցոյսը կամ ահը ոչ թէ իրականութիւններ՝ այլ սուտերներ են իրեն համար սին և խաբուսիկ։ Անքան տկար է անոր երեւակայութիւնը, որ իր առջեւը եղածը միայն կրնայ տեսնել, հոգւոյն բիբերն կորով չունին հեռուն նայելու։

Այսպէս Գեղամօֆի բոլոր անձը ուրախութեան վսեմութեան մէջ վերանորոգեալ կը թուէր։

Այս տեսարանին առջեւ գրեթէ անհետացաւ Բուբուլի յուզմունքը, և պատկառանօք մօտեցաւ անոր։

Ծերունին գրկացը մէջ առաւ դեռափթիթ աղջիկը, սեղմեց կուրծքին վրայ, և աչերն երկինք վերցնելով գոչեց դողդոջուն ձայնով մը.

—Օրհնեա՛լ ես Աստուած, որ այս երջանկութեան արժանի կանես զիս. օրհնեա՛լ ես որ ինձ դարձնել ես զաւակս. Թող տուր որ ապրիմ քիչ մի եւս Տիգրանս էլ այսպէս գրկելու, և երկու զաւակներիս միութիւնը տեսնելու համար.

Գորովագութ հօր հնչիւնը՝ չեմ գիտեր ի՛նչ խորին բան մ՛ունէր, որ կարծես երկինքէն կուգար, ամենքն ալ գրաւուեցան երկիւղածութեամբ մանաւանդ երբ տեսնուեցաւ երկու լուին չիթեր, որք արծաթի մօրուսէն վար կիյնային անմռունչ.

Ո՛վ տեսած է ծերունւոյ մը արցունքն առանց հոգին կեղեքուելու, ո՛վ ներկայ գտնուած է այդ մաչած ու տառապեալ էակին բարեպաշտութեան տեսարանին, առանց ի ծունր իջնելու, և ո՛վ կրնայ առանց բուռն կերպով զգածուելու լսել այդ անոյշ ձայնը, որ երկինք կը բարձրանայ ոչ թէ իրեն այլ իր զաւակացը համար բարօրութիւն ու գթութիւն հայցելու. Վսե՛մ պատկեր հայրական անձնուիրութեան.

Ո՛հ, եթէ մեր մայրերն ու հայրերը միշտ մեզի հետ ըլլային, այն սուրբ ու պատկառելի էակները, որք հիւծած են մեզի համար, որք հալած են ճրագի նման մեզի լոյս տալու համար, որոնք իրենց կեանքէն, արիւնէն, չունչէն, ու հոգիէն քաղելով անուցած են զմեզ. այդ ակնածելի, այդ պաշտելի, այդ ներշնչեալ հոգիներուն համար մեր սէրը, մեր երախտագիտութիւնը առաքինի կեանքի մը երաշխաւորութիւնը պիտի ըլլար Թերեւս մեզի համար. Երկրի վրայ մեր բարի նախախնամութիւնն են անոնք, որոյմէ առած ենք մեր կեանքը, որոնց կը պարտինք մեր մրոտաց ու սրտի կազմակերպութիւնը, և ըրոս ժամանակին ուժգնութիւն ու ապիկար ընելով թողած է մեր ձեռքը, մեր կամաց ու հաճոյքին իրրեւ խաղալիկ.

Ո՛վ պատրաստ չզգար ինքզինքը իր սրտին սիրելագոյն իղձը զոհելու այդ հիւծեալ ու վսեմ հոգւոյն մէկ հառաչանքն արգիլելու համար.

ԺԳ.

Երիտասարդ Գեղամօֆ իր երկրաչափական ուսման շրջանն յաջող քննութեամբ մը աւարտած և վկայականն ստացած ճամբայ էներու կը պատրաստուէր Պօլիս վերադառնալու համար. Եւ կանխաւ ղեկուցած էր հօրը իր գալուստը նամակաւ մը, որմէ Ծերունւոյն դգացած ուրախութեան ականատես եղանք մասամբ.

Տիգրան իր քսանեւվեցերորդ տարին կը թեւակոխէր այն առեն, առոյգ էր և կորովի մարմնով. Գերմանական խստաբեր ու պարզ կենաց սովորութիք իր անձին ու բնաւորութեան վրայ այնպիսի մեծ փոփոխութիւններ առաջ բերած էին, որ գրեթէ օտարացած էր իր հայրենեաց մէջ վարած կենցաղոյն ու յաժարութեանց.

Տակաւ առ տակաւ նուաղելով՝ անհետացած էր իրմէ այն աչխոյժը, զոր մանկութեան յիշատակաց հետ ապագային նպատակները կը կազմէին ի նա. իր բոլոր ժամանակը աշխատասիրութեան և ուսանողութեան օրինաւոր յարատեւութիւն մ՛եղած էր, իրրեւ միակ զբօսանք և հաճոյք ունենալով որսորդութիւնը, որուն համար սէր ունէր, և որուն սակայն արձակուրդի անդրաղ ժամերը միայն կը ղոհէր.

Տիգրան չէր այն բնաւորութիւններէն, որոնք իրենց ազատութենէն օգուտ քաղելով՝ չարաչար կը գործածեն իրենց ժամանակը.

Մ՛իչակ միտք մ՛էր, և իր համոզումները իր գաղափարաց մէջ անյեղլի յամառութիւն մը յառաջ բերած էին, ինչպէս այն ամեն խմացականութիւնք՝ որք այլոց կարծեաց ու սկզբանց դերազանցութիւնը տեսնելու չափ սուր չըլլալով՝ իրենցմէ ստորադաս կը համարեն ամեն մարդ.

Կը հետեւէր իր ուսմանց չէ թէ անոնց համար բուռն սէր մ՛ունենալով, այլ վասն զի իր նպատակն էր այն, և զի իր մտային կարողութիւնը աւելի կը յարմարէր ըմբռնելու ինչ որ որոշ էր ու սահմանաւոր, և չափերու ու հաշիւներու ուղիղ դծերուն վրայ կը կայանար. Իրեն համար գիտութիւնը երկրաչափութենէն անդին չէր անցներ, և ինչ որ չէր չափերը զան, սուտ էր ու երեւակայական, հետեւաբար ոչ փոյթ ունէր ուրիշ բան ուսանելու և ոչ իսկ տեղեկանալու թէ գիտութիւնք ուր կը հասնէին.

Երեւակայութեան ու սրտի պիտոյից մասին շատ ժուժկալ էր, և հոգւոյն այս անփոփոխ տրամադրութիւնը կը ներէր իրեն կանոնաւոր կեանք մ՛անցնելու.

Պանդխտութեան մէջ զբօսանելու կամ կենաց միօրինակութիւնը համեմելու տենչէրն ընդհանրապէս այն յիշատակներէն կը ծագին, զորս կը թողու մարդ իր հայրենեաց գիրկը. Սիրտը դեպի ետ թողած համակրութեանց ծոցը կը խոյանայ և անոնց պատկերը կամ դէթ ստուերը կ՛ըռնէ ամենուրեք.

Տիգրան զերծ էր խոպառ այս տկարութենէն, հեռաւորութիւնը չափաւորած էր իր համակրութիւններն, և առ իր հայրն ու Բուրուլ ունեցած սէրը աւելի պարտուցը դաղափարէն կուգար իրեն, քան սիրելու պէտքէն.

Գարնան լուսափայլ առաւօտները, աշնան մելամաղձիկ երեկոյները,

ձմրան երկարատեւ գիշերները, ամրան անվերջանալի ցերեկները և այդ ամեն եղանակաց մէջ՝ ասնի կամ յիշատակաց օրերը չկրցան կորզել անոր օրթէն հառաչանք մը, որ այնքան բնական է տարագիր հոգիներու։ Մէն մի օր որ կը սահի, անցելոյն բոլոր հաճոյքովը ու վշտովը կը վերյուզէ նժդեհին աղեկէզ սիրտը։ Ան՝ վարկեան խորհրդաւոր յուշիկ մը կը բերէ իրեն։ Թաչուն՝ որ կը սլանայ, վտակն՝ որ կը կարկաչէ, հոգին՝ որ կը սուլէ, զանգակն՝ որ կը հնչէ, ամպն՝ որ կը գոռայ, ամենքն ալ խորհրդաւոր բառ մ՚ունին իրենց մէջ, ուրկէ կը բղխի ու կաթիւնի պանդուխտին հոգին։

Երանի անոր, որուն օրթին դռները փակուած են այդ ամէն յուզմանց դէմ. անոր կեանքը փուչ չունի, թէպէտ վարդ ալ չունի։

Այդ երանելի էակներէն էր Տիգրան, և կը վարէր անիծլի ու անվիշտ ուսանողի կեանքը, առանց անցեալն յիշելու կամ ապագային վրայ խորհրդածելու։

Դպրոցական կենաց մէջ պարզ բնաւորութիւն մը նկատուած էր ան, և իր ընկերները կը յարգէին զինքը առանց մեծաւոր համակրութիւն մը տածելու իրեն համար. ինքը սփոփանաց և բարեկամութեան տենչը չունենալուն՝ ուրիշներուն այդ պիտոյքն ալ չդտնելու անտարբեր էր. սակայն այս անտարբերութիւնն ոչ թէ իր անգթութենէն յառաջ կուգար, այլ պարզապէս ալոց զգացմանց թափանցելու անկարողութենէն, որ բնական հետեւանքն է խաղաղասէր և սակաւախոհ սրտի մը։

Բնաւ հրապոյր մը չունէր իր վարուցմէջ, ոչ ալ թերութիւն մը որ իր անուան ձգտասէր։

Այնն տարի իր ծննդեան տարեդարձին օրը կը հրաւիրէր իր դասակից ընկերները իր բնակած պանդոկին մէջ սեղանակից ըլլալու իրեն, և ինքն ալ փոխադարձաբար մէկ քանի անգամ ներկայ կը գտնուէր անոնց ընտանեկան խնջոյքներուն։

Ահա այս էր իր միակ զբօսանքն ու զուարճութիւնը բոլոր տարւոյն մէջ։

Գերմանական կենաց անզգաճոյճ ու սակաւապէտ սովորոյթք խիստ հաճելի էին իրեն, և քանի կը վարժուէր անոնց, իր հայրենի տանը, ճոխութիւնն աւելորդ ու ծաղրելի չգալութիւն մը կը թուէր իրեն, ու կը խորհէր թէ աւելի հանդիստ կրնէ մարդ՝ այն ընտանեկան պարզ կենցաղոյն մէջ քան փառաւոր ապարանի մը պերճ ու աղմկալից չքեղութեան մէջ տեղը։

Չէր մոռանար բնաւ թէ իր հայրն նշանաւոր մայրաքաղաքի մը ամենէն փարթամ մեծատուններէն մին էր, մինչ իր ապրելակերպը գաւառի մը միջակ ընտանեաց զաւակները։

Չկա՞ն մարդիկ, որք արքայական բնազդմամբ ու կարողութեամբ

խրճիթներու մէջ կը ծնին, և մարդիկ, որք գահ մը կը գտնեն իրենց օրրանին վերեւ, փոխանակ բահի մը, որուն արժանի են։ Ազատ հակառակ իր բնաւորութեան՝ իրական ցաւ մը զգաց Տիգրան երբ, իր դէպքոցական չրջանն աւարտելով՝ ճամբայ ելաւ Գոլիս գալու համար։

Մէկ քանի տարի եւրոպա ճամբորդող երիտասարդաց մէջ չատ հազուագիւտ չէ այս զգացումը, մանաւանդ երբ հզօր յօդով մը կապուած չեն իրենց բնավայրին։

Բայց Տիգրան ունէր այդ զօդը, և թէպէտ հետաւորութեան իր սրտին վրայ ունեցած հզօր ներգործութիւնն ակներեւ էր, սակայն կարելի չէ ուրանալ թէ երբէք մաքէն չէր անցուցած անհատատարիմ ըլլալ այն ուխտին, որ զինքը կը կապէր Բուբուլին հետ։

Ընդհակառակն՝ այդ էր միայն զինքը Գոլիս բերող նպատակն, առանց այդ պարտուց դաղափարին՝ թերեւս երկմտեր թողուլ իր սիրելի Գերմանիան, ուր այնքան հանդիստ էր և գոհ։

Արդէն Դեղամօթի ապարանն ալ կը պատրաստուէր ըստ արժանւոյն ընդունելու իր միակ ժառանգը։

Տեսնելու արժանի էր այն փափուկ հոգածութիւնը, որով երկու օրիորդք կը ճգնէին զարդարել երիտասարդին յատկացեալ սենեակները, և պատրաստել անոր գործածութեան վերաբերեալ կահերն ու պիտոյքը։ Իրենց սեռին յատուկ նրբութեամբ կը չանային գուշակել ինչ որ կրնար կարեւոր ու հաճելի ըլլալ ուսումնասիրեալ երիտասարդի մը, և ստէպ կը դիմէին Գառնիկի օգնութեան, այրական ճաշակի մասին ալ անկէ խորհուրդ ստանալու համար։

Բուբուլ ճշմարիտ ուրախութիւն մը զգացեր էր իր մանկութեան բարեկամին գալուստն իմանալով, և անցելոյն յիշատակաց միջոցաւ նոր Գառնիկ մը կը յօրինէր իր երեւակայութեան մէջ։

Կանխաւ կը յուզուէր մտածելով այն վայրկեանն, ուր իր նշանածը Սօֆիի եղբօրը հետ գէմ առ գէմ պիտի գար հաւասար եռանդեամբ ու հմտութեամբ ճոխացած, և իրարու ձեռք պիտի տային իրենց ծերունի հօրը նոր այժ մը, և Սօֆիէ ու իրեն զգացմանց ու գաղափարաց նոր զարկ մը տալու համար։

Կը խորհէր անբիծ աղջիկը իւրովի թէ իրենց երջանկութիւնն անխառն պայծառութեամբ պիտի փոփոխեր այնուհետեւ, թէ երբէք չպիտի տեսնէր այնուհետեւ ծերունւոյն մտահոգութիւնը, որ այնքան ցաւ կը պատճառէր իրեն, թէ յանձին Տիգրանայ ծերունին խանդակաթ որդի մը պիտի գտնէր, Սօֆիի գործակիցց եղբայր մը, Գառնիկ անձնուէր բարեկամ մը, և ինք պաշտելի ամուսին մը, և իր անբիծ ու զուարթ խորհուրդները կը խօսէր յայտնապէս, առանց երբէք կասկածելու թէ իր բերկրան-

քը արիւն կը քաղէր անբաղդ արուեստագիտին սրտէն։

Ո՜հ, հէ՛ք անոյշ արարած, չը գիտեր թէ անագորոյն բաղդը՝ որ կը նախանձի մահկանացուաց երջանկութեան տեսարանէն, աղէտից խորունկ փոս մը կը պեղէր իր ոտքերուն տակ։

Արդարեւ կենաց մէջ՝ այն ատեն կը հասնին մեծ վշտերը, երբ մարդ երջանկութեան չաւղին մէջ՝ կսկսի հաւատալ իր յոյսերուն ու անուրջներուն իրականացմանը։ Աւա՛ղ, այս դառն փորձառութիւնը վարկեան մը կիշխէ հաւատալ տալու մեզի թէ ոխերիմ զօրութիւն մը կայ տիեզերքի մէջ, որ մեր ցաւոց տեսարանովը կը հրճուի։

Իսկ Գառնիկ որ պահ մը անտեղի ցնորից հեշտութիւնը վայելած էր, պատրանաց սաստափելի չարչարանքը կը կրէր։

Կսկսէր հաւատալ թէ լոկ եղերական բարեկամութեան մը, անմեղ կարեկցութեան մը նշան էր այն եռանդուն համակրութիւնը զոր կը վայելէր Բուբուլին կողմանէ, և այն աղնիւ ու աննման հիւրնկալութիւնը, արդիւնք էր արդահատական զգացման մը, զոր կը տածէր հրեշտականման աղջիկը բոլոր տառապեալ ու լքեալ էակներու նկատմամբ։

Ինքն ալ ուրեմն մին էր այդ թշուառ արարածներէն Բուբուլին համար։ Առանց հարստութեան, առանց ընկերական դրից, խեղճ երիտասարդ մ՚էր, որոյ ընտանեկան ազնուականութիւնը մոռցուած էր ընկերութեան մէջ, հօրը մահուանէն ետքը։ Ալ ի՞նչ բան կրնար արժանի ընել զինքը այդ չնաշխարհիկ օրիորդին անգին սիրոյն։

Մարդ երբ սրտի բուռն հարուած մը կրելով՝ երեւակայութեան բարձրաբերձ եթերէն կը թաւալի փուշոյն վրայ, պահ մը ոչնչացած կը կարծէ ինքզինքը, կրկին վերականգնելու ամէն յոյս կորուսելով։ Ոչքան ուժգին ըլայ անկումն այնքան աւելի կը թմրի բանականութիւնը, և թոյլ չը տար տեսնելու այն կարողութիւնները՝ որոյմով լի էր մէկ քանի վայրկեան առաջ։

Այդ չքեղ երիտասարդն դեռ երէկ իր դեղոյն ու հանճարոյն հպարտ ու արուեստական չքնաղ դրծերովն ու ձիրքերով յուսալից՝ գձուձ ու աննշան էակ մը կզգայր ինքզինքը այն պահուն, կը մոռնար թէ ինքն էր որ քանի քանի անգամ պսակուած էր նշանաւոր արուեստահանդէսներու մէջ, կը մոռնար թէ իր յաղթանակներն հառաչել տուած էին սեպ ընչաւէտ և գեղանի երիտասարդուհիներ, կը մոռնար թէ զաւակ էր մեծահարուստ հօր մը և կը յիշէր միայն այն օրերը ուր իր մօրը աշխատութեամբը ապրած և քրոջը անձնուիրութեամբը դաստիարակուած էր, և չէ թէ մրցման, այլ բաղդատութեան խոկ մանելու ոյժ չէր զգար իր վրայ երջանիկ Ցիդրանին հետ, զոր իր եռանդուն երեւակայութիւնը ներողամիտ հօրը նկարագրին համեմատ կատարելութեան տիպար մը կը յօրինէր։

Որքա՞ն ծանր է սրտի մը համար ականատես ըլլալ երջանկութեան մը, որ ի զնաս իրեն կը յարդարուի։ Ամենէն վեհ, ամենէն անձնուէր հոգին, բողոք մը, տրտունջ մը, նախանձ մ՚ունի առ այդ, մանաւանդ երբ զոհուելու չափ կը սիրէ։

Երբեմն իր յուսահատութեան ժամերուն մէջ՝ Բուբուլը կը դատապարտէր իրեն ցոյց տուած զոդոր համակրութեան համար, երբեմն ինքզինքը կամքաստանէր դիւրահաւան ու թեթեւամիտ գտնուելուն և առանց իրաց բուն վիճակը լրջօրէն իմաստասիրելու յիմարական յուսոյ մը անձնատուր ըլլալուն։ Թեսոյ կը մտածէր թէ մանկամարդ աղջիկն անմեղ էր բոլորովին, քան որում չէր ունեցած ձեւ մը, չէր արտասանած բառ մը, որով իր անմիտ սէրն քաջալերած ըլլար։

Ինքն էր միայն որ պատիր մեկնութիւններով ինքզինքը խաբած էր մինչեւ այն ատեն։

Սակայն սաստիկ կը տառապէր, առանց իր անձկութիւնն արտաքուստ նշմարելի ընելու։

Կը մտածէր թողուլ մեկնիլ այն վայրերէն, որք այնուհետեւ անհանդուրժելի պիտի ըլլային իրեն, և լերանց ու անցաւներու աւանդել իր արցունքն ու հառաչանքը վշտաբեկ հոգւոյն հետ։

Այլ իր անյուսութիւնը զարմանալի հակասութիւններ ունէր, ինչպես ամեն հոգւոց մէջ, որք դիտեն չերմապես սիրել։

Ամէն անգամ որ իր խցիկին մէջ առանձին կը մնար աղչամղճին ու իր վշտացը հետ, և երկարատեւ տքնութիւններէ ու սրտամաշ յուզումներէ խոնջ՝ անկողին կը մտնէր, կարծես խելագարութիւն մը կուգար վրան, չրմռլիկ հուր մը կը գառնար գլխուն մէջ՝ որով դուրս կը սլանար երթալ Բուբուլին ոտքերն իյնալու, և արտասւօք իրմէ գթութիւն հայցելու, իսկ եթէ զանար, խլել, յափշտակել զայն իր ընտանեաց ու երջանկութեան բոյնէն։

Բարեբաղդաբար այդ բանդագուշանք կարճատեւ էին։ Փոթորիկը կը դադարար, կը փայլատակէր, այլ առանց չանթահարելու անձրեւով մը կը վերջանար։

Արցունքը վերջ կուտար ամէն կատաղի խորհրդոց։ Բանականութեան լոյսը կսկսէր ծագիլ, և ամօթահար կեցնար վերստին իր անկոչնոյն վրայ արտասուաթաց։

Երկարատեւ տքնութիւններով նուաղած աչերը, զոյս զգալի նիհարութիւն մը կը խոռոչէր, իր դիմաց վրայ հիւծման քաղցրութիւնը կը դրոշմէին։ Անճառ ու վսեմ չնորհ մը կաւելցնէր խորին մելամաղձութիւնն հոն, և անդիմադրելի հրապոյր մը կուտար բոլոր անձին։

Երկու աղջիկները հմայուած կը դիտէին այդ ոգեգրաւ պատկերը, և

երկուքն ալ կզգաձուէին ու կարտասուէին մեկուսի առանց իրենց անձկութենէն բան մը հաղորդելու իրարու։ Բուբուլ փափկօրէն կուզեր խրնայել իր քոյրը եղբօրը վշտացը գիտակցութենէն, և ինքն առանց անոնց պատճառէն կասկածելու չէր համարձակեր հարցում մ'ընել։ Կսպասէր իր նշանածին գալստեան, անոր յայտնելու համար երիտասարդին նկատմամբ իր ունեցած ժխտհոգութիւնը, որ անշուշտ իրեն նման վշտակեցելով անոր չարժառիթն ու դարմանը գտնելու պիտի յաղողէր։

Իսկ Սօֆի՝ որուն սիրտն խորին էր անդունդէ մը աւելի, միթէ՞ կըրնար անտարբեր ձգել եղբօրը պատռապանացը և անդէտ ըլլալ անոնց պատճառին։

Բաւական առենէ ի վեր նշմարած էր արդէն գօրովալից աղջիկը իր եղբօրը գգացումը, և կանխաս գուշակած այն ծանր հետեւանքներն, որոնք կրնային ծագիլ անկէ։ Զեռքէն եկածը ըրեր էր իր երկու սիրելեաց սպառնացող վտանգն արգիլելու համար, համոզելով իր եղբայրը հեռանալու Պ. Գեղամօֆի տունէն, փափաքը էր ինքն ալ ընկերանալ անոր, սակայն ծերունին Բուբուլի հետ միացեր էր թախանձելու զինքը որ չը թողու զիրենք գոնէ մինչեւ որ ամուսնանալ իր աշակերտուհին, Սօֆի ստիպուեր էր տեղի տալ իր բարերարաց բաղձանքին, մտատանջելով, տառապելով ինքնիրեն, և սպասելով անհամբեր Տիգրանայ գալստեան, որ ամէն բանի վերջ պիտի տար։

Սօֆի քաջ կը ճանչնար իր աշակերտուհւոյն անբծութիւնն ու վատ գործի մը անկարող ըլլալը, և բնաւ երկիւղ չունէր անոր մասին։ Ուստի կը յուսար որ անոր անմեղ անտարբերութիւնը պիտի յաղթէր իր եղբօրը խօլ եռանդին։ Սակայն օրէ օր անոր աճիլը կը տեսնէր, և կը դիտեր որ իր միակ պաշտելին, իր հոգւոյն հատորը գոհ կերթար սեւ մելամաղձութեան մը, զոր ոչինչ կրնար փարատել։ Կը քաշուէր իր երկիւղները բացէ ի բաց եղբօրը հաղորդելու, կը դողար լսելէ անոր բերնէն աղէտալի սիրոյն խոստովանութիւնը, և այդ պատճառաւ կը յետաձգէր անոր վշտաց ուղղակի դիմադրաւելու վայրկեանը։ Սակայն վտանգը կսպառնար և հեղհեղաբ աւելի զարհուրելի կը դառնար։ Դիտեց վերջապէս թէ ալ ժամանակ չկար սպասելու, և միտքը դրաւ որ առանց Տիգրանին դալստեան սպասելու՝ ինքն ալ հետեւանայ ապարանէն, որով ալ եղբայրը աւելի չը պիտի ունենար տեսնելու Բուբուլը, և թերեւս պիտի մոռնար զան քիչ առենէն։ Իսկ եթէ չարունակուէին անոր չաբաթական այցելութիւնները, այն կայծը՝ որ դոց մը եղեր էր, կրնար հրդեհ մը դառնալ և այրել ու լափել խեղճ երիտասարդը։

Առանց եղբօրը բան մը բսելու որոշեց երթալ Պ. Գեղամօֆի, բացատրել անոր թէ առանց իրեն ի՞նչ տխուր կեանքի դատապարտուած էր

Գառնիկ միայնակ լքուած իր Ղալաթիոյ սենեկին մէջ, թէ ո՞րքան պէտք ունէր իրեն և թէ որպիսի՞ անդունդ էր թողուլ զայն անօգնական իր ամուրիի տխուր կեանքին մէջ հոն, մինչ ինքը կը վայելէր կեանքի բոլոր անդորրութիւններն իրենց քով։ Կը յուսար առանց իրաց բուն վիճակը ծերունւոյն խոստովանելու՝ անոր հաւանութիւնն ստանալ մեկնելու համար, ըստ որում փափկասիրտ էր ան, և չը պիտի ուզեր որ դժբաղդ ըլլայ իր եղբայրը իրենց պատճառաւ։

Ա.յլ բաղդը ուրիշ կերպ տնօրինած էր։

Ծերունւոյն սենեակը մտած միջոցին իմացաւ որ հեռագիր մը հասեր էր Տիգրանին, որ կիմացնէր թէ հետեւեալ օրը Պօլիս պիտի մտնէր։

Սօֆի խորին ցաւ մը զգաց, այլ համակերպեցաւ իր նպատակին գործադրութիւնը քիչ մը եւս յետաձգելու հարկին, և ստիպուեցաւ մասնակցիլ իր եղբօրը անմեղ հակառակորդը ընդունելու վերջնական պատրաստութեանց։

ԺԴ.

Օդը ամպամած էր, անձրեւաբեր քամի մը կը չչէր անդուլ ծովուն մակերեւոյթը կնճռոտելով, դետնին փոշին օդուն մէջ բարձրացնելով ճերմակ ամպերու նման, և ամեն կողմ ծաւալելով զայն։ Անցորդները թաշկինակով աչերնին կը ծածկէին փողոցին մէջ փոշիէն պատսպարուելու համար։ Կարծես սուգ մը կար, զոր կողբար բնութիւնն ալ մարդոց հետ։

Ամարանոցները որչափ որ դեղեցիկ ու զուարթ են արեգակնային պայծառ օրերը, այնքան տրտմալի կը դառնան, երբ կը մթագնի երկինք և կը փոթորկի ծովը փրփրադէզ մռնչելով ու իր ափանց վրայ փչրելով բաղմակոծ։

Բնական տրտմութեամբ մը կը համակուի մարդ, երբ դեղափայլ եղանակին մէջ աչնարին տեսիլ մը երեւան կուգայ յանկարծ։

Բուբուլ և Սօֆի Պ. Գեղամօֆի բաղձանաց համեմատ մինչեւ չորեքշաբթին պիտի երթային Տիգրանը դիմաւորելու, երբ երկինք սկսաւ փայլատակիլ յանկարծ, և ամպերը ուժգին զառաչով՝ ճամբայ կուտային որոթեւ կայծակներուն ու փայլակներուն։ Դառնըզամ կար անծանօթ գաւառին մէջ։

Տեղատարափ անձրեւ մը վերջ տուաւ այս տեսարանին, որ տեւեց մինչեւ իրիկուն չբային հեղեղով մը ամեն կողմ ողողելով։

Հակառակ օդին խստութեան Գառնիկ սէկ քանի բարեկամաց հետ գնաց Տիգրանը դիմաւորելու. իսկ երկու աղջիկները Ծերունւոյն հետ պատուհանին եռեւ կ'սպասէին արտասուաթոր, երկնից վրայէն սուրացող չանթերն ու ահեղաստաստ ծովուն վրայ երթեւեկող շոգենաւերը դիտելով անձկութեամբ։

Ծովափը ամայացած էր սէկ քանի ժամու մէջ, հանդիպակաց դիւղօրէից հեռանկարն անհետացած ջրային մշուշին եռեւ, ծովային թափառիկ թռչուններ մերթ ընդ մերթ մահագոյժ թառաչ մը կարձակէին, թեւերնին կնճռոտ ալիքներուն բաղխելով սեւաթոյր։

Ամեն անգամ որ շոգենաւու մը սոյլը կը լսուէր, Բուբուլի մտածները կը դողային բարեկամուհւոյն ձեռացը մէջ։ Հէգ աղջկան ուրախութեան կէսը անհետացեր էր բնութեան չարագուշակ տեսարանէն, և ծերունւոյն դիւրաբեկնելի սիրտը չէր վրդովելու համար միայն կը ջանար խօսիլ մերթ ընդ մերթ, թէեւ բառերը շրթանցը վրայ կը մարէին։

Դժբաղդութեան մը բնազդումովը համակուած էր ճիշդ այն օրուան պէս, յորում Տիգրանայ մօտալուտ գալուստը աւետած էին իրեն առաջին անգամ։

Ժամանակը կարծես կը դանդաղէր քալելու. եթէ կարելի ըլլար Բուբուլ կը փափաքէր իր բոլոր ոյժը կցորդել անոր անիւը աւելի արագ դարձնելու համար այն օրը։ Անբաղդ աղջիկ. չը գիտեր թէ իր աղետքը կուզ'ր փութացնել։

Մուրթը պատած էր արդէն ամեն կողմ, և Գեղամօֆի ապարանին բազմաստեղն լամպարները սովորականէն աւելի լուսավառ կը նշուլէին ամեն կողմ։ Հարիւրերորդ անգամն էր Թերեւս որ Ծերունին իր Թիլնաթռուէն կելնէր անձկութեամբ պատուհանէն դուրս նայելու երբ կառք մը արշաւասոյր դրան առջեւ կանգ առաւ։

Երկու աղջիկները մէկէն ի մէկ յառաջ նետուեցան. այլ Ծերունւոյն վիճակը նկատելով՝ կանգ առին։

—Հանդարտ եղիր, հայրս, ըսաւ Բուբուլ անոր մօտենալով մինչ Սօֆի նեցուկ կը կանգներ անոր դողդոջուն քայլերուն։

—Աստուած ոյժ տուել է ինձ այս դերադոյն վայրկեանը վայելելու,— պատասխանեց Ծերունին, և քալ մը առաւ դէպ յառաջ։

Նոյն վայրկենին Տիգրան սրահէն ներս կը մանէր Գառնիկին հետ։

Ողբեաւնչ հայրը իր որդւոյն փարեցաւ, և լուռ արցունքները բոլոր արտայայտութիւնն եղան հայրենի անբաւ կարօտոյն։

Երկու աղջիկները յուզուած կը դողային Ծերունւոյն համար։

Տիգրան հանդարտօրէն բաժնուեցաւ հօրը դրկէն, և սեղմեց նորատի օրիորդաց ձեռները՝ այնպիսի կատարեալ պաղարիւնութեամբ մը՝ որ կար-

ծես նախորդ օրը բաժնուած էր անոնցմէ։ Ցետոյ նչմարելով հօրը արցունքը, անտարբեր ձայնով մը ըսաւ.

—Էհ՛ հայր, ալ քովդ եմ, ի՞նչ կայ լալու։

Ծերունին նորէն բաղկացը մէջ առաւ գաւակը, և հեղձամղձուկ ձայնով մը յարեց.

—Աստուած իմ, Աստուած իմ, թող առը որ քիչ մըն ալ ապրիմ։

Հեծկլտանք խեղդեցին իր ձայնը, և ուժաթափ ինկաւ թիլնաթռուէն վրայ։

Գառնիկ երկու աղջկանց հետ Ծերունւոյն քով վազեց, և հաղորդուժեկ դորովալից խօսքերով կը ջանային երեքն ալ ոգեւորել զայն։

Սօֆի գնաց սրուակ մը բերաւ և մօտեցուց Ծերունւոյն ռնգացը։

Պ. Գեղամօֆ աչերը բացաւ, շուրջը նայեցաւ, և իր դիմացը կեցած տեսնելով որդին քալ ու հանդարտ, մինչ մյուսներն Ծունգի վրայ եկած էին իր առջեւը՝ ձեռքովը նշան ըրաւ որ խոնարհի։

Տիգրան հնազանդեցաւ մեքենաբար։

Բարեպաշտ հայրը միացուց երկու ձեռները իր զաւկին գլխուն վրայ, աչերն երկինք վերցուց և մեկ քանի բառեր մրմնջեց, զոր Աստուած լսեց միայն։

Ցետոյ ոգեւորուած այն ջերմ խանդով, զոր կազդէ կատարեալ հաւատքը, ոտք ելաւ։

—Ալ հանդա՞րտ ես, հայր, հարցուց Գառնիկ դորովալից հնչիւնով մը։

—Այո, որդեակ, պատասխանեց Պ. Գեղամօֆ հանդիսաւոր ձայնով մը, հիմակ հանդարտ եմ։ Եկէք ամենքդ ել բոլորուելու ձեր Ծերունի հօր շուրջը։

Երբ Ծերունւոյն մահին ամենուն երկիւղը փարատեցաւ, բնականաբար ամեն նայուածք նորեկ երիտասարդին վրայ դարձաւ, զոր չէին կրցած նշմարել աեղի ունեցած յուզման պատճառաւ։

Արդարեւ գեղանձն երիտասարդ մ'էր Տիգրան, և կրնար թերեւս հաճելի ըլլալ, եթէ Գառնիկ քովը կեցած չըլլար։ Բնութիւնը զարմանալի խաղեր ունի սակայն, և նսեմ յափուկը չքեղ հորդանսիալին քով կը ծլի ստեպ, ցոյց տալու համար թէ հզօր բան մը կայ, գեղեցկութենէն աւելի հրապոյրը։

Խարտեաշ էր ան և կայտառ ու առոյգ դէմքով, վայելուչ մօրուք մը անոր ծնօտներուն վերին մասը կտուերբը, գեղեցիկ աչեր ուներ, որոց միակ թերութիւնն էր աչխոյժի բացակայութիւնը, և բարձր հասակ մը որ չքեղ էր, այլ ներքութենէ զուրկ բոլորովին։

Ամենէն չարամիտ անձը չէր կրնար տգեղ անուանել զայն, և ոչ իսկ որոշ թերութիւն մը նշանակել անոր անձին վրայ, վասն զի մարմնոյ քո-

լոր կատաբելութիւններն ունէր կանոնաւոր կաղմուածքի մը հետ։

Բայց դպրոցները կին էին, և որպի՛սի կիներ։

Եռանդուն հոգիները կը խորչին կարկինով չափուած կանոնաւորութենէ մը, և չէ թէ նիւթն, այլ հոգին է որ կը փնտռեն արանց վրայ։

Բուբուլ առաջին նշմարը մ՚արձակելէ ետքը իր նշանածին վրայ, բնական չարժուձեվով մը Գառնիկին նայեցաւ։

Ոչ Տիգրանայ կենդանի գոյները, ոչ լեցուն այտերը, ոչ լայն կուրծքը և ոչ խնդուն ու քիչ մը հեգնող՝ կերպարանքն ունէր, այլ քաղցրութիւն մը և աղնուութիւն մը, որ բոլոր անձէն կարտադրէր, և զգայուն հոգւոյն ցոլացումն էր հիւծեալ դէմքին վրայ։

Նորատի աղջիկն ակամայ սարսուռ մը զգաց։

Հէնց Բուբուլ բոլոր օրը սրտատրոփ սպասեր էր իր մանկութեան բարեկամին, և իր չերմ սիրտը եռանդուն ու սիրալիր վարմունք մը կակընկալէր այն անձէն, որուն յիշատակին նուիրած էր մինչեւ այն ատեն կեանքը բոլոր օրերը, և որուն պիտի յանձնէր իր ճակատագիրը։

—Ի՞նչպէս ես, Բուբուլ,—հարցուց վերջապէս ցուրտ ձայնով մը, թաշկինակովն քրտինքը սրբելով միանգամայն։

Ոչ քաղաքավարութեան փափկութիւնը և ոչ մտերմութեան քաղցրութիւնը կար այս հարցման ձեւին մէջ։

Մանկամարդ աղջկան բոլոր խանդը մարեցաւ, և հազիւ դողահար ձայնով մը կարող եղաւ պատասխանել։

Քանի մը սովորական հարցումներ իրարու յաջորդեցին երկու կողմանէ, սակայն բան մը կար այս տեսարանին մէջ որ Գեղամօֆի տանը նկարագրին հակառակ էր խապառ։

Աղնուական կերպերու և փափուկ զգացմանց բանահիւսութիւնը կը պակսէր, որով լի էին ընդհանրապէս այդ ապարանին մէջ տեղի ունեցած ամէն դէպքերը։

Տիգրանայ ցուրտ չունչը մէկ վայրկեան մէջ մարեր էր ամեն աւիւն։

Հազիւ կը յաջողէին երկու աղջիկները Գառնիկի հետ ոգեւորել խոսակցութիւնն, երբ դիւտուն երիտասարդն ընդմիջեց յանկարծ զանոնք հարցնելու համար թէ ժամը քա՞նին կընթրէին։

Սեղանին վրայ օրիորդներուն մէջտեղը բազմեցաւ երջանիկ հայրն, Բուբուլի քով Տիգրան, և Գառնիկի քով Սօֆի տեղաւորուեցան։

Գառնիկ իր քրոջը և ծերունւոյն պէտքերովը կզբաղեր աւելի քան թէ կընթրեր, և այդ փափուկ ուշադրութիւնը՝ քաղաքավարութենէ աւելի իր հոգւոյն բերումն ըլլալուն՝ անհամեմատ չնորհ մը կընծայէր անոր անձին։

Իսկ օրիորդ Գեղամօֆ բոլորովին զուրկ կը մնար այդ խնամքէն, որուն

պէտք ունի միշտ կին մը նիւթական անդորրութենէ աւելի։

Գառնիկ ամէն բան կը տեսնէր, կը քննէր, կը հասկնար, և հետզհետէ ոգեւորեալ՝ նիւթ ու առիթ կը հալթալթէր խոսակցութեան, մինչ Տիգրան կը ճաշէր ախորժանօք կերակուրներուն վրայ կարծիք յայտնելու համար միայն խոսելու պէտքն զգալով։

Անձրեւը դադրեր էր երբ սեղանէն ելան, և երկինք կ՚սկսէր գոռալ ու փայլատակել վերսէն։

Մեր դիւցազունք հաւաքուեցան փոքրիկ սրահի մը մէջ, որուն պատուհանները պարտէզին վրայ կը նայէին։

Անոնցմէ ամեն մէկը տարբեր զգացումներ ունէր, Տիգրանէն զատ, որ թմրած էր ուղեւորութեան ազդած յոգնութենէն, և ամենքնին ալ երթնց ժամուն հետ առանձին ձգելու վայրկենին կսպասէին, բաց է ծերունիէն որ չէր յագենար որդւոյն ամեն ձեւերը դիտելու և հիանալու բերկրանքէն։

Որոտալի գոռում մը լսուեցաւ յանկարծ հորիզոնին ծայրէն, ամպոց կոյտ մը ճեղքուեցաւ, և փայլակն հազիւ նշոդած՝ չանթ մը որոտնդոստ եկաւ ինկաւ պարտէզին մէջ, ահագին չոճի մը տապատ յերկիը կործանելով։

Բուբուլ՝ որուն հոգին հակամէտ էր յուզման այն պահուն, ահաբեկ ճիչ մ՚արձակեց, և Սօֆիէ գրկացը մէջ գլուխը ծածկեց։

Գառնիկ ցատկեց տեղէն, անոր քովը վազեց, և հոգւոյն բոլոր ոյժը կը բերէր զայն կաղդուրելու համար։ Նոյնպէս ծերունին աղջկանը մօտեցած էր առանց փոյթ ընելու ինչ որ տեղի կունենար դուրսը։

Երիտասարդ Գեղամօֆ պատուհանին քովը գնաց։

—Բան մը չէ, կայծակէն ծառ մը կոտրեր է, ըսաւ,—միչտ իր ցուրտ ձայնովը, յետոյ Բուբուլին դառնալով յարեց։—Տղա՛, ես եղեր դուն, աւելի քաջ կը կարծէի քեզի, ի՞նչ կայ վախնալու։—Եւ իր յոգնութիւնը պատրուակելով սենեակը ելաւ ննջելու, ուրիշներուն խնամոց թողլով փափկասուն աղջիկը, որուն, աւա՛ղ, ճչմարիտ տէրն ու պաշտպանը ըլլալու սահմանուած էր։

ԺԵ.

Զգնաղ էր օդն և հրկինք աստեղազարդ. մին այն հեչտալի գիշերներէն, որ արեւելեան դեղազմայլ կլիմային մենաչնորհն է, և որ կը հմայէ աչքն, կը թովէ միտքն, և սիրտն անծանօթ յուզումներով կը լեցնէ։

Պեօյուք-Տէրէի ծովեզերեայ ճեմավայրին վրայ մեծ բազմութիւն մը

կերթեւեկէր։ Կառքերու չարք մը կերթար կուգար Պ. Գեղամօֆի մեծափարթամ ապարանին առջեւ կանգ առնելով, որուն լուսավառ դրան մօտ անթիւ ամբոխ մը խառնուած՝ այդ տաճարէն ներս մտնող երջանիկ ժահկանացուները կը դիտէր նախանձով։

Պ. Գեղամօֆի ընդարձակ պարտիզին մէջ ամառնային պարահանդէս մը կը տրուէր այն գիշեր՝ ի պատիւ Տիգրանայ, և այդ էր պատճառ այն բազմութեան, լուսավառութեան և նուագածութեան որով բոլոր պարտէզը կը թնդար։

Ընտանեկան պարահանդէս մը անդիմակ պիտի ըլլար ի հարկէ, բայց Բուբուլի հրավառ երեւակայութիւնը, որ միշտ պէտք ուներ նոր տեսիլներ ստեղծելու, զանազան ժամանակաց տարազներովն զգեստաւորելու պայմանը դրեր էր հրաւիրեալներուն վրայ, որոնք այլատեսակ զգեստներով զարդարուած՝ հոն կը դիմէին գունդ գունդ զերար գերազանցելու անհամեմատ նախանձաւորութեամբ մրցելով իրարու հետ։

Ցեղելու արժանի էր այդ արուեստական դասուն այլակերպութիւնը դիցական, վիպական և պատմական կերպարանքներու տակ, որք ճոխ էին անհամեմատ կերպով ու չքեղ։

Ծօֆի Փլորալ ծաղկենկար զգեստներն ունէր, որք հակապատկեր մը կը ներկայացնէին իր լուրջ դէմքին հետ։ Անոյշ աղջիկն փափաքեր էր ղուարթ դեր մը կատարել այն դիչեր, թերեւս առաջին և վերջին անգամ իր կենացը մէջ։ Ոսկեզօծ կողով մը ունէր բազկին տակ, ուրկէ առատ ծաղիկ կը սփռէր ամեն կողմ, և ուր որ կերթար կը ծաւալէր հոն քաղցր բոյր մը, հակառակ այն սովորութեան, որով միշտ իր հրապոյրները պահելու ճգնած էր։

Գառնիկ Տրուաղորը կը ներկայացնէր, կէս պալատականի, կէս քերթողի հմայելի կերպարանքովը ու վայելչազարդ հագուստներովը, ունենալով փետրազարդ գլխարկ մը, որ անհամեմատ հրապոյր մը կընծայէր չնորհալի դէմքին։ Ձեռքը կիթառ մը կը բռնէր, զոր պարած միջոցին ծաւալ մը ոտտերէն կը կախէր։

Տիգրան հակառակ իր սկզբանց ստիպուեր էր տեղի տալ ընդհանուրին թախանձանաց, և միջին դարու դատաւորի մը զգեստներն ընտրեր էր։

Իսկ Բուբուլ Շամիրամ թագուհւոյն կերպարանքը առեր էր, վարդագոյն բեհեզէ նուրբ չղազգեստի մը ծալքերուն մէջ ոսկեփայլ և արծաթեայ ծաղիկներ կը չողային։ դունագեղ դիպակէ վայելուչ գօտի մը մինչեւ կուրծքին կէսը կկրնէր մարգարտեայ ժանեակներով զարդարուած։ Ոսկեթել վարսերն ուսերուն վրայ արձակուած կը խառնուէին բազմաթիւ գոհարներու ճաճանչներուն հետ, որոնցմով կը վերջնէր անոնց խո-

պոպկները գետինը քսուելէ արգիլելու համար։ Ճակնթեայ թագ մը կը կրէր գլուխը այնքան վայելչութեամբ, որ այդ հագուստով կարծես իր բուն կերպարանին մէջ մտած էր, և զայս ամեն ոք կը կրկնէր երբարու։

Ո՞չ ապաքէն թագուհին էր այն չքեղ հանդիսին, և իր մտաց գործն էր այն դիւթական տեսարանը, որ պատրաստուած էր պարտիզին մէջ։

Ծառոց ոստերուն վրայ վայելչապէս զետեղեալ լապտերներ՝ գունագեղ պտուղներու և ծաղիկներու նման կը պլպլային անթիւ ցոլքերով. ճեմուղիներն կամարակապ էին, և մեծամեծ լճակներու վրայ սահող նաւակներու և մակոյկներու դրօշակներն լուսեղէն երեւոյթներու հրաչալիքները կը ներկայացնէին։ Աւազաններու վերեւ կանգուն անդրիներն զարմանալի ճաչակով ու ճարտարութեամբ զգեստաւորուած, վարդեղրոյ և քօլոնաջրոյ սրուակներ կը մատուցանէին անցորդներուն, զանոնք զովացնելու համար։

Լուսավառութեանց ամենէն հրաչալի տեսիլը բլրակներուն վրայ կը կատարուէր ամեն կողմանէ տեսանելի ըլլալու համար. և այնքան նոր ու զարմանալի երեւոյթներ ունէր, որ ամենէն անտարբերը, ամենէն արհամարհոտ նայուածքները կը հիացնէր։

Զարդասենեակը մեղ ծանօթ չերմոցին մէջ պատրաստուած էր, ուր պաճուճանաց մանրամասնութիւնը իր կատարելութեամբը կերեւէր։ Բուրմանց սրուակներու չքեղութիւնը, դոյզգոյն փոչիներու ամաններու բնութիւնը, ծաղկանց և փունջերու դեղեցկութիւնը, ասեղնոցներու նրբութիւնը, կարի կողովներու պերճութիւնն իրենց ամենամանր պիտոյքներով հանդերձ, հայելիներու զանազան դիրքերը այնպիսի անհամեմատ հմտութիւն մը կ'ապացուցանէին կանացի արդուզարդի, որ ամենէն բծախնդիր աչքը պիտի հմայուէր։

Նոյնպէս կերուխումի սրահը, որ սաղարթուց կամարներով յօրինուած էր, անտգիւտ կատարելութիւն մ'ունէր, ընդհղինաց, չաքարեղինաց, մրգեղինաց, բմպելեաց և ոչ մէկ տեսակը մոռցուած կամ զանց առնուած էր հոն։ Իսկ ճոխ և մաքուր սպասներն արտաքոյ կարգի ճաշակ մը ցոյց կուտային։

Հանդիսականաց չքեղութիւնն ալ համապատասխան էր այս պատրաստութեանց։

Լուսավառ ծառուղեաց մէջէն խաբուսիկ երեւոյթներու նման սողոսկող զգեստաւորք այնքան չոգ, այնքան գոյն, այնքան ճաճանչ, այնքան փայլ, այնքան շարժուն կը յայտնուցանէին ամեն կողմ, և ծաղաւէններու, ծաղկանց, ադամանդներու երեւոյթներն այնքան արագ կը մերձենային ու կը հեռանային հոգեհմայ նուագի մը չեչտերուն հետ, որ կարծես դունագեղ ամպեր էին, զոր սողմը կը վարեր անդադար։ Այնքան ակ-

նախախիղ էր տեսիլն, մոգական երեւոյթն, և քաղցրալուր նուագը, որ մէն մի հանդիսական կը դիւթուէր, կը հմայուէր, կարբենար անով առանց կասկածելու թէ ինքն ալ անոր մէկ մասը կը կազմէր։

Այլ ընդհանուր հետացման մասնաւոր առարկան էր Բուբուլ, և հասարակաց խօսակցութեան նիւթը՝ Տիդրանայ երջանկութիւնը։

Ցանկարծ վրդ մը եղանակն հնչեց։ Այդ պարն՝ զոր դոգթես ամէն մարդ սիրած է իր ծաղիկ հասակին մէջ, և չկայ երբէք ուրիշ եղանակ մը՝ որ այդքան յուզէ, արբեցնէ և մելամաղձութիւն ու աչխոյժ միանգամայն ներշնչէ, սրտին ամենէն քաղցր ղգացման ծնունդն է, և ով որ չէ պարած զայն, չէ ճանչցած երբէք նուագին թրթռումներուն հետ հոգեպէս և մարմնապէս միանդամայն վերաթեւելու հեշտութիւնը։

Ցանկարծ թեթեւասոյր զոյգերն ալացան ընդարձակ պարտիզին մէջ, և օդային այսերու նման սկսան խլրտել հեռուհեռ երագելով իրենց չարժուձն։

Այդ տեսիլն կը նմանի ծովու մը ծփանաց, որք նախ մեղմիւ կակուղ երերալ, և ապա՝ երագել իրենց քայլն՝ չը կորուսելով երբէք երեւելու և անհետելու անփոփոխ օրէնքը։

Գառնիկ Բուբուլին հետ նետուեցաւ ամփոխին մէջ։ Հրեղէն բոց մը կարծես կը վարէր այդ զոյգը փայլագեղ, որ կը դառնար ոլորտապտոյտ, և մէն մի չարժուձ զոր կուտար պարը թափառիկ՝ առատ վարսերուն ու մարմնոյն չնորհալի կուսին, նոր խանդ ու աւիւն կը ներշնչէր պարակից Տրուադորին։ Բարձրաբերձ ծառերու խորհրդաւոր տեսիլը, անուշահոտութիւնը և չարժուձն այնպիսի զգլխիչ վիճակ մը կրնծայէին փափկազգաց աղջկան, որ բոլոր ուժովը կը թրթռար հոգին, և այդ ղգացման բոլոր ցոլքը իր դիմաց և չարժմանց վրայ կը ճառագայթէր։ Աչխոյժ էր ան այերական տեսիլ մը չափ, և մեծավայելուչ՝ թագուհւոյ մը նման։

Ամէն ոք յոգնած և դադրած էր արդէն պարելէ, բայց չքնաղ ամոլն կը չարունակէր ժամէ մը ի վեր, մեծ զարմանք և հետացում ազդելով ամենուն, որոնք կը դիտէին զանոնք ակնապիշ։

Ցանկարծ ծափահարութեանց բուռն աղմուկը թնդաց պարտիզին մէջ։ երկու պարակիցք կանգ առած էին։

Տրուադոր իր հրաչագեղ թագուհին մեկուսի խօսիլ մը տարաւ, ուր մինակ նստած էր Տիդրան, և բոլոր բազմութիւնը հետեւեցաւ իրենց չնորհաւորելու համար զանոնք։

Հայրերն, ծրանները, ծունարքն, ամէն լեզուէ հաճոյական մեծարանքներ կը տեղային Բուբուլին չուրջը, որոց ամենուն ալ կը պատասխաներ չնորհալի բառով մը։

—Ո՞ր մեկ ձերքիդ վրայ հետանք, սիրելի Բուբուլս, կըսէր Աբուհոտագէտ Օրիորդաց ատենապետուհին Օրիորդ Աստեղեան՝ քառասնամեայ աղջիկ մը, որ նշանաւոր էր գրագէտի համբաւովը։

—Պարի մէջ փայլելու իրաւունքնի՞ս ալ կը յափշտակես Մեղմէ, կըսէր սեւաչեայ աղջիկ մը որ Լզմիրլատայի զգեստը հագած էր, և որ մեծ յարգանօք կը չրջապատէր իր հօրմէն՝ Կիրակոսեան Պետրոս Էֆէնտիէն ժառանգած ոսկիներուն պատճառաւ և չատ մը թեկնածուներ ունէր։

Զուարթ ու սիրուն դէմք մը Պէյղատ Թորոս պէյի կինը, որ ե՛ր բանգագանակներով, վրձիններով ու սիրուն պատկերներով զարդարուն հագուստովը նկարչութիւնը կը ներկայացնէր, Բուբուլին մօտեցաւ «—Նախանձելի ես ամէն կերպերուդ, ամէն հրապոյրներուդ մէջ—»ըսաւ անուշիկ ձայնով մը։

Ցետոյ քառասունը անցած կին մը Պօլսոյ հռչակաւոր անձնաւորութիւններէն մին՝ Տիկին Մխապետեան, իր չնորհաւորութիւնները Տիդրանին ուղղեց,—«երջանիկ էք, Տիդրան էֆէնտի, ասանկ սիրուն հրեչտակի մը տէրն ըլլալնուդ համար—» ըսաւ։

Երջանիկ նշանածը ուզեց պատասխանել, և իր լրջութեան վայել մեծագի բան մը ըսած ըլլալու համար յարեց։

—Օրիորդի մը արժանիքը ոչ թէ իր սիրուն կերպերուն, այլ իր բարոյական յատկութեանցը մէջ է։

Այն ատեն բոլոր իր չուրջը գտնուող տիկնայք, օրիորդք, և անոնց ընկերացող արք սկսան խօսիլ անոր մարքի առաւելութեանցը վրայ, պատմել թատերական երեկոյթին մէջ ունեցած յաջողութիւնը, և հազար փայփայանք ու մեծարանք մատուցանել դեռատի աղջկանը։

Տիդրան առանց գոհունակութեան ժպիտ մը ցոյց տալու դէմքին վրայ, նեղսիրտ կերպարանք մը առաւ, և միշտ իր անտարբեր ձայնովը ըսաւ։

—Այդ թատերդութիւնները, երդերը, պարերը ոչինչ բաներ են, և պարծանք չեն կրնար բերել ոչ Բուբուլին, ոչ ալ ինծի։ կը փափաքիմ որ իր առաքինութիւններովը պարծի ան։

Եւ չատ խելացի խօսք մը ընդդի կերպարանքով տեղէն ելաւ, ու առանց ակնարկ մը դարձնելու իր նշանածին վրայ, հեռացաւ գնաց։

Նոյն պահուն աղմուկ մը լսուեցաւ հեռուէն։ Ֆի-բի-նէլը, ֆի-բի-նէլը կը դոչէին ամէն կողմանէ, և թատրիչներու, անդուսներու, քեհեներու խրախանձում մը, թեթեւ կիսահոչիկներու տրոփիւն մը աւազէ ուղիներուն վրայ քաքռուելով սկսաւ դիմել դէպ ի խաղին տեղը, առանձին Թողլով հոն Բուբուլը։

Ինչպէ՞ս վոսիորի ափանց պարտէզներն, ընդհանրապէս Գեղամօֆի պարտէզն ալ հսկայ սանդուխի մը լայնածաւալ աստիճաններուն նման հե-

տղհետէ կը բաբձրանար դէպ ի վեր կանոնաւոր յարկեր յօրինելով իրա-
րու վրայ։ Պարը ամենէն վարի յարկը տեղի կունենար ընդարձակ աւա-
զանի մը չորս կողմը, որ Բերայի վէրտիի սրահէն երկու անգամ աւելի
մեծ ածուներու բաժնուած էր։

Խաղը պարտիզին ամենէն բարձրագոյն յարկը տեղի կունենար ամեն
կողմանէ տեսնուելու համար, և բազմութիւնը հետզհետէ դէպ ի վեր
դիմելով։ միս մինակ նստեր էր Բուբուլ վարի յարկը եղեւինի մը տակ,
որ իր բբուկի նման տերեւները կը տարածէր սեւ ու ծիրանի ստուեր-
ներով նորատի աղջկանը շուրջը, և կը փակէր անոր առջեւ հանդիսին
աքանչելի տեսարանը։

Օրիորդ Գեղամօֆ սոսկաց այս միայնութենէն, ոտք ելաւ յանկարծ ու
քանի մը քայլ առաւ մինչեւ ահագին լճակին եզերը, որուն ծառերուն
վրայ վառուած լապտերներուն զուարթ շողերը փարատեցին իր երկիւ-
ղը, և հոն կանգնած դարձուց նայուածքը դէպ ի վեր։ Վճիտ ու աս
տեղաղարդ երկնքին չքեղաշուք չրջանակին մէջ, դրօշակներու, կամար-
ներու, սաղարթներու, կանդելներու մէջ տեղը անհամար գլուխներ կը
խլրտէին, նստարաններու վրայ ոսկէ ու արծաթէ զգեստներ կը փող-
փողէին, գոյզ գոյզ ժանեակներու մէջէ փոքրիկ սիրուն դէմքեր կը ժըպ-
տէին իրարու, և կարմիր, կանանչ, կապոյտ, դեղին, ճերմակ բեհեզէ օ-
դային զգեստներով զարդարուած աղջիկներ ծաղկէ փունջերու նման հոս
հոն հիանալի խումբեր կը կազմէին, օդին մէջ ժապաւէններ, մազերու
փայլուն խոպոպիքներ կերթային ու կուգային, աւելի վարը դիւցազնա-
կան սաղաւարտներ, փետրաւոր գլխարկներ, զրահներ, ասկեթել ուս-
կան շղթաներ, սուներ վարդակալ կամարներ ու լապտերներ, ու անոնց մէ-
ջէն մոգական տեսարաններու արագ ու զգլխիչ յաջորդութիւնը, և ա-
մենուն վրայ լեցուն ու պայծառ լուսին մը իր ասղերովին ու արեւնե-
րով անդրադառնալով իր առջեւ պարզուած ճակտին մէջ չքեղ ու մեծա-
վայելուչ։

Նորատի աղջիկը ժպտեցաւ։ այս ամենը իր մտաց, իր երեւակայութեան
ծնունդն էր, այս ընդհանուր զուարթութիւնը իր հեղինակութիւնն էր,
և աւա՛ղ, ինքը միայն զուրկ էր անկէ։

Աղդարեւ ամեն շատենէ աւելի համակրանք ու պաշտում վայել-
լած էր այն գիշեր, թատերական հանդէսէն ի վեր դէռ առաջին ան-
գամն էր որ մեծ ընկերութեան մը մէջ կը դտնուէր, և ամեն ոք կը փու-
թար իր ներքոյն ու խուսկը մատուցանել այդ թարմ, այդ վառվռուն ու
բեղուն հանճարին, որ այնքան հիացմամբ լեցուցեր էր դիրենք այն դի-
շեր սուտ անուան մը քողին տակ ծածկուած։ Ցետոյ աղգային և օտար
թերթերը խօսեր էին այդ երեկոյթին և անոր հեղինակին վրայ, և հի-

մակ ալ չէր կրնար խոյս տալ ընդհանուր ուշադրութեան արտայայտութիւն-
ներէն։ Զգայուն սրտի մը բնական եղած արբշռութեամբը ճաշակած էր
բոլոր այդ մեծարանքները, և զգայմանց դրդռում մը ունեցած էր, ա-
ռանց երջանիկ ըլլալու սակայն։ բան մը կը պակսեր իրեն, որուն ինչ ըլ-
լալը չէր հասկնար որոշ կերպով, և զոր դգացուցեր էին իրեն Տիդրանայ
ցուրտ վարմունքն ու խօսքերը։

Գեղահաս աղջիկ մը որքան ալ չրջապատուած ըլլայ փառքով ու ճո-
խութեամբ, որքան ալ առարկայ ըլլայ ընդհանուր հիացման և մեծա-
րանաց, իր սիրտը չը գոհանար ատոնցմով։ Աւելի խորին, գաղտուկ,
անթափանց խորշ մ'ունի իր հոգին, որ ստուերի մէջ, կամաց ձայնով մը,
դրեթէ դողդոջուն կէս բառեր կը փնտռէ, քօղարկեալ խորունկ նայ-
ուածքի մը կը տենչայ, և զոյն դրաւելու համար և անոր արժանի ըլլա-
լու համար միայն կըղձայ փառքի և չքեղութեան։

Բուբուլի բոլոր փայլը, բոլոր հրապոյրը չէր կրցած այդ սիրտը բերել
իրեն, բացարձակ արհամարհանք մը ցոյց տուած էր Տիդրան իրեն նը-
կատմամբ, ուրիկ միայն իրաւունք ունէր ակնկալելու ատեն դորով ու հա-
մակրութիւն, և դինքը ձգեր դացեր էր, և հիմակ միևնակ էր պարտիզին
ծառերուն ու կանդեղներուն հետ, մինչ վերը, քանի մը քայլ հեռուն կը
չարունակուէր հանդէսը զուարթ ու խնդուն, նաւագախմբին եռանդա-
գին եղանակներուն տակ թնդացնելով բոլոր պարտէզը, և ծափերու և
ծծծոցներու խառնաչփոթ աղմուկին մէջ հնչեցնելով այնքան սրտերու
զուարճութեան աղաղակները։

Բուբուլ դարձաւ դնաց իր ծառին քովը և ինկաւ այն նստարանին վը-
րայ զոր թողեր էր պահ մ'առաջ, եղեւինին բբուկի ձեւով տերեւներուն
սեւ ու ծիրանի ստուերներուն մէջ չրջապատուելով։ և գլուխը երկու
ձեռքերուն մէջ առաւ ու սկսաւ լալ, հեծկլտալով լալ։

Ծայրահեղ դգայնութիւնը այսպես է, չուտով կը յուսահատի, ինչպես
չուտով ալ կոգևորի, և սրտի այս արագ փոփոխութիւնը չէ թէ յողդ-
ողդ բնաւորութիւն մը կատարուցանէ, այլ ամեն բանէ դիւրաւ աղ-
դուելու հակում մը, որ տառապելու տրամադրութիւն մը կը յայտնէ
աւելի, քանի որ կեանքի դառնութիւնները շատ բաղմաթիւ են քաղց-
րութիւններէն։ Տառապանքը բնական պէտք մըն է զգայուն էակներու
համար։ վա՛յ անոր որուն հոգին անոր բոլոր մեծութիւնը բովանդակելու
չափ խորունկ է։

«Ի՞նչ պէտք ունիմ այսքան մեծարանաց և պատիւներու,—կը մտածէր
ինքն իրեն աղնիւ աղջիկը,—քանի որ անոնց չը մասնակցիր ան։ որուն նը-
ուիրուած եմ մանկութենէս ի վեր, և որուն պիտի զոհեմ կենացս բոլոր
օրերը։ Աչխարհիս ամենէն անչուք արարածը լինէմ աւելի երջանիկ է,

եթէ ունի մէկը, որ խոյս կուտայ պահ մը հանդիսին բոլոր զուարճութիւններէն, մինակ տեղ մը գտնելու համար զինքը, և համակրական բառ մը փոխանակելու իր ականջին, որ տարբեր ըլլայ ընկերութեան իրեն մատուցած հասարակ մեծարանքներէն։ Ձի՛, ես ատիկայ չը պիտի ունենամ երբէք, որչա՛փ թշուառ եմ...»

Յանկարծ սթափեցաւ Բուբուլ այս տխուր խոհերէն կիթառի մը մեղմ ու անոյշ եղանակէն, որ զինքը չրջապատող ծառին ետեւէն կը լսուէր։ Տրովադորի հրաժեշտը կը նուագէր արտառուչ ձայնով մը կրկնելով անոր հետ Լէ՛ռնօ՛ ադիո՛։ Մանկամարդ աղջկան հոգին սարսռաց այս ձայնին հընչիւնէն՝ մէկ վայրկեան մէջ նկարուեցաւ իր սրտին ու երեւակայութեանը մէջ սիրոյ բոլոր վայելքը, և ինքն իր մտածման պատասխանելով ըսաւ քիչ մը բարձր ձայնով։ «Ա՛խ, Տրովադորի այդ բոցավառ, այդ բանաստեղծական սիրոյն կը տենչայ հոգիս....» Եւ այդ դաղափարին հետ ջային ներկայացնող Գառնիկը եկաւ աչքին առջեւ իր անոյշ դէմքովը, իր գեղյուն աչերովը։

Ցերեկները խարշափեցին, և Տրովադոր ինքը դուրս ելաւ ծառին ետեւէն կիթառը ձեռքը։

Բուբուլ աչերը բացաւ այդ երազին իրականութեանը համոզուելու համար։ «Ա՞հ, դո՞ւն ես....»

Այո՛, ինքն էր, նոյն ինքն այն սիրտը որ կը պաշտէր զինքը իր հոգւոյն և էութեան բոլոր ոյժովը։ Վայրկեան մը բաժնուած չէր այն դիւցը իր քայլերէն, և պատշաճութեան հակառակ վարուած չըլլալու համար՝ Բուբուլը իր նշանածին քովը տանելէ ետքը անհետացեր էր թէպէտ, բայց այդ ծառին ետին պահուըտած՝ լսեր ու տեսեր էր ամեն բան, և ինքն ալ իր պաշտելոյն վչտաց տեսարանէն այլայլած երեւան կելնէր հիմակ զինքը մխիթարելու իր զգացմանց բոլոր կրակովը։

Բուբուլ ձեռքը երիտասարդին երկնցուց առանց դիտնալու թէ ինչո՞ւ համար, և ան կը սեղմէր զայն. «Ա՛հ, մի՛ լար սակայն...» պաղատելով սրտագին, և եռանդուն բոցով մը վառուած աղջիկը իր երկարատեւ անձնուիրութեան և հաւատարմութեան մէջ ցուրտ արհամարանքով մը պատժուած, իր սուրբ ու անբիծ սրտին մէջ, մահացու հարուածով մը կեղեքուած՝ կարծես հրեշտակի մը, սփոփածու էակի մը քովը կը դտնուէր յանկարծ, որ կը հասկնար իր բոլոր տառապանքը։

Այդ զգայուն շնչոը լսելով, այդ սիրավառ նայուածքովը պաշտպանելով, սիրտը լեցուեցաւ քաղցր զգացումով մը, զգայ թէ մինակ չէր ալ, և ձեռքը կը թողուր անպաշտպան՝ երիտասարդին ձեռացը մէջ՝ չկնելով առանց բառ մ՚ըսելու։

Իսկ Գառնիկ կրնա՞ր խղել լուութիւնը այդ վիհ, այդ բարձր էակին

առջեւ, որ ուրիշի մը կը վերաբերէր, և կը նայէին իրարու հոգւոյն մէջ խորասուզած։

Յանկարծ ձեռքին վրայ ցաւ մը զգաց Բուբուլ, իր նշանտուքի մատնիին խոշոր քարն էր, որ երիտասարդին սեղմուելին տակ մասը կը ցաւցնէր, և մատնիին հետ պարտուցը գաղափարը արթնցաւ այդ անարատ հոգւոյն մէջ։

Վայրկեան մը մէջ տեղի ունեցեր էր այս ամենը։ Բուբուլ ձեռքը քաշեց և ճակտին տարաւ յանկարծ. «Սատիկ գլխու ցաւ մը կը նեղէ զիս, չնորհք կընէ՞ք զարդասենեակը տանելու զիս, քիչ մը պէ՛ք Գ։ըձնը առնեմ, չատ կօգնէ ինծի։» ըսաւ ոտք ելնելով, և երկուքն ալ սրտաբեկ, երկուքը ալ դողդոջուն՝ զիրար հասկնալով ու իրարմէ զգուշանալով գնացին խառնուեցան փեսացուներու, ծաղկներու, ժանեակներու ամբոխին մէջ, ուր հազար խոստովանութիւններ, բիւր յայտարարութիւններ տեղի ունեցած էին ապօրէն ու անպատկառ լրբութիւններով, և սակայն կը շարունակէին պարելու ծիծաղիլ, մինչ ասդին Բուբուլ ժպտուն և սրտառուչ կը մտախոհէր հազարումէկ անձկութիւններով պաշարուած։

ԺԶ.

Արտաքոյ կարգի չքով մը և փայլով տեւեր էր պարահանդէսը մինչեւ լոյս, հետզհետէ կրկնապատկելով հանդիսականաց եռանդը երեկոյթին ալ և ալ զուարճութիւններովը։ Փառաւոր եղած էր ընթրիքը, և խաղերը բոլորովին նոր ու զարմանալի։ Ամեն ոք անմոռաց յիշատակ մը տարեր էր իր հետը, մեկնելով այն չնաշխարհիկ հանդէսէն, և ամեն տեղ կը խօսուէր արդէն այն հրաշալի ճարտարութեան, ճաշակին ու կարգաւորութեանը վրայ, ուրկէ առանց բացառութեան դոհ եղած էր այն խուռներն բազմութիւն՝ դտնելով զանազան վայելքներ ու զուարճութիւններ զանազան պահանջմանց համաձայն կարդադրուած, որոնց արագ յաջորդութիւնը դիւթական ազդեցութիւն մը կը ներդործէր։

Զուարճութիւնը հոգւոյ պիտոյք մըն է արդարեւ ամեն մարդու համար։ Վշտահար մարդը, սգակիր սիրտը զուարթ և երջանիկ էակաց չափ պէտք ունին զուարճանալու։ Մինչ տրկանք կրելու վարժ անձինք՝ և խոհասէր մարդիկ ստէպ հրաժարելով այդ վայելքէն՝ կը կարծեն թէ խեղդած են իրենց մէջ այդ զգացումը, մինչդեռ բարոյական ջլաս մը կարծադրի այդ զրկումէն, զոր չեն նշմարեր, և յանդէպս կը տառապին առանց դիտնալու։

Խորհիլ, ղեկավարել, գտտել, երազել անհամեմատ հաճոյքներ և վայելքներ են անշուշտ մարդուս հոգւոյն համար, սակայն անզգալապէս կը հիւծեն ատոնք միտքը, սիրտն ու մարմինը առանց բնաւ յագուրդ տալու անոնց, զի այն աշխարհը ուր կը սաւառնին հոգւոյ բոլոր կարողութիւնք, ովկէան մըն է անծայր, ուր կը լողայ մարդ առանց եզերք մը գտնելու հանգստեան։ Երբ հանդիպի իրեն գեղափնեայ չքնաղ կղզեակ մը դալարաւէտ, հոն կանգ կառնու վայրիկ մը ոգեւորուելու համար կրած բոլոր խոնջութիւններէն և ամփոփելու համար իր ոյժը, որպէս զի վերսկսի այդ անվերջ աշխատանքը։

Նուագի հնչիւն մը, չքնաղ տեսարան մը, զուարթ քրքիջ մը, հաճոյական զարդարանք մը, մտացի կտաւակ մը, զուարճալի խօսք մը, լուսեղէն տեսիլ մը, վերլսպէս երեւոյթի ու ձայնի այն հազարումէկ դեղեցկութիւններէն վէմ՝ որոնց հիմն ու չարժառիթը անմէղ է և անչահախնդիր, կը ցրուեն պահ մը մտաց և սրտին մառախուղը, և ոչինչ մը չատ անգամ մեծ դեր կը խաղայ կենաց կռուին մէջ։

Անոնք՝ որ կարհամարհեն զուարճութիւնն ու զբօսանքը, և անպէտ ու սին զեղխութիւն մը կը համարեն զան, անզգայ են. վասն զի մարդկային պատմութիւնը՝ նախապատմական ժամանակէն մինչեւ քաղաքակրթութեան վերջին թուականը, ընդունած, պահած, զարդացուցած և զանազան կերպարանաց ենթարկելով, մեծացուցած է զուարճութեան և զբօսանաց օրէնքը։

Երիտասարդութեան և մանաւանդ այդ հատակի զգայուն էակաց բնական ձգած ոյժովը Բաբաւ, Ոճիի և Գառնիկ չէին ուզած ենթկել պարահանդիսին յաջորդող բոլոր օրը, վասն զի յոգնած չէին այլ զբօսած, և ծովեզերեայ սրահին մէջ ընդունած էին մէկ քանի մտերիմներ, որոնք փութացած էին իրենց հիացումն ու շնորհակալիքը մատուցանել այս երջանիկ հանդիսին նախատուռ, ուր հեշտալի ժամեր անցուցեր էին։

Արեւը կը վտանգները ալեզն վարդագոյն ամպերուն հետեւ, և վերջալուսոյ կարմիր ցոլքը կը խազար սրահին ականփայլ պատ և հարդասերուն վրայ, երբ Ցիգրան ծանր ու երկարատեւ քունէ մը սթափած՝ եկաւ մտաւ սրահէն ներս, և առանց ուղղակի մէկուն նայելու կամ բարեւելու՝ խեղդուկ ձայնով մը գոչեց։

—Օ՛, դուք ինձմէ աւելի կանուխ արթնցեր էք։

—Մենք չե՛ք թէ արթնցանք, այլ չը քնացանք,—պատասխանեց Գառնիկ։

—Ի՛նչ, բոլոր օրը անքո՞ւն անցուցիք, ի՛նչ յիմարութիւն, տգեղ բան է դիշերն ի բուն առանց նպատակի ոտքի վրայ ծնալէ ետքը, ցորեկն ալ արձաններու պէս նստիլ։

—Ընդ հակառակը,—յարեց Գառնիկ ժպիտով մը,—ես կը մտածեմ թէ ամենէն քաղցր բանն է այնքան զուարճալի գիշեր մը ացունելէ ետքը, զբաղիլ անոր յիշատակացը հետ, և օրհորդներն ալ կարծեմ համամիտ են ինծի, քանի որ առտուընէ ի վեր կը խօսինք հանդիսին շատ մը պարագաներուն վրայ առանց նկատելու որ ժամանակը կանցնի։

—Անշուշտ,—աւելցուց Բուբուլ,—վայելման յոյսն ու յիշատակը քունէ իսկ վայելուչն աւելի քաղցր է շատ անգամ, վասն զի վայելման մէջ յուզումը կը խառնուի և արդելք կըլլայ շատ անգամ իրապէս զգալու այն բերկրութիւնը, որուն ենթակայ ես։

—Ի՞նչ բերկրութիւն և ի՞նչ վայելման վրայ կը խօսիս, Բուբուլ,—գոչեց Ցիգրան հեգնական ձայնով մը,—մտածաններ, կապիկներու ժխորի մը նուագարանին ձայնովը ցատկռտելը կ՚ըժէ այդչափ մեծ բառեր, բերկրութի՛ւն, վա՛յելք,—և մեծ քրքիջ մ՚արձակեց։

Օրհորդ Գեղամօֆ ժպտունեցաւ նշանածին խօսելու այս անպատկառ կերպէն ազդուելով, բայց այդ երկնային սիրտը դեռ ճանչցած չէր ծըծմբիտ դառնութիւնը, և յոռի ու տխուր տպաւորութիւնք չուտ կը փարատէին հոգւոյն հորիզոնէն. ուստի պատասխանեց միշտ պահելով ժըպիտն ու անոյշ հնչիւնը։

—Ո՛հ, ինչու այդ նախատական անուններով կը յորջորջէք տեսիլ մը, որ այնքան խորհրդաւոր հրապոյր ունէր։ Զանազան երեւոյթներու տակ ծպտեալ այդ մարդիկ դար մը, պատմութիւն մը, վէպ մը, քերթուած մը կը ներկայացնէին երեկ դիշեր, և անոնց նայելով երբ կը յիշեի այն ամեն էակները, որոնք երբեմն զգացած, խորհած, գործած, լացած, սիրած ու տառապած են, և երբ կը մտածէի թէ այդ հոյակապ մարդիկ անցեր գացեր են աչխարհքէս փոշիի հատիկներու պէս, և անոնք ալ որ հիներուն կերպարանքը առած կը զուարճանային, պիտի երթան օր մը անցեալի մը, պատմութեան մը մասը կազմելու, չեմ կրնար բացատրել թէ որքա՛ն կը յուզուէի և ո՛րքան կը խորասուզէի մեծ մտածումներու խորը, բոլոր մարդկային պատմութիւնը կարծես մէկ վայրկենի մէջ տեսնելով։ Ցանկարծ ժայռ մը կը ճեղքուէր և յուշկապարիկներ երեան կելլէին, կամ լուսավառութեանց երամ մը կսկսէր պարել շուրջս ալացիկ ծաղիկներու նման դունադեղ, կամ աւազաններու վերեւ անշարժ արձանները՝ կոդեւորէին և կսկսէին տարօրինակ պար մը յօրինել, և կըսթափէի բոլոր երեւակայութենէս ու լուրջ խորհուրդներէս, կը խառնուէի ամբոխին հետ վայելելու համար զուարճութեան հեչտութիւնը. ժայռը կը փակուէր, լուսեղէն տեսիլները կանհետանային և արձանները իրենց անշարժութեանը կը դառնային։ Ցանկարծ խաղը կը դադրէր, նոյն պահուն նուագը պարի կը հրաւիրէր։ Ո՛հ, ի՛նչ սիրուն բան է երա-

ժչտուԹեան հետ խոյանալու հաճոյքը, որ մտացդ ու երեւակայուԹեանդ չարժման կրնկերանայ։ Վերջապէս ո՛ր մէկը Թուեմ, միշտ փոխոխ, միշտ չքեղ տեսիլները կը յուզեն, կը զուարճացնեն և կը վերացնեն մարդը յաջորդաբար։ Ա՛հ, մտքերնիդ բերէք ասոնք և խոստովանեցէք Թէ այս տեսակ հանդէս մը արհամարհելի զբօսանք մը չէ։

—Ատոնք ամենն ալ ոչինչ բաներ են,—ըսաւ յօրանջելով երիտասարդ Գեղամօֆ, և սկսաւ իր դանդաղ ոճովը բացատրել Թէ պատմուԹիւն ըսուած բանը դոյուԹիւն չունի արդէն, Թէ կանանց սրտերը չարժելու համար յօրինուած սուտ բաներ են ատոնք, Թէ պարահանդէսի խաղերն ալ մանկական սին երեւոյԹներ են, և կը զարմանար որ հասուն մարդիկ կղբաղէին անոնցմով, իսկ պարը՝ լոկ մարմինը յոգնեցնելու կը ծառայէր այն մեղկուԹեամբ լի նուագածոյ ու տեսարաններուն մէջ տեղը, վասն զի մարմնամարզը պէտք էր պարզ և հանդարտ ըլլար։ Մինչ հոն զարդերու, պչրանաց և բուրմանց նողկալի եղերէյուԹեան մը մէջ զգլսեալ վիճակի մը յատկուԹեամբ կը դառնան յիմարաբար։

—Բայց հանդիսի հրապոյրը նոյն իսկ այդ չարչարանաց մէջ կը կայանայ, կաղաչեմ, մի դատապարտէք զանոնք, ըսէք միայն Թէ ձեր սրտին չեն ազդեր,—ըսաւ Բուբուլ աչխուժիւ։

—Կազդե՛ն, արհամարհանք կազդեն սրտիս ատոնք,—պատասխանեց Տիգրան իր անտարբեր կերպովը քրքիջ մը արձակելով և, Պօլսոյ կանանց զգեստներն ու զարդարանքը կը խծբծեր յայտարարելով Թէ արդէն յանհունս զղուանք կզգար անոնց բոլոր ձեւերէն ու պչրանքներէն և Թէ առջի իրիկուան տեսարանը վերջին աստիճանի հասցուցեր էր այս զգացումը։

—Առջի իրիկուան տեսարա՛նը,—պատասխանեց Յօֆի,—տեղւոյս իգական սեռին բնական պատկերը չէր։ լաւ գիտէք, և կարծեմ տեղի չկար այդքան զղուելու, քանի որ աւելի արուեստ ու ճաշակ կար հոն, քան պչրասիրուԹիւն։

—Ինչ կուզէ ըլլայ, փայլուն գոյներէն, ժապաւէններէն, ծաղիկներէն կըզգանիմ, և աչխարհքիս մէջ ամենէն չատ սիրած բանս պարզուԹիւնն է։

Բուբուլի փայլուն վարսերն երկնադոյն ժապաւէնով մը կապուած էին ետեւի կողմէն Թոյլ կերպով մը, և ծայրերը ուսին վրայ կը ծածանէին, իսկ կուրծքի օղակին վրայ յասմիկներու փնջիկ մ՚ունէր սպիտակ։

Փափուկ աղիկը բնական չարժումով մը ձեռքը մազերուն տարաւ, ծաղկին նայեցաւ և շառագունեցաւ։ Անոյշ աչերը արտասուօք լցուած Գառնիկին դարձան, որ հիացմամբ լի կը նայէր իրեն սիրալիր։

Արուեստագէտը քաղցր հպարտուԹիւն մը զգաց ծաղկափթիթ աղջկան պաշտպանուԹիւնն ստանձնելու առիԹէն, և դերազն աչխոյժով մը զգեստորուած պատասխանեց։

—Ներեցէք որ ըսեմ Թէ զարդարանքը իրրեւ կանացի սեռին ճաշակին ու զգացմանը ապացոյցը նկատուած է միայն մէկ, և ես աւելի յառաջ երԹալով կըսեմ Թէ պարտք մըն է անոր համար։ Եւ սկսաւ իր պերճախօս լեզուաւը նկարագրել Թէ լուսինը հորիզոնին վրայ չջնջած առեն իր անհամար ցոլացմամբ չէ կարող այնքան դիւրԹել բնուԹիւնը, որքան կլինն այդ ծաղկանց ու ժապաւէններու գեղայարմար բեկորներով կը հմայէ աչխարհը, և պչրանքը, անմեղ, ազնիւ ու խելամիտ պչրանքն անչուչտ պարտք մ՚է այն էակին համար, որուն պաշտօններէն մին է իր գեղովն ու հրապոյրով այրական զուտ նիւԹականէն էուԹեան բանաստեղծուԹիւնն ըլլալ։ Այն կանայք որ չունին զարդարուելու ճաչակը, դուրկ են բուռն և եռանդուռ բնաւորուԹենէ մը, և կին մը, պարզասէր ըլլալու երէք պատճառ կրնայ ունենալ, անզգայուԹիւնը, տգեղուԹիւնը կամ վիչտը։

—Էյ անդգա՛յ են Գերմանացի կիներն ալ,—կը պօռար Բուբուլի նչանածը որոնք ըստ իր կարծեաց փոխանակ նեղիչ զգեստներով իրենց չարժուձեւերն ու քալուածքը բռնաբարելու։ և մանրամասն ոչնչուԹիւններով մտքերնին չարչարելու՝ կերեւնային ինչ որ էին, և չէին չանար բրնուԹիւնն այլակերպելով խաբել աչերն վայրկենական պատրանքով մը, քանի որ սուտը միշտ կը մատնուի և խնամուռ զարդերէ յառաջ եկած հակապատկերն անտանելի է։

—Զարդարուիլ՝ ստել կամ ծպտիլ ըսել չէ, բայց ամեն բանին չափազանցուԹիւնը յոռի հետեւուԹեան մը կը հանի անտարակոյս,—կըսէր Գառնիկ և իր արուեստագիտի նուրբ զգայնուԹեամբը կը չանար համոզել ցուրտ երիտասարդը Թէ կին մը որ կերԹ ճաչակ ունի կրնայ զարդարուիլ այնքան վայելչօրէն՝ որ ամեն մարդ կը հիանայ իր վրայ առանց բնաւ գուչակելու անոր հրապոյրին գաղտնիքը, որ ոչ մեծ խնամք կը պահանջէ և ոչ չարչարանք ու յոգնուԹիւն։ Զարդարանաց վայելչուԹիւնը կը կայանայ իւրաքանչիւրին ֆիզիդական բարոյական և նիւԹական հանդամանաց համապատասխան և ներդաչնակ զգեստաւորուԹեան մը մէջ, և ոչ Թէ աւելի չղ և փայլ արտադրելու մրցման մէջ, որ հակառակ է ազնիւ ճաչակի և ընտիր բնաւորուԹեան մը, վասն զի ամենէն իմաստուն զարդարանքն է պճնեալ չերեւալը, ինչպէս անկեղծուԹիւնն է քաղաքավարուԹեան ամենէն խորունկը։ Իսկ անոնք որ իրենց գեղեցիկ հանդամանքներն բացարձակապէս ցոյց տալու և տգեղ կողմերը ծրըտելու համար ամեն ծարաւեղ միջոց ի գործ դնելով զարդարանաց ու վայելչուԹեան օրինաց համեստ՝ սահմաններէն անդին կանցնին, իրենց բնական չէորը կը կորսնցունեն փոխանակ զանոնք փայլեցնելու։

—Ինծի համար աւելի աղեկ է տգեղ և պարզ ըլլալ քան Թէ զարդա-

բանքով ազատոր երեւալ, և իր անձին կամ տանը զարդարանաց խնամք տանող կին մը՝ թեթեւին, անմիտին մէկն է։

—Նին մը որ փոթի կը տանի վայելչութեան, կապացուցանէ թէ գեղեցկին զգացումն ունի և այս գլխաւոր արժանիքն է անոր։—Ու անկեղծօրէն կը խոստովանէր Գառնիկ թէ կնոջ սիրտը՝ որ այնքան ծայրայեղ կերպով կզգայ ամեն մեծ զգացումները, զոր օրինակ սէրը, ատելութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, անձնուիրութիւնը, փառասիրութիւնը, որոնց ամենուն զենիթին հասնելու չափ ընդարձակ և անսահման է իր հոգին, հաւասարապէս զգայուն է նաեւ այն չնչին պիտոյից համար, որոնք ազատագին աշխարհը կը կազմեն իր երեւակայութեան։ Թէ գեղեցկին ճաշակը, սիրուն առարկաներու համար մասնաւոր հակում մը, պերճութեան մէջ զարմանալի նրբութիւն մը, աչքը գիւրելու համար յատուկ հմայիկներ կստեղծէ, և թէ իր նիւթական բանահիւսութիւնն է այն։ Թէ այն կինը՝ որ անտարբեր է այս ամենուն նկատմամբ, զուրկ է գոգցես բնութեան իր սեռին մէջ չնորհած յատուկ զգայարանքէ մը, որ դրական իրաց մէջ հրապոյր մը դնելու և նիւթը ոգեւորելու կարողութիւն մը կ'ընձեռէ իրեն, վասն զի ո՞չ ապագէն չարժիչ զօրութիւնն է ոգին, և ի՛նչ որ գեղեցիկ է կը չարժէ այն։

—Իրաւ որ չեմ հասկնար, այդ նիւթերու հրապոյրը, որոնք երեւակայական բաներ են։—պնդեց Տիգրան։— բայց եթէ պահ մը ենթադրենք թէ իրօք գոյութիւն ունին ատոնք կարգ մը մարդոց համար, ի՞նչ պիտի ըսէք այն հազար ու մէկ նիւթական միանգամներուն համար, որոնք պըճնասիրութենէ առաջ կուգան, և ամեն օր չափաւոր ընտանիքներու կործանմանը պատճառ կըլլան։

Բուբուլ որ լուռ կեցեր էր իր դասը լաւագոյն ձևոյ մէջ տեսնելով, ուզեց պատասխանել այս վերջին առարկութեան, և Գառնիկի ձայնակցութենէն ոգեւորուած դոչեց։

—Շատ կը սխալիք եթէ կը կարծէք թէ վայելչութեան ճաշակին է որ կը քանդէ ընտանեաց անդորրութիւնը, դաստիարակութեան թերութիւնէն է պատճառ այդ չարիքներուն։ Եթէ ամեն կին իր պարտքը ճանչնալու չափ կրթուած ըլլայ, եթէ գիտնայ հաշտեցնել իր յօժարութիւնները նիւթական միջոցներուն հետ, գեղեցկին զգացումը չէ թէ կործանման կը մղէ զինքը, այլ աշխատասիրութեամբ աւելի զարդանալու փափաքը կապդէ իրեն։ Վասն զի իղձն է որ միջոցներ կստեղծէ, և եռանդուն ու խոհական կին մը, որ դաստիարակուած է, իր բաղձանքներէն ի վեր իր տանը չը դործադրեր, այլ իր ընտանեացը օգտին կը գործածէ զանոնք։ Եթէ կը պակսին միջոցներ, զանոնք կը հեղինակէ իր դործունէութեամբը։ Եթէ կը պակսի աշխատութեան ժամանակն ու առիթը, կը չափա-

ւորէ փափաքները, և համեստ չրջանակի մը մէջ յօրինել կը ճգնի այն հրապոյրները, զոր ճոխութեան մէջ միայն կերեւակայեն տգէտ և միջակ մտքեր։ Խոստովանեցէ՛ք թէ այս տեսակ իղձ մը՝ ոչ միայն ապօրէն և վտանգաւոր չէ, այլ բարձր ու վսեմ է ընդհակառակն։

Տիգրան՝ որ բնաւ տպորութիւն չունէր համոզուելու, և այլոց կարծիքը ընդունիլ տկարամտութիւն կը համարէր իրեն, անշուշտ կը պատրաստուէր այլանդակ պատասխան մը տալ նորատի աղջկան խոհուն փաստաբանութեան, երբ հայր Գեղամեցի ներս մտնելովը վիճաբանութիւնը դադրեցաւ։

ԺԷ.

Այդ դէպքերէն ետքը, ուր Տիգրանայ ցուրտ, արհամարհոտ, յամառ և գոռոզ բնաւորութիւնն ի տես կուգար յայտնապէս, Բուբուլի քնքոյշ ու խանդակաթ սիրտն արիւնելով ամեն անգամ, Սօֆի յայտ յանդիման սկսաւ նշմարել այն փոթորիկը որ մերձ էր պայթելու։

Որքան կը ճգնէր հաւտղել իր դեռահաս բարեկամուհին թէ պիտի անցնէին անոնք, և թէ վերջապէս իր անձնուիրութեամբն ու դրովմը պիտի յաղողէր յաղթել իր նչանածին բնաւորութեան և կրթութեան թերութիւններուն, կը մոատանչէր սակայն այն մելամաղձութեան մասին, որ օրէ օր աւելի ղգալի կըլլար նորատի աղջկանը վրայ թողլ ու տըրտում ազդեցութիւն մը ներդործելով անոր բոլոր չարժմանցը ու վարմունքին։ կը տեսներ չատ անգամ անոր դառնապէս արտասուելը իր դըրկացը մէջ, և հազիւ սիտիական խօսքերով զայն քիչ մը կազդուրած կը տեսներ եղբօրը կրից բուռն յուզմունքը, իր սիրոյն մէջ բոցավառ ու անզուսպ։

Կը հասկնար վերջապէս թէ Բուբուլի սիրտը որքան ալ հաւատարիմ և պարկեշտ ըլլար, հետզհետէ կը հեռանար իր նչանածէն, անոր բիրտ վարմանցը պատճառաւ, և չը պիտի ուշանար պաշարուելու այն վառ ու անկեղծ սիրովը, որով կը չրջապատէր զայն իր եղբայրը, զինքը գրաւելու համար ամեն երեւակայելի հնարք ի գործ դնելով։ Կը կանխատեսէր անոնց փոխադարձ սիրոյն աղետալի հետեւանքը, և կը ռսկար, սակայն ի՞նչ կրնար ընել։

Քանի քանի անգամ խօսած էր ծերունւոյն հետ իր մեկնելու որոշման մասին, այլ անհնար եղած էր անոր հաւանութիւնն ստանալ։ Հայր Գե-

ղամօք վերջնական կերպով յայտարարած էր թէ՝ մինչեւ որ Բուբուլ չա-
մուսնանար, չը պիտի թողուր որ հեռանայ անկէ, և թէ իր բաղձանց
հակառակ վարուելով՝ ծանրապէս պիտի վիրաւորէր զինքը։ Տիգրան ալ
ձայնակից կըլլար իր հօրը այս մասին, և իրեն անսովոր աշխուժիւ մը կը
խնդրէր որ ալ չը խօսին այդ բաժանման անհաճոյ խնդրոյն վրայ, որ ի-
րօք ցաւ կը պատճառէր իրեն, բայց Սօֆիի ներկայութեան մասին այն-
քան փափաք՝ չէ թէ անոր նկատմամբ ունեցած համակրութենէն կը հե-
տեւէր, այլ որովհետեւ չէր ուզեր երբէք առանձին մնալ ծերունւոյն և
օրիորդին հետ, գիտնալով որ անոնց նկատմամբ կարգ մը պարտականու-
թեանց պիտի ենթարկուէր, եթէ մինակ իրեն մնար անոնց հաճոյքը գո-
հացնելու հոգը։

Ակնէց զատ Տիգրան խոյս կուտար միշտ մտերմական խօսակցութիւն-
ներէ, և ամսէ մը ի վեր ոչ իր հօրը և ոչ նշանածին հետ վայրկեան մը
առանձին տեսակցելու բաղձանք ունեցած չէր, վասնզի կզգուշանար
յայտնելէ և լսելէ գորովալից զգացումներ և մանաւանդ կատէր յուզ-
մունքն՝ ինչ տեսակէ ալ ըլլար այն, մինչդեռ զգայուն հոգւոյ մը ամենէն
գաղցրագոյն վայելքն է անձնատուր ըլլալ յուզմանց, կլկնելով ու նորո-
գելով այն յիշատակները, որոնք արտասուաց կամ ուրախութեան առիթ
եղած են իրեն անցելոյն մէջ։

Օրիորդ Գուամարեանի ներկայութիւնը միշտ պատրուակ մ'էր նուազ
մտերիմ ըլլալու, և ազատ կը պահէր զինքը՝ ուրիշներուն համար իր ա-
ղորութիւններէն զրկուելու հարկէն։ Ուստի բոլոր ոյժովը դէմ կեցաւ
Սօֆիի որոշմանը, զրգռելով նաեւ Բուբուլը, որ իր վշտաց տեսարանին
յաղողեցաւ չարժիլ վարժուհւոյն դիւրաիզնակ սիրտը, և դոնէ քիչ մը
առեն երկմէ չը բաժնուելու հաստատ խոստումն ստանալ անկէ, իսկ Գառ-
նիկ պէտք չունէր շատ թախանձանաց իր հաւանութիւնը տալու համար,
թէպէտ երիտասարդ Գեղամօֆի պոլիս գալէն ի վեր ստիպուեր էր իր այ
ցելութիւնները չափաւորել արդէն։

Հազիւ ամիսը անգամ մը կը համարձակէր երեւալ ապարանին մէջ կի-
րակի օրերը, և ընդհանրապէս դիչերը չէր կրնար Ծունդերը կթոտած
շոգենաւ կը մանէր, նման դատապարտեալի մը, որ գլխատութեան կը
առնէն, իր բոլոր սէրը, բոլոր ոյժը, բոլոր հոգին թողլով անդադ, կոչտ
սրտի մը քմահաճոյքներուն։ Զը գիտէր սակայն թէ այդ դժնեայ հեռա-
ւորութիւնը, այդ անտանելի զրկումը անակնկալելի յաղողութեան մը
պատճառ կըլլար իրեն։

Բուբուլի սիրտը, որ մինչեւ այն առեն անգէտ մնացեր էր իր զգա-
մանց իրական վիճակին, կսկսէր ճանչնալ իրեն այն դառնութիւնները,
որոնք սիրեցեալ էակի մը բացակայութենէն կարատագրին։

Ընդարեւ մարդ իր պաշտած էակին ներկայութեանը չը կրնար չափել
իր կրից աստիճանը, և ոչ ալ դաղափարել այն անսահման դորովը, որով
համակուած է իր հոգին, բայց երբ կը լսէ այն ձայնը, որ կը վրդովէր
բոլոր էութիւնը, երբ կանհետի այն պատկերը, որ կը հմայեր նայուած-
քըդ, և դուրկ կը մնաս այն անճառ քաղցրութիւններէն, որ կը գեղա
պճնէր կեանքդ համայն, օ՜հ, այն առեն կզգաս ճշդիւ թէ ինչ էր ան
քեղի համար և անպարագրելի դատարկ մը գերեզմանի կը փոխակեր-
պէ քեղի համար աշխարհքը։ Գառնիկի հեռաւորութիւնը ճանչցուցած
էր Բուբուլին իր հոգւոյն գաղտնիքը միշտ անորոշ երեւոյթի մը ներքեւ
սակայն։ Բոլոր օրը առանձին կը չրջագայէր պարտիզին մէջ, կանգ առ-
նելով այն տեղերը, ուր երիտասարդէն յիշատակ մը կը կենար, և ամեն
կողմ ամայութիւն մը ղգալով՝ կը սոսկար այն գաղափարէն թէ ա՛լ չը պի-
տի կարենար անկէ հեռու վայելել իր կենաց սովորական հաճոյքները։

Երբեմն միտքը կը դնէր իր սիրտը բանալ բարեկամուհւոյն, սակայն
ամօթխածութեան զգացում մը կարգիլէր զինքը։

Նորատի աղջիկ մը Բուբուլի չափ անբիծ՝ որքան ալ ընդարձակ ըլլայ
իր մտաց մշակութիւնը, չկրնար իր պարտուց հետ անհաչտ զգացում մը
տածելու հաւանիլ, և առաջին օրէն արուեստագիտին համար ունեցած
բուռն հակումը՝ կը նմանէր այն անոյշ, այն անդիմադրելի համակրու-
թեան, զոր վիպական դիւցազուններու, բանաստեղծական էակներու հա-
մար ունեցած էր շատ անգամ, երազելով զանոնք, պաշտելով զանոնք իբ
կուսական անարատ երեւակայութեանը աշխարհքին մէջ, և անոնց հրա
պուրելի երեւոյթը՝ բարոյական յափշտակութեան մը քաղցրութենէն
զատ՝ առաքինական ազնիւ զգացմանց վայելքը ճանչցուցած էր իրեն։
Այդ չնաչխարհիկ երեւոյթներէն մին էր իրեն համար Գառնիկ, որ
իր անհամեմատ ձիրքերովը վճիտ հոգւոյ մը հիացմանը, և դեռատի աղ-
ջիկը աներկիւղ նուիրած էր իր միտքն ու սիրտը անոր ամեն յատկու-
թիւնները ճանչնալու և հիանալու։ Սակայն անզգալաբար աճած էր այդ
զգացումը, անյաղթելի բաղձանք մը ստեղծելով իր սրտին մէջ փոխադար-
ձաբար անոր համարմանը արժանանալու, այլ այդ խղճը այնքան բնական
է եռանդուն էակներու որ, առանց փոքրիկ խղճի խայթի մը կը ճաչա-
կէը ան երիտասարդին բոլոր պաշտումը միշտ համեստ, միշտ զգոյշ, ան-
մեղ սիրոյ մը երեւոյթին տակ աքօղեալ, անկեղծապէս ն ամրողջած ըլլա-
լով թէ եղբօրմէ զատ ոչինչ կրնար ըլլալ ան իրեն համար։

Եթէ Տիգրան փոքրիկ ճիգ մը գործած ըլլար իր նշանածին սրտին խչ-
խելու, եթէ զգուշանար գէթ զայն վիրաւորելէ իր կծու ակնարկութիւն-
ներովը կամ գոնէ նշմարել տար Բուբուլին թէ անոր սէրն անհրա-
ժեշտ պէտք մըն էր իր կեանքին, օ՞վ գիտէ, Թերեւս բարեսիրտ աղջիկը

գէթ ուրիշներու համար, ուրիշներու երջանկութեան համար, ինչպէս որ ինքն ալ կ՚ուզէր ապրիլ իր համար, իր երջանկութեան համար։ Ինչպէս որ ինքն ալ կ՚ուզէր ապրիլ իր համար, իր երջանկութեան համար։ Ինչպէս որ ինքն ալ կ՚ուզէր ապրիլ իր համար, իր երջանկութեան համար։

փը կը խռնի անհամար բազմութեամբ, որ երաժշտութեան ձայնովը լուսավառութեանց ցոլքերուն մէջ կերթեւեկէ։

Գ. Գեղամօֆ թերթեւ տկարութեան մը պատճառաւ սովորականէն կանուխ գացած էր նիրհելու։

Գառնիկ ապարանը գանուելով այն գիշերը քրոջը հետ կը չրջագայէր ամբոխին մէջ, իսկ Տիգրան պարտէզին միայնութիւնը ծովափին ժխորէն նախամեծար համարելուն՝ Բուբուլ սոխպուլը էր անոր ընկերանալ որքան զան առանձին չը թողլու փափկութեամբ, այնքան և իր հօրը տկարութեան մասին մտատանջ ըլլալով ապարանէն չը հեռանալու փափաքով։

Աղջէն երկու նշանածները բաւական ժամանակէ հետէ կը քալէին քովէ քովի ծառուղեաց մէջ՝ առանց բառ մը արտաբերած ըլլալու իրարու հետ։

Բուբուլի սիրտը դիչերային լռութեան և հաղարումիկ խորհուրդներու աղդումովը գրաւեալ՝ պատրաստ էր ղեղման, այլ Տիգրանայ անփոյթ կերպարանքը և մերթ ընդ մերթ արձակած յօրանջումները վհհերոտ լռութեան մը կը դատապարտէին դինքը։ Քայ կըմբռներ հէք աղիկը թէ իր նշանածին անբարբառ կերպը՝ մտային յափշտակութեան մը արդիւնք չէը, այլ այն անտարբերը բնաւորութեան, որ երբէք չէը յիչեցներ իրեն թէ հարկ էր արծարծել խօսակցութիւն մը, որ տեղի տար սրտերու հաղորդակցութեան, երբ այսպէս առաջին անգամ երկու խօսեցեալք առանձին կը մնային։

Բուբուլ կը նեղուէր այս կացութենէն, հետզհետէ ճնշում մը կզդար սրտին վրայ, որ թոյլ չէը տար իրեն լիովին վայելել բնութեան գեղը։ Տիգրանայ ներկայութիւնը հոգւոյն բոլոր կարողութիւնները կը չղթայէր այն պահուն, և կ'ըղձար թողուլ զան իր սենեակը առանձնանալու համար, ուր գէթ ազատ պիտի ըլլար արցունք թափելու։ Սակայն անոյշ սիրտը չէը ներեր իրեն այդօրինակ բիրտ վարմունք մը, և իր այս ապօրէն ըղձին գործադրութենէն չատ անոր վրայ ղղջալով՝ յանցաւոր գաղափար մը գործնական կերպով դաւմանելու խորհուրդը կուգար իրեն։

Սակայն որքա՜ն դժուար է մերձենալ սրտի մը, որ անդադար խոյս կուտայ մտերմութենէ, մանաւանդ զգայուն հնոյ մը համար օրքան ծանրը է յաղթել իր երկչոտութեան և հպարտութեան, երբ այր մը անտարբեր կերեւայ իր գաղափարաց հաղորդակցութեան։ Աղջարեւ որչա՜փ քայ ըլլայ կին մը, իր բուն արժանիքովը փայլելու համար՝ պէտք ունի գիտնալու թէ իր ձիրքերը փափաքանօք կը փնտռուին, և ջերմ նայուածք մը, քաղցր բառ մը ստէպ աչխուժով կը վառէ ամենէն տկար սիրտը, մինչ ցուրտ չարժում մը կը խորտակէ հոգւոյն թռիչքը։

Այո՛, զգացումը ամէն բանի կը խառնուի, և այն չնորհներն ու այն ձիրքերը, որ զգայնութենէ չէն բղխիր, սուտ են և վաղանցիկ։ Ի՞նչ է կին մը, երբ իր զգայնութեան մէջ մահացու վէրք մը առած չէ տակաւին, բոլորովին ոյժ, բոլորովին կեանք, բոլորովին առաքինութիւն, գթութիւն և սէր է համայն, բաւական է որ սիրուած զգայ ինքզինքը։ Լքումն ու անտարբերութիւնը իր մահն է սակայն։

Ո՛հ, եթէ արք գիտնային թէ իրենց մէկ քաղցր վարմունքը որպիսի փրկարար աղդեցութիւն ունի այն հնոյ վրայ, որ իբրեւ քոյր, իբրեւ կին, իբրեւ դաստր կանչկայ իր սիրոյն, երբէք տեղի չը պիտի ունենային իգական սեռէն գանգատելու։

Բուբուլ իր նշանածին քովը տկար կզգար ինքզինքը, որովհետեւ ոչ միայն արժէք չէը ընծայեր ան իր ամենէն բարձր, անբիծ ու վեհ զգացմանց արտայայտութեանը, այլ չատ անգամ կը հեգնէը զանոնք։

Բայց այդ աղնիւ ու բարի սիրտը այնքան յօժար էը բացուելու և նուիրուելու, որ չէը ուզեր առիթը փախցնել, երբ կրնար եթէ ոչ սիրոյ, գէթ բարեկամութեան կապ մը հաստատել այն անձին հետ որուն ընկերակցութեամբ անցուցեր էր իր մանկութեան տարիները։ Ուստի իր բոլոր ոյժը ամփոփելով ըսաւ քաղցրութեամբ.

—Իրաւ, պարտէզը ծովափէն աւելի գեղեցիկ է եղեր այս գիչեր։

—Մինակ աս գիչե՞ր։ Ինծի համար ամեն ատեն լռութիւն՝ աղմուկէն, և միայնութիւնը՝ բազմութենէն աւելի հաճելի է։

—Ի հարկէ լռութիւնն և միայնութիւնը խորհրդածութեան աւելի նպաստաւոր ըլլալնուն համար՝ կը սիրէք զանոնք։

—Խորհրդածե՜լ, յարեց զարմանօք, է՜հ, չէ՛, Բուբուլ, ես չատ խորհրդածելու սովորութիւն չունիմ։ Մարդոց խորհուրդները արդէն ոչինչ են, խորհուրդ մարդկան կամ Աստուծոյ։

—Ինչո՞ւ ուրեմն ընկերութիւնը չէք սիրեր։

—Ինչու որ առանձնութեան մէջ՝ իմ *ես*ս ուզածը կընեմ, մինչդեռ ուրիչներուն քով անձնական յօժարութիւններուս իչխելու և չատ մը ձեւակերպութիւններու համակերպելու կստիպուիմ։

—Եւ ի՞նչ են այն բնական յօժարութիւնները որոյմէ զրկուիլ հարկ կըլլայ ընկերութեան մէջ։

—Է՛հ, ափ ալ հարցնելու բա՞ն է, պատասխանեց Տիգրան քիչ մը անհամբերութեամբ, բազմութեան մէջ ամեն բան կանոնի տակ է, նստելու, չարժելու, քալելու կերպիդ մէջ ձեւ մը կայ, որ մինակ եղած ատենդ զանց կընես, և չատ անգամ պէտք կըլլայ պատասխանել անանկ անպիտան խօսքերու որոնք բնաւ մեկու մը օգուտ չունին։

—Բայց վարմանց ազատութիւնն ալ ձանձրալի չըլլա՞ր երբ միչտ զա-

տապարտուած ըլլայ մարդ անոր, և խօսակցութեան օգուտը՝ նոյն իսկ հոգւոյդ առ այն ունեցած պիտոյքը լրացնելէ զգացուած հաճոյքը չէ՞։

Տիգրան՝ ինչպէս դիտենք, բացատրութիւնները շատ չէր սիրեր, և վախնալով որ խօսակցութիւնը կերկարի, յանկարծ ընդմիջեց զայն ու դոչեց իրենց մօտ գտնուած պուրակ մը ցոյց տալով։

—Սա կողմը երթանք, Բուբուլ, նայէ՛, ինչ գեղեցիկ է։

Առաջին անգամն էր որ այսօրինակ բացագանչութիւն մը կը լսուէր անոր բերնէն, և այն՝ իրեն անհաճոյ խօսակցութիւն մը վակելու համար։

Այդ պուրակը արուեստական բարձրաւանդակի մը կատարը կը գըտնուէր, որուն ստորոտը կը տարածուէր ընդարձակ պարտէզն լուսնկային շողերով ողողուն։

Երբ հոն հասան, դեռատի աղջիկը պահ մը հիացած՝ կանգ առաւ, շուրջը նայեցաւ, և խորին կերպով զգածուած դոչեց։

—Իրաւ զմայլելի բան է սա տեսարա՛նը, ամեն կողմ լոյս, երդ և բուրում կը ծաւալի, ի՛նչ անոյշ է բնութեան այս հրաշալիքը վայելել։

—Հա՛, գեղեցիկ է, պատասխանեց երիտասարդը, գոնէ էլ-ոչինչ խառնի խուռն բազմութենէն աւելի գեղեցիկ։ բայց դիտե՞ս որ ասկէ աւելի աղտոտ բան մը կայ երբ ժամը երկուքն անցած է, և ան ալ քունն է։ Ներէ՛ ինծի, Բուբուլ, քնատութեան չեմ կրնար դիմանալ, կարծեմ թէ առանձնութենէն չես վախնար և ուզած չափ կը վայելես այս սիրուն տեսարանը։ Գիշե՛ր բարի։

Ասոնք ըսելով բրտութեամբ հեռացաւ առանց վերջին նայուածք մը ուղղելու հէք աղջկանը, որ այլ չայլմէ եղած՝ աթոռակի մը վրայ լինկաւ։

Սիրտը կորտած անձրեւաբեր ամպի մը նման, այլ հոգւոյն մէջ դիպեալ անձրեւը կը խեղդուէր կուրծքին տակ։ Ֆա՛նի դժուարին է լալու պէտք ունենալ և չկարենալ, կարծես չանթ մը զարկած էր զինքը։

Ա՛հ, անասանելի բան էր այն գեղածաղիկ հասակին մէջ, ուր եռանդով, յոյսերով ու իղձերով կը տոչորէր, կը վառէր, կը բորբոքէր, սառնային կեանքի մը հեռանկարն ունենալ իր առջեւը, և յաւէտ սրտի ամայութեան դատապարտուելու երկիւղովը պաշտօնուիլ։

Ո՛վ կրնայ ժայռերու մէջէ հոսող չրվէժին ընթացքը կասեցնել, դի՛ր թումբեր, պատուարներ, ամենքն ալ կը տապալէ և կը տուրպայ անդադար։ Բնութիւնն այդ ափ մը չրին իսկ ընթանալու ոյժին հետ ազատութիւնն տուած է իր նպատակին հասնելու, և ընկերականութեան և պատչաճութեան օրէնքը այդ ազնիւ ու վեհ սրտին խանդը բանտի մը մէջ կը սանձէ։

Ինչպէս գարնան ծաղիկը գեփիւռի և շողի, այնպէս ալ մատղաշ սիր-

տը սիրոյ կը կարօտի փթթելու համար։

Ընդհուն բոց մը կայ այն հոգւոյն խորը որ նոր կը բացուի, և զերթ շրջմոլիկ հուր կը յածի բոլոր էութեանը մէջ։

Բուբուլի սիրտը ալեկոծ ովկէանաս նման կը փրփրար, մերթ ընդ մերթ լանջը կուռէր անհանգստացեալ, և շրթներէն թաւաչ մը դուրս կը թռչէր, կը կարծէր թէ այդ հաւաչանքն էր զինքը չարչարողը և անով պիտի զերծանէր իր տանջանքէն, այլ իսկոյն իր վրդովմունք կսկսէին վերսկսին։

Տիգրանայ իրեն աղդած բոլոր ցաւերը աչքին առջեւ կուգային, և կը վնասէր յիշողութեանը մէջ բառ մը, գէպք մը, որ կարենար այդ գառն հարուածոց յիշատակը ջնջել, բայց, եղո՛ւկ, չկար, և ապագայն մութ ու սեւ՝ հազար սոսկումներով կը ներկայանար իրեն, փափուկ հոգին արիւնելով։

Մերթ թռչնոյ մը ճռուողիւնը այս տխուր մտախոհութենէն կը զարթուցանէր զինքը, այն ատեն հոգին յուսոյ կը բանար վայրկ մը և այդ յուսոյն հետ գառնիկի յանդուգն պաշտելի դէմքը կերեւար իրեն, անոր մէկ երկնային նշմայրը կերեւակայէր և սարսռալով կը չկնէր, անոր քաղցրը բառերէն մին կը մտաբերէր, ու ինքնին չարունակելով զանոնք՝ տեսիլները կը յօրինէր և կըսէր «Սիրուած եմ»։

Այս քաղցր անուրջը պահ մը զինքը կը բառնար ներկային տխուր հրդոց ծոցէն, բայց այդ երազները վաղանցիկ էին և խաբուսիկ, ասթակէզ արտերու վրայէ անցնող թեթեւ սիւգերու նման, և այդ յոյսերն վարդեր էին որ կը թառամէին իսկոյն։

Ա՛հ, ինքը կտպուած էր հզօր յօդով մը, և իր պարտքէն դուրս քաղձանք մը՝ յանցանք մըն էր իրեն հաւատար, ուստի կը չանար վանել այդ գեղածիծաղ տեսիլները և վերստին կը թաղուէր թախծութեան խորը։

Կը հեծէր ան, գլուխը բոցով մը կայրէր, ոտք կելնէր, կուրծքը ճընշեալ՝ չէր կրնար չունչ առնուլ, կը կարծէր թէ օդը կը պակսէր իր չուրջը, և կսկսէր մեծաքայլ ճեմել պարտիզին մէջ։

Բայց այդ պարտիզին տեսարանը կարծարծէր իր հուրը, սիրոյ տաճար մ՚էր այն կարծես, ծառոց տերեւները գեփիւռներուն հետ զիրար կը գգուէին, թռչուններն իրարու դողարիկ մրմունջներ կը գեղգեղէին, աստղերն իրենց շողերով զիրար կը հրապուրէին, և լուսինն իր խորին նշոյլներով կը ժպտէր ամենուն վրայ, իսկ չուառ աղջիկը միայնակ էր։ քնքոյշ սղոխը անոր վարսերը մերկ կուրծքին վրայ կը ծածանէր, և այդ չարժումէն կը սարսռար ան, թուփերուն մէջէն խորհրդաւոր ծիւխներ կը հասնէին իրեն, լուսնին ճառագայթներէն հեշտութիւն մը կը ծաւալէր բոլոր անձին վրայ, և կը մոռնար ինքզինքը բնութեան գիրկն ապաստանած, մինչ

անոր անյագ տարրերէն ամէն մէկը երմէ բան մը կուգար գողնալ։ Լանչն արագ կելեւեչէր անթուելի բաբախուններով, ալ արարած մը չէր կարծես, հոգի մ'էր... սէրն ինք էր...։

Եթէ կարելի ըլլար տեսնել այդ պահուերը, եթէ կարելի ըլլար մերձենալ այդ չքնաղ և տարաբաղդ էակին, որ տիեզերքի ամենէն նշանաւոր գլուխ գործոցն էր իր հոգւոյն դանձերովը, իր հրապոյրներովը, իր գեղովը, ժպիտովը ու արցունքովը, եթէ մէկը կարենար նոյն պահուն պատահիլ անոր զեղուն սրտին, արդարեւ երկնային երանութեան ճաշակը պիտի առնուր։ Ան անբիծ հոգին՝ որ խառնուած չէր տակաւին մարդկային էակի մը, այն՝ որուն իդէը միշտ իտէականը վնտռած էր ցայն վայր վերանալու և բարձրանալու անզուսպ ձգտումով մը, ա՜հ, այդ վայրկենին բացուած էր ընդդրկելու իր բոլոր երաշներուն անձնաւորութիւնը, և կը կարկառէր թեւերը հրեշտակի մը պէս թռչելու աստղերուն և արեւներուն լուսապայծառ անհունութեանը մէջ, գոնէ հոն գտնելու համար իր սիրատենչ հոգւոյն ցնորքը, «Ա՜հ, ո՞ւր ես, ո՞ւր ես,» գոչելով հեղձամղձուկ, աչերը ծառերուն ու եթերին կնճռոտ հորիզոնին խորշերուն մէջ մոլորած...։

Ծանկարծ հրեշտակ մը՝ իր բոլոր անուրջներուն առարկան նկարուեցաւ աչքին առջեւը...։ Ան էր, ճիշդ իր դիմացի ծառուղիին մէջը, լուսնին ճառագայթներովը լուսաւորուած, կը քալէր ծանր քալուով մը, ղինքը երազելով անչուշտ...։ Ա՜հ, եթէ գիտնա՛ր թէ հոն մօտն էր իր պաշտելին, եթէ անգամ մը գլուխը դարձնէր...։ Ձայն մը, տակաւ չչուկ մը բաւական էր նորատի աղջկանը կողմանէ ղայն իր ոտքերուն առջեւ բերելու ծնրադիր։

Եւ այդ ձայնը, այդ չչունչը չկրցաւ հանել սակայն։ Մէկ վայրկենի մէջ իր բոլոր կեանքը ապստամբեցաւ սրտին այդ անդիմադրելի հակմանը դէմ, և յաղթեց անոր։

Չկայ բան մը այնքան հզօր կնոջ մը առաքինութիւնն իր իդէերուն դէմ պաշտպանելու կարող, որքան իր բուն անցեալը, եթէ պատուաւոր եղած է և անարատ։

Տեղէն ելաւ յանկարծ և արագ արագ սկսաւ դէպ ի տուն ուղղել քալլերը ահաբեկ՝ խոյս տալու այն երջանկութեան փորձութենէն, որուն ուրուականը կը հալածէր ղինքը անխնայ մինչեւ իր կուսական խցիկին կաթնադոյն անդուսպ օթոցներուն ներքեւ։

Գառնիկ՝ որ քոլրը պտոյտէ դարձնելէ ետքը՝ չկարենալով անկողին մտնել... պարտէզ իջեր էր սրտին անձկութիւնը բնութեան անեզրութեան մէջ ծաւալելու, երկար ատենութենէ մը ետքը ներս մտած միջոցին՝ տեսաւ որ Բուբուլին ճրագը մարած չէր տակաւին, և ստուեր մը նշմարեց, որ իր մօտեցած պահուն կը բաժնուէր վարագոյրներուն ետեւէն։

ԺԹ.

Ամէն տարի, ամառը Բուինքէրօ իր նշանաւոր նաւարշաւի հանդէսը կունենայ, որուն ներկայ կը գտնուի Պօլսոյ գրեթէ բոլոր արուարձաններու բնակիչներէն մեծ մաս մը։

Գեղամօճ ընտանիքն այդ հանդիսին առթիւ գացած էր հոն Աստուածածնայ կիրակի օրը, և դիւթական կղզեկին անդիմադրելի հմայութենէն գրաւեալ՝ երկու գեռատի աղջիկները փափաքած էին մէկ քանի օր կենալ հոն։

Պ. Գեղամօճ որ բնաւ չէր ուզեր դիմադրել անոնց իղձերուն, հաւանած էր, և հաստատուեր էին Ծովափնեայ այն չքեղաշուք պանդոկներէն մին, որոնց ստորոտն կը փալփլայ Ծովը ընդարձակածաւալ՝ դալարագեղ բուրաստաններու մէջտեղէն ծփծփալով բացափիկ։

Գառնիկ ալ ընկերացած էր անոնց, և երկու օր միատեղ վայելեր էին անպատում հաճոյքներ։

Սակայն երեքշաբթի առտու իր զբաղմանցը պատճառաւ երիտասարդը մեկնելու կը պատրաստուէր։

Բուբուլ և Սօֆի երկուքն ալ իրարմէ գաղտնի այնքան կը տրտմէին անկէ բաժնուելնուն, որ կղզւոյն բոլոր զուարճութիւնները կը մոռնային և կը խորհէին թէ ի՞նչպէս պիտի անցունէին ժամանակը երիտասարդէն հեռու, որուն վառվռուն և անոյշ խօսակցութիւնը այնքան հաճելի կընէր իրենց՝ այն ամէն վայրերը, ուր կը գտնուէին անոր հետ։

Բուբուլ ժամանակը սպանելու նպատակաւ առաջարկեց ձիով պտոյտ մ'ընել կղզւոյն չուրջը, բայց Տիգրան յայտարարեց թէ չէր կրնար ընկերանալ իրենց, վասնզի նախորդ օրը մէկ քանի բարեկամաց հետ որոշած էր ոսկի երթալ, և ձիարշաւի վտանգները մի առ մի յիշեցնելով յորդորեց որ եւս կենան այդ վտանգաւոր զբօսանքէն, ու ելաւ գնաց։

Երկու աղջիկները լռեցին, բայց Բուբուլի դէմքն այնքան վշտալի արտայայտութիւն մը ստացաւ, որ Պ. Գեղամօճ ղգածուելով յուզեալ ձայնով մը բսաւ.

—Ա՜հ, եթէ փոխանակ ուրտուն՝ երեսուն տարեկան ըլլայի, քու ո՛ր փափաքդ չէի գործադրեր։

Սակայն Բուբուլ ձիարշաւէն զրկուելուն համար չէր որ կը տառապէր, այլ միշտ այդ ցուրտ, այդ յամառ բնաւորութեան հանդիպելուն կը յուսահատէր։

Գառնիկ՝ որ հոգին կուտար դէթ պահ մը Տիգրանայ տեղը գրաւելու

համար՝ Ծերունեան մօտեցաւ, և երկչոտ կերպով մը հարցուց թէ կը նեբէր արդեօ՞ք որ ինքը ընկերանար օրիորդներուն։

Ծերունին նախ դէմ կեցաւ առարկելով թէ չէր ուզեր որ իր գործերը թողուր քմահաճոյքի մը համար։

Բայց երբ տեսաւ որ լրջօրէն կը փափաքէր դոհացնել անոնց բաղձանքը, հաւանեցաւ։

Երկու օրիորդք ալ նախ մերժեցին երիտասարդին զոհողութիւնը, սակայն երբ նշմարեցին թէ մեծ վիշտ կզգար իրենց ընդդիմութենէն, ընդունեցին, և ուրախութիւնն սկսաւ վերստին փայլիլ ամեն դէմքերու վրայ։

Ժամը երեկոեան ութն էր ըստ Թրքականին, երբ պանդոկին ծառան իմացուց թէ ձիերը պատրաստ էին։

Ցիգրան մեկնած էր արդէն, և հայրը մէկ քանի ծերունիներու հետ կը խօսակցեր սրահին մէջ։

Բուբուլ և Սօֆի այնքան չքնաղ էին ժաղովնի զգեստներով, որ երբ պարտէզ իջան, բոլոր օտարականք հիացմամբ կը դիտէին զանոնք։

Ճշմարիտ Արտեմիան էր Սօֆի սեւ վարսերովը և լուսնկային վճիտ դէմքովը, իսկ Օր. Գեղամօֆի ճապուկ հասակը, թեթեւ ու փոփուկ չարժուածները Ապողոնի քրոջը նախանձը չարժելու չափ վայելուչ էին և չնորհալի։

Երեք առոյգ ձիեր իրենց սմբակները գետինին մէջ հնչեցնելով՝ կը վրընջէին անհամբեր։ Անոնցմէ երկուքը սպիտակ էին և մին սեւ, ճիշդ այն արաբական ձիոյգներուն նման կորովի, որոց երեւակայութիւնն թռուչքներ կուտայ ստէպ մէկ վայրկենի մէջ մղոններ կտրել անցնելու, բայց չարժուածները այնքան խիզախ էին որ յայտնի էր թէ թամբի և սանձի վարժ կենդանի մը չէր։

Բուբուլ փափաքեցաւ այդ սեւ ձիուն վրայ հեծնալ, Գառնիկ նշմարեց որ անխոհեմութիւն էր, բայց կրնա՞ր ընդդիմանալ այդ պաշտելի չքերնոյ արտայայտած խղճերուն, որոնք անագորոյն ցրտութեամբ ստէպ կը խոցոտէին արդէն իր նշանածին կողմանէ։

Ուստի առանց դիտողութիւն ը՞ընելու՝ ձեռքը խոնարհեցուց, որուն հպելու հպելով Բուբուլ իր չնորհագեղ ոտքը, մէկ ոստումով ցատկեց նըժոյգին վրայ։

Մէկ և նոյն արագ ու սիրուն չարժուածն ունեցաւ Սօֆի, և Գառնիկ ալ իր ձիուն թամբին վրայ նետուելով՝ ճշմարիտ Ապողոնի բոլոր դեղոյն ու վայելչութեամբը սուրացաւ երկու աղջկանց եաեւէն, որք Սելֆիաներու օդալին երեւոյթի մը չափ թեթեւ՝ անհետացած էին արդէն. խորին լռութեան մէջ թողլով բոլոր բազմութիւնը, որ զիրենք դիտելու համար հաւաքուած էր հոն։

Որքա՜ն զուարթ էր այն պահուն Բուբուլ։ Փարատած էր զինքը դրաւող բոլոր տրտմութիւնը, և ապաստանած այն դաղափարին մէջ թէ՝ Գառնիկի պաշտպանութեան ներքեւ էր։ Կը վերանորոգուէին սրտին մէջ այն գեղազմայլ օրերը, զորս այսպէս անցուցեր էր անոր հետ՝ իրենց չանածին դարձէն առաջ։

Անյպէս յօրինուած է մարդկային սիրտը, որ ինչ դրկից, ինչ վիճակի մէջ ալ գտնուի, միշտ յուսոյ եաեւէն կը վազէ, այդ երանութեան սէկ խաբուսիկ նշոյլէն յաիչտակուած կը կապուի անոր, և անկէ ճառագայթած ուրախութեան վայրկեան մը՝ մեծ կշիռ ունի կենաց նժարին մէջ։ կը մոռնայ այդ պահուն ամեն ցաւ, վայելելու համար պատրանքը։

Ա՜հ, ինչո՞ւ տրուեցաւ երջանկութեան խղճն ու յոյսը մարդկային սրտին, եթէ ունայնութիւն է, գրուած ամեն իրայ խորը, և ինչո՞ւ պատրանքն այնքան մօտ դրուեցաւ ցնորքներուն, եթէ սիրտն այնչափ ծանրացած պիտի խոցուէր անկէ։

Բուբուլ իր բերկրութեան երազներէն արբչուա՝ իրական հաճոյքով մը կը յանձնուէր կրակոտ ձիուն արշաւասոյր ոստումներուն, որ կը ճախրէր աւելի քան կը քալէր։

Գառնիկ մեծ ճգամբ հազիւ կրնար հասնիլ եաեւէն, և անձկութեամբ կը դողար ամեն անգամ որ անկիւն մը դառնալու համար իր պաշտելին կաներեւութանար աչքերէն։ Իսկ դեռատիթիթ աղջիկը ո՛րքան կը յուզուէր և ո՛րքան կը հրճուէր, երբ վոս մը ցատկելու, կամ բլրակ մ'անցնելու համար ըրած ոստումէն դող ելած՝ չնչասպառ իր քով կը հասնէր երիտասարդը հազար դորովանօք ու խնամօք չրջապատելով զինքը, և սրտագին պաղատելով որ ձիուն ընթացքը չափաւորէ։

Ո՛հ, թող ներուի իրեն այդ անգութ ուրախութիւնը։ Այնքան քաղցրը է կնոջ մը համար զգալ թէ իր կեանքը պէտք է ուրիշի մը, և այնքան սուղ են իր կենաց արտասուալից ովկիանուն մէջ սիրոյ և գթութեան կաթիլներն ուրիշի մը կողմանէ, որ յանցանք չկրնար համարուիլ իրեն իր սիրուած էլլալուն ապացոյցը՝ պաշտեցեալ անձի մը վայրկենական անձկութեամբը դնելու փափաքը։ Թող ներուի իրեն այս միակ բարոյական պչրանքը, երբ այնքան ծարաւի էր սիրոյ և լքեալ այն անձէն, ուրկէ պիտի ակնկալէր ամեն գորովանք։

Երիտասարդը հակառակ իր սրտին ձգողութեան կը դառնար ստէպ իր քրոջը քովը, գայն առանձին չը թողլու փափկութեամբ, թէպէտ անոր ձին հանդարտ ըլլար։

Արդէն հասած էին կղզւոյն բարձրագոյն կէտին վրայ, ուրկէ դեղապակ ցամաքն ծովով չրջապատեալ կերեւար։

Սօֆի պահ մը կանգ առաւ հոն. այս զմայլելի տեսիլը ցոյց տալով

եղբօրը, մինչ իր աչակերտուհին կը հեռանար անտառի մը սահմանագծին աւարտող ընդարձակ դաշտի մը մէջ աուրալով, և անոր մէջ տեղն իբրեւ պատուար բարձրացած թաւուտի մը ետեւէն անհետանալով։

Ցանկարծ ճիչ մը լսուեցաւ։

Գառնիկ՝ որուն սիրտն ու միտքը պաշտելոյն կը հետեւէին, իր ձին մտրակեց։

Բուբուլի նժոյգը որ տարի մ'առաջ պատերազմի մէջ վէրք մ'առած էր, մօտակայ պուրակի մը մէջ պայթող հրացանի մը ձայնէն խրտչելով՝ սկսեր էր սլանալ, խուլ հէք աղջկանը ձայնին, որ բոլոր ճգաժը չէր կրնար անոր ընթացքը կասեցնել։ Սանձը խորտակուած էր արդէն, և ահաբեկ աղջիկը, ձիուն բաշերուն պլլուած՝ լեռնէ լեռ կը տարուբերէր։

Ոչ ոք կը յուսար անոր քովը հասնիլ, և հեռուէն դիտողները սոսկումի ճիչեր կարձակէին այս վտանգալի տեսարանէն սարսափած։

Երիտասարդը իր սիրոյ ոյժովը թեւաւորուած մէկ քանի վայրկեանէն նորատի աղջկանը քովՀասաւ, և անմիջապէս ձիէն վար նետուելով՝ կբտբեց նժոյգին ճամբան։

Դեռափթիթ աղջիկը՝ որ կենաց և մահու մէջ կը ծփար խեղ երիվարին անսանձ հաճոյքը մատնուած՝ վտանգի մէջ տեսնելով Գառնիկը, գոչեց սարսափահար։

—Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր, մի՛ մօտենար, կը չախչախուիս,—եւ առանց մտածելու թէ ինքն ալ վար ինկնալով կրնար չախչախիլ, ձախ ձեռքը օդուն մէջ կերկնցնէր անոր դէմ իբր թէ մօտենալէ արգիլելու համար իր սիրելին։

Գառնիկ անհաւատալի ճարպիկութեամբ ձիուն առջեւ նետուեցաւ, և երկու ձեռքերովը անոր վզին փաթթուելով՝ կեցուց զայն։ —Շո՛ւտ, վար ցատկէ, փախիր—, գոչեց, և հազիւ ոտքը գետինը դրեր էր ամազոնը, երբ ըմբոստ կենդանին՝ որ իր վրայ եղած յարձակումէն յանկարծակիի եկած կանգ առեր էր, հիմակ իր բեռէն թեթեւցած՝ կիյց մը տուաւ ոյժառատ երիտասարդին, և զայն մէկ կողմ նետելով՝ սկսաւ իր ճամբան շարունակել կատաղի վրնջիւններ արձակելով և բաշերը թօթուելով անհուն անջրպետին մէջ, ժայռէ ժայռ, սարէ սար սլանալով, անտառին ծառերուն հանդիպած ատեն ետ դառնալով և միշտ ահռելի աղաղակով մը թնդացնելով ապառաժներն ու ձորերը։

Գառնիկ հոն լինկեր ծնացեր էր դրեթէ անշունչ։

Դեռատի աղջիկը՝ որ սարսափած կը դողար տակաւին, անոր անկումը տեսնելով՝ բոլոր ոյժն ամփոփեց, քովը վազեց և դրկացը մէջ առաւ զայն։

Երիտասարդին դէմքին վրայ ցուրտ դալկութիւն մը կը տարածուէր,

և՝ արտեւանունքը նայուածքէ զուրկ աչքերուն վրայ կիյնային, անզգայ գլուխը Բուբուլի թեւին վրայ կը ծանրանար։

Հէք աղջիկը իր ջերմ սրտին վրայ կը սեղմէր զայն յորդ արցունք թափելով խեղդուող, և հազար գորովալի անուններ տալով անոր։ Եթէ այն միջոցին աչքը բանար, պիտի տեսնէր սիրաւառ աղջիկն իր բնական վիճակին մէջ, և ան չէր պիտի ծածկէր իր բոլոր սէրը, բոլոր հուրը, բոլոր վիշտը։

Արդարեւ Բուբուլի աղիողորմ ձայնը, արտասուաց ջերմ կաթիլները, որ երիտասարդին դէմքին վրայ կիյնային, և սրտին տրոփիւնը, որ անոր լանջացը վրայ կորոտար, ոգեւորեցին զայն յանկարծ։ Աչուըները բացաւ, օրհասականի անճառ նայուածք մ'ուղղեց անոր, յետոյ փակեց զանոնք վերստին անշարժ ձգելով իր պաշտելոյն գրկացը մէջ։

«Օգնութի՛ւն» կաղաղակէր չուառ աղջիկը, զգալով թէ իր դառնակսկիծ զգացմանցը անձնատուր ըլլալու ժամանակը չէր, և «օգնութի՛ւն» կը կրկնէին մերձակայ լեռները երկարելով իրենց մահագուշակ արձագանգը օդուն մէջ։ Բայց այդ յուսահատական գոչիւնները և ձիուն վրնջիւնները լսելի եղեր էին, և ամէն կողմէ ձիաւորներ կը դիմէին հոն։ Սօֆի ալ չուշացաւ քովերնին հասնելու։

Երբէք գրիչ մը չէ յանդգնած նկարագրել ցաւ մը, որ սրտին թեւը բեկանելու և ամբողջ էութիւն մը ոչնչացնելու հանգամանքն ունենայ։ Մահուան տեսարաններու վրայ ստէպ վարագոյրը կիյնէ, թողլով իւրաքանչիւրին սրտին իր կարողութեամբը կարդալ անոր խորը։

Ա՜հ, ի՛նչ վայրկեան էր այն։ Երկու աղջիկները կարտասուէին իրարու դիրկ։ Սօֆի աչուըները կը փակէր չար երազ մը վանելու յաւակնութեամբ, և երկուքն ալ կղձային մեռնիլ իրենց սիրելւոյն կացութեան վտանգը աստուգապէս իմանալէ առաջ։

Ցանկարծ բազմութեան մէջէն ձայն մը գոչեց։

—Կենդանի է։

Բուբուլ և Սօֆի չունչ առին։

Օտարականներէն մին սրուակ մը մօտեցուց վիրաւորեալին ունդացը։

Գառնիկ վերստին բացաւ աչուըները։ «Բո՛ւռ... բո՛ւռ» մրմնջեց մարած ձայնով մը։

—Ջուր կուզէ, ջո՛ւր,—ըսին օտարականները, և անոնցմէ մէկը գնաց ջուր գտնելու, մինչ ուրիշ մը՝ կը փութար իր կառքը բերել տալ վիրաւորեալը քաղաք փոխադրելու համար։

—Ի՞նչ ունիս, ո՞ւր տեղդ կը ցաւի,—կը հարցնէր հէք քոյրը խելքը գլխէն գացած։

Եւ երիտասարդը ցաւին սաստկութենէն կը հեծէր առանց պատասխան տալու։

—Թե՛ը, թեւը ցաւած ըլլալու է,—գոչեց Ռուբուլ,—տես ինչպէս կախուած է։—Եւ արցունքները հեղձամղձուկ ըրին զինքը վերստին։

Ան մինչեւ կառքը հոն հասաւ ջրալից ափան մը բերելով, զոր երիտասարդին շրթանցը մօտեցուցին իսկոյն, սակայն չուզեց խմել. «Ռա՛... բու՛» մրմնջելով ան՛քան նուազ ան՛քան տկար ձայնով մը, որ երկու աղջիկներէն զատ ոչ ոք կրցաւ հասկնալ անոր խմաստը։

Բազմութեան մէջէն մէկ քանիներ եկան վերցուցին վիրաւորեալը և կառքը դրին, ուր տեղաւորուեցան նաեւ երկու աղջիկները իրենց թեւերուն վրայ վերցնելով զան մինչ կէս նուաղած վիճակի մէջ, սրընթաց կառքին ցնցումներէն երբեմն աչուընները բանալով, և մերթ ընդ մերթ կրկնելով իր անխմանալի բառը «Ռո՛... բու՛»։

Ի.

Գառնիկի կրած հարուածը թեթեւ բան մը չէր։ Ձախ թեւը ճմլուեր և ոսկորը տեղէն ելեր էր, ու անոր պատճառած ցաւոյն սաստկութենէն ստէպ ուշ կուգար վրան։

Հայր Գեղամօֆ ինչ ընելիքը չէր դիտեր երախտապիտութիւնը ապացուցանելու համար երիտասարդին, որ իր պաշտելի աղջկանը կեանքը ազատեր էր, և կղզւոյն բոլոր բժիշկները կը թափէր անմիջական դարման մը գտնելու համար անոր ցաւոցը։

Պանդոկին ամենէն օգաստուն, ամենէն չքնդ սենեկին մէջ պառկեցուցեր էին հիւանդը, և ամեն երեւակայելի խնամք ի դործ կը դրուէր անոր հանգստութեանը համար։

Ծերունին յատկապէս հիւանդապահ կին մը բերել տուեր էր, բայց Օֆի բան մը չէր թողուր անոր, չուզելով ուրիշի մը յանձնել իր եղբօրը վրայ հսկելու հոգը, որ իր միակ մխիթարութիւնն էր այդ անտանելի վշտացը մէջ։ Խեղճ Բուբուլ, այդ դառն ախոհանքն ալ չուներ բողոքելին։ Ցերեկը թեպետ վայրկեան մը չէր բաժնուեր հիւանդին քովէն, բայց գիշերները ժամը հինգէն ետքը ստիպուած էր սենեակը քաշուիլ նշանածին ներկայութեանը սին պատշաճութեան մը հարկին հնազանդելով, ուր անքուն կանցնէր մինչեւ լոյս, քառորդը անգամ մը ոտքին մատներուն վրայ քալելով ետոտենալով վիրաւորեալին սենեկին դրանը՝ անկէ լուր առնելու համար։

Իսկ Տիգրան առիթ չէր փախցներ յիշեցնելու անոր թէ իր իմաստուն խրատները մոխիկ չընելուն պատճառաւ պատահեր էր այդ աղէտքը, և ձայնը բարակցնելով կըսէր հեգնութեամբ. «Ահա՛ բանաստեղծական փափուկ իղձերու և երկնային վսեմ երեւակայութեանց իրականացման արդիւնքը։»

Դեռատի աղջկան ծիծաղը պիտի բռնէր անշուշտ այդ տրամաբանութեան և արտայայտութեան գեհենիկ եղանակին նայելով, եթէ անդին պաշտելի դէմքը մը տրտում ու գալկահար տարածուած չըլլար վշտաց անկողնոյն վրայ իր պատճառաւ չարչարուելով։

Օֆի իր անբիծ ու բարի սրտովը մոռցեր էր բոլորովին իր եղբօրը ցաւոց չարժառիթը, ալ անհետացեր էին իր մտքէն խոհեմութեան և զգուշութեան բոլոր մտածումները մէկ բաղձանքի մը յայն տեղի տալով, իր սիրելւոյն ապաքինութիւնը, և կուխտեր սրտին խորէն արգելք չըլլալ այնուհետեւ անոր սիրային ձգտումներուն, եթէ չնորհէին երկինք երբեն այդ անգին կեանքը, զոր մոլար վտանգի մէջ կը կարծէր, թէպետ բժիշկը ապահոված ըլլար զինքը թէ քիչ օրէն ոտքի պիտի երթար, և Տօքթէօռ Անճելոյի խոստումը պատգամ մըն էր ամենուն համար։

Դժբաղդ արկածէն ի վեր երեք օր անցեր էր արդէն, և տենդը չէր թողուր զան։ Օրն ի բուն կը զառանցէր Գառնիկ, և այդ բանդագուշանաց ժամերուն մէջ Բուբուլի անունը կարտասանէր ստէպ, մերթ բուռն, անզուսպ սէր մը յայտնելով անոր, մերթ անկէ մերժուած՝ ինքզինքն ըսպաննելու խորհուրդներ մտաբերելով, և մերթ զան դիրկն առած՝ փախցնելու համար՝ անկողնէն դուրս նետուելով։

Այս սրտաճմլիկ տեսարաններուն դրեթէ միշտ ներկայ էր Բուբուլ, և չփոթած, յուզուած, չարչարուած, դժբաղդ քրոջը կը հարցնէր թէ ի՞նչ կրնար րնել զան անդորրելու համար։ Ի զո՛ւր կը բռնէր անոր ձեռքերը իրենները մէջ, և կերդնուր հազար անգամ թէ կը սիրէր զինքը, թէ ցմահ պիտի սիրէր։ Հիւանդը առանց լսելու, առանց ճանչնալու զինքը, միշտ պատին անկիւնը երեւակայական էակի մը կուղղէր իր գանդատները, իր յօդտիչ աղաղակները, գալարելով յուսահատ սիրոյ մը տանջանքին մէջ։

Խեղճ աղջիկները այս ամեն ցաւոց մէջ՝ ուրիշ մեծ հոգ մըն ալ ունէին, Գեղամօֆները՝ հայր ու որդի հեռու պահել այս բանդագուշանաց տեսարաններուս գաղտնիքներէն, բժիշկն ու հիւանդապահ կինը հայերէն չը գիտնալնուն՝ բան մը չէին հասկնար արդէն։

Սակայն չորրորդ գիշերը միանգամ ընդ միշտ վերջ տուաւ այս դըժոխային կացութեան։

Երկու ժամու չափ հանգիստ քունէ մը ետքը՝ երիտասարդը արթընե-

ցեր և Բուբուլը տեսնալ ուզեր էր։ Սօֆի եկաւ աչակերտուհւոյն դուռը զարկաւ, որուն արթուն ըլլալը դիտէր։ Նորատի աղջիկը տակն ու վրայ եղած վազեց հիւանդին սենեակը, ծունդի վրայ եկաւ անոր անկողնոյն քով և բռնելով անոր ձեռքերը կը թրջէր զանոնք կրակէ արցունքով։

—Բուբո՛ւլ, սուտ չէ ուրեմն, իրա՞ւ կը սիրես զիս,—հարցուց առանց գլուխը վերցնելու։

—Ա՛յո՛, Գառնիկս, այո՛, կը սիրեմ, ա՛հ, չատ կը սիրեմ զքեզ,—պատասխանեց նորատի աղջիկը այնպիսի չեչտով մը, որմէ հիւանդը ցնցուեցաւ իբրեւ երկկոտրական ոյժէ մը, եւաւ նստեցաւ անկողնոյն մէջ, և իր պաշտելւոյն նայելով հարցուց նորէն աւելի ոգեւորեալ ձայնով մը։

—Նորէն անդամ մըն ալ ըսէ, կը սիրե՞ս զիս, երազ չէ՞ տեսածս։

—Բոլոր հոգւովս կը սիրեմ և յաւէտ պիտի սիրեմ,—մրմնջեց աղջիկը բոլոր արիւնը գլուխը եղնելով։

—Կը լսե՞ս, քոյրս, ըսէ՛, Սօֆի, դուն ալ լսեցիր այնպէս չէ՞, դուն ալ կը վկայես թէ կը սիրէ զիս,—հարցուց հեռզհեռէ աւելի ոյժ տալով իր հնչիւնին։

—Հարկաւ լսեցի, եղբայրս, և բոլոր սրտովս կը վկայեմ իր սիրոյն,—պատասխանեց գորովալից քոյրը առանց մտածելու թէ ինչ կըսէր։

Ա՛յն ատեն դեռատի աղջկանը ձեռքերը ,րթնացը տարաւ հիւանդը։

—Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ քեզի,—դոչելով երջանկութեան եռանդով մը բացաւանդ։

Բուբուլ այս անդամ չը մտածեց զանոնք ետ քաշել, մէկ քանի օրէ ի վեր այնքան վարժուեր էր այդ սիրոյ արտայայտութեանց, որ հիմակ չատ բնական կը դտնէր զանոնք։ Նոյնպէս ալ Գառնիկ իր հիւանդի ե. բազները չարունակել կը կարծէր՝ բայց այս անգամ արթուն և կեանքի իրականութիւններով չրջապատուած։

Իսկ Սօֆի հասկցեր էր թէ իր եղբօրը կեանքը այդ սիրով կրնար փըրկել, և կզդար թէ Բուբուլ չատ արժանի էր այդ պաշտելի կեանքին տէրն ըլլալու։ Անոր անդուլ ու անձնուէր խնամոցը մէջ կը տեսնէր զգացմանցը ազնուութիւնը վիչտ կրելու զօրութեանը հետ, որուն անկարող կը կարծէը զայն։ Իր ամենէն յուզեալ վայրկեանն րուն մէջ իսկ դիտած էր թէ երբ իր եղբայրը կը հեծէր ցաւատանջ, Բուբուլ անոր առջեւ ծունր դրած՝ այնպիսի տագնապներ կը կրէր որ, յայտնի էր թէ բուն հիւանդէն աւելի կը չարչարուէր։ Վիրաւորելոյն մէկ ճիչը, մէկ հառաչանքը բաւական էր մահուան դալուկով պաշարելու անոր կենդանի և վառվռուն դէմքը։ Եւ այն ուշադրութիւնը, այն մանրազննին հոգածութիւնը, որով կը քննէր ու կը դուշակէր երիտասարդին ցաւերը, և այն ճըշդութիւնը, որով անոնց վայրկենական հաչիւը կուտար բժշկին, զարմանքի մէջ թողուցած էին զինքը։

Աղդարեւ չատ զարմանալի երեւոյթ մըն էր այդ փաթիկասուն աղջկան կրած յանկարծական փոփոխութիւնը, երէկուան քմահաճ մանկուհին՝ խնամոտ մայր մը դարձեր էր ցաւի ու յոգնութեան մէջ բրտացած կնոջ մը չափ ոյժով։

Զգայուն բնաւորութեանց ամենէն մեծ կարողութիւնը՝ տառապելու կարողութիւնն է արդէն. անոնք չեն կրնար այնքան չերմութեամբ փափկասիրտ երկանկութեան, որքան վչտաց։ Այդ է արդեօ՞ք անոնց բաժինը կեանքի մէջ, և ստո՞ղծ է այն կարծիքը թէ արարիչը մեզ տարօրինակ էակներ ստեղծած տեսն ըսած է. «վա՛յ զդացողին»։

Ա՛յո՛, զգալ տառապիլ է. սակայն կան ցաւեր, որ նուազ դառն են, և իրենց կեղեքած սրտերը փոխանակ դառնացնելու՝ կը փափկացնեն։

Անչուշտ տխուր է հսկել պաշտեցեալ էակի մը անկողնոյն վերեւ, տեսնել անոր տանջուիլը և չկարենալ զայն սփոփել, մանաւանդ դէպքերը, երբ իր ահռելի ուրուականներովը կը հասնի և մեղամաղձութեան մը սալին հետ սեւ գաղափարներ կը բերէ անձկալից հոգին պաշարելու։

Սակայն ծաղիկ հասակը զարմանալի, պաշտելի զգացումներ ունի։ Մխիթարութիւն մը կը հաւարի իրեն խնամոց յանձնուած տեսնել իր սիրելին, ապահով ըլլալով թէ անոր վերջին նայուածքը, վերջին չունչն ալ իրը պիտի ըլլայ, և իր սրտին մէջ ունենալով այն վստահութիւնը թէ անոր մահը լուսաւորող արեւը չկրնար կենդանի գտնել զինքն ալ։ Այնպէս չէ՞ միթէ ճշմարիտ սէրը կոյս սրտերու համար, և նոյն իսկ միատեղ մեռնելու գաղափարը երանութիւն մը չէ՞ անոնց համար։ Մահուան սարսափը բաժանման մտածումէն կարտաղրի. երբ վերնայ այդ երկիւղը, ինչո՞ւ վախնայ մահէն։

Այդ անբիծ, այդ սիրալառ հոգիները կրնա՞ն բացարձակապէս տարակուսիլ յաւիտենական կեանքի վրայ։ Դիտուններու և փիլիսոփայից դատողութիւնք կրնա՞ն ազդել այն հոգիներուն, որոնք հաւատալ կուզեն, և իրենց թռիչներովը կը սլանան դէպ յանմահութիւն, որ պատկերն է գերեզման վառող սիրոյն։

Ա՛յո՛, սիրել վերանալ է, և այդ սուրբ հուրը կը չնչէ ամեն տարակոյս, ամեն երկիւղ, ամեն փոքրութիւն, ամեն սահման, լեցնելով հոգին արքեցութեամբ մը, որ գերբնական է։

ԻԱ.

Գառնիկ երեք չաբաթէ ի վեր անկողնէն ելեր էր, բայց թեւը բուժած չէր տակաւին։

Աբկածին իրիկունը՝ Տօքթ. Անճէլօ վիրաբուժական գործողութենէ մը ետքը՝ մեքենայի մը մէջ դրեր վտիտ թեր, կապեր էր զայն, մէկ քանի օգնական բժիշկներու ներկայութեանը յայտարարելով թէ քսան օրէն, առ առաւելն ամիսէ մը պիտի կարենար գործածել զայն։

Որոշեալ օրը ինքը անձամբ եկեր էր վերստին օգնականներուն հետ, և շատ գոհ երեւնալով իր գործողութեան արդիւնքէն, նորէն կապեր էր, համբերութեան ճառ մ'ուղղելով երիտասարդին։ Բայց իրողութիւնն այն էր թէ Գառնիկ չէր կրնար թեւը շարժել, և միւս բժիշկներն ալ երեւելի Տօքթէօռին մեկնելէն ետքը՝ մտերմաբար կը խոստովանէին թէ ճիշդ առջի օրուան վիճակին մէջ դտեր էին թեւը, «ոչ աւելի ոչ աւելի աղէկ»։

Երկու աղիկները կը յորդորէին արուեստագէտը Բերա իջնել մասնագետ վիրաբուժի մը կարծիքն հարցնելու համար։ Իսկ Տիգրան՝ որ սկիզբէն ի վեր պնդած էր թէ բժիշկներն ու վիրաբոյժները չէին կրնար կոտրած անդամ մը տեղը դնել, կը յամառէր իր կարծեաց վրայ, և կառաջարկէր որ անգամ մը բերել տան Էբ-Ըմինէ Մանուկը, որուն իր որսի ընկերներէն մէկուն ճմլուած ոտքը շտկելը աչքովը տեսած էր քանի մը օր առաջ։

Ծերունին ալ այս կարգէն շատ մը դէպքերու ականատես եղած էր. ուստի հարկ եղաւ հաւանիլ, և անմիջապէս պանդոկին ծառայներէն մէկը ղրկուեցաւ Էբ-Ըմինէն կանչելու։

Օֆթի եղբայրը շատ հոգ չէր ըներ իր թեւին համար, ընդհակառակը կօրհնէր զայն որ անակնկալելի երջանկութեան մը պատճառ եղեր էր իրեն։ Առանց այդ բարեբաղդ դիպուածին՝ Թերեւս չկարենար երբէք լսել Բուբուլի սիրոյն խոստովանութիւնը, որ հոգւոյն ալեւոյը մէջ պահուած էր մինչեւ այն առեն, և առանց այն երջանիկ պատահարին ո՞ր պիտի կրնար վայելել այդ պաշտելի աղջիկը ամեն օր, ամեն վայրկեան շաբունակ տեսնելու հաճոյքը, որով կը մնային ամիսէ մը ի վեր։ Ա՜հ, օրհնեալ, բիւրիցս օրհնեա՜լ արկած....։

Ուստի, բնաւ չէր խօսեր, ամենուն ալ կարծիքը յորդելու ազնիւ տրամադրութիւն մը ցոյց տալով այդ մասին, և քանի մը վայրկեան ետքը, երբ սենեակէն ներս մտաւ Էբ-Ըմինէ Մանուկ աղան, ինքն էր որ ամենէն աւելի փութկոտ քաղաքավարութեամբ մը և սիրուն ժպիտով մը

ընդունեց զայն, առանց նշմարել տալու թէ բնաւ հաւատք չունէր այդ Էբ-Ըմինէի անըմբռնելի արուեստին վրայ։

Սակայն պէտք է խոստովանիլ թէ անվստահելի մարդ մը չէր Մանուկ աղան, ծաղիկ հասակէն էր հօրը՝ Մահտեսի Սարգիս աղային քով այդ արուեստին սկսած և անոր մէջ ալեւորած էին մազերը։ Վանդի հայրն ալ հռչակաւոր Էբ-Ըմինէ մըն էր, ինչպէս չատ կայ Թուրքիոյ մէջ, այդ տեսակ ձիրքերը ժառանգական ըլլալնուն պատճառաւ։

Քանի տարեկան էր երբ կայսերական բանակին վիրաբոյժ անուանուելով Խրիմի պատերազմին գնաց, ուրկէ դարձաւ յաղթապանծ քսակը լեցուն՝ Մէճիտիէի չորրորդ կարգի պատուանշանով վարձատրուած, թէև անոր ժապաւէնը բնաւ չը չկրեց իր օղակին վրայ։ Հիւմայ Պօլսոյ հարուստ դատուն աչքին լոյսն էր, ամենուն տունը կը մտնէր կելնէր, և ամենուն ալ իր ճարտարութեան ապացոյցը տուած էր, մէկուն թեւը չտկելով, ուրիշէ մը ոտքը տեղը դնելով, մէկ ուրիշին մատը անցուցնելով, և հակառակ իր խեղճ զգեստներուն, վրձինին տակ մաշած բուլթին, աճառով սրբուելէն ճերմկցած օձիքին, ծնգացը ոսկորներուն տեղը ուռեցած բուլթին և ցած ու լայն եզրով ֆէսին, որ երկար առեն է ի վեր կաղապրի երես տեսած չէր, հարուստ մարդու մը համբաւը կը վայելէր։ Ոմանք կըսէին թէ երկու հազար ոսկի ուներ Օսմանեան Պանքան, ուրիշներ կը պնդէին թէ հինգ հազար ոսկիի տէր էր։ Թէ այդ ոսկիները ի՞նչպէս կըրցեր էր դիզել, պէտք էր խեղճ Բեմալէ Հանըմին հարցնել, որուն լանայզութեան բոլոր ճիգերը, բոլոր զրկուածները, բոլոր զոհողութիւնները չէին կրնար արդիլել իր ամուսինը դիշեր ցերեկ «կնի՛կ, տունս կը փլցուննես կոր։» պոռալէ, որ իր կածիլի սովորական յանգերգն եղած էր։ Բայց Էբ-Ըմինէին հագած տունէս հիւսուած ճերմակ գուլպաներուն մաքրութիւնը որք լբծիններուն տակէն կը տեսնուէին, և չպիկին սպիտակութիւնը, որ փողկապին բացակայութեանը պատճառաւ աւելի լայն ու որոշ կերեւար, տանտիկնոջ մը մաքրասիրութեան այդ անվրէպ նշանները տեսնողը կը հասկնար թէ ի՛նչ կոկիկ, ի՛նչ տնասէր կին էր Բեմալէ Հանըմ, և թէ որքա՜ն անիրաւ էր Մանուկ աղան զայն իրրեւ տնաւեր կըզտամբելուն համար։

—Իչալլա՛հ խեր է, էֆէնտիմ,—հարցուց կեղծ անձկութեամբ մը մբտերմօրէն բարեւելով Տիգրանը, որ միայն ծանօթ էր իրեն սենեկին մէջ,

Երիտասարդ Գեղամօֆ հաճառօտ կերպով բացատրեց անոր Գառնիկի պատահած արկածը, բժիշկներուն կատարած գործողութիւնը և իրաց արդի վիճակը։

Էբ-Ըմինէ քանի Տօքթէօռներուն անունը կը լսէր, յօնքը կը պռստէր, գլուխը կօրօրէր, և իր ներքին դժգոհութեանը գոնէ գործնական չար-

ժուժով մը յաղուրդ տալու համար՝ գրպանէն խոչոր քսակ մը հանելով՝ սիկառ մը կը չինէր։

—Նայինք, էֆէնտիմ,—ըսաւ վերջապէս սիկառին չոգինները օդուն մէջ փչելով, ու երիտասարդին մօտենալով՝ վարժ ձեռքով մը թեւը քակեց, ղննեց, մէկ քանի հարցումներ ուղղեց, ամեն մէկ պատասխանին գլուխը չարժելով, և յանկարծ տեղը դառնալով սիկառը ձեռքը առաւ նորբէն։

Ամենքը լուռ անձկութեամբ իրեն կը նայէին։

—Եաղլըղ եղեր է, էֆէնտիմ, եաղլըղ,—գոչեց վերջապէս ծանր ձայնով մը, և թեւին ոսկորներուն, անոնց իրարու հետ ունեցած ջղային կապակցութեան վրայ երկար ճառ մը խօսելէ ետքը՝ անցաւ իր արուեստին նրբութեանց, անոր բժշկութենէ ունեցած տարբերութեանց, Տօքթէօռներուն չը գիտցած բաներնուն մէջ իյնալին, անոնց ձեռքէն ելած չատ մը խոչնները նկարագրեց, ամեն մէկ նախադասութիւնները «էֆէնտիմ»ով մը բաժնելով իրարմէ։ Ցետոյ պատմեց Ասուածոյ կամքովը իր տարած չատ մը յաղթանակները, մանաւանդ Ֆրիմի պատերազմին մէջ բանակին մատուցած ծառայութիւնները, Սարդ փաշային խորտակուած ոտքը տեղը դնելը, ժէնէրալ Պէրրիին մէջքին ոսկորը չտկելը, վեհ. Սուլթանին կողմանէ իրեն չնորհուած Մէճիտիէի պատուանչանը։ Դեռ պիտի թուէր անշուշտ այսօրինակ նշանաւոր իրողութիւնները, որով լի էր այդ քաջ մարդուն կեանքը, եթէ վիրաւոր երիտասարդը չը յիշեցներ իրեն թէ թեւին ցաւը կը նեղէր զինքը։

—Հիմակուկ իճապը կը նայինք, էֆէնտիմ,—ըսաւ, և այս անգամ սիկառը մարելով՝ վերատին Գառնիկին քովը դնաց, պայուսակը՝ զոր հետը բերած էր, բացաւ, թիթեղէ փոքրիկ տուփ մը հանեց, և անոր մէջը գտնուած իւղը սկսաւ չփել ու չփել վիրաւորեալին թեւը։

Այս գործողութեան միջոցին մերթ ընդ մերթ թեթեւ ճիչեր կարձակէր երիտասարդը, և երկու աղիկները՝ որ քովը կեցած էին, կը սարսռային իրարու նայելով։

Ցետոյ լաթով մը փաթթեց, կապեց, ու ինքն իր ըսածին վրայ վրատահ մարդու մը չեշտովը յարեց։ «Թեւդ հիչ մի՛ խաղցուներ հա՛, հասկցար մի՛ էֆէնտիմ, ես վաղը կենէ կուգամ, Ասուածու կամքովը մէկ երկու օրէն բերիրեաք կըլլաս»։—Եւ պայուսակը առնելով՝ ընդհանուր բարեւ մը տուաւ ու դուրս ելաւ։ Գառնիկ անոր ետեւէն գնաց այցելատիւնը վճարելու համար, բայց Մանուկ ագա մերժեց վեհանձնաբար։ «Չէ՛, խապուղ չեմ ըներ, էֆէնտիմ, Ասուածու կամքովը վաղը մէկալնօր աղէկնաս նէ, էֆէնտիմ, ան վախիթը դուք ձեղի վայլածը կուտաք, էֆէնտիմ։»

—Ա՛հ։ վերացական գլուխներ, տեսա՞ք գործի մարդը,—կը կրկնէր Տիգրան սքանչացած։

—Շատ ցաւո՞ւմ է,—կը հարցնէր ծերունին դորովանօք։

—Հիմակ ի՞նչպէս կզգաս ինքզինքդ,—կըսէր Սօֆի կասկածոտ նայուածքով մը։

—Պիտի Թողո՞ւս որ այս խեղճ մարդը ուզածը ընէ քեզի,—կը յաւելուր Բուբուլ անձկանօք։

—Հանդիստ եղէք, սա պահուս՝ չատ աղեկ եմ,—կը պատասխաներ զուարթ ժպիտով մը, յետոյ խիստ կամայ ձայնով մը Բուբուլին դառնալով. «Անբացատրելի հաճոյք մը կը պատճառէ ինծի թեւիս ցաւը, և այնքան կը սիրեմ զայն, որ չեմ ուզեր բոլորովին զրկուիլ անկէ։ Մեծ օրուան մը, կեանքիս ամենէն քաղցր, ամենէն երջանիկ թուականին յիշատակն է այս ինծի համար։»

ԻԲ.

Սեպտեմբերի վերջերը կղզին տակաւ առ տակաւ կը մերկանար իր շուքէն ու փայլէն, երաժշտաց խումբերը կը մեկնէին, հիւրերը մի առ մի կը հեռանային, տանց փեղկերը կը փակուէին, պանդոկները կը դատարկանային, և ծովափն ու զբօսատեղիք կամայանային։

Ամառուան հոյակապ հիւրերէն Գեղամօֆ ընտանիքն էր միայն որ կը բնակէր տակաւին հոն։

Գառնիկի թեւը մէկ քանի օրուան մէջ բուժեր էր բոլորովին Մանուկ աղայի ճարտարութեանը չնորհիւ, և սկսեր էր դործածել զայն գրեթէ առաջուան չափ ոյժով և դիւրութեամբ։

Նորատի աղջիկները՝ որ այնքան անվստահութեամբ նայեր էին այդ սկզբնատիպ մարդուն, հիմակ մեծ համակրութիւն ու յարգանք կը տածէին անոր համար, որ ամեն օր կուգար իր արուեստին յաղթանակներէն հատուածներ պատմելու և պէտիկի խաղ մը դարձնելու հայր Գեղամօֆի հետ, քանի մը ղրչ. կորզելու համար բարեսիրտ մարդէն։

Տիգրան իր որսորդութեան ճաշակին գոհացում կուտար լիապէս, ամեն առտու մեկնելով և իրիկուան դառնալով իւր ընտանեաց քով, ուր մի քանի ժամ իր բարեկամաց, աղկածոց ու չուներուն վրայ խօսելէ ետք՝ կերթար ննջելու, յաջորդ օրուան յաղթանակաց պէտք եղած ոյժը հաւաքելու համար։

Բուբուլ իր անոյշ զգայման մէջ խորամուխ՝ ալ չէր մտածեր անոր վարմանց ու ապրելու կերպին վրայ։ Իր բոլոր ոյժը, բոլոր եռանդը, բոլոր հանճարն ու իդէալ կամփոփեր Գառնիկի զուարթութեան և երջանկութեան ծառայելու բերկրանաց։

Ծառ եղկոր պատուներ կուներնային միասին անտառաց մէջ, դաշտերը կամ ծովեզերը, ուր ամեն հաճոյք ու զբօսանք տեղի տուած էին բնութեան աչնային սրտառուչ պատկերին։

Բուրբուլի անբիծ ու խանդակաթ հոգին եւս քան զեւս կը ծաւալէր սիրոյ բոցավառ մթնոլորտին մէջ սաւառնելով։

Զգայուն սիրտ մը՝ երբ կրնայ սիրել խղճի ազատութեամբ, որքա՜ն կը բարձրանայ, որքա՜ն կը մեծնայ։ Ա՛յլ հէք Բուբուլին սիրտը մինչեւ ո՞ւնէր այդ ազատութիւնը։

Երբ դեռ հիւանդ էր Գառնիկ, ծաղկահաս աղջիկը զան իրեն համար զոհուած տեսնելով՝ իր սիրոյն բոլոր զօրութեամբը փարեր էր անոր, եւ բախտագէտ սրտին համար սրբազան պարտք մը համարելով այն պաշտուած մը զոր կը մատուցանէր երիտասարդին։ Իր զգացմանց վեհութեան մէջ՝ բնաւ վտանգ չէր նշմարեր, և կը նուիրուէր հետզհետէ և կը կապուէր որչափ մտածէր այն վտանգին մեծութեան վրայ, որ անկան մօտէն ըսպառնացեր էր իր պաշտելւոյն։

Բուռն և սուրբ սէր մը՝ երբ ամբողջ կեանքի մը վրայ իշխելու և զան սպառելու հանգամանքն ունի, միշտ առաքինական զգացման մը հետ կը խառնուի այնպէս որ զան կրող սիրտը չէ կարող ճշդիւ որոշել թէ ո՞ր կաւարտի միոյն սահմանը և ո՞ւրկէ կսկսի միւսը։

Երախտագիտութիւնը, գթութիւնը, վեհանձնութիւնը իրենց ամենէն ծայրայեղ աստիճանին մէջ կը գրաւեն այն հոգին, որ արդէն լեցուած է հիացմամբ սիրեցեալ էակին նկատմամբ, և իրենց անմեղ անուան ու գաղափարին ներքեւ յախուռն քայլերը առնել տալէ յետոյ՝ կը քաշուին, սիրոյ ծախիչ հուր մը թողլով հոն անմարելի։

Արդարեւ կենաց ամենէն վսեմ երազն է սէրը։ Վա՛յ անոր որ տխուր դիպուածով մը կը զարթնու։

Այդ անուշ երազին ամենէն բարձրագոյն կէտին վրայ էին մեր երկու սիրահարները։ Այ վերջացած էին անստուգութեան, կասկածանաց, տարակոյսներու մաշիչ անձկութիւնները, խոստովանած էին միմեանց թէ կը սիրէին զիրար, և իրենց փոխադարձ անձնուիրութեամբը ապացուցած էին թէ ապրելու համար անհրաժեշտ պէտք ունէին իրարու։ Ամեն բան, ամեն ժպիտ, ամեն հառաչանք Սէր կը նշանակէր Գառնիկի համար իր պաշտելւոյն չրթանցը վրայ, և Բուբուլ գեղով ու լուսով կը նշուլէր այն անբիծ ու անմահ արբեցութեան մէջ, զոր կազդէր իրեն երիտասարդին բոցավառ նայուածքն անպատում։

Ուրիշներու ներկայութեան խակ՝ երբ կը խօսէին անտարբեր նիւթերու վրայ, այնքան խորունկ համակրութիւններ կային այդ հասարակ զաղափարաց մէջ իսկ իրարու համար, որ զիրար լսելէ չէին յագնար։

Ո՞վ կրնայ բացատրել թէ ինչպէս արագ կը սահէին ժամերը վերջա-

լուսի մօտ անտառի մը հովանեաց ներքեւ, կամ լուսնկային գիշեր մը պանդոկին պատշգամին մէջ ցոլացիկ ծովուն դիմացը։ Բայց ամեն վայրկեան որ կանցնէր, հրալից սիրոյ մը աւանդը կամփոփէր իր մէջ, և այս սիրակցորդ ամոլին համար անցեալ չկար բնաւ։

Միշտ երեկը, միշտ անցեալ օրը ներկայ էր իրենց սրտին մէջ իր քաղցրը յիշատակներով, ինչպէս այն ամեն վայրերն, ուր իրենց հոգիէն ա-ւաչ մը, իրենց սրտէն կայծ մը և իրենց կեանքէն պահ մը թողած էին։ Կապրէին լուսածիծաղ հորիզոնի մը բարձանցը մէջ, առանց իրենց նայուածքը կենաց վրայ դարձնելու և առանց մտաբերելու թէ իրենք ալ մասունքն էին այն սեւ ու անբաղդ կաւին, որ աշխարհ կը կոչուի։ Չէին խորհեր, վասն զի իրենց երջանկութիւնը բուն իրենց մէջ էր, և արտաքին բանի մը չէր կարօտեր։ Հոգեկան յափշտակութիւն մը Բուբուլին բոլոր երանութիւնը կը յօրինէր, և յուսալից բերկրութիւն մը Գառնիկի իղձերը կոսկեզօծէր։

Կենաց քաղցրագոյն թուականն էր իրենց համար և սակայն կերազէ-ի ձանոնք տակաւին։ Երիտասարդութեան բոլոր հուրը, բոլոր աւիւնը կեր այդ չերմ և լուսափայլ երեւակայութեանց մէջ։ Երկու հոգիները էն ձն անոնք որ մտածելու, զգալու, տեսնելու, դատելու և յուզուելու կարողութիւններն հաւասարապէս ունէին, և սակայն իրարմով կը հմայուէին, անհամեմատ գերագանցութիւն մը ընծայելով իրարու։

Երբ իրենց բնաւորութեան կամ մտածութեան մէկ կէտին վրայ հարկ ըլլար խօսիլ, նախ երկչոտ ձայնով մը կը հարցաքննէին զիրար այդ մասին, և ստէպ զարմանալի նոյնութիւն մը երեւան գալով իրենց բոլոր զգաղափարաց մէջ, կը հրճուէին մտածելով թէ իրարու համար ստեղծուած էին, և թէ իրենց հանդիպումն ու սէրը բնութեան մէկ խորհուրդն էր հրաշալի։ Ծաղկահաս աղջկան հոգւոյն անբծութիւնը այնպիսի վեհագոյն չնորհք մը կը խառնէր իր բոլոր վարմանցը մէջ, որ երիտասարդը յաղթահարուած՝ աւելի պաշտօն կը մատուցանէր անոր, քան սիրային ըղձից արտայայտութեամբ կը չրջապատեր զան։ Միևնոյն պատկառոտ, այլ հրաշալի սիրով կը պաշտէր Օր. Գեղամոփ ալ Գառնիկը իր սրտին խորհրդադաւոր ծալքերուն մէջ անջինջ պահելով բոլոր պատկերներն այն երջանիկ ժամերուն, զոր անցուցած էր անոր հետ։ Նախազգացո՞ւմ մը կըսէր իրեն արդեօք թէ իր կենաց առաջին և վերջին սիակ վայելքն էին անոնք որ կը դառնար միշտ խօսելու այն օրերուն վրայ, ուր իր պաշտելւոյն դուզնաքեայ մէկ յիւատակը կար։ Այդ օրերը հաւասարապէս կենդանի էին Գառնիկի ալ մտացը մէջ, և միոյն սկսած պատմութիւնը միւսը կը լրացնէր, անցեալին վրայ խօսելու քաղցը երաւունքը իրարմէ յափշտակելով, ու աւելցնելով անոր վրայ ինչ որ այն ատեն չէին համարձակած ըսել իրարու։

Սիրոյ այս երկնային հեչտութիւնները անմահ լոյսի մը պես կողողէին աւելի դեռափթիթ աղջիկը, որ իր երջանկութեան չողերէն ամէն կողմ սփռել կուզէր, և ըղձալով որ այդ նուիրական կղզւոյն օդն ու ջուրը, արեւն ու ծառերը իրենց սիրոյն յիշատակը կը պահեն, կերթար ստէպ ծփացող կոհակին, չողացող լուսնակին և կարկաչող առուակին հետ հառաչանք մը, քաղցր արցունք մը նուիրել իր սիրազեղ սրտէն։ Երանութեան զեղիթը կը գտնէր ինքզինքը, և կը վայելէր այն սրտի լիութիւնը, ուր անընդունակ է մարդ ալ ուրիշ բաղձանքի մը, և դէպ ի իւր սիրոյ բարձրագոյն ձգտումները կը վերաթեւէր անդադար։

Սակայն փոթորիկը կը մօտենար, և Բուբուլ չէր տեսներ։ Աչն անամպ և լուսազարդ հորիզոնին եռեւը սեւ ամպեր կը կուտակէին, երբ անոր աչուըները պայծառ աստղեր միայն կը նշմարէին։ Այդ ահարկու փոթորիկը Գառնիկի բուռն անզուսպ և մոլորիչ կիրքն էր, զոր փափուկ և բանաստեղծական կերպարանքի մը տակ ներկայացուցած էր մինչեւ այն ատեն Բուբուլին, զգուշանալով նշմարել տալէ անոր այն վտանգները, որոնք բնական հետեւանքն են անյագ ու կատաղի զգացման մը։ Գիտէր թէ մանկամարդ աղջիկը իր կուսական անուրջներուն բոլոր անմեղութեամբը կըմբռնէր սէրը, և իր մտաց բոլոր հնարքն ու հրապոյրներն ի գործ կը դնէր անոր վոտահութիւնը գրաւելու համար։ Բայց այնքան ատեն ճգամբ զսպուած այդ տառապումներն կսկսէին մեղամաղձութեան աղետալի նշանները վերստեղծել իր դէմքին վրայ, ուրկէ վանած էր խաղառ Բուբուլի սերը իր հիւանդութենեն ի վեր։

Ինչո՞ւ մարդկային սիրտը դոհ չըլլար բնաւ, ինչո՞ւ իր ըղձերը վերջ կամ լրումի չունէին երբէք։ Քիչ առեն առաջ զինքը լալիող սիրոյն փոխան բնութիւնն գտնելու տենչովը կը մաշէր, և հիմակ որ ապահով էր թէ կը սիրուէր, և իր պաշտելին երջանիկ ըրած ըլլալուն տարակոյս չունէր, կը նախանձէր ահա՛ այն զուարթութենենն, որուն ինքը մասնակից չէր, թէպէտ՝ անոր բուն և միակ պատճառը ինքն եղած ըլլար։ Ա՛հ, անճնասէր տարփանք, կուզէր իր տանջանքները բաժնել այն սրտին հետ, ուուն վրայ կը դուրդուրար, և որուն այդ հանդարտ, քաղցր ու հրեշտակային սէրն անբաւական էր իրեն համար։

* * *

Իրիկուն մը երկուքին միանակ եղած էին չրջապատելու, Սօֆի Ծերունուին հետ պէտի բանուած, և Տիգրան միշտ իր որսորդութեան ետեւէ ըլլալուն պատճառաւ։

Օդը հանդարտ էր այն իրիկուն, հորիզոնին ճերմակ ամպերուն հետ վերջալուսի կարմրորակ ճաճանչ մը կը խաղար, դեղնած լուսով մը ողողելով կղզւոյն ծառուղիները, տուներու կատարները, և չիկագոյն կրակով մը բոցավառելով անոնց պատուհանները, որոնց առջեւէն կանցնէին դէպի անտառն ուղղելով իրենց քայլերը։

Այդ կէս թօշնած եղեւիններու ցած ու լեցուն խուրձերը, անոնց գիսախուռիւ վարսերու նման նուրբ ու կենճառտ չիւղերը, և իրենց արտադրած առողջ ու ախորժական օդը հաճելի էր Բուբուլին։ —Հոս նստի՞նք քիչ մը,—հարցուց երբ հասան անտառին եզրը խճուղիին վրայ, որուն առջեւ կը տարածուէր բաց ու լայն մարգագետին մը դալարեայ փափուկ գորգի մը նման, հոս հոն մանրիկ ծառերու փունջերով զարդարուած, և անոր ներքեւ ծովը իր բիւրեղեայ հայելւոյն մէջ ցոլացնելով մարը մրտնող արեւուն ճառագայթից քմահաճ շարժուձեները, նուագ, յարաճուփ և խուսափուկ։

Բուբուլ նստեր էր ծառի մը տակ այդ հիասքանչ տեսարանին զմայլած, և Գառնիկ դիմացը ոտքի վրայ կանգած՝ կը նայէր անոր աչկերին յափշտակութեամբ մը, ուր կուգային կը խառնուէին բոցեռանդն զգացումներ մերթ ընդ մերթ թեթեւ ամպսուռ մը տալով իր նուրբ չերթևեկութեան։ Զքնաղ աղջկան աչուըները վայրկեան մը այդ խորունկ, այդ անհուն նայուածքին հանդիպեցան, և այդ լուռն պերճախօսութեան թովչական ազդեցութեամբն ազբչուռ՝ չը գիտեմ ինչ անհանդուրժելի երանութեամբ մը լեցուած՝ երկինք դարձան։

—Աստուած իմ, Աստուած իմ, դողդոջ փղձկեալ ձայնով մը, կը ներե՞ս ուրեմն որ այսչափ երջանիկ ըլլամ։

—Իրա՞ւ, այդչափ երջանի՞կ ես, Բուբուլ, հարցուց երիտասարդը տրամութեան անբացատրելի չեշտով մը, և արտեւանունը տակ երկար ատենէ ի վեր պահուած արցունքի կաթիլ մը ինկաւ այտերուն վրայ։

—Ո՛հ, այո, երջանիկ եմ, շատ երջանիկ, բայց դուն կուլա՞ս, Գառնիկ։

—Ա՛յո՛, կուլամ ես, վասն զի այս երջանկութիւնը զոր կը վայելենք, մերը չէ, վասն զի սուտ է, վասն զի ժամէ ժամ կրնայ փախչիլ մեզմէ։

Նորատի աղջիկը տարտուռ մը ղդաց, և բնական չարժումով մը չորս կողմը նայեցաւ։ Դանդաղ լոյս մը անգոն նուրբ փուշի պէս կիջնէր երկնքէն, ծովը այդ նուաղկոտ չողերուն մէջ կամփոփուէր, կը պզտիկնար կարծես, անջրպետին մէջի ծառոց խուրձերը երթալու կը մօտենային, ամեն բան կերպարանափոխ կըլլար իր աչքին առջեւ լուսոյ և ստուերներու խառնուրդին մէջ։ «Ա՛յսպէս պիտի խօ՞յս տալ մեր երջանկութիւնն ալ։» մտածեց, և անգիտակից իր բաժին, տարտամ ու խռովալոյզ,

—Ի՛նչեր կըսես, Գառնիկ, թոթովեց...

—Ապագան սոսկում կուտայ ինծի։

—Ապագա՜ն, գոչեց Բուբուլ սարսափով իբր թէ երազէ մը սթափած, ապագա՜ն, բայց ինչո՞ւ կը մտածես հիմակ անոր վրայ, մեր աչքերը միթէ՞ կրնան թափանցել անոր խորը, բանական չէ՞ մեզի մեր անկեղծ սիրոյն անձնուիրութիւնը ներկային մէջ մեր անույշ երջանկութիւնը վայելելու համար։

—Վայելել, ըսի՛ր, բայց ի՞նչ, պատիր երազ մը արթնութեան մէջ։ ահա՛ բոլոր մեր ունեցածը։ Դուն, Բուբուլ, երկնային էֆէմէռ տեսիլ մըն ես, հրեշտակի մը ստուերն ես ինծի համար։ Պաշտելի սիրտդ պահ մը կանգ կառնէ քովս զիս սփոփելու բարեսրտութեամբ, բայց ժամէ ժամ կրնաս հեռանալ ինձմէ մտնելու համար այն չքեղ կեանքին մէջ, որուն սահմանուած ես։ Իսկ ես ի՞նչ պիտի ըլլամ, Աստուած իմ, յաւելցուց աղեկէզ ձայնով մը, երկու ձեռքերովը դէմքը ծածկելով։ Ա՜հ, ինչո՞ւ չը թողուցիր որ մեռնէի ոտքերուդ տակ, երբ հոգիս կրնար սիրոյդ կրակովը վառուած թռչիլ դէպի անմահ աշխարհք մը։

Ա՛յս միջոցին մերձակայ ծառերուն մէջ խարշափ մը լսուեցաւ, և սեպտեմբերի կարմրած տերեւներէն մէկ քանի հատ գետինը ինկան։ Անտառին մէջէն մէկը եկեր պահուըտեր էր այն մտացառներուն մէջ, զորս կը ծածկէը այն խոշոր եղեւինը, որուն տակ նստեր էր Բուբուլ կռնակը առնոր դարձուցած, և առանց մտքէն անցնելու թէ մէկը կը լրտեսէր զինքեան։ ոտք ելաւ երիտասարդին աղէկտուր խօսքերուն ազդեցութեամբը համակուած, մօտեցաւ անոր, ձեռքերը իրենները ուն մէջ առաւ, որոնք թրջած էին արցունքով։

—Ա՜հ, Գառնիկ, ե՞ս եմ ուրեմն այդքան վիշտերուդ պատճառը, ի՞նչ ըրի քեզի որ կը կասկածիս սիրոյս վրայ.... եւ հեծկլտուք իր խօսքը կտրեցին։

Երիտասարդը գլուխը վեր վերուց,—Բուբուլ, կը սիրե՞ս զիս,—հարցուց մեղմ ձայնով մը։

—Կը սիրեմ զքեզ հոգւոյս բոլոր ուժերովը, բոլոր երազներովը, բոլոր յոյսերովը, բոլոր փառասիրութեամբը, և այս սէրը կեանքս է, և անոր հետ կրնայ բաժնուիլ ինծմէ։ Եթէ բոլոր հոգիս քեզի նուիրելով, եթէ բոլոր բաղձանքներս քու վրադ ամփոփելով չեմ կրնար երջանիկ ընել զքեզ, ա՜հ, Գառնիկ, չեմ ուզեր ապրիլ։

—Ներ՛է, ներէ՛ ինծի, Բուբուլ, ինքզինքիս տէրը չեմ, գոչեց Գառնիկ նորաստի աղջկան ցաւագին հնչուններէն սիրտը տակն ու վրայ եղած։ Ա՜հ, այնքան մեծ կը գտնեմ քեզմէ սիրուելու բարերաղդութիւնն ինծի համար որ, կը դողամ զայն կորսնցնելու վախով, և այնքան քիչ արժանի կզգամ ինքզինքս քեզի՝ որ, գուցե օր մը քեզմէ լքուելու թախանձոյնովը կը չարչարուիմ գիշեր ցերեկ։

—Կրնա՞ս ուրեմն մտածել թէ ես պիտի ապրիմ առանց քու սիրոյդ։

—Ա՜հ, պաշտե՛լի Բուբուլս։ բայց ըսե՛, ա՜հ, ըսե՛, միտ պիտի կարենաս պահել այդ սէրը ինծի համար։

—Կերդնո՛ւիմ թէ կենացս մինչեւ վերջին շունչը պիտի պաշտեմ զքեզ, և երկինք որ կը լսեն, թո՛ղ չընթանայ ինձ, եթէ երբէք երջանկացս դրժելու մտածումն ունենամ։

Երկինք լսեցին հեզ աղջկան երդումը և դողացին։ Գիշերը կը մտենար, խաւարի սիրահար բու մը՝ որ Բուբուլին կերթնած ծառին վրայ կեցած էր, եղերական կառաչ մը արձակելով սլացաւ, անցաւ, անոր գլուխն վրայէն, մինչ անոնք ոտք կելնէին քաղաք վերադառնալու համար։

Մացառներուն տակ պահուըտած անձը անոնցմէ առաջ կը հեռանար արդէն թեթեւ քալերով, մերթ ընդ մերթ ետին դառնալով՝ տեսնելու համար թէ նշմարած էին գինքը, բայց անոնք բան մը չէին տեսներ, իրենց սիրոյ եղերերգութենէն զատ։

Թեւ թեւի տուած խճուղիէն վար կիջնէին, անտառին երկայնութեամբը քալելով, որուն եղեւիններուն վարսաւոր գլուխները սեփ սեւ կերեւային հորիզոնին ծայրը ծածանող լոյսին ճաշագոյն նշոյլներուն մէջ։ Թեթեւ ստուեր մը չոգիի պէս նուրբ կոզդէր աշ կողմի մարգագետինը, և ծովը աւելի անչարժ, աւելի ամփոփ կը ներհմեր երկնից խորունկ ու լայնաձակ տարածութեանը տակ, և բոլոր ծառերը, բոլոր մարգերը, ծովն ու երկինքը տարտամ տարտուռ մ՛ունէին օրուան ու եղանակին վերջաւորութեանը հետ, դեղնոտ, տենդոտ յուզմունք մը, որ հեռուէն կը մարէր, կը կորսուէր դիւերուան ստուերներուն մէջ։

—Բարի ըլլուն ձեզ. ըսաւ յանկարծ հնչուն ձայն մը իրենց ետեւէն, և գլուխնին դարձնելով տեսան որ Եւ.Էմէլ Մանուկ ազան էր իր աղջկանը հետ։

—Ա՜, դո՞ւք էք, Օր. Լիւսի, բարի ըլլուն, պատասխանեց Բուբուլ։

—Ա՜ս վախի՛ր ո՞րկէ կուգաք, միւսիւ Գառնիկ, հարցուց Եւ.Էմէլ։

—Քիչ մը պտտել ելեր էինք, պատասխանեց երիտասարդը. յետոյ մտքին մէջ կապած մը ծպտելով՝ հարցուց, դո՞ւք ուրկէ կը դառնաք։

—Ես հուսա նստեր էի, Լուսիկը օտմանին մէջէն ծաղիկ ժողվելու գընացեր, «ճահիճ իլէ չըզմա եօլա» կրսեն նէ» իրաւ են, տահա նոր եկաւ։

Լիւսի հօրը խօսքերը չը լսել ձեւացնելով։

—Ո՞ր էիք որ զքեզ չը տեսանք, հարցուց Բուբուլին։

—Անտառին վերի ծայրը քիչ մը նստեցանք, և այնպէս գեղեցիկ էր բնութեան տեսարանը որ ժամանակին անցնիլը չզգացինք, պատասխանեց։

—Ի՜նչ դժբաղդութիւն որ՝ ուր ըլլալիդ չէի գիտեր, քովերնիդ կու-գայինք։ Երկու օրէ ի վեր զձեզ չեմ տեսեր և այնչափ կարօտցեր եմ որ առանց կարգի նայելու՝ վաղը պիտի դայի։ Բայց յանցանքը իմս չէ որ զձեզ միշտ կը ձանձրացնեմ, այնչափ սիրուն էք որ անգամ մը ճանչցողը ալ չկրնար զրկուիլ ձեզմէ։ Եւ մտերմօրէն կը սեղմէր անոր ձեռքը, և մուքը որ ամեն կողմ պատեր էր, կը ծածկէր իր գաղտնիքներուն մէջ այն հեգնոտ, այն չարամիտ ժպիտը, որով կը նշուլէր Խէյրէ֊էին աղջկանը գէմքը, մինչ իր ձայնը անոյշ ու հնչուն սիրալիր խօսքերով կը փայփայէր զայն։

Ա՛հ, եթէ գիտնար Բուբուլ թէ ստուտ կը խօսէր ան, եթէ գիտնար թէ զինքը տեսեր և անտառին մացառներուն ետեւէն լրտեսելու եկեր էր ծաղիկ փնտռելու պատրուակաւ բաժնուելով հօրմէն, զղուելով ետ պիտի քաշէր իր ձեռքը և սոսկումով պիտի հեռանար անկէ,

Հէ՛դ աղջիկ, պէտք էր անգէտ ձնար այս ամենուն, որպէս զի բաղդին իրեն սահմանած աղէտքը կատարեալ ըլլար։

ԻԳ.

Խէյրէ֊էին Մանուկ աղային կինը սեղանը պատրաստեր, կերակուրը պատրաստ էր արդէն, և լոյսը կը վառէր, երբ դրան զանգակն հնչեց։

Բեմպէ հանըմ կարծելով թէ ամուսինն էր աղջկանը հետ, աճապարանօք անցուց լաֆային ապակին, և հակառակ իր դերուԹեան՝ որ արգելք կըլլար քալելուն՝ երկու կողմին տատանելով փողոցին դուռը վազեց։ «Է֊կայ, է֊կայ» գոչելով հնչասպառ, վասն զի Մանուկ աղա շատ կը զայրանար դրան առջին սպասելէն, և իր զայրոյթը հաճելի բան մը չէր։ Սակայն խեղճ կինը սխալեր էր։ Դուռը զարնողը իր ամուսինը չէր, այլ սպասաւորի կերպարանքով մէկը, որ Խէյրէ֊էին տունը այն ըլլալը հաստատելէ ետքը՝ իմացուց թէ Դեղամօճիներու կողմանէ զրկուած էր խնդրելու տիկինէն որ պարոնին և օրիորդին ընթրիքի չսպասէ այն գիշեր։

Գոհունակութեան ժպիտ մը ցոլաց Բեմպէ հանըմին գերուկ գէմքին վրայ, սակայն առանց իր ուրախութեան անձնատուր ըլլալու, յիշեց թէ գիշերուան ցուրտէն պատսպարուելու համար բան մը առած չէր աղջիկը, և ծառան կեցնելով՝ դնաց չուկ մը բերաւ պատուիրելով որ իրեն ձեռքը տայ։ Ետոյ զգուշութեամբ դուռը փակելով՝ վերստին մտաւ այն սրբարանը, ուր պատրաստուած էր սեղանը և զոր հազիւ կը լուսաւորէր ճերմակ սիրոցին վրայ պահ մը առաջ վառած ձեռքի լամբան, տակաւ նշոյլները արձակելով նկարակերտ որմերուն, ոսկեզօծ ձեղունին, անկէ կախուած

չքեղ լամպարներուն, մետաքսէ թիկնաթոռներուն, սեղաններուն, աշտանակներուն, աթոռակներուն վրայ։

Բէմպէ հանըմ այս ամեն չքեղութեանց մէջ կերթար կուգար սեղանին սպասները վերցնելով, որոնք կը բաղկանային երեք հատ սեւանկար պնակէ, նոյնչափ պատառաքաղէ, անձեռոցէ, գաւաթէ և չրի սրուակէ մը, զարմանալի հակապատկեր մը ներկայացնելով այդ աղքատիկ, գձուձ իրերը սրահին պերճութեանց հետ, և տիկնոց կապոյտ կտաւէ հաստ գոգնոցը, ոտիտած գրանցքները, անոնց ներքեւէն երեւցած ահռելի ճերմակեղէնները, և գլուխը կապած ստուար պ,,ոման, որոնք Գալատ յետին դասը կը պատկերացնէին այդ ճոխ չրջանակին մէջ։

Այդ գործը աւարտելէ ետքը ժրաջան կինը լոյսը առաւ գովի սենեակը մտաւ, և պատին առջեւ իրարու վրայ դիզուած անկողիններու կոյտին վրայ ծածկուած սաւանը վերցնելով՝ սկսաւ վերմակները, բարձերը մի առ մի բազմոցին վրայ տանիլ, ինքն իրեն խօսելով միանդամայն, «հիմայ տահա իշտահ չունիմ, ետքը անօթենամ նէ պատառ մը պան կուտեմ, սա եաթախներն ալ չտկեմ տէ, կալու ըլլան նէ հազրը ըլլայ պաքէ։» Եւ անկողնոյն մէկը գետինը վռելով, բարձը կը չտկէր, կերթար վերմակը կը բերէր ու կը չարունակէր։ «Զավալլը չօճոխը մինչև հիմայ հիչ օր տեսած չունէր, պարէ պացուի քիչ մը։ Նալլէթ մարդուն երէսէն ան ալ լինծի հետ ապաչխարանք կը քաչէ կոր։ Սուրբ Աւետածածին ինք օղորմի, խայրըլը խըսմէթ մը տայ տէ...։»

Եւ երեք անկողինները պատրաստած միջոցին՝ եթէ մէկը ներկայ գըտնուէր հոն, կատարելապէս պիտի կարենար տեղեկանալ թէ որքան այրած էր հէք կնոջ սիրտը Մանուկ աղային անիրաւութիւններէն, որ հօրմէն ժառացած 150 ոսկւոյ ժառանգութիւնը ձեռքէն խլելէ ետքը՝ միշտ անարդանօք վարուեր էր հետը, զրկելով զինքն ալ աղջիկն ալ ամեն վայելքէ։

Միշտ այդ մեծախօսութեան մէջ կը թափէր Թշուառ կինը սրտին դառնութեանց հեղեղը, չկարենալով բառ մը արտասանել ամուսնոյն առջև, որ իր բռնաւորի ցասկոտ վարմունքովը ընկճեր էր զինքը իր սպառնալեաց ներքև, բառնալով անկէ կամքի կարողութիւնը, բայց չէր կըրցած յաղթել բնաւ ըղձալու այժին և երևակայելու պէտքին, զոր հանապազօրեայ զրկումն աւելի ծաւալած ու զարգացուցած էր, և որոնք կուգային կամիտիւէին իր մէկ հատիկ աղջկան կեանքին ու ապագային վրայ, օդային դղեակներ կառուցանելով ամեն օր, և սոսկալի անկումով մը իր երազոց մէջ պատժուելով ամեն անգամ։

Երբ անկողիններն աւարտեցան, սենեակէն դուրս ելաւ։ «Հիչ իշտահ չունիմ ասս դիշեր։» ըսելով, և սրահին մէկ խորչը իր առօրեայ էնթոչն ու

հատուած խոսուելնիս անհասկանալի բառերով մրմնջելէ ետքը, նորէն ներս մտաւ բազմոցին անկիւնը նստեցաւ ու գրպանէն ծխատուփն հանելով մէկը մը բոլորեց։ Ծուխը գոլորշիներ կազմելով հետզհետէ կը ցնդէր օդին մէջ, և անոր հետ իր տխուր մտածումները կը հեռանային մտքէն, տեղի տալով զուարթ խոհերու, որք միշտ իր Լուսիկին գլխուն չուրջը կը դառնային։ Շատ աղէկ եղեր էր կղզի օդափոխութեան գալերնին, Գեզամօֆներուն հետ յարաբերութիւններին մանաւանդ Աստուծոյ մէկ հրաշքն էր, այնքան հարուստ, այնքան աղնուական մարդոց հետ ծանր պիտի տեսնուէին Օկիւտարէ մէկ ծայրը։ Դիւղէն իջնելնուն ետքն ալ ի հարկէ պիտի շարունակուէին այդ յարաբերութիւնք, և Գեղամօֆի ապարանին աղնուական հիւրերը անհնար էր որ անտարբեր ըլլային այնքան աղուոր, այնքան ուսումնական աղջկան մը նկատմամբ, որ ըսել պէս Գերմաններէն կը խօսէր, ապահովապէս պիտի կարենար հարուստ ամուսին մը գտնել առանց գրասօֆտի։

Այս խօսքերը հետզհետէ մարեր էին շրթանցը վրայ, և այդ անոյշ երևակայութիւնը աւելի սաստկապէս պաշարելով դինքը՝ փակեր էր աչուընները զդեցես տեսնելու համար այդ բարեթաստիկ երեւոյթը, և տեսիլները հետզհետէ անօրացեր, ցրուեր, անհետացեր էին, ու կը քնանար հիմակ անոնց քաղցր տպաւորութեան տակ օրօրուելով։

Սենեկին մէջ ֆռնւոյն մարմարիոնին վրայ դրուած ճոխ ժամացոյցին միօրինակ ձայնը կը լսուէր, և Բեմպէ հանրմին խորունկ հնչառութիւնը, որ գլուխը բարձին դրած չքլլալուն տակաւ առ տակաւ խռպոտ խորդիւնի մը կը փոխուէր, և յարթային շողերը կուգային կինկայնին այդ գիրքակ գէմքին վրայ, որ անցեալ գեղեցկութեան մը հետքերը կը պահեր տակաւին, այտերուն կարմիրներովը, սև խիտ յօնքերովը, վարդուչ ճակատովը, զոր հիմակ մի քանի կնճիռներ կը փոթորկէին, և քիչ մը լայն շրթներովը, որք կը ժպտէին այն պահուն։ և այդ ժպիտը անոյշ, սիրուն բան մը կատար բոլոր դէմքին, որուն գլխաւոր արտայայտութիւնը դժգոհութիւնն էր սովորաբար։

Բեմպէ հանրմ Պօյտ այն կանանց տիպարն էր, որոնք իրենց ընտանութեան տակարութեան պատճառաւ ընդունակ են կթելու իրենց ամուսնոյն իշխանութեան ներքև, հաւանիրցնելով անոնց՝ յօժարութեանց՝ առանց հաւանելու, և հնազանդելով անոնց՝ առանց իրաւունք տալու։ կեղծաւորութեան դեր մը, որ քիչ մը բնական դարձած էր իրեն, և զոր յաջողութեամբ կը դործադրէր ամենուն նկատմամբ, և այդ խեղճ, այդ ստրուկ բնաւորութեան բոլոր հաճոյքը կը կայանար արտաքուստ երեւելու մէջ ինչ որ չէր, և իր կրած բոլոր նուաստութեանց ու ցրկուութեան վրէժը լուծելով երևի աւելի բազդաւորները չարախօսելու սովորութեամբը, որ իր անհամար տաղտկութեանց դնումը չհաւանած արդար իրաւունք մը կը հաւարէր։

Առանց Մանուկ աղային խիստ ու կծծի բնաւորութեան՝ թերեւս այս թերութիւններէն զերծ ըլլար Բեմպէ հանըմ, վասն զի ոչ միայն իր կանացի արժանապատուութեան մէջ հարուածեալ էր իր ամուսնոյն կողմանէ, այլ և իր մայրական գործոյն մէջ վիրաւորեալ։

Իր սրտին ու մտքին բոլոր ոյժը, բոլոր աչխոյժը աղջկանը խնամքը իրեն մը գտնելու բաղձանքին մէջ կեդրոնացած ըլլալով հանդերձ, այդ օրինաւոր նպատակին հասնելու միջոց մը չունէր, և սակայն չէր պատեր բնաւ, և մեծ յոյսեր կը տածէր իր Լուսիկին գեղեցկութեանը վրայ, առանց զգուշանալու անոր գլուխն ալ լեցնելէ այդ ցնորական դաղափարներով, եթէ իրմէ ժառանգած չէր զանոնք արդէն։

Շաբաթը երկու անդամ կանոնաւորապէս եկեղեցի կը տանէր զայն, ուրբաթ՝ Ս. Խաչ, երեքշաբթի՝ Ս. Կարապետ, վասն զի այդ օրերը ուխտաւորներ կը գտնուէին հոն, և թէպէտ չատ անգամ հետաքրքրութեամբ կը դիտուէր Լուսիկ, բայց քսանը անցուցած էր արդէն, և բնաւ թեկնածու մը չէր ներկայանար։ Իսկ ուրիշ տեղ տանելու համար չոգենաւի դրամ պէտք էր։ այնքան կծծի էր Մանուկ աղան։

Եւ իրօք Աստուծոյ մէկ հրաշքն էր, ինչպէս կըսեր Բեմպէ հանըմ, որ Լուսիկին թերեւս տկարութիւն մ՚ունենալով այն տարին, բժիշկը պատուիրեր էր ծով մտնել, և Մանուկ աղա՝ որ ընտանեացը քմահաճոյից հաւատար քալ մը չէր առներ, իր անձնական պէտքին համար դաչեր աղաչէր էր իր վաղեմի գործակիցներէն Իզմիթի փաչային որ իր ապարանոցներէն մէկուն մէջ սենեակ մը տայ իրեն, և առողջական վիճակը մեծ վտանգի մէջ նկարագրելով յաղողեր էր վերջապէս մարդուն կարեկցութիւնը չարժել։

Բաչան երկու հատ ապարանոց ունէր։ կղզի չէր պիտի երթար այն տարին, ուստի հրաժարեց որ իր ընդարձակ ապարանին պարտիզին ծայրը դտնուած փոչին բանալին տրուի Եըզէֆիին, որ քանի քանի ծառայութիւններ մատուցած էր իրեն։

Մանուկ աղա վարձու տուեր էր իր Պիւլպիւլ-Տէրէսի տունը վեց ամսուան համար, և եկեր էր իր ընտանեաց հետ ամառն անցնել ի Բրինքիբօ, ուր ամենայն յաջողութեամբ իր արուեստն ի գործ դրեր և բաւական դրամ չահեր էր, ու հիմակ որ ամարոցները մեկնած էին կղզիէն, անհամբերութեամբ կսպասէր իր վարձակալին պայմանաժամը լրանալուն՝ Սկիւտար դառնալու համար։

Բայց Գեղամօֆներու սեղանին վրայ այդպէս չէր բացատրեր Օր. Լիւսի իրենց գիւղէն մեկնելու յապաղումը։ Ձմուկը սեղանին կրծնցուցած

բաղմասթեղն ճրագարանին բոցերուն ներքեւ այտերը թեթեւօրէն կարմրած՝ սեւ մազերուն գանգուրները ճակտին վրայ պակաչեւ ինկած՝ իր անզարդ ապիտակ ճոճոիչը զգեստին մէջ սեղմուած՝ արուեստակեալ փափուկ շեշտով մը կը խօսէր։

—Հօրս առօղջութեանը չատ նպաստեց այս տեղի օդը, կըսէր հոգատարութեամբ լի նայուածք մը ձգելով Մանուկ աղայի վրայ, այդ պատճառաւ մի քանի չաբաթ պիտի ձեռնք տակաւին. իսկ դուք ե՞րբ պիտի իջնէք։

—Մենք էլ տակաւին քիչ մ՚ատեն չպիտի իջնենք։

* * *

Եւ տեսնելու արժանի էր այն տարտափոխման ուրախութեան փայլակը երեսին աղկան կապուտակ աչերուն մէջ, իմանալով թէ չէին մեկներ տակաւին։ Անոնց տովորական կարճատեսի գգուող ու թափանցող նայուածքը կը բացուէր գոգցես զուարթ լուսոյ մը առջեւ ճառագայթելով։

Ա՜հ, այդ պզտիկ վարպետորդի աղջիկը ի՜նչպէս դիտեր պահել անոնց արտայայտութիւնը սեւ երկար արտեւանունքը տակ, և սրտին բոլոր ուրախութիւնը չէր մատնուեր ձախին դողդոջուածներուն մէջ, զոր կը զգայէր իր արտաքերած մէն մի բառը կշռելով ու հաշուելով։

Կը դիտեր թէ ինչ աչքերով կը նայէր իրեն Տիգրան, առանց գոյն տեսնել ձեւացնելու, մինչ երկու հայրերը պզտիկ կը խաղային և Գառնիկ անոնց քով նստած Գեղամօֆի նշանաստախտակները կը բանար։ Բայց Լուսիկ չէր զգար թէ ժամերը կանցնէին, այնքան զուարթ էր այդ բարձրադոյն չղջապատին մէջ դտնելով ինքզինքը, մինչեւ Մանուկ աղայի բերած ձախը աղդարարեց թէ մեկնելու ժամանակն եկած էր։

* * *

Երբ տուն հասան, Բեմպէ հանըմ ննջարանին քովի սենեակը կբակաբանը քովը առեր սուրճ կը խմեր չերտ մը հայ թաթխելով անոր մէջ։ Քուենէն արթննալով անօթութիւնը զգացեր, և իրեն համար կեբակուր պատրաստելն աւելորդ համարելով՝ բաւականացեր էր այդ դուշնաքեայ ուտելիքով։

Մանուկ աղա՝ որուն դէմքը մարդահաճոյ կերպարանքներ կառնէր օտարներու ներկայութեան, վերստին սուացեր էր իր սեպհական դաժան երեսոյթը, և առանց կնոջը երեսը նայելու՝ գնաց ննջելու։ Իսկ աղջիկը մօրը նստած սենեակը մտաւ հանուելու համար։

—Ի՞նտոր եղաւ քի կերակուրի վար դրին ձեզի,—հարցուց Բեմպէ հանըմ։

—Պատելէ ետ դարձած ատենիս Գառնիկին ու Բուրուլին հանդիպեցանք, և հետերնին խօսքի բռնուելով մինչեւ ,ՌԷ մեկտեղ գացինք։ Գըբանը առջեւ մեզի վեր հրամցուցին, հարերնին ալ սոիպեց որ կերակուրի կենանք։ ինչ որ ըրինք, չկրցանք ձեռքերնուն ազատիլ։

—Մինչեւ հիմայ ինտո՞ր վախթ անցուցիք։

—Խօսելով, մայր։

—է՛, նայինք է՞նչ խօսեցաք, հարցուց զուարթութեամբ։

Լուսիկ սկսաւ պատմել խօսակցութեան այն մասը որ ամենէն աւելի հաճոյք պատճառեր էր իրեն, և բացատրեց թէ Բուրուլին կազմած Արեւստասէր Օրիորդաց ընկերութեան կողմանէ հրաւէր մը եկած էր առնցց հետեւեալ օրը գումարելիք ժողովին ներկայ գտնուելու, թէ Օր. Գեղամօֆ բանաստեղծութիւն մը պատրաստեր էր ժողովին ներկայացնելու համար, զոր իրենց առջեւ կարդացեր էր։ Ցետոյ առաջարկեր էին իրեն որ ընկերութեան անդամակցի, բայց ինքը մտածելով որ այդպիսի բարձրագոյն ընկերութեան մը մէջ մտնելու համար հագուստ չունէր, ամչնալով սերժեր էր պատրուակելով թէ գեղարուեստից բնաւ մէկ ճիղին աչխատած չէր, թէպէտ չատ դիւրին բաներ էին և քանի մը օրէն կրնար սորվիլ։ Այն ատեն Տիգրան օգնութեան հասեր էր իրեն յայտարարելով թէ աղջկան մը համար աւելի վայելուչ էր դուլպայ հիւսել քան թէ քերթուածներ յօրինել և երգի եղանակներ չինել, ծաղրեր էր անոնց ընկերութիւնը և պզտիկ ձգեր էր իր նշանածը որ կարմրելով ա՛լ չէր համարձակեր բերանը բանալ։ Ցետոյ սկսաւ նախանձոտ չեչտով մը մօրը նկարագրել Գեղամօֆներու բնակած պանդոկին ,քեղութիւնները, սեղանին ճոխութիւնները, երկու օրիորդաց հազած եղանակին յարմար զգեստները, մինչդեռ ինքը դեռ ամառուան մոճոիչ հագուստովը կը պատեր։

—Իշալլահ Աւսած քեզի խալըլը խըռամէթ մը կուտայ, դուն տահա աղկները կուենաս։ Քիմի էօնիւնտե, քիմի սօնընտա. անոնց ոօնը նայելու է։ ես ալ հօրս տունը Սուլթան էյի ամա, հիմայ ի՞նչ ֆայտա ունիմ...

Ու տեղէն եղնելով գիշերուան կանդեղը վառեց և —հայտե եաղրում, էլի տեղդ պառկէ, վախթը ուշ է,— ըսելով գնաց պառկելու։

Սակայն քուն չուներ Լուսիկ. Ուսնելին ձեռքը առաւ ու սկսաւ կրկարանին մոխրին մէջ մօրը զգուշութեամբ թաղած կայծերը տարորոշել, աճիւններուն վրայ քառակուսիներ, եռանկիւններ, կամներ գծել, ալրել, յետոյ նորէն գծել, ու կը խորհէր, ու միտքը կը բերէր իր մանկութեան հեռաւոր յիշատակները թէ ինչպէս խեղճ ու անկնամ մեծցեր էր իրենց Պուլպուլ-Տերեի տանը մէջ, ամառը փողոցի հետ ընկոյզ խաղալով և ձմեռը անոնց հետ ձեան դնասակներ չինե-

լով, ցետոյ Ս. Խաչի ազդային վարժարանը դրեր էին ղինքը կարդալ սորվելու համար, և օր մ'ալ իր ամսաթոշակը տարած չըլլալուն համար արտաքսուելը էր անկէ. Թէ ինչպէս հայրը հոգաբարձուներուն դէմ զայրանալով անմիջապէս ձեռքէն բռներ հո՛ դպրոցը տարեր էր ղինքը, քանի տեղ յիսուն վճարելով. երեք տարի կեցեր էր հոն խեղճ աղջիկը իր ամսաթոշակները կերած հացէն, պատուղէն, հագած զգեստներէն տուժելով, և կը յիշէր կրած բոլոր նուաստութիւնները, աչքին առջեւ կը բերէր պէյերու, էֆէնտիներու, մեծ վաճառականներու, փոխ-հիւպատոսներու աղջիկները բոլորն ալ չէ՛ հագուած, և ինքը անոնց մէջ իր 60 փարանոց պոմա կամ ֆռենկ շղջադեստովը, մաշած կօշիկներովը, տունէն հիւսուած կոշտ գուլպաներովը միշտ առանց գլխարկի առանց ձեռնոցի: Մանաւանդ քննութեան օրերը երբ իր ընկերուհիք թէյ-օրիոյին կամ կոնպոփին արուեստանոցէն եւած հագուստներով կը ներկայանային, ինքը ճերմակ մուսլինէ պարզ զգեստ մը ունենալու համար հաղար արցունք կը թափէր: Հապա վարժուհիներուն անուան ու ծննդեան տարեդարձի օրերը, երբ աշակերտուհեաց վին ոսկի ժամացոյց մը նուէր կը բերէր Միս Էմմէլին, ուրիշ մը Պալո Շինոպլէն գնուած ծանրագին ծաղկաման մը Միս Լէոյին, ինքը իր պարտէզին խեղճ կակաչներն ու յասմիկները միայն ունէր, զորս հօրմէն գաղտնի դիշերանց կերթար բրցնելու, և ուր պահելը չէր դիտեր թոռմելէ առաջ դպրոց տանելու համար: Եւ կուլար և կը տառապէր և կատեր բոլոր իր ընկերները, վասն զի կը նուաստացնէին ղինքը իրենց հարստութեամբը, և կատեր իր տունը, վասն զի չունէր դպրոցին դեղեցիկ օթոցները, սիրուն զարդասեղանները, մարմարիոնէ սանդուխները, խոշոր հայելիները, ջերմոցները, պարտէզին ուսաղուտ մաքուր ուղիները, և կատեր իր հայրը, վասն զի իրմէ աւելի կը սիրէր դրամը, և թշուառութեան կը դատապարտեր իր կեանքը:

Իակ ինչ արցունքի և յուսահատութեան օր մ'է եղեր իրեն համար այն օրը, յորում երրորդ անգամ կարդացուելով իր անունը թոշակին անվճար թողող աշակերտուհեաց ցանկին մէջ, ստիպուեր էր հրաժարիլ դպրոցէն, բերելով իրեն հետ պճնասիրութեան, պերճութեան կատաղի բաղձանք մը և արհամարհանք մը աղքատութեան, թշուառութեան, տգիտութեան, տձեւութեան, տգեղութեան նկատմամբ, որոնց կեդրոնը կը թուէր իր աչքին իր տունը, իր ընտանիքը, իր ունեցած դիրքն ու ապրած միջավայրը: Ալ այնուհետեւ չարունակուեցաւ իր կեանքը անուղղ միօրինակութեամբ մը առանց հաճոյքի, առանց յուսոյ, առանց սիփհանաց մինչեւ այն օրը, ուր բարեբաստիկ դիպուած մը կղզի բերեր էր ղինքը, և աւելի երջանիկ դեպք մը առիթ եղեր էր Դեղամօֆընտեաց հետ յարաբերութեան մտնելու.

Կրակարանին մէջ բոցերը մարեր էին, և գլուխը յոդներ էր մտիկներուն վրայ ծռելով: Ոտք ելաւ յանկարծ այդ տխուր յիշատակները թօթափել ուզելով, և եկաւ պատշգամին առջեւ պատուհան մը բացաւ:

Ձիշդ այն տեղը նստած էր ամիս մը առաջ, երբ առաջին անգամ Տիգրան իր որսի ընկերներուն հետ իրենց տանը առջեւէն անցնելով ուշադրութեամբ դիտեր էր ղինքը, և ալ այնուհետեւ ամեն անգամ հոնկէ անցնելուն՝ չէր մոռնար նայուածքը դարձնելու դէպի իղէթ բայրի տէշկին պատուհանը, որուն մանեակէ վարագոյրներուն ետին ապահով էր թէ պիտի տեսնէր Լուսիկի սեւ գանգուրներով պսակուած կլորիկ, սիրուն դէմքը: Դեռ այն առտուն իսկ ուշի ուշով նայեր էր իրեն, անշուշտ առանց ղինքը ճանչնալու, ըստ որում երեկոյին երբ պանդոկին մէջ ներկայացուցեր էին ղինքը անոր, հաճոյական զարմանաց չարժում մ'ունեցեր էր:

Գառնիկի թեւը բուժելէն ի վեր Խըբէճէին աղջիկը կը սեսակցէր Օր. Գեղամօֆի և անոր վարժուհւոյն հետ: Մանուկ աղա այնքան խօսեր էր անոնց իր սոսոճիկան աղջկանը վրայ, որ հետաքրքիր եղեր էին զայն ճանչնալու, և Լուսիկի հայրը երկար ատեն աղաչել տալու չէր սպասեր իր աղջիկը օր մը հետը պանդոկ բերելու:

Գիւղի մէջ մտերմութիւնները չուտ կը հաստատուին: Բարեսիրտ աղջիկները՝ որ ժամանակ ունեցած էին բաւական Մանուկ աղայի սկզբունքները ու գաղափարները ճանչնալու, Հոմի նախկին աշակերտուհւոյն բոլոր տացած կրթութեան տարբերութիւնը նշմարելով՝ դուշակեր էին անոր ինչ տեսակ կեանքի դատապարտուած ըլլալը, և կարեկցութեան համակրութեամբը կապուելով այդ դժբաղդ աղուոր աղջկան հետ, անկեղծօրէն փափաք յայտներ էին որ ատեպ դայ ղիրենք տեսնելու:

Այդ յաճախ կրկնուած մտերմական այցելութեանց մէջ կրցած էր նշմարել Լուսիկ թէ Գեղամօֆ միշտ բացակայ կը գտնուէր իր նշանածէն քովէն, թէ Սօֆիի եղբայրը բարեկամութենէ աւելի եռանդուն փութկոտութիւն մ'ունէր անոր նկատմամբ, և դիտելով ու վերլուծելով ու լրտեսելով վերջապէս գտած էր գաղտնիքին թելը: Հիմակ հաստատապէս դիտեր թէ Բուբուլ և Գառնիկ երդում ըրած էին ղիրար յաւէտ սիրելու, գիտէր նաեւ թէ Տիգրան արհամարհանք ունէր իր նշանածին նկատմամբ և համակրանք իրեն համար, և ատոնք բաւական էին իրեն:

Այսն մարդու կենացը մէջ լուսապայծառ օր մը կայ, մէկ օր մը միայն, բայց այնքան չքնաղ, այնքան գուարթ որ վշտաց երկարատեւ տանջանքը կը հակակշռէ: Կեանքի այդ երջանիկ օրն էր Լուսիկին:

Պատուհանէն դուրս նայեցաւ. երկինքը աստղեր կային, և օդին մէջ

բուրուաձեր։ Լուսինն իր լրման մէջ դեռ նոր կը բարձրանար հորիզոնին ծայրէն հրդեհի մը պէս կարմիր ու լայնածաւալ։ Լուսիկ անոր նայեցաւ. այն պահուն դիշերուան արեւուն այդ չքեղ ու հիասքանչ երեւոյթը բաբի գուշակութիւն մը թուեցաւ իրեն։

—Իմ ամուսինս պիտի ըլլայ Տիգրան, դոչեց։

Կը մնչէ՞ք Թափաոյան Հբեայեն այն սարսափելի տեսարանը, ուր Ռօսէն ւոլէսլէն բռնուած՝ անկողնոյն մէջ տուայտած առեն՝ իմանալով իր բոլոր մեքենայութեանց ի դերեւ ելնելը, յանկարծ դուրս կը ցատկէ անկողնէն, և ձայնը բռնուած ըլլալուն չկարենալով խօսիլ, դրիչը կառնէ և մահասարսուռ մատներովը կը գրէ նոյն պահուն դիմուն մէջ կազմակերպած ծրագիրը, հաստատապես միտքը դնելով սպաննել և ապրիլ։

Ձիշդ կեանքի և մահու վրայ իշխող այն ահռելի կերպով հզօր նայուածքն ունէին այդ սիրուն պզտիկ աղջկան աչքերը, երբ կըսէր լուսնին սկաւառակին նայելով չեշտակի.

—Իմ ամուսինս պիտի ըլլայ Տիգրան։

ԻԴ.

Դեռ հազիւ ժամը տասներկուք կը հնչէր և ամէն կողմ կատարեալապէս մութցած էր արդէն, նոյեմբերի ցուրտ ու մառախլապատ օդով մը, որ բոլոր մթնոլորտին վրայ ծանրանալով՝ կարծես երկինքը չէնքերուն տանեաց վրայ կիջեցներ, և երկիր օրէ ի վեր շարունակ տեղացող անձրեւէն տղմային խաւեր կազմուած էին փողոցին մէջ, անցորդներուն ու կառաց երթեւեկութենէն հետզհետէ խորունկնալով ու տարածուելով մինչեւ մայթերուն, դրանց սեամերուն ու տանց պատերուն վրայ։

Փողոցին մէջ տիրող այս ցուրտին, մութին տրտմութեան հակառակ՝ դուարթ չարժում մը և չեմ ցոլմունքները կը խաղային Բնթայի Մեծ փողոցին մէջ չքեղ ապարանի մը խոշոր պատուհաններուն ապակիներուն վրայ, որոց կէսէն աւելի վերցուած սոա կոխին չերտոյրներուն տակէն կը նշմարուէր ծառայներու արագ ու աշխոյժ երթեւեկութիւնը՝ ծաղիկներ, չահեր ու անօթներ կրելով։

Գեղամօֆի ձմեռնային ապարանն էր այս, ուր մեծ ընթրիքի մը պատրաստութիւն կար այն դիշեր ի պատիւ Աբգար Գեղամօֆ զօրապետին, որ շաբաթէ մը ի վեր եկած էր Ս. Բեթերսպուրկէն իր եղբօրորդւոյն Բուբուլի հետ ամուսնութեան ներկայ դամուելու և անոնց կնքահայր ըլլալու։

Գեղամօֆ ընտանեաց դիւղէն կընելէն ամիս մը ետքը առանց կանխաւ իմաց տալու՝ օր մը յանկարծ եկեր էր զօրապետը իր եղբօրը տուած խոստումը կատարելու, և երկու եղբայր որոշեր էին մէկերնին այդ ընթրիքին առթիւ ծանուցանել հրաւիրելոց Տիգրանայ ժօտալուտ հարսնիքը։ Բայց երկուքն ալ զատ մէկը չէր գիտեր տանը մէջ այս որոշումը, ոչ իսկ Տիգրան, որ չատ հոգ չէր տաներ այս տեսակ ձեւակերպութեանց, և ոչ իսկ երկու աղջիկները, որոնք սակայն մեծ անձկութեան մէջ էին զօրապետին հասնելէն ի վեր։

Ան պահուն իսկ երբ այդ արտաքոյ կարգի պատրաստութիւնք տեղի կունենային ապարանին մէջ, Բուբուլ իր սենեակը քաշուած՝ արդուկը կը թափէր խորհելով այն տանջանքները զոր պիտի կրեր դարձեալ այն դիշեր, բազմաթիւ կոչնականներու ներկայութեանը իր անունը Տիգրանին հետ արտասանուիլը լսելով, և իրենց ուղղուելիք ծաղրելի բարեմաղթութեանց ու չնորհաւորութեանց ակամայ ունկնդրելով, որք նախատինքէ մը աւելի ծանր ու դառն էին իրեն համար։

—Հո՞ս ես, Բուբուլ, ըսաւ Սօֆի, այտառանի մը ձեռքը սենեակէն ներս մտնելով, ի՞նչ կընես մութ տեղը,—և նշմարելով որ թաչկինակը աչքերուն կը տանէր,—ա՛հ, կուլաս, դոչեց տնոր մտերնալով, բայց ի՞նչ կայ, նոր բա՞ն մը ունիս։ Եթէ Տիգրանին ընթրիքին պատրաստութեանց նկատմամբ ըրած հեգնութիւններէն վտանգեր ես, կարծեմ աւելորդ բան է, սիրելիս։ Դեռ չը վարժուեցա՞ր անոր խօսքերուն, ասկէ զատ ի՞նչ փոյթդ, ուղածը թո՛ղ ըսէ։ Բայց մի՛ լար, տե՛ս աչքերդ ի՞նչ եղեր են։ Ժամը ճիշդ տասներկուքն է, ժամէ մը հրաւիրեալները կսկսին գալ, և իր Բուբուլիկ, քիչ մը աչքերդ լուա՛, և երեսին կանչեմ որ պատրաստուինք։

—Ա՛խ, չէ՛, թո՛ղ, քիչ մը հանգիստ նստիմ, չատ յոգնած եմ, պատասխանեց Բուբուլ և դլուխը թիկնաթոռին յենարանին վրայ գնելով՝ թաչկինակը ձեռքէն ձգեց ու սկսաւ ոսկեթել մատերէն տրձակ մատանիները նուրբ մատներուն վրայ փաթթել, այդ չարժման հետ կաթծես ինքն ալ ներքնապէս մելամաղձոտ երազի մը մէջ օրօրուելով։

—Ա՛խ, Սօֆի, յարեց յանկարծ դլուխը վերցնելով, վիշտը չափազանց տկարացուց զիս, ամեն բանէ խակին յոգնութիւն կզդամ, նոյն իսկ մտածումէ մը։

—Եւ ի՞նչ է հիմակ զքեղ յոգնեցնող մտածումը, հարցուց Սօֆի քովը նստելով։

—Կը մտածեմ թէ չատ գէշ ըրինք մինչեւ հիմա մեր դպրոնիքը զօրապետին պահելով. Թերեւս այս ընթրիքը տեղի չէր ունենար, կամ գոնէ ես անոր ներկայ գտնուելու հարկէն ազատ կըլլայի։ Չես դիտեր

թէ ի՛նչ անտանելի բան է լինդի համար երբեւ Տիգրանայ նշանածը ներկայանալ ամենուն առջեւ, մինչ հոգիս ուրիշին նուիրած եմ։

—Աչխարհքիս ամենէն անտանելի բանը զդայուն սիրտ մ՚ունենալն է, Բուբուլ, և քու բոլոր տառապանքներդ սրտիդ կուգան։ Երէկ երբ զօրապետին հետ առանձին մնացինք, և առաջարկեցի քեզի որ խօսքը բանանք, յուզուեցար, լացիր, աղաչեցիր, որ չհետաձգենք տակաւին, և հիմակ կը զղջաս։

—Ի՞նչ ընեմ, երէկ կամչայի խոստովանելու թէ իր եղբօրդին չէի սիրեր, հիմակ ալ կամչամ յանցանք մը խոստովանելու քաջութիւնը չունենալուս։ Գաղտնիքս քանի սրտիս մէջ կը մնայ, խղճի խայթ մը, ոճիր մը կը դառնայ և որդի պէս կուտէ, կը հատցնէ զիս։ Իրենց ամուսնոյն անհատատարիմ եղող կանայք ի՞նչպէս կրնան ապրիլ, ի՞նչպէս կրնան տանիլ կեդծելու տանջանքը։

Իրօք զդալի կերպով փոխուած էր Բուբուլ, այլ այն զուարթ աղջիկը չէր, զոր տեսեր էինք ի Պէօյիւք-Ծերէ պարտիզին ջերմոցին մէջ երգելով ու նուագելով, և ի Բրիւքլիւօ ձագօմայի ծովահայեաց պատշգամին վրայ խօսելով ու ծիծաղելով։ Երկու ամիս բաւական եղեր էին իր աչքերուն մէջ փոխանցելու այն սրտառուչ տրտմութիւնը, որ գլխաւոր հրապոյրն էր Գառնիկին, և անցնելու մօտ վաթդի մը փոխակերպելու անոր այտերուն վառվռուն ու թարմ երանգները առանց սակայն գեղեցկութեանը ջնասելու։

Սօֆի՝ որ անոր կը նայէր, այն վայրկենին աւելի զդալի հիւծում մը նշմարեց նորատի աղջկանը դէմքին վրայ, և յուզուած ձայնով մը ըսաւ։

—Ինքդինքդ ժողուէ, Բուբուլ, այս գիշերն ալ անցուննք, վաղը կամ միւս օր ամեն բան կը խօսինք և բոլոր մտատանջութիւններդ կաղատես։ Պիտի տեսնես թէ զօրապետը որքան բնական պիտի դտնէ քեզի ոճիր մը երեւցած գաղտնիքդ, և ինչպէս պիտի ստանձնէ իր եղբօրը քով զքեզ արդարացնելու հոգը։ Արդէն մէկ քանի անգամ հանդիպեցաւ Տիգրանին կոչտ վարմանցը, և գիտեցի թէ ի՛նչ յանդիմանական ձեւով երեսը կը նայէր ամեն անգամ որ զքեզ վշտացնող խօսք մը կընէր ան։ Դուն գիտես թէ Ռուսահայերը մեզմէ աւելի ազատամիտ են այս տեսակ խընդիրներու մէջ, և չեն գատապարտեր մանուկ հասակին մէջ նշանուած աղջիկ մը՝ որ իր խօսնայրը լաւ մը ճանչնալէ ետքը չուզեր ամուսնանալ անոր հետ։

—Նշանածիս հետ ամուսնանալ չուզելս կամ եղբօրդ համար ունեցած սէրս չէ որ կը տանջէ զիս այնքան, որքան այդ զգացումս երկար տեւեն գաղտնի պահելով՝ տանը մէջ հարսնցուաի դերը խաղալը, որ վատութիւն մը կերեւայ ինծի։

—Է՛հ, ատոր պատճառը փնտռենք։ Ի՞նչ է, քու անձնական չա՞հդ թէ ծերունի հայրդ չը վրդովելու համար ունեցած հոգածութիւնդ։

—Եթէ հայրս վշտացնելէ չը վախնայի, առաջին օրէն կրսեի Տիգրանին թէ զինքը չէի սիրեր բնաւ և ամեն զոհողութիւն յանձն կառնէի անկէ բաժնուելու համար, բայց հայրս, ա՛հ, անոր ցաւին կրնա՞մ դիմանալ։...

Արդարեւ քանի քանի անգամներ Տիգրանայ իրեն նկատմամբ ունեցած անտարբերութիւնն ակնհարեւ տեսնելով՝ վորձուեր էր Բուբուլ ամեն բան յայտնելով կոչնչ ընել անոր վհատութեանը, և խնդրել որ միանայ իրեն հետ համոզելու իրենց հայրը թէ այդ միութիւնը դժբաղդ պիտի ընէր երկուքնին ալ։ Բայց իր նշանածին անզգայ նայուածքը լեզուն կը կապէր, և դիչերը ցերեկ ծերունւոյն համար ունեցած երախտագիտութիւնն ու գործովը կը մրցէին սրտին մէջ Գառնիկի համար ունեցած բուռն սիրոյն հետ, և եթէ չէին կրնար յաղթել անոր, անկէ ալ չէին յաղթուեր։ Եթէ կարելի ըլլար ինքզինքը զոհելով երկուքն ալ գոհ ընել, պատրաստ էր։ բայց միոյն երջանկութիւնը՝ միւսին վիշտը պիտի ըլլար անշուշտ։

Ալ բնաւ հոգ չէր տաներ Գառնիկի համար ունեցած սէրն ու յարաբերութիւնները ծածկելու, փափաքելով որ ծերունին նշմարելով զայն՝ գթայ իրենց, կամ իր խօսնայրը տեսնելով բացատրութեան մը առնթտայ իրեն։ բայց ոչ մին և ոչ միւսը չէին կասկածեր բնաւ, այնքան կոյր վստահութիւն մ՚ունէին իր վրայ։ Եւ այդ վստահութիւնը խաբած ըլլալն էր իր ամենէն սոսկալի, ամենէն անհանդուրժելի չարչարանքը, խղճի խայթ մը՝ որ դժոխային ճիւաղներու անեծքին չափ ահռելի կերպով կը ծանրանար իր փափուկ հոգւոյն վրայ, առանց սակայն իր սիրոյն ջնասելու։

Եթէ անակնուելի դէպք մը, գթութիւնը, երախտագիտութիւնը, և հասակին անփորձութիւնը իր սիրոյն գաղտնիքը կորդած չըլլային իրմէ, յանձնառու պիտի ըլլար ցմահ տառապելու իր պարտուց համակերպելով։ Գառնիկի ցաւոց անկողնոյն մէջ խոստովաներ էր իր սէրը և գի՞տէք ինչ անդիմադրելի հրապոյր է ցաւը, անկէ դուրս՝ իր վհատանձն հոգին չպիտի հաւանէր նոր ուխտ մը հաստատել զինքը կապող յօդը խզելէ առաջ։

Հիմակ ալ երջանկութիւնն ու առաքինութիւնը խոյս կուտային իրմէ հաւասարապէս, և մէկ մխիթարութիւն մը կը մնար իրեն։ իր վրայ հրաւիրել ցաւը առանց ապերախտ և անհաւատարիմ ըլլալու, գտնել միջոց մը, որով կարելի ըլլար ազատել Տիգրանայ հետ ամուսնանալու հարկէն առանց իր հօրը քովէն բաժնուելու անոր ծերութեան յետին տա-

բներուն մէջ, և իրրեւ դուստր, իրրեւ քոյր, իրրեւ բարեկամ և հրեշտակ անձնուիրութեան ծառայել իր բարերարաց և սիրելւոյն Վիանդամայն։

Այդ միջոցը գտած էր յանձին Գեղամօֆ զօրապետին, որ ոչ իր եղբօր չափ տակաւ էր, ոչ ալ անոր օրդւոյն չափ անդրդայ, և որ պիտի կարենար անկողմնակալ ոգւով դատել և ամեն բան կարդի դնել։

Սակայն հոդ չէին լրանար Բուբուլի վիշտերը։ Եթէ յաղողէր իսկ առանց անհաճոյ դէպքի մը բաժնուիլ իր նշանածէն, ուրիշ ահագին դաւ մ՚ուներ, Գառնիկի կասկածները։ Երիտասարդ արուեստագէտը սիրոյ թերութիւն մը նշմարել կը կարծէր աղնուասիրտ աղջկան դէպ ի ւուն մեր բուն մէջ, և չկարենալով սքօղել իր կսկիծը անոր սրտին մէջ երբէք տարբեր աղբեցութիւն մը գտնելով, կսկիծը տրտմալիր նշանակութիւններ տալ անոր ամենէն անմեղ, ամենէն խոհուն վարմանցը։

Աղեխարշ նամակներ՝ որոց մէջ կը տիրէր սեւ թախծութիւն մը և ան զուսպ, անսահման, հիւծող ու մեռցնող կիրք մը, կուգային ամեն օր տուաւր թղթերով վեր ի վայր յուզել դժբաղդ աղջկան հոգին։

Թէ գինքը չէր սիրեր Բուբուլ, թէ իրեն նուիրուելու գաղափարը երբէք ունեցած չէր, թէ իր ներքին անկարողութեան պատճառաւ չէր սպեր ճակատագիրն իրեն յանձնել, թէ Գեղամօֆներու վառաւոր դիրքէն չլացած՝ չէր կրնար անոնցմէ բաժնուիլ, և այնուհետեւ կուզային տառապանքի նկարագրութիւններ սաստիկ, մելամաղձոտ, շատ անգամ ահռելի։ Ահա՛ իրեն տուած քանի մը օրուան երջանկութեան գինը։ Եւ կը թերէր զանոնք Բուբուլ չկրնալ, դառն, կրակէ արցունքներով, ջղային ցնցումներով, որոնք երբեմն մէկ երկու ձր անկողնին կը ձգէին գինքը։ Բայց սոնք չէին թերեւսներ իր սերը, վասն զի նոյն իսկ այդ հոգեսոյ կրկնուած սարսուռները, այդ նրբութիւններն էր որ կը սիրէր երիտասարդին վրայ, և անոնցմէ կրած տառապանքներուն միջոց բարձր հիացում մը կը խառնուէր, որ իրեն ուղղեալ նախատական տրտունջներուն իսկ ծայրայեղ զգախութեան մը գոյնը կուտար։

Այդ աղջկան հանճարոյն մեծ մասը սրտին մէջ էր։ Իր սիրոյ ամենէն բուռն, ամենէն յուզեալ վայրկեաններուն մէջ կը խորհէր ու կը դատէր միշտ։ Իր ըղձից սաստկութենէն առաջ՝ իր սիրեցեալոյ օգտին կուննկրնդրէր, և ամենուն համար տանջալից պարտք մը կը համարէր իրեն։ Այնքան անժուռնչ կը կրէր վշտաց բեռը, բոլոր ոյժն սպառելով բնաւ մեկուն ցաւ չը պատճառելու զերագոյն ճգանցը մէջ։

Կա՞ սակայն անդորրութիւն զգալուն սրտի մը համար, երբ յանցանք մը գործած բլլալու գիտակցութիւնն ունի, և ապերախտութեան և ուխտազանցութեան յանցանքն ունեցած էր Բուբուլ, ըսյս քսլ գիտէր։

Նոր դպրոցի վերաբերեալ վիպասան մը պիտի ծիծաղէր անշուշտ այդ տողերուն վրայ, և Բարիզուհի մը թերեւս «տխմար» անուանէր Բուբուլը իր խղճի խայթերուն համար։ Այլ լաւ դաստիարակուած Հայ աղջիկը, որուն մէկ տիպարը կրնայ համարուիլ Օր. Գեղամօֆ՝ մտային զարգացման ու աղատութեան ամենէն բարձրագոյն աստիճանին մէջ իսկ միշտ կուննդրէ խղճի օրէնքներուն, և երբ սխալ մը գործելու դժբաղդութիւնն ունեցած է իր անխորհուրդութեան պատճառաւ, զայն իր բոլոր կեանքովը պիտի քաւէ։

Այս տրտմալի նկարագրին մէջ թափառելով կրնար երկար ատեն իր աթոռին վրայ դամուած մնալ Բուբուլ այն դիւչը, եթէ իր վարժուհին չը բռնադատեր գինքը հագուելու։ Բայց այնքան մութ գոյն դգեստ չը ընտրեց և գլուխը յարդարելու ատեն այնքան անհամբերութիւն ցոյց տուաւ որ, սենեկապանուհին անդամ նշմարելով հարցուց։

—Օրիորդը անհանգստութիւն մը ունի այս դիւչը։

—Գլուխս կը ցաւի, Ելենի,—պատասխանեց, և առանց անդամ մը հայելւոյն մէջ ինքզինքը դիտելու՝ սրահը իջաւ։

Սակայն իր դուռնաթափ ատերուն այնչափ չը պիտի վայլէր այն պահուն դուռնագեղ արդուզարդ մը, որչափ մութ չագանակագոյն չրջազգեստը, որուն բլւզ թեւերուն մետաքսե ցոլքն ու կակուղ ատուերները՝ իր յօնքերուն ու արտեւանունները չագանակագոյն թաւշին հետ կը չեշտէին այդ փափուկ դիմաց ծփին սպիտակութիւնը։

Սրահին մէջ գտաւ Խերբիճէն իր աղջկանը հետ, որ Ակիւտաբի վերջին չոգենաւովը եկած բլլալով միւս հրաւիրեալներէն առաջ հասած էր հոն։

Լիւսի՝ որ նախանձոտ զարմանքով մը դրադած էր դիտելու ընդարձակ սրահին որմերն ու ձեղունը պարածածկող ոսկեթել, ծաղկենկար կերպասները, բիւրեղազարդ թանկագին լամպարները, սատափե, փղոսկրէ և տեսակ տեսակ փայտերէ քանդակեալ ու դրասանդեալ կախարարկներուն մէջ զետեղուած զանազան մանրազարդերը, հնութիւնները, բոյսերը, մեծահռչակ նկարիչներու հրաշակերտները, ճկնչէ դանազան պատկերներ ներկայացնող ծանրագին օթոցները, աթոռներու, թիկնաթոռներու, ոտնաթոռներու հազարումեկ ձեւակերպութիւնները, երկար, կլոր, ձուաձեւ, քառակուսի, միաթեւ, երեքուն, թաւալան, ծածկ, աստիճանաւոր նստարաններու և սեղաններու բոլոր քմահաճ նրբութիւնները, ոսկեզօծ եռոտանի ծաղկոցները, ասղենկար բարձերը, հովարգելները և դեռ շատ՝մը սիրուն, չքեղ, ակնախտի դիրերը, որոց ոչ ինչ բլլալը գիտեր և ոչ անունը լսեր էր երբէք, և հիացած չլացած ձեռքեր էր այդ հրաշալեաց վկայեղը խոստովանելով ինքն իրեն թէ իզզեթ զաչյի պէշկին ճոխութիւնները, որոց վրայ ամբողջ ամառ մը հպարտանալու

բաղդն ունեցեր էր, խեղճութիւններ էին այս գրեթէ իշխանական պալատին քով։

Բուբուլի ներս մտնելը տեսնելով՝ սթափեցաւ իր խորհրդածութիւններէն։ Կղզիէն իջնալնուն ի վեր տեսած չէին դիրար, և պահ մը մտերմաբար խօսակցեցան իրարու հետ։ Օր. Գեղամօֆ գերցած և աւելի գեղեցկացած կը գտնէր զայն, և անոր աչքէն չէր վրիպեր իր հակառակորդին գունատութիւնը, բայց բան մը չէր ըսեր, չարունակելով խաղաղ իր ճակատագրին համակերպող հնազանդ, զոհեալ աղջկան դերը, որ միակ պատճառ եղած էր Բուբուլի արգահատանքը շարժելու, և այդ բարձր ընկերութեան մէջ իրեն տեղ մը բանալու։

Հետզհետէ եկող հրաւիրեալներն ընդունելու համար նորատի տանտիրուհին ստիպուեցաւ հեռանալ Լիւսիէն, որ անոնց մէջ բնաւ ծանօթ մը չունենալուն՝ մեկուսի անկիւն մը քաշուած՝ սկսաւ անոնց զգեստները, ֆեւերը դիտել և խօսակցութիւններն մտիկ ընել։

Սրահին դրանը ճիշդ դիմացը դրուած ոսկեճամուկ փանջէի մը վրայ անհոգ կերպով փռուած էր Տիգրան յիսուն տարեկանի մօտ մարդու մը քով, որ զինուորական զգեստներ հագած էր, և զուարթ ու աչխոյժ կերպարանք մ՚ունէր։ Բուբուլին մտենալը տեսնալով ոտք ելաւ ան ու կովկասեան Հայոց լեզուաւը սկսաւ բացատրել թէ որքան գոհ էր երեկոյթին կարգադրութիւններէն, ու չատ մը չնորհակալութիւններ յայտնեց նորատի աղջկանը։

—Շատ բարեսիրտ էք, հօրեղբայր, ձեղի արժանի բան մը չեմ կրցած ընել, պատասխանեց Բուբուլ, և տեսնելով որ նոր հիւրեր կը մտնէին սրահէն ներս՝ անոնց առջեւը գնաց, իր սիրուն ժպիտովը, իր անկեղծ քաղաքավարութեամբը ընդունեց զանոնք և հետը առնելով Պ. Գեղամօֆի եղբօրը քով բերաւ։

—Կը ներկայացնեմ ձեղի, ըսաւ, Օր. Աստղեան՝ մեր սեռին ամենէն հռչակաւոր դրագիտուհին։

Չինուորական զգեստներով անձը՝ որուն Աբգար Գեղամօֆ զօրապետն ըլլալը հասկցուեցաւ արդէն, ոտք ելաւ վերստին, չնորհալի ձեւով մը բարեւեց ներկայացեալ օրիորդը, որն որ քանի մը քաղաքավարական խօսքեր փոխանակելէ ետքը հեռացաւ։

—Օ՛, դուք դրագիտուհիներ էլ ունեցել էք, ըսաւ զօրապետը Բուբուլին։

—Ի՛նչ ըսել է, պատասխանեց Տիգրան ծաղրածու կերպով մը, հիմակ Պօլսոյ բոլոր աղջիկները դրագէտ, երաժիշտ, նկարիչ դարձած են։ Վերջին մօտան է։ եթէ չէք հաւատար՝ Աբուեստասիրաց Ընկերութեան բոլոր անդամոց եղբայրներուն, հայրերուն և ամուսիններուն հարցուցէք,

որոնց տարին հարիւրական ոսկիի կըլլան ժողովին ներկայացուած ուսանաւորներն, եղանակներն ու պատկերները։

—Ի՞նչու այդչափ սուղ, հարցուց Բուբուլ պարզամտօրէն։

—Ինչու որ Արժաւեանը աժան չը ծախեր իր հեղինակութիւնները կանանց, ոչ ալ նկարիչներն ու երաժիշտները։

—Օրիորդ Գեղամօֆ չատագունեցաւ, բայց առանց անոր պատասխանելու զօրապետին դառնալով՝ ներկայացուց անոր Օր. Կիրակոսեանը, որ այն պահուն ներս մտեր էր։

—Ահա՛ Պօլսոյ ամենէն երջանիկ աղջիկը, յարեց Տիգրան, քսան հազար ոսկի ունի իր ազուոր աչքերէն զատ, և գլխուն մազերէն չատ ալ բախտաւոր, բայց մարդու չը հաւնիր, որովհետեւ ան ալ աւրիորներուն կարգէն է։ Գետե՞ս, հօրեղբայր, ինչ է Պօլսոյ մէջ ուսեալ աղջիկ ըլլալը. տունը ծնալու ապահովագրութիւն մը։

Բուբուլ մի առ մի բոլոր հիւրերը կը ներկայացնէր զօրապետին, և ամեն անգամ որ Աբուեստասիրաց Ընկերութեան անդամհիներէն մին կամ այլ գրագէտ մը, խմբագիր մը հանդիպէր, Տիգրան կը ծաղրէր զայն։ «—Մեր Մօղուտուհին, մեր Մատամ տը Սթալը, ան ալ վէլիէ որ Լիլն է, ահա՛ մեր ազգին Պլօպէռը—» ըսելով, իսկ երբ կառավարութեան պաշտօնեայ մը, բժիշկ մը, փոստաբան մ՚ըլլար, անոնց ալ անուններ կը դնէր, և չարաչար կը հեգնէր ամենքն ալ։ Բուբուլ կը վշտանար և կրնպաներ որ վերջը գայ, բայց տեսնելով որ հետզհետէ աւելի կծու գոյն մը կառնէր՝ ամենուն վարքն ու բարքը խծրծելով անխնայ։ —Հաղաչեմ, Տիգրան ըսաւ,— չնորհք ըրէք Լիւսիին քովը երթալու, խեղճ աղջիկը մարդ չը ճանչնալուն՝ առանձին ծեացեր է, գոնէ մէկ քանի անհանգ ներկայացուցէք ղինքը։

—Երթամ, բայց ո՞ւր է, չեմ տեսներ կոր ղինքը։

—Սա դիմացը, շէյնին ձախ կողմը, թիկնաթոռին վրայ։

Ան պահուն Գառնիկ սրահը մտաւ, իր սեւ աչքերուն մէջ ուղիղ, չնորհալի հասակովը, կամինադոյն փողպատին մէջէն աղնուատիպ ոտքուն դեմքովը այնքան հրապուրիչ էր որ, զօրապետը հարցուց։

—Ո՞վ է սա։

Օրիորդ Գեղամօֆ ներկայացուց գայն դողդոջուն ձայնով մը յայտնելով թէ Սօֆիի եղբայրն էր։ Զօրապետը շատ սիրալիր ընդունելութիւն մ՚ըրաւ անոր, և պահ մը երարու հետ խօսակցելէ յետոյ երիտասարդը հեռացաւ։

—Աւ ալ Միքել Անճէլօն է։ մեր սրահներուն ամենէն պէրճախօս, բայց այն պարմանաւ որ ֆռվլերին ու ձեռնոցներուն գինը քոյրը կը վճարէ, ըսաւ Տիգրան։

—Ինչպէս ձերինն ալ ձեր հայրը, աւելցուց Բուբուլ առաջին անգամն ըլլալով ինքզինքէն դուրս ելած և աչուընները արցունքով լեցուեցան։

—Իրաւ մոռցայ որ ասլիխաններուն դպչելու չի դար ձեր առջեւ, վասն զի դուք ալ անոնց դասէն էք։

—Օրիորդն ասում էր, որ երթաք մի տիկնոջ քով, —վրայ բերաւ զօրապետը, տեսնելով որ խօսակցութիւնը ծանր կերպարանք մը պիտի առնէր։

—Հա՛, երթամ,— ըսաւ ու դէպի Իբրահիմին աղջկանը քով ուղղեցաւ։

Քանի մը վա՛րկեան ետքը ընթրիքին պատրաստ ըլլալը կը ծանուցուէր, և Օր. Լիւսի իր Թեւը Տիգրանին տուած ճաշարան կը մտնէր բոլոր հրաւիրելոց հետ։

Ճաշարանը ընդարձակ սրահ մըն էր դրեթէ կլոր, որուն երկու ծայրը գտնուած ծաղկի թաղարներով լեցուն ապակեդէն փոքրիկ պատշգամները ձուաձեւ մը կը յօրինէին։ Սրահին մէջտեղը դրուած էր խաչաձեւ սեղանը իր կեդրոնն ունենալով խոշոր ծաղկաման մը ճիշդ այն եթերային կապոյտ գոյնովը, որ ամպերու նուրբ խաւի մը ետեւէն տեսնուած երկնից թոյրերը կը յիշեցնէ, ունենալով իր վրայ ոսկեզօծ Ա մը և Գ մը վայելչօրէն իրարու փաթթուած, և ծաղկամանին մէջ զետեղեալ գեղեցիկ փունջէ մի կախուած չիւղերուն ու թեւիկներուն մէջէն ոսկի աչտանակներ կերեւային կապուտակ ճրագներ կրելով։ Այս ծաղկանօթէն մէկ մէկ հատ ալ աւելի մանր դրուած էին խաչին մէն մի թեւին վրայ, և պնակներու շարքը, դինւոյ ու ջրի գաւաթները, սրուակները, զանազան սիրուն ձեւերով աղամանները, պատուանդանաւոր մոմակալները, աղանդերաց խեցեձեւ պնակները, անձեռոցներու կապերը, պատառաքաղներու յենարանները, յախճապակիէ, բիւրեղէ, պորփիւրէ չղարշի նման նուրբ անօթները բոլորն ալ այն աւերական կապոյտ գոյնն ունէին, որոց վրայ ոսկի նշանագրերը կը ճառագայթէին՝ ինչպէս համաստեղութիւնք երկնից մակերեւոյթին վրայ։

Սրահին որմերուն ծածկոյթները, պատուհաններուն, դռներուն վարագոյրները, աթոռները, ոտնաթոռակները, պ-ֆէին ծածկոցն ալ երկնագոյն ֆ-ընջէյ էին ոսկեթել ծաղիկներով, ոսկեթել ծոպերով, նոյնպէս դետինը ծածկող գորգն ալ կապոյտ էր ոսկեզօծ նկարներով։

Բուբուլի մէկ ֆ-ֆ-ին էր այս ճաշարանին կահաւորումը, որ առանց սովորութիւնն ու նորաձեւութիւնը նկատողութեան առնելու՝ բոլորովին նոր, անակնկալ տեսարան մը պատրաստեր էր կոչնականաց։

Քառաթեւ սեղանին վերինկողմը նստած էին երկու Գեղամօֆ եղբայրները և մի քանի կառավարութեան պաշտօնեայներ, մի քանի հիւպատոսներ իրենց տիկնանց հետ։ Ալ Թեւը կը գրաւէին բժիշկներ, փաստաբաններ, վաճառականներ, սեղանաւորներ և իրենց կիներըը կամ քոյրերը, ընդ որս և Մանուկ աղան։ Ձախ Թեւին վրայ գրագէտներ, խմբագիրներ, մի քանի արուեստագէտներ, ընկերութեան անդամուհիք, ընդ որս Բուբուլ, Օֆի և Գառնիկ, և վարի կողմը երիտասարդաց ու երիտասարդուհեաց խումբ մը ու անոնց հետ Տիգրան և Լուսիկ քովէ քով։

Իբրահիմին աղջիկը՝ որ ի Բրինքիբօ ժամանակ ունեցած էր երիտասարդ երկրաչափին ճաշակն ու բնաւորութիւնը ճանչնալու, աչերը խոնարհած՝ համեստօրէն կը նկարագրէր իր յօժարութիւնները բոլորովին համաձայն անոր բաղձանաց, մինչեւ իսկ կերակուրներու մասին յարմարելով անոր ախորժակին, մինչդեռ բոլորովին հակառակը կը մտածէր ինք։

Սեղանին վրայ խօսակցութիւնք՝ որ առաջ ցած ձայնով սկսած էին՝ հետզհետէ կը բարձրանային գինւոյն ազդեցութեամբ, և մերթ ընդ մերթ կընդհատէին բաժակի բարեմաղթութիւններով։ Ընթրիքը ամենայն զուարթութեամբ ու կանոնաւորութեամբ կը չարունակուէր ամենուն համար, բաց ի երկու դժբաղդ սրտերէ, որք Տիգրանայ ուղղեալ չերմ մաղթանքները լսելով կը տրոփէին, անսահմանելի եղերքարականութեամբ մը հաղորդակցելով իրարու հետ, քրքիչներու, նրբաձիտ կատակներու, հաճոյական մեծարանքներու հոսանքին մէջէն լուռ ու մունջ, զերբար դիտելով և զերբար ըմբռնելով։

Բանկարծ ընդհանուր լռութիւն մը տիրեց։ Հայր Գեղամօֆ ոտք ելեր էր, և իր դողդողացող, բեկեալ ձայնովը կը խօսէր, բայց այնքան ցած, որ ամենքը կը հարցնէին իրարու թէ ինչ կըսէր։ և վերջապէս մը սեղանին մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը կը կրկներ հետզհետէ բոլոր կոչնականներէն արձագանգուելով թէ հարսնիքը ամիսէ մը տեղի պիտի ունենար։

—Կեցցէ՛ Պ. Գեղամօֆ, կեցցեն նորատի խօսեցեալք,—գոչեցին մի քանի ձայներ, որք կրկնուեցան ամեն կողմանէ զուարթ աղաղակներով։

Տեսա՞ծ էք վերթորկեալ ծովը, որ հանդարտ էր պահ մ՚առաջ։ Ահարկու չառաչիւն մը կը հնչէ հեռուէն և կը մօտենայ տակաւ առ տակաւ, կը թափանցէ ալեաց ծոցը, և ահա՛ ծփանք կսկսին դողդղալ։ Ան յըստակ ու ժպտուն հայելւոյն տակէն հազարաւոր մռայլ գլուխներ երեւան կելնեն փրփրադէզ, կը գոռան կը կոծեն բռնաչունչ, մոլեգին, և ջուրն ու ամպերը, օդն ու այերը իրարու խառնուած՝ դժոխային պար մը կը կազմեն սեւ, մութ ու ողբակոծ։

Ճիշդ այսպէս եղաւ Գառնիկի հոգին ալ։ Վայրկեան մը մէջ անցաւ ցաւոց խորերէն սրտմտութեան անդունդը, և գահավիժեցաւ վրէժխնդրութեան կատարներէն յուսահատութեան վիհը։ Դալկացաւ, քստմնեցաւ և սեղանատունէն դուրս նետուելով՝ անհետացաւ գնաց։ բայց ոչ ոք ուշադրութիւն ըրաւ անոր։

Չէ՛ք Բուբուլ, տարաբաղդ անբիծ աղջիկ, իր բուն տառապանքէն ա-ւելի անոր տրամութենէն վախցաւ, անոր յուսահատութենէն սկսաւ դողալ, և ինքզինքը կորսնցուցած՝ ձնաց իր աթոռին վրայ գամուած։ Հա-կառակ սրտին անհամբերութեան՝ հարկ եղաւ երկար ատեն սպասել հրբաւիրեալներուն սեղանէն ելնելուն, ուրկէ ետքը ինքն ալ դուրս վազեց, և ըստ դիպաց սկսաւ քալել ապարանին մէջ առանց ինչ ընելիքը գիտնալու։

Ամեն մարդ սրահը անցած էր արդէն, և սուրճ կը խմէին։ Առանց մէկուն հանդիպելու՝ իրենց յարկը տանող սանդուխէն ելաւ ու մտաննաղաարանէն անցնելով՝ զարդասենեակը մտաւ։ Հոն աթոռի մը վրայ ինկած կարտասուէր Գառնիկ, և Սօֆի անոր գովը ծունգի վրայ եկած զսպմիխիթարել կը չանար։

—Ա՛հ, չէ, ալ ամեն յոյս կորսուած է ինծի համար, կըսէր երիտասարդը հեծկլտանօք։

—Բան մը կորսուած չէ, դոչէց Բուբուլ, ինչ որ կը սիրեմ զքեզ և չը պիտի ամուսնանամ Տիգրանին հետ։

—Եւ ես առանց խղճի խայթի պիտի կարենա՞մ ընդունիլ այդ զոհողութիւնդ, պատասխանեց երիտասարդը այդ անոյշ ձայնէն սթափելով։

—Զոհողութիւն մը չէ ամենեւին, Գառնիկ, այլ նոյն իսկ հոգւոյս ամենէն սաստիկ ըղձանքը, յարեց նորատի աղջիկը անպիսի յուզեալ ձայնով մը, որուն անկեղծութեանը վրայ անհնար էր տարակուսիլ։

Ան ատեն երիտասարդը ինքզինքը ժողվեց, արցունքը սրբեց, և ըսկսաւ բացատրել թէ ինքը հարստութիւն չունենալուն՝ չպիտի կարենար արժանավայել դիրք մը ընծայել իրեն, և դժբաղդ պիտի ընէր զինքը զրկելով այն սովորութիւններէն, որոց կապուած էր իր մանկութենէն ի վեր։

—Գառնի՛կ, գոչեց Բուբուլ աչերը արցունքով լեցուած, չկայ կենաց մէջ պայման մը, զոր յանձն չառնեմ քեզի հետ ապրելու համար։ Նիւթական կեանքի հրապոյրը աղդեցութիւն չունի իմ սրտիս վրայ։ Եթէ դեղեցկին համար ունեցած ճաշակս այդքան անափառ ցուցուցած է զիս քեզի, կատեմ այս ամեն պերճութիւնները, և կը փափաքիմ միայն այն կեանքին, զոր դուն կրնաս նուիրել ինծի։

—Իրօք այդչափ կը սիրե՞ս զիս։

—Ա՛հ, եթէ դիտնայիր...։

—Կեցէ՛ք, ոտքի ձայն մը կայ, դոչեց Սօֆի դէպի դուռը երթալով, բայց ոչ ոք կար, և ետ դառնալով յարեց, երեքնիս միատեղ աներեւոյթ ըլլալնիս կրնայ նշմարուիլ սրահին մէջ, շատ անխոհեմութիւն է ըրածնիս, դոնէ ես վար իջնամ, Բուբուլ, դուք ալ մի՛ ուշանաք, և փու-

թով սրահը մտաւ, առանց տեսնելու որ իրմէ առաջ մէկը իջեր էր սանդուխէն, և զինքը նշմարելով դրան վարագոյրներէն մէկուն ետեւը պահուըտեր էր։ Անոր հեռանալը տեսնելով, դուրս ելաւ, և ան ատեն սրբահին լամպարներուն լուսովը Էբենէին աղջիկը ըլլալը ճանչցուեցաւ։

Սեղանին վրայ դիտեր էր ան Գառնիկի այլայլած մեկնիլը, և Բուբուլի բոլոր շարժուձեները քննելով՝ ետեւէն գացեր էր մինչեւ զարդասենեակին դրան առջեւ, հոն կեցեր՝ մտիկ ըրեր էր անոնց խօսակցութիւնը, և վայրկենի մը մէջ իր ծրագիրը չհնարելով մտքին մէջ, եկեր էր Տիգրանը գտնելու։

Բուբուլի նշանածը մի քանի ծանօթներու հետ նստած կը ծխէր սրահին մէկ անկիւնը, Մանուկ աղային աղջկանը մտնելը տեսնելով՝ ոտք ելաւ և թիկնաթոռ մը ներկայացուց անոր որ նստի, մինչդեռ ան բան մը վնտռելու ձեւերով աջին անդին կը նայէր։

—Բա՞ն մը կորսնցուցած էք, հարցուց։

—Ա՛յո՛, թաշկինակս։

—Կընդունի՞ք եթէ իմինս տամ։

—Շնորհակալ եմ, պէտք չունիմ, պատասխանեց համեստօրէն աչերը խոնարհեցնելով, միայն թէ անունս վրան բանուած ըլլալուն՝ չէի ուզեր որ անծանօթի մը ձեռքը անցնի։

—Շատ իրաւունք ունիք· բայց գոնէ կը յիշէ՞ք թէ ուր թողուցիք։

Լուսիկ իր կարճատեսի աչերը աւելի փակեց արտեւանանց կրկնակ շարքն իրարու մօտեցնելով, և վայրկեան մը այսպէս մտածելէ ետքը —կարծեմ օրիորդին զարդասենեակը ձգեցի,— ըսաւ յուսալով որ Տիգրան զան բերելու համար վեր ելնելով՝ հոն մինակ պիտի գտնէր Բուբուլը Գառնիկին հետ իր սիրոյ եղերերգութիւնը բացագանչելով, բայց անհոգ երիտասարդը ցրտութեամբ մը ըսաւ։

—Նստեցէ՛ք, հանդիստ ըրէ՛ք դուք, ծառայ մը զրկեմ վնտռել տալու համար։

—Չէ՛, ես կերթամ, յարեց Լուսիկ և առաջ նետուեցաւ, միշտ կարծելով թէ Տիգրան ետեւէն պիտի գար զինքն այդ յոգնութենէն ազատելու համար· բայց ան իր տեղը ծնաց։

Ան ատեն վաղահաս դաւադրուհին իր ծրագիրը փոխեց, և քիչ մը ետքը, վերստին Տիգրանին քով դարձաւ անտարբեր կերպարանք մը առած։

—Կորսուտնիդ գտա՞ք, օրիորդ, հարցուց երիտասարդը։

—Չկրցայ վնտռել։

—Ինչո՞ւ համար։

—Վասն զի զարդասենեակին մէջ Օր. Բուբուլ Մօսիէօ Գումարեանին

հետ պատանձին նստած ցած ձայնով կը խօսակցէին, մտածելի որ ներս մնալս անպղծուհիւն մը պիտի ըլլար և ետ դարձայ։

—Ուրիշ գործուհիւն մը ըրեր էք, պատասխանեց Գեղամօֆ անտարբերութեամբ, և առանց իր դէմքին վրայ կասկած մը կամ անձկութիւն մը արտայայտելու՝ յարեց։

—Ես երթամ վճռաբեմ,— ու հանդարտ քայլերով սրահէն դուրս ելաւ։

ԽԹ.

Գեղամօֆի ապարանին հիւրերը կէս գիշերէն ետքը ցրուեր էին, և ամեն մարդ գացեր էր ննջելու։ Բուբուլ ալ անկողին մտեր էր, սակայն իր սրտին սաստիկ տագնապներէն չարչարուելով մինչեւ լոյս չէր կրցեր աչքը փակել։

Երբ անձկութիւնք և մոտաւանջութիւնք կը վանեն քունը խոնջ աչերէ, անկողինը տանջարան մը կը դառնայ կաչկանդելով մարմինը, որ հոգւոյն խորին յուզմանց հետ պէտք ունի երթեւեկելու գոգցես խոյս տալ կարծելով այն տրտմալի խոհերէն, որք կը ճնշեն զինքը դաժան ուրուականներու նման իր վրայ բեռցնելով կեանքի բոլոր հոգն ու թախծութիւնները։ Եւ խեղճ աղջկան խոհերը սովորական տեսակէ չէին։ Առջի իրիկունը, իր զարդարանին մէջ Գառնիկի հետ առանձին տեսակցած ատեն հասատատապէս խոստացեր էր անոր հետեւեալ օրն իսկ բացէ ի բաց յայտնել ըզրաւչեան թէ չէր ուզեր ամուսնանալ Տիգրանայ հետ։ Բայց ի՞նչպէս պիտի համարձակէր այդ յայտնութիւնն ընել, և երթէ համարձակէր իսկ, ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենար։ Որքա՜ն դիւրին է խոստանալ ամենէն անհնար բաներն իսկ սիրելի անձ մը մխիթարելու համար, բայց զանոնք գործադրելո՜ւ....

Իրաւ բոլորովին ափսոսալու և յուսալից բաժնուեր էր իրմէ Գառնիկ առջի գիշերը։ Անոր բոլոր ցաւերն ու մոտաւանջութիւնը յայտները էր փարատել Օր. Գեղամօֆի զանոնք իր վրայ առնելով, և գոհ էր այդ մասին։ Բուբուլ չափ խելացի աղջիկ մը երթէ քիչ մը պակաս զգայնութիւն ունենար, այդպէս չը պիտի վարուէր անշուշտ, և լոկ բառով մը, սոսկ խոստումով մը չը պիտի քանդէր իր ապագային չէնքն այնքան հաստատուն, այնքան փողփողուն։ Ոչ մարքի անձկութիւն ունէր ան այս ծանրակշիռ պարագան չը խորհելու համար, և ոչ ալ սրտի տկարութիւն՝ հակառակ իր զգացմանն ոտշուժ մը տալու համար։ Ուստի գոհացած չէր իր

խոստման նկատմամբ, այլ զարմացած։ Այնքան յանդգնութիւն, այնքան ոյժ ո՞ւր գտեր էր։

Խորասուզուած ծնաց երկար ատեն այս տագնապալոյզ խորհրդոց մէջ, և քանի իր սրտին ու մտքին խորն իջաւ, այնքան աւելի սէր գտաւ հոն Գառնիկի համար, և համոզուեցաւ որ ամեն բանի կրնար դիմանալ զայն կորուսանելու գաղափարէն զատ։ Ժամանակն եկած հասած էր մեծ քայլ մը առնելու։ բայց ի՞նչպէս...։ Չէր աղջիկը ոյժ ուներ իրեն ապահից այս փշալից ուղւոյն մէջ։ Բան մը չէր կրնար յուսալ Օֆիէն այս պարագային մէջ, քանի որ Գառնիկի քոյրն էր ան։ Մայր մը միայն կրնար ազատել զինքը այս դժուարին կացութենէն, և աւա՜ղ, ճանչցած չէր բնաւ մայրական գորովը անոյշառ։

Այս յիշատակն աւելի խռովեց զինքը ցնցելով իր հոգւոյն թելերը, և վշտագին կը հարցնէր, ինքնին թէ երբէ՞ հազար անգամ երջանիկ չէ՞ ին արդեօք այն դեռատի աղջիկները, որոնք իրենց մօրը գիրկը մեծցած էին խրճիթի մը մէջ, զուրկ իր դրլից, ճոխութեան և դաստիարակութեան առաւելութիւններէն։ Այս առաջին անգամն էր որ Բուբուլ երեսփո՛ կիւաստատիրէր իր կացութիւնը, և ճշդիւ կը չափէր այն գատարկն ահագին, որ կը թողու մօր մը մահը հէք որբին։ Մինչեւ այն ատեն իր շուրջը գտնուող բարեսէր էակք սէրը տեղի թողած չէր բնաւ տարբեր զոհով մը տեղեչալու, վասն զի անսահման կերպով սիրուած, յարգուած ու պաշտուած էր ամեն դուրգուրանօք, ամեն ինամքութեամբ ամեն խնամքով։ այլ ժամանակն եկած էր ապացուցանելու թէ օրը մը միշտ օրը է։ Կարծես իր մօրը հոգին էր որ կուգար կշտամբել զինքը մինչեւ այն ատեն զինքը փնտռած չըլլալուն, և հոգեծուխ և հեղձամղձուկ կը գոչէր սրտաբեկ։ «մայր իմ, մայր իմ, պաշտպանէ զիս։

Բա՜րեւ, շատ ուշ էր սակայն։

Եթէ կենդանի ըլլար իր մայրը, անոր փորձառութիւնը պիտի կազմէր նորաթիթեղ աղջկան դաստիարակութեան հիմը։ անոր նախազգուշ սիրտը չը պիտի հանդուրժէր իր աղջկան ճակատագիրը այնքան կանուխ կաշկանդելու ամբակուռ չղթաներով, և հակելով անոր մէն մի քայլին, մէն մի շարժման, մէն մի զգացման վրայ, չը պիտի յանձնէր Գառնիկի քմահաճոյքներուն անոր հաւատարիմ ու բոլորանուէր հոգին, առաջին վայրկենէն խեղդելով հոն այդ ահաւոր սիրոյն նորածիլ ընձիւղը, որ անոր կենաց բոլոր ազէտքը պիտի կազմէր։

Տխուր մտածումներու այս խառնաշփոթի յորդութեան մէջ մինչեւ լոյս տառապելէ ետքը յոգնած ու յաղթահարուած աչուըները գոցեց, և քանիք դժբաղդ մարդկութեան այդ միակ բարեգութ մխիթարիչը եկաւ իր դրկացը մէջ առաւ տարաբաղդեան ետ ի լուսապայծառ, գուարթ

աչխարհ մը, երազոց աչխարհը։

Հոն էր մայրը տեսաւ Բուբուլ դեղաղուարճ պարտիզի մը մէջ նստած որ զուարթ ու խաղաղ դէմքով մը կը ժպտէր իրեն, երկու քովը ճերմակ աղաւնիներ կը թռչտէին, և թռչուններուս ձայն մը կը լսուէր հեռուէն էր սիրած երգերէն մին գեղգեղելով։ Բուբուլ ծունգի վրայ գալով՝ մօրը ոտքերուն փարեցաւ, և ան թեւերուն մէջ առաւ զինքը ու համբոյր մը դրոշմեց իր ճակտին վրայ, համբոյր մը այնքան ջերմ, այնքան քաղցը, այնքան հեշտալից, որուն նմանը երբէք ստացած չէր տակաւին, և զոր յիշեց յետոյ միշտ իր կենացը մէջ։ Երբ գլուխը վեր առաւ, մայրը միշտ ժպտելով դիմացի լեռը ցոյց տուաւ մատովը, և այն ատեն տեսաւ նորատի աղջիկը ամպերուն մէջ կայնած Գառնիկը արեւուն շողերովը ողողուած միշտ չքնաղ, միշտ չնորհալի։ Անհուն, անմահ հեշտութիւն մը ծաւալեցաւ իր բոլոր անձին վրայ, և դողդողալով հարցուց մօրը թէ կը ճանչնա՞ր զայն, «նչանածդ է, ըսաւ, քովը գնա՛, աղջիկս, հոն այդ բարձրը լերան վրայ տեղի պիտի ունենայ ձեր ամուսնութիւնը։ բայց մի՛ ըսպասցներ դինքը, խեղճը չատ տառապեցաւ առանց քեզի։» Երբ դարձաւ Բուբուլ իր մայրը ողջագուրելու, արդէն աներեւոյթ եղած էր, և պարտէզը մութցած, թռչուննները լռած էին, լինքը մինակ մնացեր էր խաւարին մէջ։ Սակայն հեռուն միշտ կերեւար ամպերուն ու արեւուն նչոյլներուն մէջէն Գառնիկի պաշտելի դէմքը, սիրավառ ժպիտով մը իրեն նայելով անդադար։ Ուստի ճամբայ ելաւ նորատի աղջիկը մագլցելով ժայռերուն վրայէն, որոնց փուչերը կը խայթէին ու կարիւնէին ձեռքերն ու ոտքերը, բայց կը քալէր ան հետզհետէ աւելի համակուելով այն անդիմադրելի անոյշ ազդեցութեամբը, զոր ունէր միշտ երիտասարդին տեսքը իր վրայ։ Ջուրերէ, ճահիճներէ ալ անցաւ մինչեւ կէս մէջքը թրջուելով զինքը հրապուրող պատկերին նայելով անդուլ։ Քանի կը յառաջանար, այնքան կը դժուարանար ճամբան, օձերը, կարիճները, գազանները վրան կը լեցուէին ամեն կողմանէ, բայց զարմանալի հրաշքով մը, որ երազի մէջ միայն կը պատահի, չէին կրնար ձեասելիրեն, սա դարձեալ կը քալէր միշտ աւելի լեցուած սիրոյ արբեցութեամբ, կը քալէր անդունդներէ ցատկելով, ծովերու մէջէն լողալով, և երբ մօտեցած կը կարծէր դիւթիչ պատկերին, կը տեսնէր որ դեռ դարեւանդ մը կար մագլցելու կամ վիհ մը դահավիժելու, հասաւ վերջապէս. յոգնած չէր բնաւ, թէեւ մարմնոյն բոլոր մասերէն հեղեղի պէս արիւն կը վազէր, կը սիրէր, լիմարի պէս կը տենչար իր սիրելւոյն դիրկը նետուելու, ուրիշ բան չէր ենթեւաբ աչքին, բայց դրկել միայն իր սիրելին և մեռնիլ, և արդիւնք՝ բոցավառ՝ երջանիկ՝ թեւերը բացաւ։ Ալա՛ղ, ստուեր մը, օդային տեսիլ մըն էր, որ մարեցաւ, սլացաւ, խոյս տուաւ իր գրկէն։

Խորունկ հառաչանքով մը արթնցաւ խեղճ աղջիկը ցուրտ քրտանց մէջ թաթխուած։ Գլուխը ծանր էր, աչերը ուռեցած, և անկողնոյն մէջ դարձած ատեն մէջքին վրայ ցաւ մը զգաց։ Բոլոր մարմնովը կը դողար։ «Գառնիկ՛կը, Գառնի՛կը» կը դժէր, ի՞նչ պիտի պատահէր արդեօք։

Ալ կարելի չէր անկողնոյն մէջ կենալ։ ցատկեց, ելաւ, և ցուրտը սաստիկ ըլլալուն՝ «ոբ ըն մը ձգեց ուսերուն վրայ, ու դնաց կամաց մը բացաւ Սօֆիի ննջասենեակին դուռը, որ իրենին հետ կը հաղորդակցեր։ Ոչ ոք կար հոն, նորատի աղջիկը ելած ըլլալու էր։ Նորէն իր սենեակը դարձաւ, ուզեց ժամը քանին ըլլալը հասկնալ, ժամացոյցը կեցած էր, և օդը մառախլապատ։ Զուզեց սենեկապանուհին կանչել, լինքնիրեն հագուեցաւ ու շուտով վար իջաւ։

Ամենօրեայ սրահին մէջ ջերմոցը վառած էր, և «ամփոփին մէջ թէյին ջուրը կեռար։ Զանգակին հնչեցուց։

—Օրիորդ Սօֆին ո՞ր է, հարցուց ներս մտնող ծառային։

—Վերի յարկը ելլելին հետ սեղանին սպասները պահարանին մէջ կը տեղաւորէ կոր, պատասխանեց ծառան, կուզէ՞ք որ թէյերնիդ լեցունեմ։

—Լեցո՛ւր, ըսաւ Բուբուլ մտազբաղ, եւ քանի մը ումպ առնելէ ետքը, սենեկին ջերմութենէն ու ըմպելիքին ազդեցութենէն կազդուրուած՝ ելաւ գնաց ապարանին վարի յարկը աչքէ անցունելու։

Առջի իրիկուան խառնակութենէն բան մը չէր մնացած։ ամեն կողմ աւլուած, մաքրուած, կարգադրուած էր։

Երբ վերստին սրահը դարձաւ, հոն գտաւ Տիգրանը, որ բազմոցին վրայ երկնցած կը ծխէր։

—Օ՛, որչափ կանուխ ելեր ես, Բուբուլ, ըսաւ անոր։

Դեռատի աղջիկը՝ որ մտածեր էր ժամը քանին ըլլալը հասկնալու, կարծեց թէ լրջօրէն կը խօսէր։

—Ուզեցի տանը ժողվրդուքին հսկել։ բայց մեր ծառաները այնչափ աչխատասէր են որ ամեն բան լմնցուցեր են արդէն։

—Թէ դե՞ր է ըել վ՚ը։ քեզի պէս գործունեայ տան տիկնոջ, գործունեայ ծառաները, դուշեց հեղնական զրքիչով մը, կէս օրը անցած է, Բուբուլ, կուզէ՞ր որ մինչեւ հիմայ քեզի սպասէին տունը կարգի դնելու համար։

—Ա՛հ, իրա՞ւ, այդչափ ո՞ւշ է, ըսաւ Բուբուլ չառաջուներով։

—Շիտակը օրինակ ըլլալու արժանի տան տիկին մըն ես, Բուբուլ։

—Նորէ՞ն հեգնութիւն, Տիգրան։ Գիտեմ թէ լաւ տան տիրուհի մը ըլլալու համար չատ թերութիւններ ունիմ տակաւին, բայց քանի որ իրենք քոլը և եղբայրը սիատեղ մեծցած ենք մինչեւ հիմակ, աւելի աղեկ

ՀԱՀԱՒ՝ որ փոխանակ հեղնելու՝ լրջօրէն թերսւթիւններս ըսես երեսիս, գոնէ ես ալ քեզի հետ աւելի անկեղծ ըլլալու համարձակութիւնը կունենամ։

—Ա՛, կը պահանջե՞ս որ թերսւթիւններդ երեսիդ ըսեմ լրջօրէն, բայց ո՞ր մեկը։ ես մինչեւ հիմայ քեզ ազու տեղ դնելով աչք դոցած եմ բոլոր պակասութիւններուդ, բայց կը տեսնեմ որ սխալները եմ։ որովհետեւ ուրիշները կը խօսին վրադ։

Ռուբուլ նորէն կարմրեցաւ, և խռովայոյզ նայուածք մ՚ուղղեց իր ընչանածին վրայ առանց հարցնել համարձակելու թէ ի՞նչ կը խօսէին իր վրայ։

Իսկ Տիգրան՝ որ առջի դիչերը խորհ֊ին աղջկան թաչկինակը վհատելու համար Ռուբուլի զարդասենեակը երթալով՝ հակառակ իրեն յորւած տեղեկութեան՝ ոչ զոք գտեր էր հոն, (երկու սիրահարները արդէն մեկնած ըլլալով անկէ) չէր մոռցած սակայն անոնց նկատմամբ իրեն ըսուած խօսքերը։

—Ռուբուլ, յարեց, քու ամենէն մեծ պակասութիւնդ թեթեւսութիւնդ է, անանկ բաներ կընես որ առանց յանցանքի կասկածներ ու չարախօսութիւններ կը հրաւիրես վրադ։

Նորատի աղջկան բոլոր արիւնը գլուխը ելաւ, և աչերը վար ըրաւ Տիգրանայ նայուածքին հանդիպելէ վախնալով։

—Դիտե՞ս ինչ ըսին երեկ դիչերը քեզի համար, չարունակեց երիտասարդը։ Զարդասենեակիդ մէջ մինակ տեսեր են քեզի Գառնիկին հետ։ Ո՞վ գիտէ ինչ ոչինչ բաներուս վրայ կը խօսէիք իրարու հետ, բայց գուբսէն մեկը այդ խենդին ինչ ըլլալը չը գիտեր, կը կարծէ թէ մարդու տեղ դրուելու մեկն է։ Մեռդ բե՛ր անգամ մը այդ անօթի գառարկաչղիկը, և ըսէ՛ թէ իրաւունք չունի՞մ զքեզ պահպանելու այդ անպիտանին երեսս տալուդ համար։

Ռուբուլի հոգին խորունկ կերպով ցնցուեցաւ իր սիրելւոյն նկատմամբ ըսուած այս թինամական խօսքերէն։ Իրեն ուղղեալ նախատինքց համբերեր էր միչտ։ բայց վատութիւն մը համարեց լռել երբ կը յարձակէին այն անձին վրայ, զոր իր հոգիէն աւելի կը սիրէր։

—Իրաւունք չունիք, պատասխանեց հատատուն ձայնով մը, մինչդեռ բոլոր մարմնովը կը դողդողար։ Պատուաւոր, ազնիւ անձ մըն է Գառմարեան, և արժանի ամենուս յարգանաց։

Ա՛յս յանդուգն խօսքերէն, մանաւանդ զանոնք արտասանելու պատճառ նորատի աղջկան խռովայոյզ կերպարանքէն զայրացաւ Տիգրան։

—Ես իմ մասիս անոր հետ յարաբերութիւն ունենալ պատիւ չեմ համարեր, կը շղայտ մինչեւ հիմայ տանս մէջ զայն ընդունելուս, և կաւելմ

որ ասկէ ետքը բնաւ ոտք չը կոխէ հոս։ կը հասկնա՞ք։

Սրահին ձեղունը Ռուբուլին գլխուն վրայ ինկաւ կարծես այս անակընկալ սպառնալիքը լսելով, որ տակին ու վրայ կընէր իր ծրագիրը։ Դիտեր թէ չատ կարող էր իր կամքը գործադրել տալ տանը մէջ։ Աչքին առջեւ բերաւ Գառնիկի ցաւը, յուսահատութիւնը, և ալ յայլմէ եղած՝ զրեթէ սարսափահար՝ բերանը բացաւ խօսելու համար, ու ձայնը կոկորդին մէջ խեղդուեցաւ, և բառերը բերնին մէջ ցամքեցան։։։

Տիգրան կարծեց թէ պիտի նուաղի։

—Ի՞նչ կըլլաս կոր, Ռուբուլ, ազ ի՞նչ յուզմունք է, կերպարանքդ տեսնողը պիտի կարծէ թէ մեծ ցաւ կզգաս կոր ազ տխմարին հետ տեղ նուելդ արգիլելուս համար։

Ռուբուլի խրոխտ և փափուկ բնաւորութիւնը ապստամբեցաւ ստոխոսութեան սաստկութեան դէմ։ Բառ մը բաւական էր այդ ցուրտ երիտասարդին կասկածը փարատելու, բայց այդ բառը ուստ մը պիտի ըլլար, և զայն յանձն չառաւ։

—Ես բնաւ սխալած չը պիտի ըլլար· պատասխանեց։— Իր որոչումը տուած էր, ամեն բան պիտի խոստովանէր։

Տիգրան քար կտրած՝ անոր երեսն ի վեր նայեցաւ։

Պահ մը երկուքն ալ լուռ կեցան· միայն չերմոցին մէջ վառող փայտերուն ճարճատիւնը կը լսուէր, դուրսը փչող հովերուն բռնաչունչ աղմուկին հետ, որ նախերգանքն էր կարծես հոդ, այդ սրահին մէջ լսելիք փոթորկին։

—Ի՞նչ ըսիր, հարցուց երիտասարդը վերջապէս աչուընները կատաղութեն իր նչանածին վրայ տնկելով։

Դեռ իր երազին ազդեցութեան տակ էր Ռուբուլ· աչքին առջեւ կը տեսնէր իր մօրը պատկերը, որ մատին ծայրովը Գառնիկը ցոյց տալով՝ կըսէր իրեն· «դնա՛, շատ տառապեցաւ քեզի համար», եւ ինքզինքէն դուրս ելած՝ ներքին բնազդման մը անսալով դոչեց։

—Կը խոստովանիմ, Տիգրան, թէ Գառնիկի հետ տեսակցելու արդելքդ ցաւ կուտայ ինծի։

—Ինչո՞ւ համար։

—Վասն զի իր տեսակցութիւնը մեծ սփոփանք մըն է ինծի համար։

—Եւ չե՞ս ամչնար աճիկայ խոստովանելու, ապերախտ աղջիկ, ի՞նչ վիչտ ունեցար օտարականէ մը սփոփանք մուրալու համար։

—Այն ամեն վիչտերը, զոր կունենայ իր նչանածին կողմանէ լքեալ, հարուածեալ, թչնամանեալ, դժբաղդ և յուսահատ սիրտ մը։

Եւ իր հոգւոյն մէջ այնքան ատելի և վեհ բռնութեանց հեղղը դուրս պայթեցաւ, և սկսաւ պատմել իր կրած բոլոր զրկումները,

բոլոր նախատինքները, բոլոր հեգնութիւնները, բոլոր պատրանքները, և այն ամէն յոյսերը, որք ոչնչացեր էին, և սրտին ջերմ համակրութիւնը, որ հալեր էր անոր անտարբերութեան սառոյցին տակ, և ապագային երկիւղը որ կսպառնար իրեն հիմակ։

Տիգրան կաս կարմիր կտրած՝ աչքերէն կայծակներ թափելով՝ մոխիկ կընէր իրեն համար այլանդակ այդ խօսքերը, որոնց անկեղծութիւնը կը վիրաւորէր իր անձնասիրութիւնն իբր անպատկառ հայհոյութիւն մը։

—Բաւական է, անաժօթ, բաւական է, հասկցայ, անպարկեշտութեանդդ չափ ալ լրբութիւն ունիս եղեր դուն, կորիր գնա՛ սրկէ։ Գեղամօֆներդ մարդ չեն ծեծեր, մարդ չեն սպաններ, բայց իրենց պատուոյն վրիժը սոսկալի կերպով կը լուծեն։

Ծեծոյ նախատինքներու տարափ մը ժայթքելով խեղճ աղչկանը գլխուն, սպառնացաւ երթալ հօրը իմացնել ամէն բան, և խայտառակութեամբ տունէն դուրս նետել զինքը։ Հնազհետէ իր բարկութիւնը բորբոքեր էր։ ալ ինչ ըսելը չէր գիտեր, պօռալով, կակազելով կը կանչուրտեր։ Քաղաքակիրթ մարդը մէկ վայրկենի մէջ տեղի տուած էր վայրենի մարդուն, որուն խմորն ունէր արդէն։

Բուբուլ իր աթոռին մէջ թաղուած՝ անշնչացած էր կարծես, աչուըները մեռելի մը անթարթ, անդիտակից նայուածքն ունէին, և դէմքը կապարի գոյն ստացած էր։

Ալ ոչ խօսիլ կը համարձակեր, ոչ ալ ինքզինքը պաշտպանել, բայց տեսնելով Տիգրանայ կատաղօրէն հեռանալը՝ տեղէն ելաւ, և երկու ձեռքերը միացնելով գոչեց արտասուագին։

—Ա՛հ, զա՛րկ, սպաննէ զիս, բայց հօրս բան մ՚ըսեր, կը պաղատիմ քեզ։

Ո՛ր էր այն վէս, այն խրոխտ աղչիկը։ Իր յանցանքին բեռանը տակ ընկճած ողորմելի էակ մը դարձեր էր մէկ րոպէի մէջ, և ճչմարիտ մեղապարտի մը պէս կը գալարէր ու կարտասուէր։

Թշնամանեալ խօսողը ալ առանց պատասխանելու՝ թեւովը հրեց զան քովէն հեռացնելու համար, որ դնաց վերստին լինկաւ իր աթոռին վրայ, իսկ ինքը դուրս ելաւ սրահէն վիրաւոր վագրի մը պէս գոռալով ու մռնչելով որոտընդոստ։

Բուբուլ լսեց Գ. Գեղամօֆի սենեակին մէջ անոր պօռալու ձայնը, ուզեց ինքն ալ երթալ, թախանձել իր հայրը որ ներէ իրեն, բայց չը կրցաւ։ Գահ մը եռքը դէմներու բացուիլն ու մեծ չառաչմամբ անոնց փակուիլը լսեց։ յետոյ սանդուխին վրայ արագ ոտնաձայն մը, և հուսկ ուրեմն ծանր բանի մը գետինը իյնալը ծերունւոյն խուցին մէջ։ Ալ չկրցաւ իր տեղը կենալ։ ուզեց հասկնալ ինչ որ պատահեր էր։ Ոտքերը կը դողդողային, ծունգերը կը կթոտէին, բայց կրցաւ մինչեւ հօրը սենեակին դուռը երթալ, ուրկէ դուրս եընելով՝ սանդուխէն վար իջեր, փողոցին դուռը կը բանար Տիգրան մոլորած՝ խիզախ՝ անկերպարան։ Մէկ քանի ծառաները ալ այդ անկումը լսելով հոն դիմած էին, Բուբուլ անոնցմէ առաջ ներս նետուեցաւ։

Սոսկա՛լի բան. ծերունին երեսի վրայ գետինը փռուած էր զգայազրկ։

—Վա՛յ, հայրս,—աղաղակեց դեռատի աղջիկը, և նուաղած ինկաւ անոր քով։

ԻԶ.

—Ի՛նչ աղետալի դիպուած, կըսէր Տիկին Մխալեոեան։

—Ո՛րուն ժամէն կանցնէր անցեալ գիշեր որ փոխանակ հարսնիքի՝ յուղարկաւորութեան մը ներկայ պիտի դտնուէինք հոս, կը պատասխաներ Օր. Աստղեան։

—Գոնէ Բուբուլին հիւանդութիւնը թեթեւ բան մը եղած ըլլար, կը յաւելուր Օր. Կիրակոսեան։

—Դժբաղդաբար բժիշկը «հարիւրին հինգըսուն յոյս չկայ» ըսեր է, կը յարէր Թորոս պէյի կինը։

—Խե՛ղճ աղջիկ, կը շարունակէր Տիկին Մխալեոեան, մէկէն ի մէկ ի՞նչ եղաւ ասոնց։ Դեռ երկու օր առաջ երկուքն ալ ողջ առողջ էին։

—Աչկի էկան, հանըմըս, կը գոչէր Մանուկ աղայի կինը գլուխը երկու կողմին շարժելով, ամէնուն աչկը վրանին էր, անտար վրանին խօրաթեցին, խօսեցան քի, հարսնիք պիտի ընեն, սանկ ճչհչեզ պիտի չինեն, նանկ մուճֆիլը պիտի առնեն, էն օնը թուխէ իւսաիւ պերին։

Տիկին Մխալեոեան ծիծաղը զսպելու համար թաշկինակը բերնին տանելով՝ երեսը անդին դարձուց, և Տիկին Թորոս պէյի ականջն ի վար փսփսաց։

—Խօսքը մեր մէջը, կըսուի թէ երկու նշանածներուն մէջ սարսափելի ֆէն մը տեղի ունեցեր է, Տիգրանը նշանը ետ ընել ուզեր է, աւտը վրայ Բուբուլ դող ելնելով հիւանդացեր է։

—Ես ալ ուրիշ կերպ իմացայ, բայց չեմ ուզեր որ խօսքը ինձմէ ելլայ։ Բուբուլը սիրահար մը ունի եղեր, ատիկայ երեւան ելլելով, հօրը կաթուածէ իջեր է։

—Ո՞վ կրնայ ըլլալ այդ սիրահարը։

—Քե՞ս գուշակեր։

—Բնաւ։

—Գուժարեանն է, կըսեն։

Այս և ասոր նման խօսքեր տեղի կունենային ցած ձայնով Գեղամօֆի ապարանին ընդունելութեան սրահին մէջ, ուր երկու օր առաջ հաւաքուած էին միևնոյն անձինքը այդ մեծահամբաւ ընտանեաց երջանկութեան ու ճոխութեան տեսարանին վրայ հիանալու։ Միևնոյն հանդիսականներն էին՝ միևնոյն տեղը, բայց պարագաները փոխուած էին, և փոխանակ ոսկեհուռ թաւիշներու, դունագեղ անդուններու՝ սգոյ զգեստներ հագած էին այդ տիկնայք, և սրահին պերճ ոսմերն ու կարասիները սեւ օթոցներով ծածկուած էին։

Սօֆի առանձին տան տիրուհւոյ պարտքերը կը կատարէր, կընդունէր հիւրերը, կը պատասխաներ ամենուն հարցմանցը, կը հսկէր ամեն կարգադրութեանց, և խոնջ, տրտում, մտատանջ՝ նստած տեղէն կելներ մերթ ընդ մերթ երթալ տեսնելու համար իր սիրելի աշակերտուհին, որ անկողնոյն մէջ տարածուած էր մեռելատիպ, և որուն կենդանութիւնը հաղիւ կը նշմարուէր ծանր, ընդհատ շնչառութենէ մը, որ օրհասականի մը մարելու մօտ հեւքին կը նմանէր։

Գառնիկի քոյրը ձեռքը անոր ճակտին վրայ կը դնէր, կուրծքին կը տանէր, երակը կը գնէր մօր մը չափ խնամոտ, տղու մը չափ երկչոտ, բժշկի մը չափ կասկածոտ։ Նորափթիթ աղջկան այս անզգայ վիճակը՝ սոսկում կազդէր իրեն անոր տենդային ճգնաժամերէն ազատելի։ Մահասարսուռ ցրտութիւն մը կը գուշակէր այդ զգայազրկ կերպարանքին տակ, և ինչ ընելը չը գիտնալով՝ սրտին վրայ կը սեղմէր զայն իր կեանքէն, իւր արիւնէն մաս մը անոր փոխանցելու համար։

Գիժքա՛դ աղջիկ, ինչե՜ր կրեր էր այն աղէտալի օրէն ի վեր, յորում Գ. Գեղամօֆի անկումը լսելով՝ ինքն ալ անոր սենեակը վազեր էր, և գետնին վրայ տարածուած գտեր էր հայր և աղջիկ քալէ քալ։ Ծառայներուն օգնութեամբ Ծերունին իր անկողինը տարեր էր և Բուբուլը բազմոցին վրայ։ Առանց ժամանակ անցնելու՝ ոգելից սրուակ մը մօտեցուցեր էր անոնց ռնգացը, և երկուքին ալ կենդանի ըլլալը իմանալէ ետքը՝ մարդ ղրկեր էր բժիշկ կանչելու և Տիգրանին ու զօրապետին եղելութիւնն իմաց տալու։ Զօրապետն անմիջապէս եկաւ, իսկ Տիգրան դուրս ելած էր արդէն։

Բժիշկը յայտարարեց թէ Ծերունւոյն կաթուած ըլլած ըլլալով կեանքը վտանգի մէջ էր։ Իսկ Բուբուլի մասին որոշում մը տալու համար՝ պէտք էր հետեւեալ օրուան սպասել։

Ծերունին հոգին աւանդեր էր այն դիշեր առանց բառ մը արտասա-

նելու, առանց թեթեւ չարժուած մը ընելու։ Իսկ Բուբուլ մինչեւ լոյս սարսափելի տենդով մը տանջուեր էր չարաչար լալով, պօռալով, և իր բանդագուշանաց մէջ կցկտուր բառերով պատմելով ինչ որ տեղի ունեցեր էր ցերեկը։

Տիգրան տուն չէր եկեր այն դիշեր, արդէն յայտնած ըլլալով իր հօրը թէ մինչեւ որ դուրս չելներ Բուբուլ, ինքը տունէն ներս չը պիտի մտնէր։ Անտեղեակ էր ապարանին մէջ պատահած դժբաղդութեանց, և կէս գիշերէն ետքը երբ իր սենեկապանը վերջապէս գինքը պանդոկի մը մէջ գտնելով իմացուց հօրը կաթուածահար ըլլալը, ղրկաց իր անխոհեմ զայրոյթովը զայն մահուան դուռն հասցուցած ըլլալուն, և արցունքով ներումն խնդրելց անկէ, այլ չկրցաւ զայն ընդունելու ափոփանաց արժանանալ։

Սակայն մերժեց միչտ Բուբուլը տեսնել, պահանջելով որ դուրս հանեն զայն տունէն, և իր հօրեղբայրը յանուն իրենց պատուոյն պաղատելով, թախանձելով հաղիւ կրցաւ համոզել որ յուղարկաւորութեան կատարուելէն ետքը դործադրէ իր վրէժխնդրութիւնը հիւանդ, որը աղջկան նսեմամբ։

Ըստ սովորութեան՝ հանգուցելոյն մարմինը հկեղեցի փոխադրուեր էր նոյն գիշերը, և Սօֆի այս խռովալից տադնապներուն մէջ ժամանակ գըտեր էր նամակ մը գրելու իր եղբօրը, տեղեկացնելով զայն պատահած դժբաղդութեանց, և թեթեւակի նկարագրելով Բուբուլի հիւանդութիւնը, որ կը ծանրանար հետզհետէ։ Երկու օր անցեր էր անկից ի վեր, կիրակիին սպասեր էին արժանաւոր չքով մը կատարելու համար աշնաւական ծերունւոյն թաղման հանդէսը, որ բոլոր կենացը մէջ սիրել և յարգելի եղած էր ամեն ծանօթներուն։ Այդ օրէն ի վեր Բուբուլի հիւանդութիւնը առաջ գացեր էր ահռելի կերպով։ Ցնորք ընդհատ ամենէն վտանգաւոր տեսակին ըլլալը իմացուցած էր բժիշկը, և հարիւրին մէկ հաղիւ յոյս տուեր էր իրենց։

Գառնիկ իր սիրոյ գաղտնեաց երեւան ելնելը իմանալով՝ ալ երես չուներ ապարանը գալու, բայց Սօֆի ամեն օր կը գրեր անոր, չանալով տակաւ առ տակաւ ընտելացնել զայն իր սիրելւոյն վտանգալի կացութեան։ Երիտասարդը գիւերն ի բուն կը թափառէր ցուրտին ու անձրեւին տակ Բուբուլի ննջասենեակին պատուհաններուն ներքեւ, ճգնելով ամբողջովին փակուած շերտոյրներուն ետեւէն՝ ներսը անցած գարձածը գուշակել, պատրաստ դոյզն ճիչ մը լսելուն պէս ներս մտնելու, և իր գրկացը մէջ վերցնել տանելու իր հոլին, իր պաշտելին։

Ան օրն ալ եկեղեցի գացեր էր բոլոր յուղարկաւորաց հետ, ամեն զգուշութիւն բանեցնելով Տիգրանայ աչքին չը հանդիպելու համար, և

ձարդալու ամենուն նայուածքին, լսելու ամենուն խօսակցութեանը մէջ Բուբուլի որպիսութեան նկատող բառ մը։

Սօֆիի անտանելի հոգ երբէն մէկին ալ եղբօրը այս դառն վիճակին էր. դիտեր թէ նորատի աղջկան իրական կացութիւնն անոր հաղորդել՝ զայն մեռցնել էր, և այդ օրհասականի մահադուշակ անկողնոյն առջեւ կեցած՝ խելայեղ կը դիտեր այդ փակ աչերը, այդ դալկացած ու փորուած այտերը, կապարագոյն շրթնները, պրկուած վիզը, որոց վրայ մահուան ըստուերը կը տարածուէր սեւ ու թախծական։

Ծանկարծ վարի յարկէն աղմուկ մը, խառնաչփոթ աղաղակ մը հասաւ ականջին. սրահին մէջ ձայները բարձրացեր էին, տեղերնուն կեղնէին, կը նստէին, աթոռները ադին անդին կը հրէին։

Մի քանի օրէ ի վեր այնքան վարժուեր էր տխուր դէպքերու որ կարծեց թէ նոր աղէտք մը պատահած է, և փութով վար իյաւ. Բայց չէ, Պ. Գեղամօֆի յուզարկաւորութեան թափօրն էր որ կանցնէր ապարանին առջեւէն, և զայն դիտելու համար՝ բոլոր տիկնայք պատուհանին առջեւ խռներ էին. իրեն ալ տեղ բացին։ Սօֆի չուզեց առաջ անցնիլ, աթոռի մը կռթնած կեցաւ բազմութեան ետին. ոչ սիրտ ունէր, ոչ ալ աչք բան մը տեսնելու, բայց կը լսէր տիկնանց և օրիորդաց խօսակցութիւնն իր շուրջը։

—Երկու Պատրիարքներն ալ մէկտեղ են, կրսէր մէկը իր քովէն, բայց ո՞ւր մեր Պատրիարքը, ո՞ւր Երուսաղէմինը. կարծես թէ անոր վիճքրաւորն է։

—Քանի հատէն աւելի եպիսկոպոս կայ, յարեց ուրիշ ձայն մը։

—Չէ՛, ես համրեցի, ընդմիջեց ուրիշ մը, տասներօթը հատ են ամենը, քսանըհինգ հատ ալ վարդապետ, կեցէ՛ք, քահանաներն ալ համրեմ. մէկ, երկուք, երեք, չորս, հինգ....։

—Ի՛նչ սարսափելի բազմութիւն. բոլոր Պոլիս ոտք ելեր է, ըսաւ Օր. Կիրակոսեան։

—Հապա՛ փունջերուն գեղեցկութիւնը, կը դոչէր Օր. Աստղեան, «դրամ, դրամ և դարձեալ դրամ.» եթէ երիտասարդ դրագէտ մը ըլլար մեռնողը, այսչափ պսակ չէր հիւսուեր։

—Երեսունը ութը, երեսունը ինը, քառասո՛ւն, բացագանչեց քահանաները համրող օրիորդը։

Եւ կը լսուէր փողոցէն ծանր, երկար, խռպոտ եղանակները եկեղեցականներուն, որք իրենց կոկորդին բոլոր տաղանդն ի գործ կը ղնէին արժանաւոր կերպով երգելու մեռելական ազօթքներն այդ առաստաձեան դիակին։

—Ո՞վ է սա չէխ հագուած գլխարկով երիտասարդը Գասնիկէն քովէն, կը հարցնէր օրիորդ մը։

—Մանչէսթերէն նոր եկած է, վաճառական է, աղջիկ կը փնտռէ, հարսնիքը պիտի ընէ, կինը հետը առնէ տանի։

—Վա՜յ-չ-ը Նա մը, ի՛նչ սքանչելի բան։

—Տիգրանին թեւէն մտնողը ո՞վ է, անկէ աւելի տխուր կերեւայ կոր։

—Հարկաւ. այդ երիտասարդը Պ. Գեղամօֆի ծախքովը Մխիթէն մը. տած էր. խեղճը Տիգրանին վէհանձնութենէն կասկած ունենալու է։

—Հապա սա կաղ ծերունին ո՞վ է, որ լալէն կը մաշմրի կոր։

—Հանգուցեալին վաղեմի գործակալներէն մին է, տունը տեղը ամբողջ ան կը նայէր։

Եւ Աչխուհ Ահնայի տրտում եղերերգութիւնը կը նուաղէր հետզհետէ քանի կը հեռանար թափօրը, և հովը իր սուլիչ կծու ձայնը լսելի կընէր դուրսը՝ ողբալով կարծես այդ բարեգործ, արդար մարդուն մահը։

Սօֆի կուլար աթոռի մը վրայ ինկած, կուլար հեծկլտալով, մինչ բոլոր տիկնայք «երկար կեանք» կը մաղթէին իրարու։

Ծանկարծ սպասուհի մը արտորնօք ներս մտաւ խռոված։

Հասէ՛ք, օրիորդ Սօֆի, հասէք, դուշեց, օրիորդին խելքին եկաւ, անկողնոյն վարագոյրները, մաղերը կը բզկտէ, ամեն բան տակն ու վրայ կընէ կոր։

Եւ մարած, կատաղի, խեղդուկ, աղէկտուր վայիւն մը կը լսուէր հեռուէն բոլոր տանը մէջ արձագանգելով։

Տիկնանց բոլոր բազմութիւնը սրահէն դուրս խուժեց, դէպի այդ ձայնին եկած կողմը դիմելով ահաբեկ։

Իէ.

Լոյսը տակաւին նոր կը ճեղքուէր, և անֆուկ պատուհաններուն ճերմակ կտաւէ վարագոյրներուն ետեւէն դեռ հազիւ կը ցոլար տկար նշոյլ մը փոքրիկ, ցած սենեկին մէջ, որուն պատերը ժամանակաւ ծուխէն դեղնած՝ յետոյ խոնաւութենէն բորբոսած ըլլալով՝ տգեղութեան անճչդելի գոյն մ՚առած էին. փայտէ եռոտանիին վրայ խառն ի խուռն շարուած կը կենային զանազան մեծութեամբ սրուակներ, դեղատուփեր, գաւաթներ, թասեր, դրդաչներ և ճրագ մը, որուն ծայրը կը փայլէր բոցը ճիղդ արցունքի մը նման տժգոյն ու տխուր. Անոր քով դետինը ձգուած անկողնոյն վերմակներուն ներքեւ պառկած էր հիւանդը երեսը պատին դարձուցած, և բարձին վրայ կը տարածուէին անոր առատ մազերուն հիւսկէննները ծփալից։

Ընդուն դիչերէ մը ետքը իր թիկնաթոռին մէջ կծկատած կը մրափեր Գառնիկ սենեակին մէկ անկիւնը և պատուհանին առջեւ աթոռակի մը վրայ նստած էր Սօֆի, ձախ ծնօտը ափին մէջ առած դիտելով դուրսը նորածագ այգուն ցուրտ շառաւիղները, որք կուգային ծաւալիլ հետզհետէ դիմացի սեւ, հսկայ չէնքերուն ձիւնապատ կատարներուն վրայ։ Ձիւնը դադրած էր սակայն և բիւրեղի նման սրածայր ու փայլուն ատոց ցի խոշոր կաթիլները կը կախուէին պատուհաններուն ճակատներէն վար ցրտաշարտուռ օդուն մէջ։ Հեռուէն հեռու կերեւար պահականոցի մը դողդոջուն լապտերը իր կարմիր ցոլքը ցոյց տալով իրրեւ արիւնային աստղ մը սպիտակ չիրխիներու մէջտեղը, և իրաւ ձիւնով ծածկուած բոլոր այդ հարթ տանիքները իրենց զուգահեռական գծերովը ահագին, ճերմակ գերեզմանի քարերու կը նմանէին սեւ երկնքի մը յատակին վրայ նկարուած։ Սօֆի մերթ ընդ մերթ կը լսէր պահակներու երթեւեկութեան ձուկը, որք փողոցներու անկիւնը կանգ կառնէին ստուերներու խլրտուելը ղննելով։ Այս տրտմաթախիծ արշալոյսը, օր յոգնած դալկութիւններով կաթննար, այդ փողոցի կանգեղները, որոնք հոս հոն կը բեկբեկէին տակաւին, խորին տրտմութեամբ կը հաւակէին նորատի աղջիկը, որ երկու շաբաթէ ի վեր յորմէ հետէ հիւանդացած էր Բուբուլ, հազիւ օրը երկու ժամ կրցեր էր աչքը փակել, և վտիտ ու գունատ ամեն ատենէ աւելի, միտքը կը բերէր այն ամեն ցաւալի դէպքերը, որք հետզհետէ իրարու յաջորդեր էին այդ աղետալի օրէն ի վեր։ Պ. Գեղամօֆի կաթուածահար ըլլալը, անոր մահը, Բուբուլի հիւանդութիւնը, խելագարութիւնը, որ երկու օր տեւեր էր չարունակ սարսափելի երեւոյթներով, այս ամենուն մէջ Տիգրանայ զայրոյթը, վրէժխնդրութեան սպառնալիքները, հիւանդը տունէն դուրս հանելու ճիգերը, որոնց չկրնալով վերջապէս դիմանալ Սօֆի, գրեր էր եղբօրը ամեն բան, և գիչերանոց, ցուրտին ու անձրեւին տակ փոխադրեր էին դժբաղդ աղջիկը Բերայէն Ղալաթիա, Գառնիկի աղքատիկ, գաւառ սենեակը, ուր կը դանուէին անկէց ի վեր։

Բուբուլ վտանգը անցուցեր էր սակայն։ Նոյն առտուն իսկ բժիշկն ապահովեր էր ըլլալնիք անոր ապաքինութեան նկատմամբ, եթէ տենդը չը վերանորոգուէր, և դիչերն ի բուն քոյր և եղբայր սպասեր էին անոր անկողնոյն քով մտահոգ, զոգահար՝ համբերով անոր չնչառութիւնը, մերթ ընդ մերթ ղննելով անոր բազկերակը, քաշկերելով ղերար, փարատելով իրարու կասկածները և ամենէն չնչին երեւոյթներու տակ բարեդուշակ նշաններ երեւակայելով։ Սրտովին տառապողները միայն դիտեն դուռնաքեայ յոյսերու փարելու հրապոյրը։ Ոչ ոք անոնց չափ կը ճանչնայ անչնչան յաղորդութեան մը արժէքը, նման երկար ատեն խաւարի մէջ ծիածացած աչքերու, որոնք ամենէն առաջ կը նչմարեն լուսոյ ամենէն աղօտ

չառաւիղը։ Փոյթ չեն ըներ թէ այդ լոյսը ի՛նչ աղէտներ ցոյց պիտի տայ իրենց, ի՛նչ թշուառութիւններու վիհ մը երեւան պիտի հանէ, միայն ատեն թաքուն խաւարին ու մշուշին մէջ։

Բուբուլ կսկսեր ապաքինիլ, և սակայն Գառնիկի բոլոր նիւթական միջոցներն ապառներ էին։ Ծախսուեր էին Սօֆիի բոլոր խնայողութիւնները, հատեր էին Գառնիկին աշխատութեանց բոլոր արդիւնքը, սուիպուեր էր վաճառելու ոչինչ դներով, արուեստանոցին մէջ իր տաղանդին փառքն ու հռչակը կազմող նշանաւոր գլուխ գործոցները, և ալ գործ չէր գար իրեն։ Բրինքիբոյի արկածէն ի վեր՝ ուր իր թեւը խորտակելով՝ բաւական ատեն գոց ձնացեր էր արուեստանոցը, յաճախորդները հեռացեր և վերջապէս մուռցեր էին զինքը, յաճախորդներ, որք չատ սակաւաթիւ են Գալաթայ մէջ արդէն, և որք կանուխ կամ ուշ պիտի հատնէին օր մը անխըրաժեշտ։

Պ. Գեղամօֆի մահուան յաջորդ օրն իսկ Տիգրան յայտարարեր էր Սօֆիի թէ Բուբուլի հօրմէն ժառանգած հարստութիւնը չենթադրելու պատմութիւն մըն էր անոր անձնասիրութիւնը չը վիրաւորելու համար յօրինուած, թէ վաճառած ընչիքը մէջ բնաւ իրաւունք մը չուներ ան, թէ անոր բուն հայրը կենդանի էր տակաւին և Պիլէճիկ կը գտնուէր, որուն հաղորդած էր բոլոր եղելութիւնը և ազդարարած թէ այնուհետեւ բնաւ պատասխանատու չէր ճանչնար ինքզինք ինչ որ պատահեր իր աղջկան։

Բուբուլի վերաբերեալ բոլոր իրերը, զգեստները, զարդարանքները, սենեկին կահ կարասին անգամ ծախել տուեր և դինը աղքատաց բաժներ էր, ինչպես կրնան մեռելալի մը համար, բայց Սօֆիի բոլոր մտատկները ղրկուեր էին իրեն, և զօրապետը վերհանձնաբար իմացուցեր էր անոր թէ պատրաստ էր իր քսակէն վճարելու պէտք եղած ծախքը, եթէ հիւանդանոց ղրկէին Բուբուլը։

Գառնիկ՝ որ հոգին անգամ կուտար իր պաչտելուն, թշնամանք մը համարեր էր իրեն Գեղամօֆ զօրապետին առաջարկը, և յօժարակամ յանձն առեր էր հիւանդին խնամքը ամեն զոհողութիւն ընելով անոր ապաքինումը փութացնելու համար։ Մինչեւ այն ատեն տակաւին ժամանակ չէին ունեցած ապագային վրայ ակնարկ մը նետելու։ Քոյր և եղբայր իրենց համար չէին վախնար աղքատութենէ, վասն զի անոր ամենէն դըժնդակ տեսակը կրած էին իրենց հօրը մահուանէն ետքը։ Երկուքն ալ երիտասարդ էին, կրնային աշխատիլ և այդ պաչտելի էակին հանգստութիւնն ու երջանկութիւնը ապահովել։ բաւական է որ ազատեր Բուբուլ։

Հիւանդը արթնցեր էր, գլուխը դարձուց բարձին վրայ, և իրեն յատ նչմարելով եռատանին, որուն վրայ կը փրցեր ճրագին լոյսը իր սպառող

պատրոյդին հետ, ինչպէս օրհասական մը մահուան հետ, ճիգ մը ըրաւ փչելով զան մարելու համար. բայց չունչը շատ տկար էր, և բոցը պաեալի վառեցաւ շարունակելով իր կայծհատ մրցումը, մեծնալով յանկարծ, ծաւալելով և իր լայն ճանճանչային լուսովը ողողելով Բուբուլի հալած դէմքը, որուն վրայ գծերը մարեր էին ճերմակ դեղնութեան մը ամպային եթերոյթին մէջ։ Անհուն, եթերային նրբութիւն մը կը տարածուէր իր պատկերին վրայ, և իր նայուածքը անզօր ու մեղմ, անոյշ բան մ'ունէր, որ իր առողջութեան պատկերին՝ լճակի մը յուբերուն մէջէն անորոշ անդրադարձութիւնն էր կարծես։ Ճրագին յետին բոցը բոլոր սենեակը լուսավառեր էր չյագուցիչ կրակի գոյնով մը այրելով աչտանակին բերանը դրուած թղթէ բաղմակը։ Սօֆի յանկարծ ասդին դարձաւ պատուհանէն, Գառնիկ աչուըները բացաւ, և երկուքն ալ միևնոյն չարժմամբ վազեցին զան մարելու։

—Ո՞ւր էք, հարցուց Բուբուլ նուաղկատ ձայնով մը։

Առաջին անգամն էր որ այսպէս հանդարտօրէն խօսիլը կը լսէին անոր հիւանդանալէն ի վեր. վասն զի տենդի պահուն կը բանդագուշէր միայն, և հանդարտ եղած ատեն բացարձակ լռութեան և անշարժութեան մէջ թաղուած կը մնար միշտ, ոչինչ ըսելով և ոչինչ զգալով կարծես։ Իբր թէ իր հոգին ու մարմինը միանգամայն դադրած ըլլային իրենց մշտայոյզ կարողութիւններէն։ Բայց ո՞վ կը փնտռէր հիմակ։

—Հոս եմ, Բուբուլ, պատասխանեց Սօֆի, մինչ Գառնիկ քանի մը քայլ կը հեռանար իր տեսքովը զան վրդովելէ վախնալով. բժիշկը պատուիրած էր ամեն տեսակ յուզմունքէ զերծ պահել զան, մինչեւ իսկ հաճոյքէ մը, ուրախութենէ մը,

Հիւանդը իր նայուածքը պատցուց սենեկին մէջ, և Գառնիկին հանդիպելով կանչ առաւ։ Զուարթ ժպիտ մը սահեցաւ շրթանցը վրայէն, և աչուըները գերագոյն աչխուժով մը փայլեցան վայրկեան մը. յետոյ ըսկսան վերստին թափառիլ սենեկին չուրջը կարծես մէկը խուզարկելով, և դէմքին հանդարտ, մեղմ գծերը հետզհետէ կը կծկուէին անձկութեան ցաւագին արտայայտութեամբ մը։

—Ո՞ւր է հայրս, գոչեց։

Քոյր և եղբայր իրարու երես նայեցան չվոխած։

Ցանկարծ հիւանդին մտքին մէջ մտածմանց, յիշատակներու իրարանցում մը տեղի ունեցաւ. մոռցուած անցեալ մը կը մօտենար իրեն, տարօրինակ արթնութիւն մը կզդար իր թմրած զգայարանքներուն մէջ յիշելու իր հիւանդութեան միջոցին և անկէ առաջ պատահած մանրամասն դէպքերը։

—Հայրդ հիմակ կուգայ, Բուբուլս, տե՛ս ես ալ քովդ եմ, Բուբուլ,

լըս,—պատասխանեց Գառնիկ ծունը դնելով անոր անկողնոյն քով, իր ներկայութեամբը մոռցնելու համար այդ վշտալի գաղափարը, հակառակ բժշկին պատուէրին, ծայրայեղ վիշտ մը ծայրայեղ բերկրութեամբ մը դարմանել փափաքելով. Բայց Բուբուլի նայուածքը բացուեր, խոչորցեր էր արտասովոր կերպով, և յամառելով հետեւիլ իր խորհուրդին, գուշակել, յիշել, հասկնալ կը ջանար ինչ որ պահել կուզէին իրմէ։

Սօֆի գիտէր թէ ծերունւոյն անկումը պատճառ եղեր էր նորատի աղջկան հիւանդութեանը, և մեռելական թափօրին աղմուկը խելագարեր էր զան, ուստի կը դողար։

—Հայրս.. ինկաւ... հայրս... մե...ռա՛ւ,—յարեց Բուբուլ աչքերոըովը անտեսանելի երեւոյթի մը հետեւելով, և ահեղ աղէկտուր ձայնով մը, որ բեկած վանկերով դժուարաւ դուրս թռչելով կոկորդէն, կանգ առաւ, հատաւ, յետոյ մեծ, խորունկ, հեղձամղձուկ հառաչանքով մը կուրծքն ուռեցաւ և աչուըները փակուեցան։ Մարած էր։

***

Բուբուլի հիւանդութիւնը կրկնուեր էր, և երկու ամիս շարունակ անկողնոյն մէջ Ջնաց մահու և կենաց հետ մրցելով։ Շատ ժամէն տեսեր էր մահը, և եղան օրեր, ուր բժիշկները դադրեցան յուսալէ, բայց պէտք էր ապրէր տակաւին ճաչակելու համար վիշտը իր ամենէն դառն, ամենէն ծայրայեղ աստիճանին մէջ։ Իր ցաւոց անկողնոյն մէջ երբ հովը կը ըղդէր սենեկին խարխուլ պատուհանները վարագոյրներուն ներքեւ, կամ բեռնակիրներու աղմուկը կը լսէր փողոցին մէջ, կը կարծէր թէ հօրը յուղարկաւորութիւնը կանցնէր դրան առջեւէն, և ջղային տագնապներ ունէր համր, անբացատրելի, խորունկ ցաւերու տենդ մը, որ կը հալեցնէր կը մաշեցնէր զինքը։

Իր հիւանդութեան առաջին շրջանին մէջ՝ ինքզինքը կորնցուցած ըլլալուն՝ ֆիզիքական ախտին տագնապներովը կը տագնապէր միայն, բայց այս անգամ որ իրաց կատարեալ գիտակցութիւնն ունէր, և կը յիշէր պատահած աղէտալի պահին բոլոր պարագաները, մարմինէն զատ միտքն ու սիրտն ալ կը տանջուէին սոսկալի ցաւերով, կը չարչարուէր Բուբուլ խղճի խայթերէն, կը չարչարուէր ամօթէն, կը չարչարուէր ախտին սաստկութիւններէն, պահելով իր բոլոր կսկիծները ժպտելու համար Գառնիկին, երբ դեղին դրդալը կը մատուցանէր իրեն, և շնորհակալ ըլլալով Սօֆիին, երբ կուդար խնամքով ծածկելու վերմակին մէկ ծայրը իր ուսին վրայ։

Քոյր և եղբայր ալ հիւանդէն պակաս չէին տառապեր սակայն, անոր անկողնոյն մօտ՝ կրակարանին քովը նստած անքուն, շատ անգամ անօթի

կը դիտէին այդ ծիւրեալ դէմքին բոլոր արտայայտութիւնները, և այս ամէն անձկութեանց մէջ՝ դրամի նեղութիւններ ալ ունէին։

Գառնիկ ծախեր էր ինչ որ ունէր, մինչեւ իսկ զգեստները, Սօֆի ալ հագած սեւ չրջազգեստէն զատ բան մը չէր պահեր, և այդ միջոցներն սպառելէ ետքը սկսեր էր կար կարել զոր եղբայրը կը բերէր իրեն մերձակայ դերձակուհիէ մը, վաղելով ասդին անդին գտնելու համար մէկը, որ գործ մը յանձնարարէր իրեն, բայց ամէն տեղ անյաջողութիւն կելնէր գէմը։

Օրը մէկ քանի ժամ վարի աչխատանոցը կիջնէր փոքրիկ արձաններ չինելու, զոր կը տանէր վաճառել մանր մանր խաղալիքներ ծախող խանութպաններու, և այս ամէն ճիգերով չկրնալով հիւանդին անմիջական պիտոյքն հայթայթել, փոխառութիւններ կընէր իր մտերիմներէն, և դեղագործին հաչուեցուցակը կը ծանրաբեռնէր հետզհետէ։

Բուբուլ իր քունին մէջ չատ անգամ կը լսէր քոյր և եղբօր խօսակցութենէն բառեր, որքան ալ հոգ տանէին անոնք ծածկաձայն խօսելու, և աբթնցած ատեն զանոնք կը յիչէր, քովէ քով կը բերէր, և կը հասկնար ինչ որ կը դառնար իր չուրջը այն զգայարանքներու գերազոյն նրբութեամբն ու բնազդումներովը, զոր կունենան երբեմն հիւանդները, և որ ամէն զգուշութիւն ի դերեւ կը հանէ։ Եւ բուռն չանքեր կընէր զանոնք ապահովելու համար, թէ ալ ազէկ էր, բժչկի պէտք չունէր, և կելնէր կը նստէր անկողնոյն մէջ, թէև երկու վայրկեան ետքը ուժասպառ իյնար վերստին իր բարձին վրայ։ Այդ գործուածէն սիրելի էակաց իրեն համար կրած անտրտունջ նեղութիւնները իր վշտերուն մէջն եղած էր։

* * *

Փետրվարի վերջերը միայն կրցաւ Բուբուլ անկողնէն ելնելով սենեկին մէջ պտոյտներ ընել, երբ ձիւները լուծուեցան և օդը պայծառանալով՝ ոսկի արեւ մը սկսաւ թափառիլ պատուհանին ապակիներուն, պատերուն ու գետնի տախտակներուն վրայ։ Գազդուրիչ ջերմութեամբ մը սկսան գունաւորիլ նորատի աղջկան այտերն ալ, և գոհ էր ապրելուն համար, վասն զի իր քովը ունէր Գառնիկը, որուն համար ունեցած անսահման սէրն աղատեր էր զինքը մահուանէ։

Բնաւ հարցում մը չէր ըներ անցելոյն վրայ, բնաւ ցաւ մը չէր յայտներ զինքը այնքան տառապեցնող պարագաներուն վրայ, գիտնալով որ Սօֆիի և Գառնիկի բոլոր փափաքն էր մոռցնել տալ իրեն զանոնք, և անոնց անկշռելի սիրոյն, անոնց անձնուէր ու անխոնջ խնամոց իրրեւ փոխարինութիւն՝ կը ջանար փարիլ ներկային, և անով զբաղիլ միայն, թեպետ թաքուն որդ մը կը կրծէր հոգին։

Իր կեանքը, իր էութիւնը երկու ծայրայեղութենէ կը բաղկանար. մեծ, անչափելի, երկնային երջանկութենէ մը, զոր կը վայելէր Գառնիկի սիրոյն մէջ տենչերով ու երազներով լեցուն, և խորին, դառն ու խուլ ցաւ մը, որ իր պատճառած դժբաղդութեան աղբեղութիւնն էր։ Բայց ո՛ր սիրտ, որքան ալ պարկեչտ ըլլայ և խղճահար, կրնայ անմխիթար ծնալ կեանքի ամենէն դժնդակ կացութեան մէջ անգամ, երբ իր պաչտած էակին բոցեռանդն, տուրք և անհուն սիրովը չրջապատուած զգայ ինքզինքը ամէն վայրկեան։

Գառնիկի ամենէն մեծ մտատանջութիւնն էր Բուբուլը այդ խեղճ բնակարանին մէջ պահելը, որ իչխանական ապարանքներու մէջ մեծցած էր, բայց անոր դոհ ու զուարթ կերպարանքը քիչ մը կը փարատեր իր հոգը, և ամէն անգամ որ տխուր ակնարկութիւններ կընէր այս մասին, տեղափոխութեան դեղեցիկ նպատակներ ծրագրելով անոր առչեւ, չնորհալի ժպիտով մը կը պատասխաներ անոր դեռատի աղջիկը։

—Ո՛չ, չէ՛, Գառնիկ, բան մը չը փոխենք, չատ երջանիկ ենք հոս։

Իրաւ, առաջին անգամ սիրուն բան մը երեւցեր էր անփորձ աղջկան այդ պճնմի կեանքը, ամէն բանի պակասը, փոխանակ սեղանի՝ փոքրիկ եռոտանիին վրայ ճաշելը, ամէն անգամ պատառաքաղը բերանէն տարած ատեն դաստակին իրարու ընդհարելով, և գիչերը Սօֆիի հետ քովէ քով գետինը ձգուած խչտեակներու մէջ պառկելէն, մինչ Գառնիկ վարը իր արուեստանոցին մէջ կերթար ննջելու գետնի մարմարէ քարեբուն ցրտէն պատսպարուելու համար երկար տախտակներ չարելով անկողնոյն ներքեւ։

Երեք հոգիի համար՝ երկու չուրի գաւաթ միայն ունէին, բայց Գառնիկ կը բերէր անոնց ամէն իրիկուն նոր թերթեր ու հանդէսներ, և կը մռնչային ամէն բան փոքրիկ կրակարանին չուրջը բոլորուելով կարդալու համար։

Սօֆի կը մտածէր սակայն թէ այս ներքին անկարգութիւնը չէր կրնար տեւական ըլլալ, և դրամ չհելու միջոց կը փնտռէր փոքրիկ տուն մը վարձելու, և կանոնաւոր կերպով տեղաւորուելու համար։ Իր կարերը՝ որոնց ինքնաբերաբար կը մասնակցեր Բուբուլ որչափ որ կրնար, օրը հինգ վեց ղ։ի չահ մը կը բերէին իրենց, և այդ անբաւական էր։

Երեկոյ մը ազգային թերթի մը մէջ ազդ մը հանդիպեցաւ աչքին թէ Բերայի թաղային վարժարանին համար դաչնակի դասատու մը կը փընտռուէր, հետեւեալ առտուն իսկ ներկայացաւ դպրոցին հոգաբարձութեան, և համաձայնելով իրեն առաջարկեալ պայմաններուն՝ անմիջապէս այդ պաշտօնին սկսաւ։

Շաբաթը երեք անգամ կերթար չորս ժամ դաս տալու, և երեկոյին

վերստին կուգար կօգնէր Բուբուլի կարերուն զայն չատ չը յոդնեցնելու համար։

Ամեն բան կը մտածէր, ամեն բան կը նախատեսէր, ամեն բանի կը հասնէր Սօֆի, միտքը դրած ըլլալով որ իր կարողութիւնները պէտք էր ծառայեցնել իր եղբօրը և Բուբուլի երջանկութեան, զորս իր զաւակներուն պէս կը սիրէր, մօր մը անձնուրաց խնամքն ու անհանգիստ մտահոգութիւններն ունենալով անոնց համար։

Շատ ընտանեաց մէջ կան այսպիսի անձնուէր հոգիներ, որ ուրիշներու համար ապրելու սովորելով՝ կը մոռնան թէ իրենք ալ անձնական իղձեր ու պէտքեր ունին, իրենց սիրտը, իրենց հանճարը մէկ նպատակի միայն նուիրելով, գոհ ու հանգիստ տեսնելու իրենց շրջանակին մէջ գեբազանցօրէն պաշտուած ու փայփայուած էակը, որ Գառնիկն եղած էր միշտ, իր մանկութենէն ի վեր բոլոր հաճոյքներն ու կամքը անոր տրամադրութեանը զոհելու վարժուած ըլլալով արդէն։

ԻԸ.

Խորին մելամաղձութեան մը մէջ անցուցեր էր Լիւսի բոլոր ձմեռը Պիւլպիւլ Տէրէի տանը մէջ, այն գեղեցիկ օրերէն եռքը, որոնք եկեր էին իր նաեմ կեանքը ոսկեզօծելու, և որոնք աւելի զգալի կընէին հիմակ իր հէք, իր գձուձ կեանքը։

Թոյլ զգեստով մը առաւօտէն մինչեւ իրիկուն մինակ նստած, պատուհանին առջեւ, կը դիտէր փողոցին անցորդները ձիւնին ու անձրեւին տակէն, շուկայի մարդիկ տոպրակը ձեռքերնին, դպրոցի աշակերտներ պայուսակները վզերնուն անցուցած, թաղին հացագործները, անփոփոխ միօրինակութեամբ առտու իրիկուն անցնելով դառնալով անձուկ ձորակին գառիվայրին եղերքէն, և ճամբուն հեղեղին գոռումը, որ սեւ ու պղտոր հսկայ օձի մը նման կատղած կը սողայ իր ջրային օղակները կծկելով ու պարզելով արագ, անհատնում ընթացքին մէջ։

Անշարժ իր անկիւնին մէջ՝ գլուխը բարձին կրթնցուցած փայլուն երեւակայութեանց մէջ կը թափառէր Լիւսի, կառքեր, պալատներ, չքեղ պարտէզներ, գոհարեղէններ կուգային կանցնէին երեւակայութեանը առջեւէն, ու օդային դղեակներու լաբիւրինդոսին մէջ մոլորած՝ մոքէն իսկ չէր անցուներ երթալ մօրը օգնել, երբ վարը խոհանոցին մէջ թեւերը ոսքատած տատին առջեւ լաթ կը լուար ան կամ գետինը ծռած միս կը ծեծէր։ Լիւսի այդ տեսակ գործերը կարհամարհէր, մանաւանդ որ ձեռքերուն նրբութիւնը աւելէ կը վախնար, վասն զի մատներու կոչտու-

թիւնը օրիորդին չիղերուն կը դպչէր, և ամեն անգամ որ Բեմալէ հանըմ աղջկանը մազերէն թել մը չտկելու կամ ուսին վրայ փակած դերձան մը վերցնելու համար ձեռքը անոր վրայ դնէր. «բիւ՛ֆ, մա՛յր, ձեռքերդ ճենճ կը հոտին կոր,» կըսէր։ Ու օրն ի բուն կը մաքրէր, կը սղոցէր, կը փայլեցնէր եղունգները, զորս երկնցուցած էր իր կարդացած վէպերուն մէջէն դիւցազնուհեաց նման։

Բեմալէ հանըմ կը մտածէր թէ Լիւսի իրաւունք ունէր. ուսումնական աղջկան մը անվայել բան էր կոշտ գործերով զբաղիլ, բայց կը զարմանար տեսնելով որ բնաւ գործի մը չէր պարապեր։ Ալ ոչ վէպ կը կարդար, ոչ ալ դպրոցի անգղիերէն չաբերով, հնչեփոներով լեցուն երգերը կը զբուցէր։ Չգիտեր թէ գլխուն մէջ իր մասնաւոր վիպերգն ունէր ան, ոչ բուն կնճռոտութիւններովը կզբաղէր գիչեր ցերեկ։

Թաղի թղթերը միչտ բարձին վրայ, մէկ երկու ժամը անգամ մը զանոնք ձեռքը կառնէր բառնի մը բանալու համար, անոր յաղող կամ անյաջող երգին մէջ որոնելով իր անձկալից խոհերուն պատասխան մը։

—Ի՞նչու անգամ մը չեկաւ դիս տեսնելու,—կը հարցնէր ինքնին այն յաւակնոտ ու անփորձ հաւատքով, զոր կունենայ ընկերութենէ հեռու ապրած նորատի աղջիկ մը, առաջին անգամ իրեն ուշադրութիւն ընդող սիրահարած կարծելով իրեն, ու կսպասէր անհանգստութեամբ, կսպասէր անհամբերութեամբ, օրերը, շաբաթները, ամիսները հաւրելով, և երեւան չէր ելներ Տիգրան։

Բայց երիտասարդին համար զգացածը սէր մը, համակրանք մը, խանդաղատանք մը չէր ամենեւին։ Մոքէն անգամ չէր անցուցներ իր սրտին հարցունել թէ կը սիրէր զայն։ Անոր հարստութիւնը, փառքը, անունը չլացուցած էր զինքը, և կուզէր ատոնց տէր ըլլալ. նախանձած էր երբեմն Բուբուլի վիճակին, և կուզէր անոր տեղը անցնել. Այդ թեթեւ գլխուն մէջ՝ զարդարանքի, զուարճութեան կիրքը ամեն բանի տեղ կը բռնէր, և կը կարծէր թէ երջանիկ ըլլալու համար ատոնցմէ զատ բանի մը պէտք չունէր։

Տիգրանայ իրեն համար ունեցած հակման մասին վստահ՝ զոր գըբաւելու համար ճիգ չէր խնայած, Բուբուլը միայն կը տեսնէր խոչնդոտ եր քալերուն, և անոր մէկտեղէն վերնալէն եռքը, կը զարմանար թէ ինչո՞ւ կը յապաղէր Գեղամօթ իրեն մօտենալու։

Չը գիտէր թէ ցուրտ երիտասարդը բոլորովին մոռցեր էր զինքը, և բոլոր ձմեռը, զոր մէկ քանի բարեկամաց հետ անցուցեր էր Տիգրան (ծերունեայն, մահուանէն քանի մը շաբաթ եռքը զօրապետը Պոլսէն մեկնած ըլլալուն) ուրիչ բան չէր մտածեր, բայց միայն Բուբուլը անուանարկել և անկէ վրէժ լուծել։ Ու երբ իր աղջկան թախանձանաց զիջանելով Մանուկ

աղա օր մը այցելութեան դնաց անոր, Բուբուլի աչ+ար ու խոյաբաղ վճճակին վրայ տեղեկութիւնները բերաւ Լուսիկին, ինչպէս պատմեր էր ի բեն Տիգրան, բայց ոչ ուրիշ բան։

—Մեզի համար բան մը չը հա՛րցուց, համարձակեցաւ ըսելու դեռատի աղջիկը։

—Չէ՛, հիչ ձեր խօսքը չեղաւ, պատասխանեց Եբբէնէին։

—Մեզի բա՞րեւ ալ չը ղրկեց, հարցուց անհամբերութեամբ։

—Չէ՛, ըսինք ա՛, պօռաց խստաբարոյ հայրը, միանդամ ընդ միչտ աղջկանը բերանը դոցելով։

Ան գիչերը մինչեւ լոյս չը կրցաւ քնանալ Լուսիկ։ Հետեւեալ օրը ուրբաթ էր, և Բեմալէ հանըմ սովորութիւն ունէր ամեն ուրբաթ, ամեն երեքչաբթի առաւոտները աղջիկը կանուխ արթնցնել եկեղեցի երթալ առաջարկելով։ բայց ան երկար ատենէ ի վեր եկեղեցի ալ չէը երթար, և խեղճ հնոչ սրտին ամենէն աւելի ցաւ ազդող բանը այդ եղած էր։

Լուսիկ կանուխ ցաւակեց անկողնէն ելաւ։ մայրը քովի սենեակէն անոր ոտքին ձայնը լսելով արտօրնօք նեչս մնաւ ձեռքը հին, դեղնած ու քերքրուած երազահան մը բռնած։

—Աս գիչերը էլ ած մը տեսայ, եավրում, սա նայէիր քի սուտին գիչերըն է, չէ նէ իրաւին գիչերն է, ըսաւ աղաչական ձայնով մը։

—Ի՞նչ երազ տեսար նայինք, հարցուց դեռատի աղջիկը հետաքրքրութեամբ։

—Գարին ըլլայ ըսէ քի, զուրցեմ։

—Այդ մամիկիս սովորութիւնը տակա չը մոռցա՞ը, մայր, հոգս, կուզես ըսէ, կուզես մ՚ըսեր, դոչեց բարկութեամբ։

—Խըռս մ՚ելլար, Լուսիկ, արեւուդ մեռնիմ։ արուն կը տառնայ, եավրում։ ես ասօր Ս։ Խաչ պիտի երթամ, զօրքին մեռնիմ, անկէց ալ էլլամ վարը խակէլէն պախրճի կնիկ մը կայ էղբը, անոր երթամ, բէչ մէթ կըննեն կոր, սա էրածս մեռաք էղաւ ինծի։

Լուսիկ որ հայլիին առջեւ կանած գլուխը կը տակեր, այս վերջին բառերը լսելով սանարը ձեռքէն թողուց, սիրուն աչքերը աւելի պղտիկցուց արտեւանունները կրկնակ չարքն իրարու մօտեցնելով, ինչպէս սովորութիւն ունէր մեծ որոշում մը տալէ առաջ, և պահ մը այդպէս խորհելէ ետքը գոչեց։

—Ես ալ հետդ պիտի դամ։

* * *

Գիչէն կինը շատ աղէկ մեկներ էը Եբբէնէին հնոչ երազը, ըսելով թէ երեք օրէն, երեք շաբաթէն կամ երեք ամիսէն ուրախառիթ լուր մը պիտի առնէին։ Իսկ նորատի աղջիկը ապահովը էը թէ բարձր հասակով

դեղեցիկ երիտասարդ մը որ գիչեր ցերեկ իր վրայ կը մտածէը, հետը պիտի ամուսնանար քիչ ատենէն, բայց մէջտեղը պզտիկ հիւանդութիւն մը կար, որ անվտանգ պիտի անցնէը։

— Արդարեւ այն օրէն ի վեր երեք շաբաթ անցած չէը տակաւին, երբ իրիկուն մը կառք մը կեցաւ իրենց դրան առջեւ։ Մէկը եկեր էը Ալէմտաղի տանելու Մանուկ աղան Բերայէն հոն օդափոխութեան եկող հարուստ ընտանիքի մը պզտիկ տղուն ոտկը ճմլուած ըլլալով՝ զայն դարմանելու համար։

— Որքա՛ն մեծ եղաւ Լուսիկի զարմանքն ու բերկրութիւնը երեք օր ետքը հօրը Ալէմտաղիէն դարձին՝ երբ Բեմալէ հանըմ երկչոտութեամբ հարցնելով այնչափ ուշանալուն պատճառը, որ կասկածի մէջ ձգեր էը զիրենք, պատասխանեց թէ երկու օրէ ի վեր Տիգրան էֆէնտիին տունը հիւր Պաչերը էը, թէ ան ճանչցուցեր էը զինքը այդ աշնուական մարդոց, սակայն խեղճ երիտասարդը իրիկուն մը որսորդութենէ դարձին ցուրտ առնելով ջերմէ բռնուեր էը, որ մէկ քանի անգամ հետզհետէ կրկնուելով նեհարցուցեր էը զինքը։

—Էիմաճուկ միտքը դրեր է, էֆէնտիմ, յարեց, Իսկիւտար իմնալ ինքզինքը վարպետ հէքիմի մը ցուցունելու համար, ինծի ապսպրեց քի տուն մը նայիմ, ծեզի մախսուս պարեւ ըրաւ քի մուխայէթ ըլլաք, հավատար տուն մը կթնաք նէ խապար տաք։ Մէկը էչէա ալ կուզէ կոր, հասկցա՞ք մի, էֆէնտիմ։

Լուսիկ եթէ չամչնար, հօրը վիզը պիտի փաթթուէը զայն համբուրելու համար, կամ ուրախութենէն պիտի լար, եթէ ինքզինքը բռնել չը գիտնար։

Բեմալէ հանըմին երազին մեկնութիւնը իրականացեր էը։ Այդ բարի լուրը, այդ անվտանգ հիւանդութիւնը զոր ճչդիւ դուշակեր էը պէրճչն, իր բոլոր երազներուն, բոլոր փառասիրութեանց դուռն էը, որ յուսալից, չքնաղ ապագայ մը կը բանար իր առջեւ։

ԻԹ.

Բանկալթիի կողմը, բաց մարդադեռանի մը վրայ միայարկ փոքրիկ տուն մը վարձեց Գառնիկ, ուր փոխադրուեցաւ մայիսի սկիզբները երկու աղջկանց հետ։ Սիրուն կոկիկ բնակարան մը, ուր մաքրութիւնն ու ճաչակը կահ կարասեաց թերին կը լրացնէը, և ուր ծաղկանց ու դալարեաց լիութիւնը՝ զրոս երեկոյեան պատուհանու ատեն դաչտերէն կը ժողվէին, ա-

մեն ճոխութեան տեղ կը բռնէր։ Թէթեւ վարագոյրներուն տակէն արեւն ուղիղ կը մտնէր ներս, և կեանքով ու զուարթութեամբ կողողէր ամեն կողմ։

Առտուն թռչուններուը պատուհանին առջեւ կուգային դիրենք արթընցնելու, և իրենց անոյշ ճիւ ճիւով կընկերային նախաճաշի պահուն առնոց եռանդուն խօսակցութեան, իրարու համար համակրութիւններով, մանր ուշադրութիւններով և հաճելի ըլլալու ձգտումն։ Ամեն պիսի սիրուն, հանճարեղ բաներ կըսէին, այնքան կը խնդային, կը ծիծաղէին որ կարծես յարատեւ խնդոյք մը կը կատարուէր այդ անպաճոյճ տանը մէջ, վասն զի երջանիկ էին իրարու հետ, և երեքն ալ իրարու համար և իրարմով կապրէին միայն։

Նախաճաշէն յետոյ կը բաժնուէին, Լուբաքանչիւրն իր զբաղմանց դառնալով։ Օօֆի դպրոց կերթար, Գառնիկ իր արուեստանոցը և Թուրքուլ խոհանոց կիյնար։

Ամեն առեն կսկսէր իրենց մոտաւանջութիւնն իրարմէ դադարուիլ, թէև ամենուն չարժառիթը մի և նոյն եղած ըլլար՝ դրամի պակասութիւնը։

Գառնիկի դործերն աղեկ չէին երթար. բնաւ քաղաքավարութիւն մը չէր գտներ իր ապարէզին մէջ, և օր ըստ օրէ կը վհատէր։ Օօֆիի ամառթողչին ալ բան մը չէր, երկու քուկիէս ասկիի չնչին դումար մը, որ տանը վարձքին և հացի ու չուրի ծախքերուն հազիւ կը բաւէր։ Գեռ չատ մը պիտոյքներ բացը կը ձգային, և բաւական ալ պարտք ունէր ասդին անդին։ Տեղափոխութիւնը և անմիջական կարեւորութիւն ունեցող կահ կարասեաց գնումը՝ որքան ալ պարզ ու աժան բաներ ըլլային, առանց դրամի չէր ըլլար անշուշտ, և զարմանալին այն է որ տան արդի անձուկ հաշուեկշիռը փակելու միջոցներէն զուրկ՝ իր սիրելւոյն համար դաշնակ մը ձեռք ձգելու և դրադարան մը կազմելու միջոցներուն վրայ կը մտածէր արդէն, հոգւոյն խորէն հառաչելով ամեն անգամ երբ կը խորհէր թէ իր սիրոյն համար այն բարձրադոյն դիրքէն կլած էր Բուբուլ մինչեւ անասպատակ կնոջ աստիճանը, թէպէտ բնաւ տրտունջ մը, տրտունջ մը թեան ստուերը մ՚անգամ չունենար դեռատի աղջիկը։

Անոր սրտին ամենէն մեծ ցաւն էր տեսնել որ քոյր և եղբայր կը նեղուէին իր պատճառաւ։ Գիտէր թէ առանց իրեն՝ Օօֆի կրնար իբրեւ դաստիարակուհի տուն մը մտնալ, և չարունակել այն անդորր կեանքը, զոր կը վարեր երբեմն Գեղամօֆի ապարանին մէջ, և Գառնիկ՝ եթէ ընտանիքի բեռը չունենար իր թեւերուն վրայ, ամբրիի ազատ ու անփոյթ կենցաղին մէջ անտարակոյս իր արուեստին աւելի նպաստաւոր դիրք մը կատանար։

Հարկ եղած ամեն կարելի զոհողութիւններով հասկցուցած էին Բու-

բուլին իր բուն հօրը կենդանի ըլլալը, և Գեղամօֆիներու հարստութեան մէջ իր բաժին մը չունենալը, և գիտէր հիմակ թէ աղքատ էր, թէ խեղճ, լքեալ էակ մըն էր ուրիշներուն գթութեամբը մեծցած։ Ա՛հ, եթէ կանխաւ իմացած ըլլար ասոնք, համարձակութիւն պիտի ունենար արդեօք ազատօրէն իր սիրոյն անսալու։ իր գերապանց դրից ու հարստութեան ընկատմամբ Գառնիկի պատկառանքն ու երկիւղածութիւնը մղեր էին զինքը աւելի յանդուգն ըլլալու, վասն զի չկայ այնքան կեղծքիչ բան մը սիրող սրտի մը համար որքան տեսնել իր պաշտած էակին յուսահատութիւնը իր նեցմ դրից պատճառաւ։ Վեհանձն ըլլալ կարծելով խաբեբայ եղած էր սակայն. իր հարստութեանը վստահելով՝ բեռ մը դարձած էր հիմակ անոնց, ու չը գիտեր ինչպէս դարմանել այդ ակամայ սխալը, որուն ինքզինքը պատասխանատու կը համարէր։

Իր բոլոր իղձն էր օդտակար ըլլալ տանը, և անոր ամեն հոգը էր վրան առեր էր, հետզհետէ սորվելով Օօֆիէն առտնին գործողութեանց մանրամասնութիւնները։ Տեսնելու էր այդ ազնուական կերպարով աղուոր աղջիկը գոգնոցը մէջքը ծխնելոյղին առջեւ մարած ածուխն հրահրելով, վարդի պէս կարմրած, քրտնաթոր՝ պարապ մը կատարելու սուրբ ու աղնիւ եռանդովը օգնելու։ Եւ կը սիրեր իր դործերը, վասն զի ճշմարտապէս դաստիարակեալ աղջկան մը գլխաւոր յատկանիշն է հաճոյքով ընել ինչ որ պարտական է ընելու։

Որքան ուրախութիւն որ կաղդեր երբեմն իրեն Արուեստանէր Օրիորդաց ժողովին ներկայանալի նկարի մը հեղինակութիւնը, նոյնը և թերեւս աւելին կղդար հիմակ համեղ կերակուր մը պատրաստելով իր սիրելեաց համար, և նոր աշխարհ մը կը բացուէր իր առջեւ՝ քանի կսկսէր ճանչնալ առնին անզորրութիւնը կազմող չատ կոչտ, չատ ստորին կարծուած աշխատութեանց դաղտնիքը, որուն մէջ ամենէն նուրբ, ամենէն բանաստեղծական ճաշակները կրնան յագուրդ գտնալ, իրենց անսահմանելի հրապոյրը խառնելով այդ պարզ իրաց մէջ։

Կը մտածէր սակայն թէ պիտի կարենա՞ր այդքան սրտի մտօք զբաղիլ մինչեւ այն ատեն իրեն անծանօթ ու անհաճոյ եղած այդ դործողութեանց, եթէ երեկոյին փոխանակ Գառնիկին՝ Տիգրանը դար իր դուռը բաղխելու, և չարունակեր իր բերբռ, իր կծու լեզուովը հեդնելու այն մանրամասն խնամքը, որ ամբողջ օրուան մը քրտինքն արժած էին, և անտարբեր կերպով երկննալով իր աւլած ու մաքրած բազմոցին վրայ, չը հաճեր նայուածք մ՚անդամ դարձնել այն սիրուն ու վայելուչ սեղանին, զոր ծաղիկներով կը զարդարէր նորատի աղջիկը հաճոյք պատճառելու համար իր սիրելիներուն, և անոնք յոդնած իրենց օրուան մէջ կրած դառնութիւններէն՝ ճշմարիտ սփոփանք մը կը գտնէին այդ զուարթօրէն

կարգաւորեալ տանը անկիւնը, ուր կսպասէր իրենց հրեչտակ մը սիրաւառ ու ժպտուն միշտ խանդակաթ բառ մը չքթանցը վրայ զիրենք դիմաւորելով։

Ամեն օր դործերը աւարտելէ առքը քիչ մը իր արդուզարդին կզբաղէր Բուբուլ, սուգի զգեստներուն մէջ՝ զոր իր հօքը համար կը կրէր, միշտ չքեղ երեւնալու գաղտնիք մը կար, որուն ինչ ըլլալը իր աւուեստագիտի սուր տեսութեամբը չէր կրնար դուշակել Գառնիկ, այլ կզմայլէր և աւելի կը պաշտէր այդ հանճարեղ աղջիկը, որ աղքատիկ վիճակին մէջ պահած էր իր ճաշակին նրբութիւնները, և կը սիրէր զանձնք ոչ միայն իր անձին՝ այլ և այն ամեն իրաց վրայ, որոց կը հպէր տանը ամենէն աննշան խորչերուն մէջ անգամ։

Սակայն Բուբուլ չէր բաւականանար այդ դոյդն ծառայութիւններով, դիտնալով Գառնիկի դրամական անձկութիւնը, կուզէր օժանդակել անոր ճգանցը իր ուսումն ու տաղանդներն ի դործ դնելով, և ամեն իրիկուն անհամբերութեամբ կսպասէր լրագրաց մէջ այցելու դասատու մը փնտռող աղդ մը կարդալու։ Շատ անգամ կը հանդիպէր որ հայկաբանութեան կամ ձեռագործի ուսուցիչ մը խնդրէին՝ բայց ընդհանրապէս հեռու տեղերէ, և ինքը երկար ատեն չէր կրնար բացակայիլ տունէն։

Գիշեր մը Օֆի ըսաւ թէ իրենց գծագրութեան դասատուն ելեր էր, և ցաւ կը յայտներ որ այդ ճիւղին մէջ բաւական յաջողակ չէր զայն ալ իր վրայ առնելու համար։

Ուրախութենէն կարմրեցաւ Բուբուլ, բայց չուզեց Գառնիկի ներկայութեանը խօսիլ, վախնալով որ մի գուցէ հակառակի իր խորհուրդին։ Սպասեց մինչեւ որ իր ննջասենեակը քաշուեցաւ ան։ Այն ատեն խօսքը բանալով իր բարեկամուհւոյն, թախանձանօք խնդրեց որ առանց առարկութեան ընդունի իր աղաչանքը, և զինքը հոգաբարձութեան ներկայացնէ։ Օֆի նախ ընդդիմացաւ, բայց յետոյ տեսնելով Բուբուլի բաղձանաց անկեղծութիւնը, համոզուեցաւ, և մէջերնին համաձայնեցան որ ամեն բան կարգադրելէ առքը միայն իմաց տան երիտասարդին։

Հետեւեալ առտուն իսկ դաշնակի վարժուհին առաւ հետը տարաւ իր վաղեմի աշակերտուհին դպրոցին խորհրդարանը, ուր հոգաբարձութեան անդամներէն երկուքը միայն կային քովէ քով թիկնաթոռներու վրայ բազմած։ Բոլորովին անծանօթ էին այդ դէմքերը Բուբուլին։ Մին փոքրահասակ երիտասարդ մըն էր, և միւսը յաղթանդամ մարդ մը մօրուսաւոր, ճաղատ ճակատով, և այն անհոդ ամբարտաւան կերպը, որով նստած տեղերնուն անդամ չուզեցին չարժիլ իրենց ներս մտնելը տեսնելով, երկչոտութեամբ համակեց նորատի աղջիկը։ Աթոռ մ՚անգամ չը հաճեցան ներկայացնել իրենց նստելու համար, և հոն ոտքի վրայ ձեացին սենեկին մէջ տեղը։

Օֆի որ վարժուած էր այս տիբական կերպերուն՝ ամենայն հանդարտութեամբ խնդիրը առաջարկեց։ Հասկցուց թէ Իտալացին նշանաւոր Բեթըէլիէն նկարչութիւն սորված էր Օր։ Բուբուլ, թէ Աբուեստասէր Ընկերութեան կողմանէ մրցանակի արժանացած գործեր ունէր և կը փափաքէր դպրոցին գծագրութեան ուսուցչութիւնն ստանձնել։

Երկու էֆէնտիները ներկայացեալ օրիորդին դառնալով ուշի ուշով դիտեցին զայն ոտքէն մինչեւ գլուխը չափելով, բայց այնքան յանդուգնն, այնքան լպիրշ նայուածքով մը, որ չառաջադունեցաւ Բուբուլ. յետոյ ակնարկութիւն մը ընելով իրարու սկսան հարցաքննել զայն, ինչպէս կը հարցաքննեն ամբաստանեալ մը։

—Քանի՞ տարեկան ես, հարցուց ճաղատ ճակատով մարդը։

—Աժուանացեա՞լ ես, վրայ բերաւ երիտասարդը, թէև տիւրք ածականով ներկայացուեր էր։

—Մինչեւ հիմայ ի՞նչով կզբաղէիր, յարեց դարձեալ միւսը։

Բուբուլ չփոթած սաստիկ կը նեղուէր այս հարցումներէն, և կը փափաքէր ժամ առաջ դուրս ելնել։ Բարձրագոյն ընկերութեան մը կեդրոնին մէջ ազատ ու համարձակ խօսելու վարժուած այդ աղջիկը՝ ի՞նչ կար իր դիրքին մէջ, որ նուաստացած, ամօթահար կզդար ինքզինքը այդ անձանց ներկայութեան։

Յետոյ երկու հոգաբարձուները պահ մը ծածկաձայն խօսակցեցան իրարու հետ, և երիտասարդը ուզեց դիտնալ թէ որո՞ւ կրնային դիմել իր վրայ տեղեկութիւն ստանալու համար։

—Թագական խորհրդոյատենապետը՝ Մխայէլեան էֆէնտին շատ աղեկ կը ճանչնայ օրիորդը, պատասխանեց Օֆի։

—Վաղը ժողովք ունինք, երկու օրէն եկուր պատասխան առնելու, հրամայեց մօրուսաւոր էֆէնտին։

—Կարելի՞ չէ արդեօք որ օրիորդին միջոցաւ հաղորդէք ձեր որոշումը, համարձակեցաւ հարցնել Բուբուլ Օֆիին ցոյց տալով։

—Անձամբ գալու ըլլաս նէ աղեկ կըլլայ, պայմաններուն վրայ ալ կը բանակցինք, կը լսենայ կերթայ։

Խորհրդարանին դրանը առջեւ երկու աղջիկները բաժնուեցան իրարմէ։

Բուբուլ տրտում, տխուր կը քալէր։ Առջին անգամն ըլլալով կզգար թէ ինչ է դիրքը կնոջ մը համար, և թէ որ չիսի նուաստութեանց կրնայ ենթարկիլ երբ դրամ չահելու հարկին մէջ է։ Կը հասկնար թէ իրեն եղած ընդունելութեան մէջ չկար այն ակնածութիւնը, որուն իրաւունք ունի միշտ պարկեշտ կին մը, և թէ վարուեր էին իրեն հետ իբրեւ աւորնագոյն էակ մը, որուն հետ ներելի է զանց ընել պատշաճութեան օրէնքները։

Բուլխի կեղիչ արհա մը կարելը գինքը հովանոցին տակէն, և յուզմունքը կրակի գոռներով կը նկարագրեր չքնաղ դէմքին վրայ. Ա.յդ տաք եղանակին մէջ երբեք դուրս ելած չէր կէս օրին։ Դանդաղ քալերով կանցնէր օդափոխութեան պատճառաւ ամայացած տուներուն առջեւէն, որոց ամեն մէկը յիշատակ մը կարթնցնէր իր մտքին մէջ, և անդիտակից չարժումով մը կը հեռուէր երեւակայութեանը հոսանքին, որ կը տանէր գինքը դէպ ի հեռուն, դէպ ի անցեալը։

Յանկարծ Միապետեաններուն դրան առջեւ պտաւ ինքզինքը։ Պատուհաններուն երկաթէ փեղկերը բաց էին, և շերտոդորները կիսովին վերցուած՝ տանտէրերուն ներկայութիւնը կը յայտնէին։ Մտածեց թէ ամբանոց չէին գացած տակաւին անչուշտ իրենց զաւակաց դպրոցի քննութիւնները աւարտած չըլլալուն պատճառաւ, և յեղակարծ խորհուրդ մը ծագեցաւ մտքին մէջ։

Պահ մը առաջ լսեր էր Սօֆիէն թէ Թագ. խորհրդոյատենապետն էր Միապետեան, և ինքը անոր կնոջ հետ սերտ մտերմութիւն ունենալուն՝ կրնար իր ձեռնարկութեան յաջողութիւնը դիւրացնել, եթէ դիմէր անոր։ Իրաւ, Գեղամօֆի ապարանէն մէկնելէն ի վեր նախկին բարեկամներէն ոչ ոք եկած էր գինքը տեսնելու, բայց պատճառ մը չէր այդ որ ինքը չերթար անոնց, քանի որ իր բնակութիւնը անծանօթ էր ամենուն։

Քարէ սանդուխէն վեր ելաւ, ու դանգակին հնչեցուց։

—Տիկինը տո՞ւն է, հարցուց դուռը բացող ծառային։

—Տուն է, պատասխանեց առանց գինքը ներս հրաւիրելու։

—կը փափաքիմ գինքը տեսնել։

—Անունդ՞դ, հարցուց ծառան վրան գլուխը գնդելով։

—Ըսէ՛ք թէ Բուբուլը եկած է, գոչեց ապահով չեչտով մը։ «Գեղամօֆ» պիտի ըսէր, բայց կանգ առաւ, այդ իրաւունքն ունէր հնման որ տարաժամած էր անոնց որդեգրութենէն։

Ծառան գետնատարկի սենեակներէն մին տարաւ գինքը, և հոն մինակ թողլով գուրս ելաւ։

Քառորդ մը չափ սպասեց հէք աղջիկը և այդ միջոցին հազարումէկ խոհեր եկան պաշարել գինքը։

Շատ անգամ եկած էր այդ տունը, և ոչ ոք համարձակած էր հարցընել իր անունը։ Յարգանօք չրկապատուած կանցնէր ապարանին սրահներէն, և ան տիրուհին սանդուխին գլուխը կը դիմաւորէր գինքը իր ամենէն սիրուն, ամենէն փայլուն ժպիտովը։

Սենեակին դրան ճռինչը սթափեց գինքը իր մտածմունքէն։

Միւնան ծառան էր։

—Տիկինը ներողութիւն կը խնդրէ. քիչ մը տկարութիւն ունենալուն

չը պիտի կրնայ ձեզ ընդունիլ, ըսաւ մեքենաբար։

Բուբուլ կարծեց թէ երազի մէջ է, աչքերուն առջեւէն մթութիւն մը անցաւ. սենեակը կը դառնար գլխուն վրայ, բայց այժ ունեցաւ ուժ ելնելու և դռնէն դուրս նետուեցաւ։

Լ.

Ոչ միայն չընդունուեցաւ Բուբուլ դպրոցին մէջ, այլ և Սօֆի ալ ճամբուեցաւ անկէ։

Պատուարժան Հոգաբարձութիւնը պէտք եղած տեղեկութիւններն ստացեր էր անոնց նկատմամբ. և յարմար չէր դատեր վարժարանին ուսուցիչ կարգել իր սիրահարին հետ փոնչն ֆ-ինչ աղջիկ մը. վասն զի այսպէս կը խօսէին չատերը անոր նկատմամբ և Տիգրանայ զան հիւանդ վիճակին մէջ դուրս նետած ըլլալը գաղտնի ծնացած էր բոլորովին։ Սօֆին ալ ո՞չ ապաքէն այդ «պոյնչը» աղջկան հետ կը կենակցէր, ան ալ բարի ծաղիկ մ'ըլլալու էր միւսին պէս, կը զղջային վեր ի վերոյ ծանօթութիւներով գան ընդունած ըլլալնուն։ Սխալմունք մը եղած էր գործին մէջ, և հիմակ հանդիսաւոր կերպով կուզէին այդ սխալը քաւել։ Ատանկ «պոյնչ» աղջիկներ դպրոցի՛ն մէջ.... Բոլոր մայրերը պիտի դայթակղէին, ժողովուրդը պիտի բողոքէր, եթէ իրենք աչք գոցէին։

Բուբուլ մինչեւ այն ատեն մեկուսի կեանք մ'ունենալուն՝ բան մը իմացած չէր և չէր կասկածեր անգամ թէ դուրսը ի՛նչեր կը խօսէին իր վրայ և թէ ի՛նչեր կը մտածէին։ Եւ միթէ՞ կրնար մտքէն անցունել այն անուանարկութիւնները, զորս կը վերագրէին իրեն, քանի որ իր վարքն ու բարքը հրեշտակի մը մաքուր անձնուիրութիւնն եղած էր շարունակ։ Բայց Սօֆի նոր պաշտօնին սկսելէն ի վեր իր առէպ երթեւեկութեանց միջոցին կը նշմարեր թէ ինչպէս չը տեսնալ կը ձեւացնէին գինքը Գեղամօֆի ապարանին մտերիմները փողոցին մէջ, և թէ ի՛նչ ցրտութիւն կար այն կէս բարեւներուն մէջ, զորս ակամայ կուտային իրեն այն պարագային մէջ ուր խուսափիլն անհնար ըլլար։ Եւ իր պարզ, աղնուասիրտ, միտքը կապստամբեր այդ կոպտութեանց դէմ, զգուշանալով միշտ բան մ'ըսելէ իր եղբօրն և Բուբուլին, որոնց դիւրագրգռութիւնը կը ճանչնար։

Իրօք չատ ծանր տպաւորութիւն ըրաւ Բուբուլին վրայ Հոգաբարձութեան առանց պատճառաբանութեան մերժումը, և սկսաւ ընդնշմարել տխուր իրականութենէն մաս մը։ Մտքի տարտամ կացութեան մը ենթակայ՝ անկարող էր կանոնաւոր խորհրդածութիւն մ'ընելու այդ մասին և

հաստատուն եզրակացութեան մը հասնելու։ Իրեն եղած անիրաւութիւնը այնքան մեծ կը գտնէը, որ կը յուսահատէր առաքինութեան և անմեղութեան ընծայուած յարդանքէն, և կը նկատէր պատիւը իբրեւ սին բառ մը, զոր մարդիկ ազատ են մէկուն տալու և առնելու անկէ ըստ քըմաց։

Իր անցեալ կեանքը կը համեմատէր ներկային հետ. ի՞նչ էր ան առեն և ի՞նչ եղած էր հիմա, ի՞նչ էական տարբերութիւն կար իր վարուց մէջ, և ինչո՞ւ ան առեն իր չուրջը հազարումէկ քծնութիւններով դարձող մարդիկ հիմակ երես կը դարձնէին իրմէ։ Չէր հասկնար։

Եթէ Գառնիկը սիրելը ոճիր մը կը համարուէր իրեն, ինչո՞ւ այդպէս չէր նկատուած երբեմն իր ենթադրեալ համակրութիւնը Գեղամօֆի համար։ Եթէ Գուժարեանին հետ միևնոյն տան մէջ բնակիլն էր յանցանքը, ո՞չ ազաքէն Ծիգրանայ հետ ալ միևնոյն յարկին ներքեւ ապրած էր երկար առեն։ Կը հասկնար թէ իր անձնական արժանիքը կամ առաքինութիւնը երբէք տեղ մ՚ունեցած չէր հասարակաց մտքին մէջ, և թէ լոկ Գեղամօֆի հարստութիւնն էր իր վայելած փառաց ու պատուոյն չարժանաւիքը։

Այս խորհրդածութիւնը չատ ողբալի դաղափար մը կուտար իրեն այն ընկերութեան վրայ, ուր ապրած էր, և չափելով զինքը թշնամանող փոքրոգի մարդոց բարոյական և իմացական կարողութեանց աստիճանը, այնքան միայն կուզէր կարեւորութիւն տալ անոնց որքան կարժէին. սակայն հակառակ իր կամքին ու մտքին՝ կզդար թէ իր քաղութիւնը կը պակսէր, և այդ խուժդ մը մարդոց վճիռը կը քանդէր, կոչնչացնէր իր բոլոր յոյսերը։

Գառնիկ չէր այն բնաւորութիւններէն, որք դիտեն հասարակաց կարծիքէն վեր բարձրանալ, և բուռն եղեր էր անոր զայրոյթը իր կրած նուաստութեան համար։ Երիտասարդը իր յուզման առաջին շարժման մէջ, նոյն իսկ իր անձին, իր բազդին վրայ թափեր էր անիծից ու ցասման կբռակը, ամբաստաներ էր իր ապիկարութիւնն ու դժբաղդութիւնը իբրեւ պատճառ Բուբուլի եղած թշնամանաց, և նորատի աղջիկը աւելի տառապեր էր անոր վշտաց տեսարանովը քան իր բուն կսկիծով։

Արդարեւ չատ տպաւնապալից էր նորատի աղջկան վիճակը։ Դիտէր թէ ալ չը պիտի թողուր Գառնիկ ոչ զինքը, ոչ իր քոյրը ո և է ձեռնարկ մ՚ընելու. դիտէր նաեւ թէ երիտասարդն անկարող պիտի ըլլար իրենց սակաւագիւտ կենաց պիտոյքն հայթայթել իր արուեստով, որ կարեւորութենէ զուրկ էր բոլորովին Պօլսոյ մէջ։

Այս տխուր մտախոհութիւններով լի՝ մինակ նստած էր երեկոյ մը բաց պատուհանին առջեւ՝ նայելով դիմացը հորիզոնին վրայ դիզուած վարդա-

գոյն ամպերուն, որոնց ետեւէն կանհետեր կերթար բոցափայլ արեւուն սկաւառակը ճիշդ իր անցեալ յոյսերուն նման ծիրանի և լուսաճաճանչ։

Իր միտքը կը տանջուէը փոխ առ փոխ երեւակայութեանը առջեւ բերելով իր սիրելեաց կատարած զոհողութիւններն ու կրած զրկանքներն իր պատճառաւ, եւ այս ցաւալի մտածմանց ազդած բոլոր դառնութիւնը կզդար այն ծայրայեղ յուզումներով, որ փափուկ և զգայուն հոգիներու միայն յատուկ է։

Իրօք ան որ յանցաւոր եղած չէ, տառապած չէ երբէք։ Զը դիտեմ որպիսի կծու բան մը կայ այն մտածման մէջ թէ այլոց թշուառութեան պատճառ եղած ես, և չես կրնար դարմանել այն չարիքը, զոր քու երեսէդ կրած է մէկը։ Մանաւանդ ի՛նչ խենդեցնող զգացում է այն զոր կրես երբ սրտիդ ամենէն վեհ, ամենէն աղնիւ ձգտումներուն հետեւելուդ համար ընտասած ես ուրիշին։

Մարդ իր ամենէն դերազանց զգացմանց ձայնին լսելով կը զղջայ ստէպ, բայց իր ամենէն դուզնաքեայ պարտուց անսալով երբէք։ Ասոր համար է որ մտքի մարդիկ աւելի յաղողած են կեանքի մէջ քան սրտի մարդիկ, թէեւ երկուքն ալ ըլլան հաւասարապէս բարոյական։

Նորատի աղջիկը զղջացած չէր սակայն իր անձին համար, վասն զի Գառնիկի հետ ապրելէ լաւագոյն բան մը չէր երեւակայեր ինչ կացութեան մէջ ալ ըլլար։ Ամեն պայմանի, ամեն դիրքի մէջ կրնար երջանիկ ըլլալ անոր քովը, բայց անոր կրած տառապանքներն իր տանջանքն եղած էին։

Դպրոցէն վերժուելէն ետքը Սօֆի ալ սկսեր էր վերստին կար կարել Բուբուլին հետ, և գործունեայ աղջիկները երկու ամիսէ ի վեր իրենց ձեռքի աշխատութեամբը առօրեայ պէտքերնին կը հայթայթէին. բայց Գառնիկ չէր կրնար դիմանալ անոնց այդ ծայրայեղ տքնութիւններով ու զրկումներով ապրելու գաղափարին։ Կը հատնէր, կը խենդենար քանի կը նայէր անոնց ասեղէն ծակծկած մատներուն ու դեղնած ճակատներուն։

Կը հասկնար թէ ալ ինչու չէին ուզեր երեկոները քիչ մը պտոյտ ելնել իրեն հետ օդ առնելու համար։ Այդ գուենթաի զբօսաներով, կարկտած կօշիկներով մարդու երեսնալէ կասկնային, մանաւանդ Բուբուլ անշուշտ իր վրայ տարաձայնուած չարախօսութեանց պատճառաւ չէր ուզեր ամենուն արհամարհոտ նայուածքին հանդիպիլ։ Ո՛ւր իմնցուցը էր այդ պանծալի, չքեղ աղջիկը իր սիրովը։ Ջինքը ուտող յարատեւ ցաւն այս էր։

Ի զուր կը ջանար ուրախ զուարթ ինքնաճար Բուբուլ, ամեն բանի տըխուր մեկնութիւն մը կուտար ան։ Եթէ երբեմն մուն մը եղանակը, վախ

հրեշտակս, կըսէր, այդչափ երդել կը սիրես, և դաշնակ մը չունիս ձայնիդ ընկերանալու համար։» ԵԹԷ պատահմամբ տեսարանի մը հասներ. «Թեղճ Բուբուլս, բոլոր տաղանդներդ կը ցամքեցնեմ կոր. ԵԹԷ պէտք եղած նիւթերն ունենայիր հիմայ կը նկարէիր առիկայ։» կը դոչէր։ ԵԹԷ գրական նիւթի մը վրայ խօսէր, «Վա՛հ, հոդիս, կերակուր եփելէն, կար կարելէն ժամանակ չես գտներ որ այդ գեղեցիկ գաղափարներդ գրի առնես,» կը յարէր, և աչուըները կը լեցուէին, ու խորին թախծութեան մը մէջ կը թաղուէր կը մնար։ Ալ բոլոր գիւղերը բառ մը չէին կրնար առնել բերնէն։

Բուբուլ կսկսէր առել իր աղէտալի տաղանդները։ ԵԹԷ զանոնք չունենար, կը կարծէր ԹԷ ցաւ մը պակաս կունենար Գառնիկ, բայց որքա՛ն կը սխալէր։ ԵԹԷ իր մեծ, իր անձնուրաց սիրովը չէր կրնար նորատի աղջիկը յաղթել անոր տրտմութեան, պատճառն այն էր որ Գառնիկ անոր անձին չափ ալ անոր տաղանդները, անոր ճաշակին ներքութեանց հրապոյրը կը սիրէր, և անոր վրայ անցկլոյն չուքը, ճոխութիւններէ և փափկութիւններէ յօրինուած հմայքը կը վնտռէր, առանց ինքն ալ որոշակի իր այս բաղձանքը հասկնալու, մինչ ազնուասիրտ աղջիկը բանի մը չէր տենչար անոր վրայ բացի ի սիրոյ։

Եւ կը նայէր ամպերուն, կը նայէր երկինքէ երեսէն անցնող ԹԷԹԷ ստուերներուն, կը նայէր լուսոյ լուտին բեկբեկումներուն՝ միշտ պատուհանին առջեւ նստած, առանց տեսնելու ԹԷ ո՞վ կանցներ փողոցէն, և ո՞վ կանգ առեր էր իրենց տանը առջեւ։

Յանկարծ դրան զարնուիլը լսեց, յետոյ անոր բացուիլը, վասն զի վարն էր Սօֆի, և հուսկ ուրեմն ծածկաձայն խօսակցութիւն մը դրան մէջ տեղը, ճիշդ պատուհանին ներքեւ։

—Բուբուլին հայրը եկաւ Պլէճիկէն, կըսէր Գառնիկ, Բէյնէին մէջ Թողուցի գինքը, եկայ որ կանխաւ իմաց տամ, մէկէն ի մէկ տեսնելով չըլլայ որ դող ելլայ։

—Ատանկ բան մը ի՞նչպէս կրնանք հիմայ յանկարծ իմացնել, կը հարցներ Սօֆի։

—Կուգես նէ վաղուան ձգենք։ Այս գիշեր պէտք եղած զգուշութիւններով դործը կը հասկցուննք, ներկայացումը Թող վաղուան ՇԱՅ։ Աբդէն ըսեր եմ որ ժամէ մը աւելի չսպասէ ինձի։

Առանց մարիկ ընելու՝ կը լսէր Բուբուլ այս խօսքերը, և չուզելով երկար առեն մտածմունքի մէջ Թողուլ իր սիրելիները, արտօրնօք վար վազեց։

—Բնաւ զգուշութիւն պէտք չէ, ես ամեն բան իմացայ, Գառնիկ, սոսկ համար ալ սիրտ մի՛ հարցնէք։

Երիտասարդը եկաւ անոր ձեռքերը երեսներուն մէջ առաւ և զգաց եալ ձայնով մը հարցուց։

—Դո՞ն ես, Բուբուլ, այս լուրջէն, չիտակ ըսէ, կուզե՞ս որ հիմայ երթամ բերեմ գինքը։

—Շատ ուրախ, չատ հանդարտ եմ, և կը փափաքիմ անմիջապէս հայրըս տեսնել, պատասխանեց Բուբուլ, թէեւ սիրտը կը բաբախէր, և ձայնը կը դողդողէր յուդմունքէն։

Հակառակ Գառնիկի աճապարանքին՝ բաւական ժամանակ սպասեցին երկու աղջիկները, մինչեւ որ Բանկալթիէն Ղալաթիա հասաւ ան, և նորէն Վարդէնեան Աբթին աղայի ընկերակցութեամբ տուն դարձաւ։

Աբդէն մուրթցած ըլլալուն՝ փողոցը չէր երեւար. բայց պատուհանին առջեւէն դուրսի ոտնաձայներուն ականջ կը դնէր Բուբուլ անհամբերութեամբ, սիրտը լեցուած, կարծես նախազգացումով մը գիտնալով ԹԷ իր հօրը գալուստը մեծ դէպքի մը թուականը պիտի ըլլար իր դժբաղդ կեանքին մէջ։

Եւ սարսուռ մը զգաց երբ դուռը բացխեցին։

Վարը փոքրիկ բակին մէջ հայր և աղջիկ դիմաւորեցին զիրար։

Օօթանասունը անցած ծերունի մըն էր Աբթին աղա։ Մութ գոյն պատէ լայն «չալվար» մը հագած, ճիշդ Պլէճիկի ժողովուրդին պէս ծունտէ լայն «չալվար» մը հագած, ճիշդ Պլէճիկի ժողովուրդին պէս ծունգերուն վրայ սեւ չերտով մը աւարտելով, ուրկէ վար գունաւոր գուլպանները կերեւային տեղ տեղ քակուած ու ծակծկած։ Վրայէն բաճկ՛ունէը, որուն օձիքին թաւիշը մաշած ու խաղտած վիճն վրայ կը կոճկուէը, ցոյց տալով վերէն աղտոտ կատէ չապիկի մը ծայրերը և տակէն նկարակերտ լայն դօտին մէջէն սինչեւ կուրծքին կէսը փաթթուած. ֆէսը երկար ծոպ մ՛ունէր, որ եռեւի կողմէն դէպ առաջ դարձած՝ ճակտին վրայ տարածելով իր դունաթափ թելերը, ասդին անդին կը ծածանէը։

Սակայն հակառակ այս գեղջուկի անչնորհ արդուզարդին՝ չատ համակրելի դէմք ՛ունէր այդ մարդը։ Ազնուական դիմագծերու տիպար մը էր իր պատկերը, որուն ամենէն խորին արտայայտութիւնն էր յանձնապատան և յամառ բնաւորութիւն մը սպիտակ մազերու տակ տկարացած. Աչեւն ու հովը իրենց անխուսափելի հետքերը Թողած էին ճակտին և այտերուն վրայ, որոնք երկար ատենէ ի վեր ածելի տեսած չէին։ Մութ չագանակադոյն աչուըները կէս ճերմկած յօնքերուն ներքեւ հանդարտ և աղու նայուածք ՛ունէին, որ վչտաց ու տարիներուն՝ դէմքին վրայ պեղած խստութիւնը կամոքէր։ Ձիւնի պէս սպիտակ պեխերը, քեթը, բերանը անթերի կանոնաւորութեան մը տիպը կը կրէին, որ բոլորովին հակառակ կուգար իր չինականի կերպերուն։

Բուբուլ առաջին նայուածքով այդ ամբողջութիւնն ըմբռնեց, և անոր

իրեն ուղղած նշմարին մէջ չը դիտեմ որպիսի սրտագին և գրաւիչ բան մը կար, այդ ալեւոր հասակին անկայուն թեան մէջ ի՛նչ անհամեմատ ոգեւորում մ՚երեւցաւ, որ դեռատի աղջիկը զողդողեց և աչերը արցունքով լեցուեցան անոր մտեցած առեն։

Առանց իր աղջիկը գրկելու՝ չքնաւն քը անոր ճակտին տարաւ, և իր աչը ներկայացուց որ համբուրէ։ Բուբուլ անգիտակից չարժումով մը բռնեց այդ ձեռքը, որ կը դողար, յետոյ գլուխը անոր գրկացը մէջ ծածկեց հեծկլտալով։ Իր բոլոր կենաց բողոքն -էին այդ աղիողորմ արցունքները։

ԼԱ.

Աչնային ցուրտ և տժգոյն արեւ մը հազիւ իր մարած ճառագայթները կը սփռէր հորիզոնին ճերմակ ամպերէն դուրս, որք նոր նետուած բամպակի նուրբ խաւի մը նման կը տարածուէին երկինէ կապոյտին վրայ, և առտուան բռնաչունչ քամիէն վարեալ՝ կը թաւալէին եթերին երեսէն։

Ղալաթիոյ բարձրաբերձ չէնքերը, ծուխն բացերը կեցող նաւերուն կայմերը, չրջակայ լեռներն ու գիւղօրէք մշուշի մէջ էին բոլորովին, երբ հասաւ Բուբուլ իր հօրը հետ կամուրջին վրայ։ Գառնիկ և Սօֆի կընկերանային անոնց։ կանգ առաւ այդ խմբակին հոն, իրենց մտուկնեերն բեռ։ դող բեռնակրին սպասելով։ Գառնիկ գնաց նաւակ մը վարձելու։

Բուբուլ իր վաղեմի վարժուհւոյն թեւին կրթնած՝ անխօս՝ աչերը ծովուն վրայ դարձուց, որուն ալիքները տակր ճղփիւններ արձակելով կանհետէին երարու մէջ, յետոյ նայեցաւ նաւուն, որ հոն բացը կը կենար անշարժ ու ամեհի, և որ պահ մը ետքը պիտի առնէր տանէր զինքը հեռու իր սիրելիներէն։ Սաստիկ ցնցում մը զգաց իր հոգւոյն մէջ, անբացատրելի, անղուսպ երկիւղով մը համակուեցաւ։

Վան զի Պօլսէն կը մեկնէր Բուբուլ իր հօրը հետ և կերթար Պիլէճիկ։

Ամբողջ ամիս մը՝ յորմէ հետէ տեսեր էր իր հայրը, բոլոր ոյժովը գիմադրեր էր անոր թախանձանաց, չը հաւանելով բաժնուիլ այն անձերէն, զորս միայն կը սիրեն աչխարհի վրայ։ Ինքը յանձնառու եղած էր կեանքի ամեն դառնութեանց տոկալու, միայն թէ չը զատուէր Գառնիկէն. Ցանը մէջ հետզհետէ ծանրացող նիւթական տագնապը, ձմեռը որ վրայ կը հասնէր իր ահարկու ցուրտերովը ու սպառնալիքով, և որուն երկիւ-

ղը աղքատին արիւնը կը ցամքեցնէ երակացը մէջ, բնաւ աղէտութիւն չունէին անոր մտքին վրայ։

Աղքին աղա չատ քաղցր վարմունք մ՚ունեցեր էր իր աղջկան նկատմամբ, և հակառակ Տիգրանայ իրեն գրած զրպարտութեանց՝ բնաւ յանդիմանութիւն մը, մեղադրանաց բառ մը չէր ուղղած Բուբուլին, մինչև իսկ իրաւունք տուեր էր անոր իր սիրած անձին հետ ամուսնանալ ուզելուն, չահելու համար անոր սիրտը և համոզելու որ Պիլէճիկ երթայ իրեն հետ գոնէ մինչեւ իրենց ամուսնութեան պայմանաժամը կենալու։ —Մինակ եմ, կըսէր, և կուզեմ քիչ մըն ալ ես վայելել քեզի ծերութեան վերջին տարիներուս մէջ։

Բուբուլ կարեկցութեամբ լի համակրանք մը կզգար իր հօրը համար, այլ երբեմն մտքէն չէր անցուներ անոր ընկերանալու որոչումը տալ, երբ գժբաղդ արկած մը տակն ու վրայ ըրաւ իր խորհուրդները։

Իր յարատեւ յուզմունքներէն տկարացած՝ անկողին ինկաւ նորէն, և վախցաւ որ հիւանդութիւնը շարունակուելով վերստին մեծ զոհողութեանց ու նեղութեանց կենթարկուի Գառնիկ և իր բոլորը իր պատճառաւ։ Ձմեռը մօտ էր. եթէ անցեալ տարուան պէս կրկնուէր, անտանելի բեռ մը պիտի ըլլար անոնց, և կզգար թէ օրէ օր ոյժէ կիյնար ու կը դալկանար։ Գլխու պտոյտներ, չնչարգելութիւններ ունէր, և մարդու բան չէր ըսեր։

Գիշեր մը որ սովորականէն աւելի տանջուեցաւ, մեծ որոշում մը տրուաւ ինքն իրեն, և յաջորդ առտուն Գառնիկին կըսէր թէ կը փափաքէր հօրը հետ ճամբորդել օդափոխութիւն մը ըրած ըլլալու համար, այդ գոհին տակ ծածկել ուզելով իր յուսահատ համակերպութիւնը։

Գառնիկ լացաւ, բայց չընդդիմացաւ, ընդհակառակը, քաջալերեց, յուսալից խոստումներով ապահովելով զայն թէ երկու, առ առաւելն երեք ամիսէն պիտի գար զինքը առնելու, թէ այդ միջոցին պիտի չանար իր գործը կարգին դնելու, և գարունէն առաջ պիտի կարենային ամուսնանալ։

Այդ ափոփածու խօսքերուն ամեն մեկը ասեղներու պէս կը ծակծկէին սակայն դեռատի աղջկան սիրտը, և փոխանակ մխիթարուելու աւելի կը վշտակրէր։ Կուզէր որ Գառնիկ չը թողուր զինքը, գոնէ պզտիկ ճիդ մ՚ընէր իր խորհրդէն հետ կեցնելու։ Ինքն իր հօդւոյն հետ կը խաղար այդ որոշումը տալու առեն, և իր պատրւէին, այն՝ որուն համար կը զոհէր իր էութեան և երջանկութեան միակ պայմանը, այդպէս չուտով կը հաւանէր իր հեռանալուն։

Ցետոյ կսկիծը մտածել թէ իրն էր յանցանքը. եթէ մեկնելուն բուն պատճառը յայտնած ըլլար անոր, բնականաբար պիտի արգիլէր զինքը,

այդ յիմարական խորհուրդը գործադրելէ. բայց իր առողջութիւնը պատրուակած էր, կրնա՞յին անոր դէմ կենալ։

Վերջապէս կը խորհէր թէ միշտ ժամանակ ունէր իր որոշումին եւ կենալու, և չէր ուզեր հաւատալ թէ պիտի իրագործէր զայն։ Մինչեւ կամուրջին վրայ հասած վայրկեանը՝ սուտ եկեր էր իրեն այդ բաժանման գաղափարը, և հիմայ որ կը տեսնէր զայն հաստատող բոլոր պարագաները, կը սոսկար։

Պահ մը եռքը Գառնիկ դարձաւ. փոքրիկ մակոյկը պատրաստ էր, Հոն, վարը իրենց կսպասէր։

Երիտասարդին օգնութեամբ սանդուխէն իջաւ, և ալ ծովուն վրայ էին, կը յառաջանային դէպ ի չոգենաւը։

Երկու ձեռուընները կը դողդողային Գառնիկի ձեռացը մէջ, սարսուռ մը կը ծաւալէր բոլոր մարմնոյն վրայ, ակռաները կը կափկափէին իրարու զարնուելով այն բուռն ճգանց մէջ։ զոր ի գործ կը դնէր իր արցունքը զսպելու համար։

—Դուն կը մտիս կոր, Բուբուլ, ըսաւ Սօֆի շշ մը տալով անոր ուսերուն վրայ։

Արդարեւ խեղճ աղջկան բոլոր անդամները կը զգսպային, և դէմքը մարմարի գոյն առած էր։

Բուբուլ շուրն փաթթուեցաւ անդիտակցաբար, յետոյ յանկարծ չը. զաձգային շարժուածով մը զայն մէկդի նետելով։

—Ա՛հ, կայրիմ, կայրիմ կոր, գոչեց աղերսկ ձայնով մը, զոր հեծկլտուք խեղդեցին։

Այտերը, ճակատը հրաշէկ դոյներ առացան, և ինքը քարեկամուհւոյն գառնալով յարեց։

—Ներէ՛, Սօֆիս, չեմ կրնար այս շորով կենալ, պիտես թէ ի՛նչ օրեր կը յիշեցնէ ինծի, քանի վրան նայիմ քաշուելիս կը պակսի։

—Կաղաչեմ, Բուբուլ, գոչեց Գառնիկ յուզեալ։

—Ատոնք ամէնն ալ ոչինչ բաներ են, ըսաւ Աբրին աղա իր անկիւնին մէջ չոկուելով, ուր կծկուած էր ֆէսը մինչեւ աչուընները իջեցուցած։ Պարապ տեղը իրարու սիրտ Թունդ կը հանէք կոր։ Բեզի բան մը ըսեմ, աղջիկս, հիմակուընէ առանկ ընես նէ, եռքը ճամբան չես կրնար դիմանար։ Ճամբայ ելլող մարդը սիրտը ամուր բռնելու է, տաքէն պաղէն ինքզինքը նայելու է։ Սա շուտ վրադ առ նայիմ։

Բուբուլ ճիգ մ՚ըրաւ արցունքը զսպելու և ձեռց անշարժ ու գըլխիկոր։ Մերթ ընդ մերթ կը վերցներ նայուածքը դէպ ի երիտասարդը, և անոր պաշտելի դէմքին վրայ նկարուած սէրն ու վիշտը փոխ առ փոխ կը յուսահատեցնէր ու կոդեւորէր զինքը։

կը զարմանար ինքն իրեն թէ ի՛նչպէս կրցած էր հաւանիլ մեկնելու, և կը խորհէր տակաւին թէ ամեն բան լմնցած չէր։ Դեռ մէկոց կար վերջին որոշում մը տալու, և տենդայոյզ կը սեղմէր Գառնիկի ձեռքը, զոր պահ մը եռքը ալ չէր պիտի գտնէր իր ձեռաց մէջ. և այդ ահադին դատարկութեան գաղափարը սոսկում կազդէր իրեն։ Այս յուսաթեկ խոկմանց մէջ հասան նաւուն քով։

Իտարէի Մախսուսէ ընկերութեան Շահդէր անուն չոգենաւն էր որ պիտի մեկնէր ի Մուտանիա՝ Պրուսայի նաւահանգիստը։ Իրենցմէ առաջ շատ ճամբորդներ հասեր էին արդէն, և վերնայարկը կը թնդար խառնաչփոթ դոչիւններով։ Սանդուխին վրայ բեռնակիրներու երթեւեկը, որք մնուկներ տեղաւորելու համար կելնէին ու կիջնէին, ուղեւորներ բերող նաւակներու բազմութիւնը, որք կը մերձենային կամ կը հեռանային, կանանց, մանուկներու իրարանցումը, ասոնց և ոչ մին չկրցան սթափել վշտայոյզ աղջիկը իր երազացնոր վիճակէն։ Հարկ եղաւ որ երիտասարդը իր գրկաց մէջ վերցնէ զայն։ Ան ատեն մեքենական չարժուժով մը վեր ելաւ չուանէ ելնարանին աստիճաններէն, որ չոգենաւէն դէպ ի ծովը կախուած կը կենար։ Եւ հիմակ միմակ էր նաւուն վրայ Գառնիկի հետ։ Հայրը և Սօֆի մնուկները մակոյկէն դուրս հանել տալու կը հսկէին։ Թերեւս վերջին անգամ էր որ կը կենային այսպէս քով քովի։ Կուզէր անոր գիրկը նետուիլ, կուզէր ըսել անոր թէ մահուանէ աւելի դառն էր իրեն այդ բաժանումը, և ինչո՞ւ չէր կրնար։

Այսպէս երկչոտ եղած չէր սակայն երբ Գառնիկ իրմէ բաժնուելու հարկին մէջ ըլլալուն համար կը տառապէր Գեղամօֆի վերջին երեկոյթին գիշերը։ Բոլոր ոյժը, բոլոր պերճախօսութիւնն ի գործ դրեր էր զայն սփոփելու, և զոհեր էր իր բոլոր ունեցածը անկէ անբաժան ապրելու համար, այն ատեն որ ուրիշի մը նշանածն էր ինքը, և հիմայ որ ամենեւին կապ մը չունէր, հիմայ որ կրնար աղատօրէն նուիրուիլ անոր, ի՞նչու կը վարանէր։

Կեանքի ամենէն ծանրին, ամենէն ճղճիմ հաչիւը կուգար խառնուիլ իր սրտի ձգտումներուն։ Բա՛ըէ, նիւթականը կը քանդէր հոգեբանական չէնքն իր էութեան։

Ան ատեն հարուստ կը կարծէր ինքզինքը, և հիմակ աղքատ էր։

Ի՞նչու սակայն Գառնիկ այդ գաղափարը չէր ունենար, ի՞նչու չէր ուղեր ընկերանալ իրեն հոն, ուր այնքան դիւրին են կենաց պայմանները։ Երկուքնին անբաժան ըլլալէ եռքը, կա՞ր իրենց համար պանդխտութիւն։ Ճշմարիտ պանդուխտը լքեալ հոգին է միայն։

Եւ սակայն բաժանման աղետալի վայրկեանը կը մօտենար։ Իր սիրտը կզգար թէ ամենէն մեծ դժբաղդութիւնը նոր կսկսէր իրեն համար։ Ա՛հ, ի՞նչու եռ չէր դառնար։

Սկսաւ լալ· այնքան դժուարաւ զսպուած հեղեղը դուրս պօռթկաց վերջապէս։

—Բուբուլ, չեմ դիմանար, ինքզինքս պիտի կորսնցունեմ, գոչեց Գառնիկ։

—Էյ, ալ բաժնուեցէք իրարմէ, աղաղակեց Ծերուկը· որչափ իրարու քով կենաք, այնչափ սիրտերնիդ կելլայ։ Հետերնիս գալդ չուզեցի նէ գիտէի որ ասանկ պիտի ըլլար, յարեց՝ երիտասարդին ուղղելով խօսքը։

Շոգենաւուն սուլարանը մեկնելու նշանը կուտար։

—Քալ եղիր, Բուբուլս, գոչեց Սօֆի գրկելով իր բարեկամուհին, և պահ մը երկուքն ալ հեծկլտացին։ Հիմայ համբերելէ զատ միջոց չունինք, յարեց դլուխը վերցնելով, օր մըն ալ այսպէս պիտի դրկենք նորէն զիրար, ալ չը բաժնուելու համար։ Մի՛ մոռնար թէ եղբայրս և ես միայն քեզի համար պիտի ապրինք, քու վրադ պիտի խորհինք և քու երջանկութեանդ պիտի աշխատինք։

Բուբուլ լռին արցունքով թրջեց իր քրոջը այտերը։

Շոգենաւուն սոյլը նորէն լսուեցաւ ծովուն ու այերց մէջ երկարելով, Սօֆի սկսաւ եղնարանէն իջնել։

Նաւուն մէջ խռնեալ բազմութիւնը կանցներ ու կը գառնար հոնկէ Բուբուլը դիտելու համար, որ վչտահար հրեշտակի մը կերպարանքն առեր էր իր արտասուալից աչերովը, հրաբորբոք այտերովը սգոյ զգեստներուն մէջ, և առտուան խիստ քամին, որ սեւ էշ֊ը ֆռփիններքեւ անոր ոսկեթել դիսակները կը տարտղնէր, անդիմադրելի հրապոյր մը կընծայէր նորափթիթ աղջկան։

Գառնիկ անոր ձեռուընները սերտիւ բռնեց ու չրթանցը տարաւ։

Բուբուլ բոլոր ժարտիովը սարսռեցաւ։

—Ա՛խ, դո՞ն ալ պիտի երթաս, ես ի՞նչ պիտի ընեմ քեզմէ հեռու, աղաղակեց աղիողորմ ձայնով մը, որ իր հոգւոյն աղբիւրէն բղխելով մինչեւ երիտասարդին հոգւոյն խորը թնդաց։

—Իրաւ անսիրտ եմ եղեր ես, ըրածս չեմ գիտեր։ Չէ՛, չեմ կրնար այս վիճակիդ մէջ թողուլ քեզի, մինչեւ Պրուսա հետդ կուգամ, ինչ կուզէ ըլլայ։

Եւ ետ դարձաւ այս յեղակարծ որոշումը լմաց տալու քրոջը։

—Ի՞նչ կրնես, զաւակս, գոչեց հայրը անուշութեամբ, առտը վերջը չի դար· տունէն բաժնուելիք նէ ասկէ աղեկ կըլլար։ Պրուսա ալ գաս նէ նորէն ըլլալիքը առ է։ Առտը մա՞րդ կը դիմանայ։ Ինքզինքդ չես մեղքընար նէ, աղջիկս մեղքցիր, գիտես որ հիւանդութենէ նոր ելած է։

—Բայց այս վիճակին մէջ ի՞նչպէս թողում երթամ։

—Տղայ մ՚ըլլար, ես ասանկները չատ տեսայ։ Մինակ ձգելու ըլլայ նէ ինքզինքը կը ժողվէ, դուն ժամ առաջ հեռանալդ նայէ, ես քովը չե՞մ։

Գառնիկ յուսահատութենէն ձեռքը դլխուն զարկաւ։ Թերեւս Պրուսա երթալու, դառնալու համար պէտք եղած դրամն ալ չունէր քովը։

Բուբուլ իր պաշտելւոյն յուզմունքը տեսնելով՝ իր վիշտը մոռցաւ։

—Գնա՛, Գառնիկ, գոչեց, սէրդ ոյժ պիտի տայ ինծի համբերելու։

—Ծեռով խիստ ցած ձայնով մը,—Միայն թէ սիրէ՛ դիս։

—Ցմա՛հ, աղաղակեց Գառնիկ դեռատի աղջկան ձեռքը իր սրտին վրայ սեղմելով իբր թէ անոր կրակը չօշափել տալ ուզելով անոր։ Յետոյ Աբթին աղային դառնալով ըսաւ։

—Հայր իմ, կը պաղատիմ, աղէկ հոգ տա՛ր Բուբուլիս, քեզի յանձներ եմ բոլոր կեանքս ու հոգիս։

Նաւաստիներուն աճապարող գոչիւնները կը կրկնապատկուէին։

—Շուտ ըրէ՛, Գառնիկ, չոգենաւը չարժիլ սկսաւ, աղաղակեց Սօֆի վարէն։

Երկու սիրելիք իրարու ձեռք սեղմեցին վերջին անգամ առանց բառ մ՚ըսելու։

Բուբուլ իր արտասուալից թաչկինակը տուեր էր անոր այդ ձեռաց հպման մէջ, և Գառնիկ զայն իր չրթանցը տանելով՝ եղնարանէն ցատկեց, վար իջաւ։ Քանի մը վայրկեան ետքը չոգենաւուն անիւները կը թաւալէին փրփրալից յորձանքի մը մէջ տարուբերելով չրջակայ ժակոյկները, և անոր սոյլը երկարաձիգ արձագանգի մը պէս կը վազեր ալիքներուն վրայէն թռչելով անհունութեան մէջ։

Բուբուլ չզայրն յուզմունքով մը նաւուն վերնայարկի պտնձէ երկաթները բռնեց ուժգնին, և հոն անչարժ կեցած՝ դիտեց իր սիրելին, որ թաչկինակը կը չարժէր հեռուէն, մինչեւ արշաւատորն Շահդէ առաւ տարաւ զինքը, անլրպեսին մէջ անհետ ընելով վերջին կէտը ժակոյկին, ուր կամփոփէր իր բոլոր հոգին։

Ան առեն արագ, մոլոր քալլով մը անցաւ օրահէն, ինչ նաւուն ըստորնայարկը, և հոն առանձին՝ ինկաւ դանթէին վրայ գրեթէ անդգայ։

ԼԲ.

Նոյեմբերի վերջերը չաբաթ իրիկուն մը մոտաւ Բուբուլ հօրը հետ Պիլեճիկ, ճերմակ ջորիի մը վրայ հեծած՝ մէկ քովէն ունենալով իր ճամբու անկողնոյն հակն ու միւս քովը փոքրիկ անաուկը։ Վասն զի Պրուսայէ

ճամբուն վրայ կանոնաւոր օթեւաններ չկան, և ուղեւորք խաներու աղտոտ անկողիններու մէջ պառկելու հարկէն ազատ ծնալու համար՝ ստիպուած էին հետերնին տանիլ իրենց պիտոյքը։

Երեք օրէ ի վեր որ մեկնած էին Պրուսայէն, ուր անցուցած էին իրենց ուղեւորութեան առաջին գիշերը, եէնիշէհիրի մէջ խանի մը, և անկէ անդին երկու գիւղերու մէջտեղը ամայի տէզլեաի մը խցիկին մէկ անկիւնն իջեւաններ էին Ֆահռէդդինեաններու ընտանիքի մը ընկերակցութեամբ, վարը սրճարանին մէջ լսելով մինչեւ լոյս գինով յոռեգոյն ներու, էօզէնեաններու աղմկալից հայհոյանքն ու կռուտոտ խօսակցութիւնները։

Այնքան խորամուխ էր գեռատի աղջիկը իր ցաւատանջ մտածմանց մէջ որ այս պարագայներէն ոչ մին կազդէր իր սրտին։ Բաժնուած էր Գառնիկէն, և ասկէ աւելի ծանր բան մը չկար իրեն համար։ Ալ ի՞նչ նը չանակութիւն ունէին իր աչքին ուղեւորութեան այդ անպատշաճ ժանրամամանութիւնները։ Նուազ դժբաղդ չը պիտի ըլլար եթէ լաւագոյն պայմաններու մէջ գտնուէր։ Կզգար միայն թէ շատ յոգնած էր, առանց ո՛ր բոշակի գիտնալու թէ այդ յոգնութիւնը ֆիզիքական է՞ր թէ բարոյական։ Եւ հակերուն վրայ թոյլ կերպով ինկած՝ չորիին մէն մի քայլափոխին գլուխը կը շարժէր, զոր այլ եւս ոյժ չունէր վեր բռնելու։ կարծես ինքն ալ անզգայ բեռ մըն էր հոն տեղաւորուած։

Բուբուլը այս վիճակին մէջ տեսնողը պիտի կարենա՞ր ճանչնալ այն պերճ ամազոնն՝ որ դեռ տարի մ՚առաջ Պէօյիւք-Ծերէի և Բրինքիբօյի հայ-լատին հիացումն եղած էր։

Օդը հանդարտ էր, բան մը չէր շարժեր հոն, որպէս թէ բոլոր հովերն ու անձրեւներն սպառած, վերջացած ըլլային։ Երկինքն երեսը ճերմակ քող մը ձգուած էր որ իւչլերի, Գըրգլարի բլրակներուն կողմը քիչ մը կը մթնար, անկենդան ցոլք մը ղրկելով ածխլուած կմախքի նման մերկ ու լերկ դաշտերուն վրայ, որք ցուրտ, յոգնած թախծութեամբ մը կը նիրհէին կարծես։

Ծանկարծ խուլ, երկար նալոթ մը խզեց լռութիւնը, և սուրհանդակի ձիերուն վազքը եկաւ անցաւ մեռեալ խճուղիին վրայէն, բոժոժներու հնչիւնով մը լեցնելով անշրպետը։

Աբեւը ալ կսկսէր մօտենալ հորիզոնին կապարագոյն խաւերուն, և իր դեղնած երանգները նարնջի վառ գոյներ կատանային յստակ գծով մը աւարտած կլոր չրջանակի մը մէջ ամփոփուելով, որ երբ չէր պահ մ՚առաջ։

Մթնշաղ հորիզոնին խորէն անորոշ ծուխ մը կը բարձրանար հիմակ թանձր, թուխ, և քանի կը յառաջանային՝ կը չատնար ու կատուարանար ամպի մը նման։

—եկանք, Բուբուլ, ըսաւ Աբթին աղան իր չորին առաջ քշելով, սա մուխը տեսա՞ր, ֆապրիք-ներուն օճախէն է, հիմայ քաղաք պիտի մտնանք։

Եւ Բուբուլ նշմարեց չոգին, յետոյ հետզհետէ չէնքերու կառարները, ծխնելոյզները, մինչ չորեպանները կը մտրակէին անասուները ուրախութեան աղաղակներով։

Արդարեւ այնքան ուրախութիւն ղգացած չէ Գոլօմպոս Ամերիկան տեսած առեն, որքան կզգան Պիլէճիկցիք իրենց քաղաքին մօտեցած առենին։ Աչխարհի վրայ չկայ տեղ մը որ հաւասարի իրենց համար այդ խեղճուկ աւանին։

Պիլէճիկի նոր թաղը կսկսէր երեւնալ հեռուն գոյնզգոյն գործարաններու և տուներու մէջտեղը իր թուրթի պարտէզներովը, որք մերկ էին թէպէտ այն եղանակին մէջ, այլ համեմատաբար լայն ու մաքուր փողոցներուն եզերքը կը բարձրացնէին օդուն մէջ իրենց ցամաք ոստերը, կարծես գոլորշիներու մթնոլորտը օդային մթնոլորտէն զանազանելու համար։

Պիլէճիկի միակ պարծանքն է այս նոր թաղը, որ Պրուսայէն եկող ճամբորդին աչքը վայրկեան մը խաբելով աւելի զգալի կընէ վարի թաղերուն սեւութիւնն ու աղտեղութիւնը, ցեխով չինուած տուներուն, մէկ կանգուն լայնութեամբ փողոցներուն և գործարաններու ծուխէն մրոտած խանութներուն տրտում միօրինակութիւնը։

Հազիւ քաղաք մտեր էր Բուբուլ, երբ բաղմաթիւ սուլակներու խառնաչփոթ աղաղակը հասաւ ականջին։ Երեկոյեան դէմ ինչ իրարանցում որ տեղի կունենայ Պօլսոյ կամուրջին վրայ չոգենաւներու մեկնելու պահուն, նոյնը և թերեւս աւելին կար հոն։ Փողոցներուն մէջէն գունաւոր ըվ-ըներ հագած կանանց բազմութիւն մը կը վազէր պօռալով կանչուրտելով, և անոնց փայտէ նալէններուն կռինչը տարապայման աղմուկ մը կը հաներ։ Ձերմակ լաչակաւորները օդուն մէջ կը խօսէին, կը խնդային, կը հաղային, և կը վազէին միշտ, կը վազէին, հրդեհէ մը փախչող թշուառներու կամ յիմարանոցէ մը արձակուած խելագարներու նման։ Եւ կը լսուէր վերստին սուլակներու ձայնը, մերթ ընդ մերթ փողոցէն անցնող չորիներու բոժոժներուն հետ խառնուած կամ գիւղացիի մը սայլակին կառաչման, որ իր յարդը բեռցուցած կը տաներ։

Ժամը տասներկուքն էր, և բոլոր քաղաքը ոտքի վրայ էր այդ պահուն։ Այդ կարմիր, կանաչ ըվ-ըներով կանայք մետաքսի գործարաններէն կարձակուէին, ուր աշխատած էին առաւօտէն ի վեր, և սուլակներու ձայնը գործադուլի ժամը կաւետէր։ Աբք չուկային կը դառնային, տղայք դպրոցէն, ծերունիները եկեղեցիէն։

Կէս ժամ ետքը՝ փողոցներուն մէջ մարդ չէր մնացած, քաղաքը իր անշարժութեան մէջ թաղուած էր։

Արթին աղա իր աղջկան հետ իջաւ բաւական մեծկակ տան մը առջեւ, որուն դուռը ըստ տեղւոյն սովորութեան բաց կը կենար։ Հողէ բակին մէջ մարդ չկար, և մուրթը կը տիրէր արդէն։ Բուբուլ մեքենաբար հօրը ետեւէն կերթար առանց հարցում մ՚ընելու։

—Քրոջդ տունն է ասիկա, ըսաւ Արթին աղա, ես գիշեր հոս կերակուրի պիտի կենանք, բեռները չհատակ տուն դրկեցի, ետքը մենք ալ պառկելու կերթանք։

Եւ ձեռքովը մէկ քանի հարուածներ տուաւ սանդուխին բաղրիքին —Հօռի՛բ— կանչելով։

Ծանկարծ գիւղական փայտէ սանդուխը դղրդեցաւ, և վայրկեան մը ետքը նորատի կին մը երեւան ելաւ ձեռքը ճրագ մը բռնած։

—Ո՛ւր է՛ք, հարցուց Արթին Աղա տաճկերէն լեզուաւ, վասն զի տեզացիք բնաւ հայերէն չեն հասկնար, քոյրդ բերի, չէ՞իք գիտեր թէ այսօր պիտի գայինք։

—Հա՛ա, պատասխանեց Հօռիբ հաստատական շարժուձեւով մը գլուխը շարժելով, և աչառնակը Բուբուլի երեսին բռնեց զայն դիտելու համար, յետոյ —վե՛ր ելի՛ր,—ըսաւ անտարբեր ձայնով մը։

Բուբուլ իմացեր էր իր հօրմէն թէ երկրորդ ամուսնութենէն ա-աղջիկ մը ունեցած էր ան, որ որբ էր իրեն պէս, այդ աղջիկը Հօռիբն էր։ Ուզեց աղաչագութիւն զայն, իրեն վիճակակից այդ քրոջ նկատմամբ համակրանք մը ղգացած ըլլալով կանխաւ, բայց հօրը ետեւէն սանդուխին մինչեւ կէսը ելեր էր ան արդէն, և Գեղամօղի տարաբաղդ որդեգրուհին խարխաբելով հետեւեցաւ անոր խարխուլ աստիճաններուն վրայ կոխած առեն պատերը բռնելով։

Վերը քառակուսի ընդարձակ սենեակի մը մէջ, որուն տախտակամածները սեւ ը֊ւով ծածկուած էին, երկար բազմոցին վրայ խաշոց կին մը նստած էր մուրթ գոյն շուէտով, մէջքը դունաւոր շալ մը կապած, որ առջեւի կողմէն կերեւար չուխայ երեսով կարճ մուշտակին ներքեւէն։

—Բարեւ, Ֆարիս տուտու, ըսաւ Արթին աղա վիշտ տաճկերէն լեզուաւ։

—Բարի եկաք, պատասխանեց տիկինը, որ տան տիրուհին էր, քառասունը անցած կին մը չոր, նիհար, ինչպէս ընդհանրապէս Գիլէճիկի ժողովուրդը։

Ա֊յն պահուն ներս մտաւ Հաճի Տիրաճան աղան իր անդրանիկ որդւոյն կրմէսի հետ։ Երկուքն ալ իրենց աւանդական շալվարն ու վրայէն եւրոպական բաճիով, և ընդհանրութեան փոխանակութենէն հագը բաղմոցին վրայ ելան նստեցան ոտքերնին ծալլած։

Սենեակին մէջ բնաւ կարասի մը չկար, բաց ի փայտէ սեղանէ մը, ո-

րուն վրայ չինուած կոշտ ժանեակներով եզերեալ ճերմակ լաթէ ծածկոցին վրայ կը վառէր մուրթ կապոյտ լոյսն։ Վարագոյրներն ալ նոյնպէս ճերմակ լաթէ էին մի և նոյն տեսակ ժանեակներով, ինչպէս բազմոցին ծածկոցները։ Եւ այս բարձրագոյն չքեղութիւնն է Գիլէճիկի։

Արթին աղա կանխաւ գրած էր իր խնամիներուն թէ շաբաթ օրը քաղաք պիտի մտնէր, և անոնք ի պատիւ Բուբուլի հացկերոյթի մը պատրաստութիւն տեսած էին։ Հետզհետէ ուրիշ հիւրեր ալ եկան բազմոցները լեցնելու։ Իսկ դրան բացուածքէն նայող ու փախչող աղջիկներուն հաշիւը չկար։ Օրուան հետաքրքրութիւնն էր Բուբուլ։

—Հա՛րս, պօռաց յանկարծ Ֆարիս տուտու, և Հօռիբ ներս մտաւ խոշոր ափսէ մը ձեռքը, որուն մէջ օղիի, ջուրի գաւաթներ, չիշեր, աղանդերի պնակներ շարուած էին։ Նորատի կինը սենեակին չրջանը ըրաւ մէն մի հիւրի առջեւ հինգական վայրկեանէն աւելի սպասելով ոտքի վրայ, և Բուբուլ հիացմամբ կը դիտեր անոր սիրուն անուշիկ դէմքը, ճապուկ չնորհալի հասակը, որուն թերութիւնը Պօլսուհուոյ մը նրբութիւններէն զուրկ ըլլալն էր միայն, և անդիմադրելի բաղձանք մը կզգար զայն դրկելու, զայն իր քովը կոչելու։

Ֆարիս տուտու դիտողութիւն ըրաւ թէ երկու քոյրերը իրարու կը նմանէին, և ամենքը համաձիտ գտնուեցան։ Յետոյ քիչ քիչ գլուխնին տաքնալով արբ սկսան իրենց մէջ խօսակցիլ։ Ֆարիս տուտու ալ անոնց չափ կը խմէր, առանց բնաւ փոփոխութիւն մը կրելու, և կը խառնուէր անոնց խօսքին արձակ հատարձակ իր «ֆլեռ»ը վառելով և չունենալով բը-

նաւ վարմանցը կամ ձայնին մէջ գինքը արանցմէ տարբերող հանգամանք մը։

Բուբուլ սեղմուած, ճնշուած սրտով բազմոցին մէկ ծայրը նստած՝ ամեն բանի կը նայէր առանց բան մը տեսնելու, և բառ մը չէր կրնար խօսիլ։ Միայն Ֆարիս տուտուին իրեն ուղղած հարցմանցը կարճ պատասխաններ կուտար։ Մինակ էր բազմութեան մէջ, և իր վիշտերուն նուիրուելու ազատութիւնը չունէր, օտար կզգար ինքզինքը այդ ընկերութեան մէջ, վասն զի կը հասկնար թէ ոչ մէկուն սիրտը պիտի կարենար իրենին մօտենալ։ Հետաքրքիր, խուզարկու նայուածքներ կային իր չուրջը, բայց բնաւ բարեկամ, բնաւ կարեկից դէմք մը։ Հօռիբ ձգելէ զացեր էր սենեակէն առանց իր համակրական ժպիտներուն պատասխանելու, և ինքը լքուած, խորտակուած կը մնար հոն։

Այսպէս ժամեր անցան, մինչեւ որ Հաճի Տիրաճան աղան լաւ մը օղիէն յագեցած՝ ոտք ելաւ ճաշի իջնելու համար։

Ցուրտ սենեակի մը մէջ տեղը կը կենար խոր բանալու Թոլմա, որուն

վրայ ի պատիւ հիւրերուն՝ ճերմակ սփռոց մը, պնակներ, փայտէ դըրդաձներ ու պատառաքաղներ դրած էին։

Այս նորանշան սեղանին չուրջը բոլորուելեցան ամենքն ալ գետինը փըռուած ըլլալուն վրայ նստելով։ Բուբուլին ալ քովը էր Ֆարիս տուտուն և միւս քովը Հօռիբի ամուսինը՝ կմէսը, անշուշտ իր կնոջմէն հեռու ըլլալու համար, որ տեղական ամենէն խիստ օրինաց պահանջումներէն մին է։ Հօռիբ դիմացի կողմը նստած էր իր տագերոջը քովը, տասը տարեկան երես առած վտիտ տղայ մը, որ հարսին ամեն պատառաքաղը բերնին տանելուն՝ արմունկովը անոր թեւին կը զարնէր, և կերակուրին թափթփիլը տեսնելով կը զուարճանար։

Այս անհամ կատակէն բոլոր սեղանակիցք չափազանց կախորժէին, որովհետեւ ամենքը միաբերան ծիծաղներով կողջունէին զան «Աստուած պահէ» գոչելով։

Բուբուլ կը չանար կարելի եղածին չափ մասնակցիլ ընթրիքին, բայց քարի պէս կարծր ու սեւի սեւ հացէն չէր կրնար ուտել։

—Կերեւայ թէ կերակուրներնուս չը հաւնեցար, գոչեց Հաճի Տիրաճան աղան իր ահագնադղրդ ձայնովը։

—Է՛հ, Պօլսէն եկողը ի հարկէ մեր կերակուրներուն չկրնար հաւնիլ, աւելցուց Ֆարիս տուտուն։

—Այդպէս չէ, վրայ բերաւ Աբթին աղա իր աղջիկը արդարացնելու մտօք, յոդնած ըլլալուն ախորժակ չունի։ Երեք օրէ ի վեր այսպէս է արդէն։

—Թերեւս առանց գինիի ճաշելու վարժուած չէ, յարեց կմէս, Պօլսեցւոց սովորութեանց վրայ գաղափար մը ունենալը հասկցունելու համար։

—Ուրեմն գինի բերէ՛ք, հրամայեց Հաճի աղան, մենք ալ կը խմենք։

Հօռիբ սեղանէն ելաւ, և պահ մը ետքը ետ դարձաւ լայն բերանով խորունկ թանաման մը բերելով, զոր Նապլիին մէջ տեղը գետեղեց, և վերը խմուած օղիին ափսէին մէջէն՝ որ հոն կը կենար, մէկ քանի գաւաթ առաւ առանց լուալու։

կմէս անոնցմէ մին թանամանին մէջ խորթելով լեցուց ու Բուբուլին ներկայացուց, հետզհետէ ամենքն ալ գաւաթնին այդ կերպով դինիէն լեցնելով սկսան խմել։

Հօռիբ մութ նայուածքով մը իր ամուսինն ու քոյրը կը դիտէր ուշադիր, և ամեն անգամ որ գորովալից ակնարկ մը կուղղէր երեն Բուբուլ, իսկոյն գլուխը անդին կը դարձնէր։

Նաղելի Պօլսուհւոյն անհոգ կերպով գլխուն գաղաթը ամփոփուած դեղին մազերը, ֆոթոյին մէջ սեղմուած ուղիղ մէջքը, սեւ ղեւստին կարճ

թեւերուն մէջէն երեւցած բոլորշի, ճերմակ դաստակները, նուրբ, փափուկ ձեռուըները պչրանք մը կերեւային անոր, և գաւառացիներու այն անչինչ նախապաշարումով՝ որ միշտ լիրբ հանգամանք մը կուտայ մայրաքաղաքացւոյն, վտանգ մը կը տեսնէր այդ կերպարանքին ներքեւ իր երիտասարդ ամուսնոյն համար։

Երբ սեղանէն ելան, Բուբուլ ուղեց պահ մը հոն կենալ իր քրոջ հետ խօսակցելու համար։ Այն միջոցին խոշոր տղու մը վախնալուն ըսուեցաւ վերէն, որ ոտքերը գետինը կը զարնէր։ Հօռիբ վեր վազեց, ինքն ալ անոր հետեւեցաւ։

Տիրաճան աղայի պզտիկ տղան էր, որ քունը եկած ըլլալուն՝ այդպէս փոթորիկ կը հանէր։

Հօռիբ մօտեցաւ զան գետնէն վերցնելու համար, ուր պառկած էր երեսի վրայ։ Սոսկալի հայհոյութիւններով պատասխանեց փոքրիկը, և Բուբուլի քոյրը չը քաշուեցաւ մեւնոյն բառերով փոխարինելու իրեն եղած նախատինքը։

Բարեբաղդաբար վրայ հասաւ Ֆարիս տուտու և գրկացը մէջ ներս բերաւ զան հիւրերուն գտնուած սենեակը, հոն կօշիկներն ու գուլպաները հանեց, ու սկսաւ ոտքերը չփել։ Այդպէս կը քնացնէին զան ամեն գիշեր։

Ցետոյ երբ լաւ մը քունը տարաւ, վար դրաւ, ու խչտեակ մը բերելով գետինը փռեց, անոր լայնքին պառկեցուց մանուկը մէկ ծայրը, և միւս ծայրն ալ վրան ծածկելով՝ ձգեց ելաւ։ Քանի մը վայրկեանէն կանոնաւոր կերպով կը խորդար, գլխէն մինչեւ ոտքը այդ պատուական անկողնոյն մէջ անհետացած։

Աբթին աղա ճամբէ եկած ըլլալուն չուզեց երկար նստիլ, և ժամը հինգն էր երբ մութ ու նեղ փողոցներէ անցնելով՝ իրենց տունը հասան։ Միւնոյն հոդէ բակն էր, միւնոյն գիւղական սանդուխը, սեւ չաղախէ պատերը, սա տարբերութեամբ որ իրենց տանը պատուհաններն ընդհանրապէս ապակի չունէին, և վերէն առաստաղներուն գերանները կերեւային սրբդի ոստայններու ցանցակերպ ժանեակներովը զարդարուած։

Բուբուլ բանի մը ուշադրութիւն ընելու կարողութիւն չունէր։ Հագիւ կրցաւ անկողինները պատրաստել, և անմիջապէս քունը յաղթեց իր յոգնած բնկած մարմնոյն՝ ազատելով զան պահ մը կեանքի դառնութիւններէն։

ԼԳ.

Մինչ Բուբուլի կեանքին հորիզոնը կը մթագնէր այսպէս զրկելով զայն իր սիրելագոյն իղձերէն, անդին լուսածիծաղ կենաց արշալոյս մը կը ծագէր Լուսիկի համար.

Գարունէն ի վեր Սկիւտար, Իճատիէի բարձանցը վրայ գեղեցիկ տուն մը կը բնակէր Տիգրան ընդարձակ պարտէզներով չրջապատուած, որուն մաքուր օդը նպաստած ըլլալով իր առողջութեան՝ կը մտածէր ձմեռն ալ հոն անցուցնել.

Շաբաթը երեք անգամ կը տեսնէր զայն Լուսիկ, և անոր հաճելի ըլլալու ճգտանցը մէջ անկարծելի յաջողութիւններ ունեցած էր չնորհիւ իր նրբամտութեան, որով կը գնէր երիտասարդին բոլոր տրամադրութիւնները ու ճաշակը, և հրաշալի ճարտարութեամբ կը մշակէր զանոնք.

Խօսակցութեան նիւթերն անգամ պատրաստուած էին կանխաւ. ամեն անգամ որ Տիգրան այցելութեան կերթար իրենց, և եթէ պատահէր որ օրիորդին չհնազանդէին դուրս պարզամիտ բառ մը արտասաներ թեմպէ հանըմ, վա՛յ անոր.

Հիւրընկալութեան բոլոր մեծարանքները ինքը կը կատարէր. ան էր որ անուշին խոշոր ափսէն թեւերուն վրայ կը բերէր, սուրճը կեփէր, ամենուն նարկիլին լուցկի կը վառէր, մոխրամաններըը կը փոխէր միշտ Տիգրանայ ներկայութեան, թէեւ անոր մեկնելէն ետքը իր արդուզարդէն զատ բանի մը ձեռք դպցուցած չունէր, և երիտասարդը հիացած՝ առիթ չէր փախցներ կրկնելու թէ կնոջ մը համար աւելի պատչաճ էին տնական ծառայութիւնները, քան սին վայելչութեանց և անօգուտ փառասիրութեան յաւակնութիւնները.

Մինչեւ այն աստն իր դրից արժանի ընկերութիւններ միայն ճանչցած էր ան որոց սովորութիւնք յար և նման էին իր հօրը տանը կենցաղավարութեան օրէնքներուն, և ապրելու ու վարուելու այս նոր կերպերը աւելի վայելուչ ու բնական կը դտնէր իրենց պարզութեան պատճառաւ, թէպէտ կատարեալ մեքենայութիւն մը պահուած ըլլար անոնց ներքեւ. Հաճոյքով կը դիտէր տիկնոջ իր անկիւնին մէջ գուլպայ հիւսելը, որ տրնաեր ու ընտանեսէր ախորժակ մը կապացուցանէր, և օրիորդին մանր պէտքի մը համար ամեն վայրկեան ոտք էլնելը իբր աշխատասէր խառնուածքի մը արտայայտութիւնը կը նկատէր սքանչացմամբ.

Մինչ մարդիկ միչ սովորութեանց կը յարին բնականաբար, և տրկար մտքեր ամեն բան իրենց արտաքին երեւոյթէն կը դատեն ընդհանրապէս.

Մանուկ աղային նիւթական վիճակն աղէկ ըլլալը գիտէր, նոյն իսկ իր

բերնէն լսած էր թէ այսչափ հարիւր ոսկի այս ինչ պէտն ունէր, այնչափ հարիւր այն ինչ պէտն ձգած էր, քանի մը կարեւոր կալուածներէ զատ, որոնք լաւ եկամուտներ կը բերէին իրեն, և տանը ծախուց այդ չափաւորութիւնը, Լուսիկի զգեստուց այդ պարզութիւնը, անոնց ճաշակին աղնուութեան՝ և վարած առանձնական կեանքերնին իրենց բարուց հաստատութեան կը վերագրէր.

Եթէ սակայն գիշեր մը Մանուկ աղային ննջելէն ետքը կարենար ներս նայիլ այն սենեակէն, ուր կը նստէին մայր և աղջիկ, պիտի տեսնէր թէ ի՛նչեր կը կրէր խեղճ Բեմպէ հանըմ՝ վարժարանին մէջ կրթուած այդ պարկեշտ օրիորդին ձեռքէն. Եթէ լսէր թէ այդ անույշ ձայնը ի՛նչ բիրտ հնչիւններ կստանար հօրմէն գանգատելու ատեն, նոր ձեռնոց մը կամ հովանոց մը գնած չըլլալուն համար իրեն, թէ ի՛նչպէս խոշոր կը բացուէին անոր կարճատեսի սիրուն աչուըները, երբ կը պօռար ու կը դոչէր ճիշդ իր թաղին ստահակ տղոցը պէս, որոնց հետ մեծցած էր փողոցին մէջ ընկոյզ խաղալով.

Որ և է անձ մը դատելու համար՝ կը կարծէր թէ բաւական է անոր ներկայն քննել, անցեալը խուզարկելու պէտք չէր տեսներ Գեղամօֆ, և սակայն ներկայէն ալ կըմբռնէր միայն ինչ որ ցոյց կուտային իրեն, աւելի խորունկը թափանցելու կարողութիւն չունէր.

Ծաղկահաս աղջիկ մը որ յուզման եռանդը չունէր, որ ծայրայեղ իղձ մը, վերացական գաղափար մը, վիպական ճաչակ մը չէր արտայայտեր բնաւ, կրնա՞ր սիրտ ունենալ, և սիրտ չունեցողը ի՞նչպէս կրնար սիրել առաքինութիւնը, ուրկէ կը բղխին ընտանեկան յարկի բոլոր երջանկութիւնները.

Կրքի յափշտակութիւնները, բանաստեղծական վերացումները, որ հոգւոյ մը զգայնութեան ապացոյցներն են երիտասարդութեան մէջ, չատ կը դատապարտուին մեր մէջ աղջկան մը վրայ, որ զանոնք սքօղելու կեղծաւորութեան չը զիջանիր. բայց նոյն իսկ անոնք են այն խմորը, ուրկէ կը կազմակերպի ամուսնական և մայրական դերապանց անձնուիրութիւնը ապագային մէջ.

Խրրըխճճիին աղջկան կարդն, կանոնի տակ, միչտ հանդարտ, միչտ միօրինակ, միչտ լուրջ վարմունքը՝ անստդիւտ առաքինութեան մը երաչխիքն էին Տիգրանայ համար, և ամեն անգամ որ կը տեսնէր զայն, քալլ մ'աւելի կը մօտենար անոր.

Աչնան վերջերը ալ գիշերային այցելութիւնք սկսած էին, երեկոյ մը Տիգրան սովորականէն կանուխ ընթրած ըլլալով՝ անհամբերութեամբ ժամանակէն առաջ եկաւ Մանուկ աղայի տանը դուռը զարկաւ. Սեղանէն ելած չէին տակաւին.

—Լուսեա՛, սա տուռը պանայիր պարէ, ծառ-քս աղտոտ է, եավրո՛ւմ, ըսաւ Բեմալէ հանըմ, ձեռքի ոսկորին վրայի մաները կրծելով։

—Նո՛րէն Լուսեա, գոչեց օրիորդը բարկութեամբ, հազար անգամ չը-սի՞ որ Լուսեա, Լուսիկ չը պիտի ըսէք ինծի։

Հա՛ դպրոցին մէջ՝ ուր սովորութիւն կայ բոլոր Հայ անուններըը Անգ-ղիացնելու, Լիւսի անուաներ էին զայն, և Եբբեհ-ին աղջիկը կուզեր այդ անունը պահել, որ աղնուապետութեան չնչտ մը կուտար իր անձին։

—Էյ՛, էյ՛, հասկցանք, երկան մ՛ըներ, պօռաց Մանուկ աղա, որ՝ան-համեմատ կերպով մեղմացուցած էր իր վարմունքը աղջկանը նկատմամբ, Տիգրանայ ստէպ երթեւեկութեանց գաղտնիքը գուշակելէն ի վեր,—ըհէ՛, սա՛ դուռը բա՛ց, ով է նէ անձրեւին տակը կը դէսլէ կոր։

Լուսիկ հօրը իշխանութեանը ենթարկուելով հանդերձ՝ շատ չէը ոե-պեր զայն։ երես առած տղու մը պէս ուսերը թօթուեց առանց տեղէն չարժելու մինչեւ որ դուռը երկին անգամ զարնուեցաւ, այն ատեն տե-ղէն եղաւ, և անհոգ քալուածքով մը կամաց կամաց գնաց բանալու։ Բայց ի՛նչ մեծ եղաւ չվոթութիւնը երբ Տիգրան դիմացը ելաւ լապտեր կրող ծառային ընկերակցութեամբ։

—կարծեցի թէ տունը չէք, քիչ մնաց ետ պիտի դառնայի, ըսաւ բա-րեւելով։

—Ա՛խ, ներեցէք, սանդուխին վրայ ծրագս մարեցաւ, այդ պատճա-ռաւ սպասցուցի ձեզի, պատասխանեց Լիւսի, վե՛ր հրամմեցէք։

Ի՞նչպէս վարժուած էր ստելու այդ աղջիկը։

—կարծեմ ճաչի վրայ էք տակաւին։

—ես՝ չէ՛, Տիգրան էֆէնտի, բայց ծնողքս ակռայ չունենալուն կա-մաց կուտեն, ես ալ սեղանէն ելնելու համար իրենց կսպասէի։

Սենեակէն ներս մտնելով ձեռքի ճրագը Բա-լէին վրայ դրաւ, ու ծը-խախոտի տուփը ներկայացնելով հիւրին, լռիկ առաւ տարաւ մէջը նայ լեցնելու։

Այդ սենեակը՝ որ իրենց ընդունելութեան սրահն էր, կարեւոր եղած կարասիքն անգամ չունէր։ Բնաւ ճաշակի գործ մը, բնաւ սիրուն կահ մը։ Պատուհանին առջեւ երկու կիսաբազմոց կար ճերմակ ծածկոցներով, նոյնպէս ճերմակ լաթէ վարագոյրներ զոյգ զոյգ վերցուած, մէկ քանի փայտէ աթոռներ, և սենեակին մէջ տեղը Բա-լէն, վրան ճերմակ Բա-յէ ափսոցով մը, որ Բեմալէ հանըմին ձեռքի աշխատութիւնն էր։ Պատին վը-բայ հին չրջանակի մը մէջ նէնէչէններու պատկերը դեղնած ու աղտոտած, կիսադուռնտի մը վրայ տասը տարեկանէն մինչեւ հարիւր տարեկան մար-դու մը առած կերպարանքներուն տպագրութիւնը սեւ չրջանակի մը մէջ, և ասոնց անկիւնները խօթուած մէկ քանի գունաթափ կենդանա-

գերներ։ Դրան մօտ պատին քովը Բեմալէ հանըմին օժիտէ անտուկը վրան ոսկեթել ծոպերով կարմիր էհրամէ ծածկոցով մը, և վրան Լուսիկին կարի կողովը, զոր դպրոցին տեսչուհին նուէր տուած էր իրեն կաղանդի օր մը, և որ խեղճ աղջկան միակ չքեղութիւնն էր։ Թա-լէին վրայ կը կենար ջուրի սրուակ մը, երկու գաւաթ տակը կանանչ բուրդէ չինուած մար-գերով, մէկ քանի մոխրամաններ և լուցկիի տուփ մը։

Գեղամօճ այս անշուք պարզութեան վրայ, ուր մաքրութիւնը կը փայ-լէր իր կատարելութեամբը, նորէն գոհ նայուածք մը պտտցուցնելէ ետ-քը՝ անտուկին մօտեցաւ։ Բայց գրքի մը քով, ձեռագիր տետրակ մը դըր-ուած էր հոն։ Անգլիերէն անտեսադիտութիւն մըն էր, և տետրակն ալ անոր թարգմանութիւնը կը պարունակէր։ Ձեռքը առաւ զայն թղթա-տեց, և հետաքրքրութեամբ խոհանոցի մանրամասնութիւններէն, սկսաւ կարդալ։ Գիրը բաւական յստակ էր բայց տառասխալներով լեցուն, բա-ցերազգաբար Տիգրան ալ հայերէն ուղղագրութենէ շատ չէր հասկնար, ապա թէ ոչ նորատի աղջկան բոլոր աշխատութիւնն ի դերեւ պիտի ելնէր։ Վասն զի այդ գիրքը դիտմամբ գնել տուեր, և կրցածին չափ թարգ-մանելով հոն դրեր էր զայն, որպէս զի երիտասարդը գիտնայ թէ որքան կարեւորութիւն կուտայ տնական գործոց դիտութեան։ Հոգ չէր սակայն եթէ հիւրասրահին լոյսը մոռցած էր կանխաւ լեցնելու։

Լուսիկ երբ սենեակէն ներս մտաւ, իր տետրակը անոր ձեռքը տես-նելուն իրը թէ զարմացած՝

—Ա՛հ, այդ տետրակը ո՞ւրկէ ձեռքերնիդ անցաւ, գոչեց։

—Հոս գտայ, կարծեմ ներելի է ընդունելութեան սենեակին մէջ գըտ-նուած ամեն բան խառնել, և չատ ուրախ եմ ասիկայ ձեռք անցուննե-լուս, կերեւայ թէ դուք ալ ինծի պէս դրական, լուրջ դործերը կը սի-րէք։

—Ձախազանց, մանաւանդ տանս կարգաւորութեան համար մեծ հոդ կը տանիմ. ընտանեկան կեանքն է միայն փափաքած կեանքս, և երջա-նիկ կղզամ ինքզինքս երբ կրնամ նոր բան մը սորվիլ տնական պարտա-կանութեանցս վերաբերեալ։

—Անկեղծօրէն կրսեմ թէ չատ օգտակար բանի մը ձեռնարկեր էք այս գիրքը թարգմանելով։

—Գիտեմ թէ իրաւունք ունիք, մեր ազգին աղջիկները չատ պետք ունին այս գրքին, և սակայն ապահով եմ թէ չատ քիչերը պիտի կարդան։

Եւ սկսաւ բացատրել թէ որքա՛ն անվայել բան է աղջկան մը համար թողուլ այդ տեսակ գրքերն ու ո՛չման կարդալ, որ կը հեռացնէ զիրենք իրենց տան պարտականութիւններէն ու պչրասիրութեան վնասակար ճա-չակ մը կուտայ իրենց։ Թէ որքան ամօթալի բան է զարդարանքով հա-

ճելի ըլլալու բաղձանքը, թէ բուն երջանկութիւնը պէտք է փնտռել իր տանը մէջ գտնուողներուն հաճելի և օգտակար ըլլալու սուրբ պարտուցը մէջ, և թէ անկէ դուրս ամէն բաղձանք անպարկեշտութիւն է։

Տիգրան յափշտակուած մոխիկ կրնէը այս քարոզը, դիտելով անոր թարմ չրթանց չարժումները, և աչքովը հետեւելով անոր սեւ գանգուրներուն ապստամբ թելերուն, որք ձիւնի պէս ճերմակ վղին վրայ կոլորուէին մեռաքսի նման կակուղ ու վայլուն։ Եւ գեղեցիկ էր Լուսիկ, պըչրող, պճնասէր, թեթեւամիտ, սնապարծ կնոջ մը չափ գեղեցիկ և այնքա՛ն լուրջ, այնքա՛ն կատարեալ։

—Ձիշդ իմ փնտռած կինս ես, Լուսիկ, գոչեց ցուրտ երիտասարդը հրապուրուած, դուն միայն կրնաս երջանիկ ընել զիս, եթէ ուզես....։

Լուսիկ վարդի մը պէս կարմրեցաւ, և ձեռքերը սկսան դողդղալ ուրախութենէն, բայց ոչ թէ ամօթխածութենէն, ինչպէս կենթադրէր Տիգրան։

Ցետոյ սկսաւ պարկեշտ, հնազանդ աղջկան դերը խաղալ, կէս բառերը, նորէն չառագնութիւններ, առանց ծնողացը հրամանին խոստումն մ՚ընելու անկարողութիւնը, զոր կանխաւ սերտած էր այդ մօտալուտ յայտարարութիւնը գուշակած ըլլալով արդէն։ Երկուքը մինակ քովէ քով՝ այդ անտեսագիտութեան տեսարակին կը նայէին, որ իրենց ցուրտ սրտերուն բաղձանքը երեւան հանած էր, և առանց իրարու համար սէր զգալու՝ դոհ էին իրարու հետ ամուսնանալու մտածումէն։

Երկուքին ալ գլխուն մէջ դրած փառասիրութիւնը կիրագործուէր։ Տիգրան տնատպաստակ, պարզասէր կին մ՚ունենալ երազած էր միշտ, և Լուսիկ հարուստ ամուսին մը։

—Է՛յ, այս գիշերուընէ խօսքը պիտի բանամ ծնողացդ, յարեց Գեղամօֆ։

Խըրճիթին աղջիկը յարմար դատեց վերստին աչուընները խոնարհեցնել, և երիտասարդը գնաց բազմոցին վրայ նստաւ «էյնոէրէ մը բոլորելով, վասն զի սանդուխին վրայ Բեմպէ հանըմին դանդաղ ոտնաձայնը կը լսուէր։

ԼԴ.

Բուբուլի պանդխտութիւնը բնաւ սիրուական հանգամանք մը չունէր։ Քանի օրերը, շաբաթները կանցնէին՝ այնքան աւելի դժնդակ կերպով կզգար իր բաժանման ցաւը, և քանի կը ճանչնար զինքը չջնապատող մարդիկն ու իրերը, այնքան աւելի անտանելի կը դառնար իր տարագրեալ կեանքը։

Փլած սեւ պատերով, տեղ տեղ ճեխքրտուած տախտակամածով մերկ ու մռայլ սենեակին մէջ կը նստէր մինակ՝ նայելով իր դէմը բարձրացող գործարաններուն ահագին ճաիատներուն, ականջ դնելով անոնց մեքենայներուն ու ճախարակներուն անընդհատ աղմուկին և գործաւոր աղջկանց Տէր Ողորմի թախծական եղանակը կամ տաճկերէն շուէյի մը դանդաղ յանդերգը յուսահատեցուցիչ միօրինակութեամբ կը յածէր իր գըլխուն մէջ իբրեւ մեռելական եղերերգութիւն մը, որ անդիի աշխարհքէն կուգար և ակամայ կը յիշեցնէր իրեն Պ. Գեղամօֆի թաղման երգերը յարակից տխուր պարագայներուն հետ։

Ձմեռը չատ ծանր էր այն տարին, և հիւսիսային ցրտաշունչ քամին լիաբուռն կը մանէր ներս կոտրտած ապակիներուն վրայ փակցուած հին լրագրի կտորները պատռտելով, սուլելով ու աւլելով սենեակին մէջ պատերէն թափթփած սեւ չաղախի բեկորներն ու փուչին, և կրակարանի տեղ ծառայող ծխնելոյղին մէջ հաղիւ մէկ քանի բարակ ոստեր կը գտնուէր վառելու համար։

Բուբուլ կը մտէր, և ցուրտէն պատսպարուելու համար պէտք եղած զգեստներն ալ չունէր։

Հօրը բան մը չէր կրնար ըսել. վասն զի կը տեսնէր թէ ապրուստի միջոց մը չունէր ան երկու հատ վախտ կովէ զատ, որոց կաթը դրացի աղքատ կին մը կուգար կը քամէր առտու իրիկուն, և կրակին վրայ դընելով՝ վրայի խըզը ինքը կառնէր կարագ չինելու համար, ծեացած կաթին մէջ ալ քիչ մը ջուր խառնելով Աբթին աղան ծախելու կը տանէր։

Տանը հացն ալ այդ կինը կը չինէր, երկու շաբաթը անգամ մը իր աշխատութեան փոխարէն երկու հաց առնելով ամէն անգամ։

Տարիներէ ի վեր այսպէս կապրէր Աբթին աղա։ Իր երիտասարդութեան մէջ անդորը՝ մինչ իսկ փառաւոր կեանք մ՚անցուցած էր Պիլեճիկի մէջ։ Ժամանակ եղած էր որ երեք չորս հատ մեռաքսի գործարաններու տէր եղած և բանեցուցած էր զանոնք իր հաշուին, բայց իր երկրորդ կընոջ մահուանէն ետքը ամէն բան տակն ու վրայ եղած էր, այդ պատճառաւ ինքն ալ միշտ կըսէր թէ իր տանը բաղդը հետը տարեր էր ողորմած հոգի Մայրամ տուտուն։

Հօսիբ տասերկու տարեկան որդի ՀՀալով՝ մեռաքսի գործարան մը գացեր էր աշխատելու, ինչպէս տեղւոյն սովորութիւնն է ամէնէն հարուստին ինչպէս նաեւ ամէնէն աղքատին աղջկանը համար, և 1853 թուականէն ի վեր յորմէ հետէ չոգեշարժ մեքենաները հաստատուեր էին այդ գործարաններուն մէջ, բոլոր կանայք կամովին կը մատնակցէին այդ աշխատութեան, ոմանք օրապահիկնին հայթայթելու և ոմանք վզերնին ոսկիներով զարդարելու համար։

Արթին աղա վաթսունըվեց տարեկան էր երբ իր գործարանները դըբաւուելով ծախուեցան Եւրոպացի վաճառականներու կողմանէ։ Ալ ոչ ոյժ ունէր, ոչ ալ քաջութիւն գործի մը սկսելու համար։ Քովը միացած քիչ մը պատրաստ դրամը քանի մը տարի ծախսելէ ետքը՝ երբ տեսաւ որ իր թեթեւ քսակը կը պարպուէր, երկու կով գնեց, և սկսաւ նեղ նուագ ապրիլ։ Սակայն իր չքաւորութիւնն ու անանկութիւնը արդելք չեղաւ որ տեղւոյն ամենէն հարուստ ընտանիքներէն Պըտտօն-օղլուները հարս ընտրէին անոր աղջիկը իրենց անդրանիկ որդւոյն։ Տեսած անցուցած մարդ մըն էր Արթին աղան, և Հօռիբի սիրուն աչուըները երիտասարդներուն չափ գալթակղութիւն կը պատճառէին տարւօք գործարանատէրներու։

Պիլէճիկի մէջ Լուսաւորչական Հայք չատ կանուխ կը նշանեն իրենց զաւակները. չկայ տասերկու տարեկան աղջիկ մը որ ազատ միացած ըլլայ, և եթէ պատահմամբ անոնցմէ մին մեռնելու դժբաղդութիւնն ունենայ, խօսեցեալ երիտասարդը իր հասակին յարմար նոր մը գտնելու համար մեծ դժուարութեան մէջ կը մնայ։

Եթէ դիպուածով կիրակի գիշեր մը հարսնիքի տուն մը գտնուելով՝ փեսեկին թափուտուքը երկսեռ երիտասարդութիւնն ի պար հրաւիրած պահուն՝ տեսնես յանկարծ ինը տարեկան մանկուհի մը, որ կուգայ քըղանցքներուդ մէջ ծածկել գլուխը, պէտք է հասկնալ թէ իր նշանածն է պարողը, զոր դիտել ներելի չէ իրեն։ Եւ այդ պէսպէսները չափահաս կնոջ մը բոլոր պչրանքը, բոլոր խորամանկութիւնն ունին իրենց մտքին ու առվորութեանց ներած սահմանին մէջ։

Այդպէս շուտով նշանուեր էր Հօռիբ մօրը մեռնելէն անմիջապէս ետքը, և վեց տարիէ ի վեր ամուսնացած էր արդէն, բայց զաւակ չուներ։ Հաճէ Տիրաճան աղայի դործարանին մէջ պէսպէս էր։ Տաք չուրով լեցուն սաներուն մէջ բոժոժներէն մեռած դործաւորուհեաց վրայ կը հըսկէր, և մեռածի բրթած թելերը կը կապէր ուրիշ

բը կանցնէին իրարու նման մելամաղձոտ դանդաղութեամբ մը միշտ դաշտարկ, միշտ աննպատակ։

Սակայն օր մը իր յուսահատութիւնը յետին աստիճանի հասաւ։

Ս. Սարգսի տօնին չաբաթ օրն էր, ամեն կողմ հարսնիքներու իրարանցումը կը տեսնուէր, բոլոր քաղաքը խնջոյքներու պատրաստութեան մէջ էր։ Այդ մեծ օրը ամեն տունէ որ եթէ ինքը հարսնիք չունենայ, անպատճառ հարսնեւոր կըլլայ, և այնքան շատ են ամուսնութեան հանդէսները, որ հարսնիքի տէրերն անգամ կստիպուին ստէպ իրենց տունը թողուլ ազգականներուն հարսնիքին երթալու, ուր օղի մը և չաքար մը առնելէ յետոյ ետ կը դառնան։

Բուբուլ՝ որ մասնակից չէր այս ընդհանուր ոգեւորութեան, իր անհամբեր ու սրտամաշ երթեւեկին ըրած էր առաւօտէն ի վեր ահագին ցուրտ սրահին մէջ, երբ երեկոյին հայրը տուն դառնալով՝ իմացուց թէ նամակ չկար իրեն համար։

Այնքան անակնկալ, այնքան սաթսափելի էր այս գոյժը, որ պահ մը կարծեց թէ սխալ լսած էր։ Ինքը որ ժամ մը առելի սպասելու համբերութիւնը չունէր, ի՞նչպէս պիտի կարենար դիմանալ նորէն անհատնում չաբաթաուան մը անձկութեանց։

Աղթին աղա ստիպուած էր իր կնոջը մօտաւոր ազգականներէն մէկուն հարսնիքին ներկայ գտնուիլ, գիտէր որ իր աղջիկը չէ պիտի ընկերակցէր իրեն, բայց անգամ մ՚ալ փորձեց զայն համոզելու։ Բուբուլ առարկեց թէ գլխու ցաւէն կը նեղուէր, և կանուխ անկողին մտաւ ստէպ կրկնուած այս առաջարկութեանց վերջ տալու համար։

Հօրը մեկնելէն ետքը անկողնէն ելաւ, վասն զի քուն չունէր, ճերմակ գիշերազգեստ մը հագած, ոսկեգոյն մազերը ուսերուն վրայ ցիր ու ցան՝ խշտեակին մէկ ծայրը նստեցաւ։ Փայտէ սեղանին վրայ պլպլացող լմբոլին նոյը կսպառէր, և պատրոյգին բոցը սեւ մուխով մը օծելով ապակին՝ կը տարածուէր գարշ հոտով մը սենեակին մթութեանը մէջ։ Գիշերազգեստին կոճակները քակեց, և կուրծքին վրայ սեղմուած թղթերու ծրար մը հանեց։ Գառնիկի նամակներն էին, և սկսաւ մի առ մի բանալ կարդալ զանոնք լալով ու հեծծելով։

Ձմեռուան սառնաշունչ հովը դուրսը կը գոռար, և կոտրտած ապակիներուն վրայ փակցուած թղթերը պատռտելով սենեակէն ներս կը լեցուէր։ Փրթած պատուհանի փեղկ մը՝ որ մեկ ծխնիէն կախուած կը կենար, ահագին շառաչմամբ պատուհանին դարնուելով տունը կը սարսէր ամեն վայրկեան։

Սակայն նորատի աղջիկը կարծես չէր լսեր ու չէր տեսներ փոթորիկը որ կը գոռար, լմբան որ կը մխար։ Իր չուլլը տիրող չփոթութենէն տարբեր խորհուրդ մը կը պաշարէր միտքը։ Այդ նամակները դէպ ի անցեալը փոխադրած էին զինքը, և յիշատակաց մշուշին մէջէն իր կորսուած երջանկութեան հեռանկարը նշմարելով՝ ներկային բոլոր թշուառութիւնը, բոլոր մթութիւնը կսկծալի տրտմութեամբ ու սեւ յուսահատութեամբ կը լեցնէր հոգին։

Ծանկարծ գինուիներու խմբի մը աղաղակը հասաւ ականջին փոթորկին հեծեծանքը հետ խառնուած, և սթափելով իր ցնորքներէն՝ պատուհանին առջին վազեց իր միայնութեան սոսկումովը պաշարուած։ Դրտուհանին առջին վազեց իր միայնութեան սոսկումովը պաշարուած։ Դրացի տուներուն մէջ լոյս չկար։ Մինակ էր Թաղին մէջ, մինակ էր տանը մէջ, և այդ ժխորը կը մօտենար հետզհետէ։

Շաբաթ գիշերը հարսնիքներու գլխաւոր կէտն է։ Փեսային կողմանէ բերուած տանէր այդ բազմութիւնը, հարսին բոլոր ընտանեաց ու աղգականները ժամերը կարմիր ներկելու համար, և հեռաւոր գիւղերու ձայնը կը բերէր հովը հարսին տունէն, դեռատի աղջկանց պարերու աղմուկին ու երգերուն հետ։

Աչխարհք կապրէր ու կը զուարճանար ուրեմն, ինքն էր միայն որ օրհասականի ցաւերով լեցուած կզգար իր ոխրոը։

Հարսնեւորներն անցան գացին, անոնց ձայներն ալ մարեցան օդին մէջ։ Հողմը կը մռնչէր անդուլ։ Պատուհանին զարնուող փեղկին այս անդամ սաստիկ չառաչումով մը զատուեցաւ ծխնիէն, և խորտակուած լինկաւ սալայատակին վրայ։

Բուբուլ ոտք ելաւ։ միշտ կանդնեցաւ իր ծխաշունչ բոցին հետ կը մըրցէր աւելի դանդաղ, աւելի նուաղ։ Մեկ քանի քայլ առաւ դէպի դուռը, սարսուռ մը սպրթեցաւ ոսկորներուն մէջ և պատուհանին քով դարձաւ վերստին։ Դուրսը ստուերներու սեւ սեւ կոհակներ կը թաւալէին մթնոլորտին խորը, և երկնից վրայ ամպերը թանձր ու մռայլ՝ արագ արագ խոյս կուտային կարծես գիրենք հալածող հովին առջեւէն փախուտական։ Լուսինը դողահար՝ իր ճերմակ դէմքը կը պահէր անոնց ետեւ նման պղտիկ աղջկան մը, որ վտանգէ պահուն մօրը զգեստներուն մէջ կը պահուըտի։

Բուբուլ կզգար վտանգին մօտենալը, կեանքէ բաժնուելու քաղցր բաղձանքը հեշտ սարսուռ մը կուտար իր երակներուն, և մեկը չունէր ապաւինելու համար այդ աղետալի ըղձին իր վրայ յարձակած պահուն։

Կը մտածէր։ ալ ի՞նչու ապրիլ։ ալ իր կեանքը մեկու մը պետք չէր։ Գառնիկ մոռցած էր զինքը, ի՞նչ բանի յուսար, ի՞նչ բանի սպասէր։ Իր լքեալ կացութեան բոլոր դառնութիւնը սրտին մէջ կը բարձրանար հեղձուկ, և անոր խորը ծլած ու ծաղկած բոլոր տենչերը բզիկ բզիկ կըլլային իրականութեան ու պատրանաց անողոք ճանկերուն տակ։

Միշտ պատուհանին առջեւ կեցած կը նայէր ամպերուն, որք կատը կատը իրարմէ զատուած խօլ պատկերներու ձեւեր կառնուին իրենց ընթացքին մէջ խուճապելով, բարձրանալով, իյնալով, թաւալելով, կծկուելով ու տարածուելով, լուսնին բոլոր ցոլքերովը ճաճանչելով, և երբ-րու չուքին բոլոր չաղմամուղմովը մթննալով։ Բուբուլ կը յոգնէր անոնց չարժումէն. իր ձեռքերը, ոտքերը կը սառէին։ Հոգին ալ սառ կորեցաւ վայրկեան մը, և յոգնութիւն առաւ իր անդուլ ճիգերէն։ Այդ կարճ միջոցին մէջ կատարելապէս ճանչցաւ հանգստի քաղցրութիւնը, անգործութիւնը. այո՛, բացարձակ և մշտնջենաւոր անդորրութիւնը։ Անոր միայն պէտք ունէր ինքը, անոր միայն կը բաղձար, և առանց իր չուքը նայելու՝ մոլորուն քալերով սենեակին մէջ յառաջացաւ, ու հոն ծունգի վրայ ինկաւ։

Լամբան իր վերջին ցոլքն արձակելու ժամ՝ տարօրինակ բոցով մը փայլեցաւ յանկարծ, և լուսաւորեց ծալկահաս աղջիկան դէմքը, որ գերբնական վշտի արտայայտութեամբ մը ողողուած՝ վեր կը վերցնէր արցունքով լեցուն աչուքները, վեր սուր կը դիմէն բոլոր ցաւատանջ հոգիները, և խորունկ, անբացատրելի շեշտով մը գոչեց. «Ա՛ռ հոգիս, Աստուած իմ, ալ չեմ ուզեր ապրիլ առանց յոյսի, առանց սիրոյ...»

Սենեակին մութ մէկ խորշէն հեծկլտուք մը լսուեցաւ, և Բուբուլ գըլուխը դարձնելով՝ իր հայրը տեսաւ, որ թեւերը կերկնցնէր իրեն. «Աղջիկս, ես չե՞մ սիրեր քեզի, ինծի համար չե՞ս ուզեր ապրիլ։» Եւ դողդողալով գիրկը առաւ իր աղջիկը առաջին անգամ, և առաջին անգամ տեսաւ Բուբուլ այդ ցուրտ մարդուն արցունքները, որ իր այտերուն վրայ կինային կրակի պէս տաք ու դնտակի պէս ծանր։

Հէդ ծերունին տեսնելով աղջկանը վիշտը չէր կրցեր տունէն հեռանալ, և պահուըտեր էր դուրսը հասկնալու համար թէ ո՞ր պիտի հասնէր անոր յուսահատութիւնը։ Արդէն խորին կերպով կը կեղեքուէր իր սիրտը Բուբուլի անմխիթար կացութենէն։ Բայց բան մը չէր կրնար ընել, և իր բնաւորութեան մէջ չկար բան մը ըսել։ Խօսքերու սիփսանքը, զգացմանց դատարկ արտայայտութիւնը կարեւորութիւն չունէր իրեն համար։ Բուբուլի մօրը նկատմամբ անգութ եղած էր, բայց իր աղջկան նկատմամբ չէր կրնար անտարբեր ըլլալ, մանաւանդ որ այնքան կը նմանէր մօրը, և իր ցաւոց պատկերովը կարթնցնէր երեւակայութեանը մէջ անոր մահուան ախուր պարագաները։ Պիտի թողո՞ւր որ աս ալ անոր պէս սառապելով մեռնէր իր աչքին առջեւ...։

—Ի՞նչ ընեմ, աղջիկս, ի՞նչ ընեմ քի զմբազդ չըլլաս, հարցուց հեգնաձաղձուկ ձայնով մը, սեղմելով զայն իր սրտին վրայ։

Այդ հոգերուղիս ձայնը, և սրտին անձկայոյզ բաբախումը, որ կզգար

իր կուրծքին վրայ, դողդեցուց Բուբուլի փափուկ հոգին։

—Սիրէ՛ զիս, հայրս, աղաչակեց, ուրիշ բանի պէտք չունիմ, և չըթուննքները անոր ճերմակ մազերուն կը փարէին։

Հիմակ ալ հովը դուրսը կը հեծեծէր, և կոտրատած ապակիներուն մը բայ փակցուած թղթերը պատռտելով՝ ներս կը լեցուէր ուժգին չունչով մը մարելով լամբային յետին կայծը, և խաւարին մէջ ծածկելով այդ որդիական խանդաղատանաց սրտառուչ տեսարանը։ Բայց ալ Բուբուլ չէր ուզեր մեռնիլ, իր դիրկն ունէր ալեւոր հայրը, և անոր սրտին մերձաւորութիւնը կը կազդուրէր իր հիւանդ հոգին նոր կեանքի մը սիրոյն ու անձնուիրութեանը համար ապրելու։

Լե.

Գառնիկ ալ իր կողմանէ Բուբուլի չափ կը տառապէր, մի և նոյն ցաւերը, մի և նոյն կարօտը, մի և նոյն անձկութիւններն ունէր. սա տարբերութեամբ որ նորատի աղջիկը իրմէ կակնկալէր կեանքի բարեփոխութիւնը, և ինքը պատասխանատու եղած էր անոր ճակատագրին։ Իր գործերը հետզհետէ աւելի անյագող կերպարին, և յուսահատած էր իր ուսեասին Պոլսոյ մէջ գտնելիք ընդունելութենէն։

Ալ սկսեր էր ուրիշ գործ փնտռել. բայց ի՞նչ գործ։ Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն իր ծանօթներուն դրասենեակները, վաճառատուները կը պտտէր. ամենուն կաղաչէր դոյզն փոխարինութեամբ մը ամեն տեսակ աշխատութեան յանձնառու ըլլալով, բայց ոչ ուրեք յաջողութիւն կը դանէր. Արուեստագէտի մը ո՛վ գործ կը վստահէր։

Սօֆի սկսեր էր իրենց ժառերը բնակող ընտանիքի մը երկու պզտիկ աղջիկներուն դաշնակի դաս տալ, և ան էր որ տան ծախքը կը հոգար, սփսփելով իր եղբայրը, քաջալերելով զայն, ու ամեն կարելի հնարք ի գործ դնելով փարատելու համար անոր մտահոգութիւնները։

Գառնիկ կը տեսնէր որ ամիսները կանցնէին, դարուն ժառեցած էր արդէն, և դեռ ինքը քայլ մը առած չէր դէպ ի իր ծրագիրը, դէպ ի իր նպատակները։ Երբեմն կը մտածէր Հռոմի դառնալ հոն դրամ չահելու, փոքրիկ դերք մը ձեռք բերելու, և յետոյ երկու աղջիկներն ալ տանելով հոն ապրելու համար, բայց Սօֆի միշտ դէմ կը կենար այս խորհուրդին վախնալով որ այդ ճամբորդութիւնը աղետալի կըլլայ Բուբուլին համար։ Միշտ լուրջ, միշտ խոհեմ եղած էր ան, և ապագային գաղանիքը դուշակելու յատուկ նախազգացում մ՚ունէր, որ ցինքը չէր խաբեր

քնաւ, կը կասկածէը իր եղբօրը հաստատամտութեան վրայ, և իրաւունք ունէը։ Պանդխտութիւնը թէպէտ ամրապնդեր էր Բուբուլի աննենգ սրտին յօդերը, բայց կրնար թուլցնել զանոնք անոր նշանածին հոգւոյն մէջ, և տարագիր աղջկան նամակները կուգային հաստատել չարունակ թէ այդ տեսակ աղէտք մը իր մահն էր։ Ուստի Սօֆի ալ իր կողմանէ կը ճգնէը գործ մը գտնել Գառնիկին, ամէն նկատումէ, ամէն հպարտութիւն մէկ կողմ դրած կը խնդրէը իր հին բարեկամներէն, նոր ծանօթներէն անգամ որ օգնեն իրեն այդ մասին։

Գառնիկ արուեստանոցը փակեր էր բոլորովին, և սրճարանները ժամանակ կանցուներ։

Օր մը Սօֆիի երկու աչակերտուհեաց մայրը՝ որ զգայուն և խելացի կին մ՚էլլալով՝ գնահատած էր նորատի ուսուցչուհւոյն բոլոր արժանիքը, և կը կարեկցէր այդ աչխատասէր համեստ աղջկան վրայ, որուն սիրտն ու միտքը իր եղբօրը նուիրուած էին բոլորովին, իմացուց իրեն թէ տարւօք մօրեղբայր մ՚ունէը, որ գործէ քաչուելու դիտաւորութիւն ունենալով՝ կուզէը իր պահանջքը գանձելու և եկամուտները կառավարելու ձեռքն-հաս գործակատար մ՚ունենալ։ «—Եթէ եղբայրնիդ կուզէ, ներկայացնենք իրեն։ Մօրեղբայրս քիչ մը ժլատ է, առաջուց մեծ ամսական մը չի տար, բայց եթէ ինքը գոհ ըլլայ, փոխադարձաբար գոհ կրնէ իր պաչտօնեայները—»։

Սօֆի երախտագիտութեան արցունքով ընդունեց Տիկնոջ այս առաջարկը, որ եղբօրը ազատութիւնն էր։

Շաբաթ մը ետքը Գառնիկ Շահապետեան Սահակ աղային գործակատարն եղած էր 8 ոսկի ամսաթոշակով, և ապագային համար փայլուն խոստումներով։

Քիչ ժամանակէն յաչողեցաւ Գառնիկ չահիլ իր տիրոջ վստահութիւնը, վան զի աչխատասէր էր ու գործունեայ, թէպէտ իր սիրտը խորին կերպով խոցուած ըլլար հրաժարելուն համար իր սիրական արուեստէն, որ տարօրինակ կերպով կը յարմարէր իր յարածուփ հոգւոյն տրամադրութեանցը։ Իր բանաստեղծի բոցիչ երեւակայութիւնը՝ որ միչտ նոր, փոփոխ, անկայուն երեց ետեւէն կը վազէր, դժուարաւ պիտի կարենար սանձուիլ հաչուոյ տետրակներուն անխախտ սահմանին մէջ, և իր լուրջ պարտականութեանց միօրինակութիւնը չուտով պիտի ձանձրացնէր իր եռանդուն բաղնեերով լեցուն միտքը, եթէ մեծ ինչ մը, գերազանցօրէն բարձր նպատակ մը չըլլար իր գոհողութեանց չարժառիթը։

Օրուան աչխատութիւններէն ետքը ամէն իրիկուն կերթար իր գործողութեանց հաչիւը տալու Սահակ աղային, զոր իր անկիւնին մէջ կը դտնէը գիչերազգեստին վրայէն մութ կապոյտ երեսով մուչտակը հագած՝

ծխափողը միշտ ձեռքը։ Խեղճ մարդուն ծունգերը յօդացաւէ բռնուած ըլլալուն՝ տեղէն չէր կրնար չարժիլ, և մեծ հաճոյքով կրնդունէր երիտասարդ գործակատարը, իր գործերուն վերաբերեալ համարն առնելէ ետքը՝ հրապարակին վրայ անցած գարձած դէպքերէն տեղեկութիւնները կը հարցնէր, և կարելի եղածին չափ երկար ատեն քովը կը պահէր զայն հետը խօսակցելու համար։

Այր և կին միեակ էին տանը մէջ իրենց տասնըչորս տարեկան աղջկանը հետ, ուրկէ ուրիչ զաւակ ալ չունէին։ Սահակ աղայէ կինը Փուլիկ հանըմ բնաւ դուրս չէր ելներ ամուսինը միեակ չը ձգելու համար, և իրենց վաղեմի յարաբերութիւնք գրեթէ բոլորովին խզուած էին։ Իրենց նման տարիքնին առած մէկ քանի բարեկամներ մերթ ընդ մերթ կուգային զիրենք տեսնել պատմելու համար իրենց ականջին ցաւը, ակռայներուն թափիլը, աչքերնուն տկարանալը, հին բարի ժամանակին վրայ ափսոսալով, և յայտնի է թէ չատ զուարճալի հիւրեր չէին ասոնք։

Ծերութիւնը միշտ կը փափաքի երիտասարդութեամբ չրջապատուիլ, կատ ինչ որ տխուր է և չը սիրեր տեսնել անկարութիւնը, որ գիտէ թէ իր պատկերն է։

Այս պատճառաւ մեծ հաճոյք կզգային Գառնիկին ներկայութենէն։ Փուլիկ հանըմ չէր դադրեր ստէպ յիչելէ թէ իր ողորմած հոգի Վահանը ճիշդ անոր տարիքը պիտի ունենար հիմակ, եթէ ողջ մնացած ըլլար, և իրենց աղջիկը՝ Մելինէն ամէն իրիկուն պատուհանին առջեւ անոր գալուն կսպասէր։

Ստէպ կաղաչէին որ ընթրիքի կենայ, և չափազանց ուրախ կըլլային, եթէ իրենց խնդիրքն ընդունուէր։ Մելինէ դաչնակին առջեւ կանցնէր, և դաստատուէն գաղտուկ սորված թրքական եղանակները կը նուագէր, որոցմէ չատ կախորժէր Սահակ աղան։ Բայց խիստ քիչ անգամ կը պատահէր որ երիտասարդը հաւանէր հոն կենալու իր քրոջը տանը մէջ միեակ ըլլալը առարկելով։

Որքան քաղցր էին Շահապետեաններուն Գառնիկին այցելութիւնները, այնքան ծանր էին իրեն համար, որովհետեւ անոնց տունը Գեղամօֆի ապարանին դիմացի փողոցին ծայրն էր, և ամէն անգամ որ կուգար այդ դուռը զարնել, աչուընները ինքնաբերաբար կը դառնային դէպ ի Բուբուլի սենեակին պատուհանները, որք գորովաչարժ յիչատակներով լեցուն էին իրեն համար, և հոգին տակն ու վրայ կըլլար։

Այդ մեռաքսէ վարագոյրներուն մէջտեղէն քանի քանի անգամ նորատի աղջիկը ժպտած էր իրեն, քանի քանի անգամ գիչերանց եկած էր հոն այդ սենեակին մէջ տկար չողի մը զողզողալը գիտելու, որ իր պաչտելոյն ներկայութիւնը կաւետեր իրեն, և զոնէ անոր գլխուն սուտերը

չերտագրներուն վրայ նշմարելու տենչով կեցած էր հոն ժամերով…։ Հիմայ վանդակափեղկերը գոցուած էին, և մահուան ամայութիւնը կը տիրէր ապարանին վրայ։

Ականջ կը յիշէր Ռաֆայէլի մէջ Լամարթինի այն խօսքը թէ «Ո՛վ յիշողութիւն, երկնից բարի՛քն ես, թէ դժոխոց տանջանքը։» Եւ միտքը կուգար թէ ծիւլիի մահուանէն ետքը՝ Ռաֆայել ալ իրեն պէս կերթար թափառիլ անոր պատուհաններուն ներքեւ, երկչոտ քայլերով անոր տանը պատին կը մօտենար, անոր դրանը կը դպչէր, առջեւի քարէ նստարանին վրայ կը նստէր, տանը լոյսերը կը դիտէր, ներսի ձայներուն ականջ կը դնէր, և վայրկեան մը այնպէս կերեւակայէր թէ անոր կանդղին լոյսը կը տեսնէ, թէ անոր ձայնին հնչիւնը կը լսէ, թէ դուռը պիտի զարնէ, թէ ան իրեն կսպասէ, և թէ վեր պիտի ելնէ զայն տեսնելու։

Լամարթինի այս սրտառուչ տողերը քանի քանի անգամ կարդացեր էր իրեն Բուբուլ, և իրենց արտասուաց չերմերը երբոռ խառնուեր էին այդ արցունքոտ էջին վրայ…։

Եւ կը կրկներ սրտին խորքէն բանաստեղծին խօսքը. «Ո՛վ յիշողութիւն, երկնից բարի՛քն ես, թէ դժոխոց տանջանքը։» Ու արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ կիյնային իր ժպտոյն այտերուն վրայ։

ԼԶ.

Շաբաթ օր մըն էր Բուլխի վերվերը. խիտ տաք օր մը, օդն այնքան ծանր էր և հեղձուցիչ Պիէճիկի մէջ այնքան ապականեալ ու գազերը, որ գինքը վարող գաղջ զեփիւռին հետ կը կարծէիր չնչել ափիոնները և ծբխախոտի ածուներէն բերած բարկ ու թունաւոր հոտը, որ բանի ռումգերէզ անցնելով՝ սրտիդ մէջ կը տողոկէր և հոն կը ճնշեր կուրծքդ անձուկ ու անել չկրնանալի մը մէջ սեղմելով զայն։

Գրեթէ միշտ այսպէս է հոն ամառը, մանաւանդ գործի օրերը թաղերու մէջ։ Մեւտաքսի գործարանաց չոգին և ծուխը եռ ելած կրերու մէջ նեխած չերամներու գալշահոտ դոլորշեաց հետ խառնուելով՝ կուգան տարածուիլ մթնոլորտին մէջ նեղդնելով հորիզոնը, տուներեսով գոգես արեւուն պայծառութիւնը, և աղօտ ու մելամաղձոտ գոյն մը ամեւելով եթերին վրայ, որ տրտմութեամբ կը լնու մինչեւ հոգւոյդ խորը։

Նայուածքդ այդ տեսարանէն աղատելու համար չես գաներ գինքը գերբաւող բան մը հորիզոնին ոչ մէկ ծայրը, բնաւ տեղ մը չը տեսնուիր սա-

ղարթախիտ ծառոյ մը ծիծաղադէղ հովանին, ծայրածաւալ դաշտի մը դալարազուարճ տեսարանը կամ արծաթափայլ առուակի մը խոխոջը, որ առնէ տանի իր հետ գոնէ միտքդ դուրս այդ անձուկ, այդ մառախլապատ երկրէն, զոր պարսպի մը նման կը պատեն արեւելքէն Կէօղ-Տաղըի լեռները, արեւմուտքէն Աբբազլըքի և Կէօլճիւկի բլուրները, հիւսիսէն Եէտիլէրի և հարաւէն Գըզգլարի ամէհի բարձրաւանդակները, և որոնք ամենքն ալ երթօղրուլի դիւցազանց յիշատակներով լեցուն՝ ուխտատեղիները դարձած են հիմակ Թրքաց, իրենց պատմական հրաշալի աւանդութիւններով։ Այդ պատճառաւ է որ վերջերս՝ երբ Պիլէճիկ ընդարձակելով կառավարչանիստ քաղաք մը եղաւ, իր անունն ալ երթօղրուլ դրուեցաւ։

Ծանկարծ գործարաններուն սուլակներն սկսան ձայնել հեռզհետէ. կէս օրուան գործադուլի նշանն էր, և գունաւոր շուխաները հագած կանանց երամներն ի յայտ եկան երկար օձապտոյտ փողոցներուն մէջ, ճերմակ նուրբ լաչակները գլուխնին առած, որոց ծայրերը կը ծածանէին ետեւնին իրենց քալւածքնին հետ, բոպիկ ոտքերնին նալբէներու մէջ, վզերնին ընդհանրապէս ոսկիի շարքերով զարդարուն, կեղծ մազերու զոյգ մը հիւսք ետեւնին չարժելով՝ կը վազէին, ու կը պօռային, չատերուն բերանը «էյ-օ-էյ» մը, ամենքն ալ արեւէն այրած, ու կերթային տուն իրենց ստամոքսը լեցնելու ինչ որ գտնային։

Շատերը տուներնին իրենց ուտելիքը պատրաստող մէկը չունէին. Մեբրունի մայր մը կամ կեսուր մը չունեցողները իրենք պիտի հոգային իրենց կերակուրը, և շատ անգամ ցամաք հացի կտորով մը ստիպուած էին գոհանալու։ Ոմանք երեք չորս հատ պղտիկ տղաքներ կը գտնէին տունը դպրոցէն դարձած, և անոնց ուտելիք տալ պէտք էր, ուրիշներ գործարանին դրանը առջին կը գտնէին իրենց դիւեցիկ մանկիկը, զոր ինը տարեկան աղջիկ մը՝ իրենց քոյրը կամ զաւակը, բերած էր չկարենալով դիմանալ սովալլուկ տղուն աղաղակներուն, և ինը նստէին դրանը սեամին վրայ իրենց դատարկ ստինքէն կաթիլ մը կաթ չամրելու ողբմալի երազային, որ երկու ձեռքերովը կը փաթթուէր անոր, և անցնող ու դարձող կը տեսնէին այդ մերկալանջ կինը, անգիտակից իր սեռին ամենէն սուրբ, ամենէն նուիրական գգացմանը՝ ամօթխածութեան։

Ուրիշներ հազիւ տուն հասած՝ հոդէ սափոր մը կռնակնին աղբիւր կերթային ջուր բերելու, մինչ իրենց այրերը կամ եղբայրները՝ եթէ տունը դատարկ նստած ալ ըլլային, ամենափոքրիկ օգնութիւն մը չէին ընձեռեր անոնց։

Աչխատութեան պարտքը, ինչպէս նաեւ ճչխանութեան իրաւունքը կանանցն է հոն ընդհանրապէս։ Հոն տանտիկին չկայ գրեթէ, որովհետեւ

ամենքն ալ գործաւոր են, և անոնք միայն տունը կը կենան, որոնք իրենց ծերութեան կամ անկարօրութեան պատճառաւ չեն կրնար գործարան երթալ։

Եւ այդ աշխատաւորներուն վրայ հետք մը ծնացած չէ կանացի վախկոթեան, բոլորն ալ վախ, բոլորն ալ ոսկրուտ, գունատ ու այրական կազմուածքով կիներ են, որոնք լուացքի կաթսան կամ տասը ֆոյ հացով լեցուն Ֆոպըն ուսերնուն վրայ կը տանին իրրեւ թեթեւ բան մը առանց կքելու, առանց յոգնելու։

Վերջին գործարանը իր տոյն արձակած էր, Պրտոն-օղլուներու գործարանն էր՝ վերի թաղին ամենէն գեղեցիկ շէնքը՝ բայց կապոյտ ներկով, զոր կը շրջապատէին թուխ պարտէզներ, տերեւէ զուրկ ծառերով, ամբն զի տերեւները գարնան մէջ կը կտրտուին չերամաները սնուցանելու համար։

Հոն վայելչութեան համար բան մը չեն ըներ, ամեն ինչ պէտքի համար է։ Գեղեցիկը, աւելորդը անծանօթ բան մըն է տեղւոյն ամենէն հարուստ բնակչաց համար անգամ, որոցմէ ամենէն փայլուններն էին Պրտոն-օղլուները։

Միշտ մի և նոյն աղիկներն ու կիներն էին, բայց աւելի չատուր, վասն զի հարուստ գործարաններուն ճախարակները մինչեւ հարիւր հատ ճախարակ կը դարձնեն և մէն մի ճախարակի առջեւ մէկ գործաւորուհի կաշխատի։

Այդ ճչող ու վազվզող կանացի խաժամուժին մէջ բարձրահասակ աղջիկ մը կը նշմարուէր խարտեաշ։ Անոր ալ նիհարութենէն աչուըները փոսը ինկած էին, այտերը գունաթափ ու արեւէն այրած, ձեռքերը եւացած չորբին մէջ աշխատելէն ուռեցած ու կարմրած մխեռներուն նման, պարզ սեւ շրջազգեստ մը հագած էր, մազերը տեղւոյն սովորութեան համեմատ հիստած ու ձգուած էին ետին, գլուխը՝ անոնց պէս ճերմակ լաչակ մը կը կրէր, միայն ոտքերը գուլպայ ու կոշիկ ունէին, բայց հեռուէն իր հագուստ ու շնորհալի քալուածքը, բարեձեւ կլորիկ մէջքը կը տարբերէր զինքը իր ընկերուհիներէն։ Իսկ մօտէն իր դիմագծերուն ներքուստիւնը, եղբայրն հիւանդները, լուացուած ու խնամուած ակռաներն ու եղունգները կը ցուցնէին թէ անոնցմէ բոլորովին տարբեր միջավայրի մէջ մեծցած աղջիկ մըն էր։

Ոչ տեղացւոց դիտողութիւնները, ոչ կծու, ծաղրական ակնարկութիւնները, ոչ ալ իր վրայ չինուած հեգնոտ ըսդէնները՝ որ վրէժխնդրութեան ծայրայեղ միջոցնին է այն անձանց նկատմամբ, որք կարեւորութիւն չեն տար իրենց դիտողութեանց, չէին կրցեր ազդեցութիւն մ'ու-

նենալ Բուբուլին վրայ, որ երկու տարիի մօտ ժամանակ հետերնին ապրելով ու հետերնին աշխատելով չէր ուզեր մոռնալ իր դաստիարակութեան ու սովորութեանց եական օրէնքները, և հպատակելով իր ճակատագրին, համակերպելով բաղդին իր դէմը հանած բոլոր դժուարին պարագաներուն, միշտ բարձր ծնացած էր ըստ մեծի մասին նիւթապէս իրմէ բարձր այդ կիներէն, և անտարբեր նայուածք մը բաւական էր որոշելու զայն տեղացիներէն։

Խեղճ Բուբուլ, ալ չունէր իր զուարթ ու աշխոյժ կերպարը, կորսնցուցած էր մաքի ու վարմանց ազատութիւնը, դէմքին թարմ գեղեցկութիւնը, բայց անոնց փոխան բան մը ստացած էր, ուրկէ զուրկ էր իր կենաց առաջին շրջանին մէջ, վստահ մէջ փորձառութիւնը, թշուառութեան մէջ արհամարհութիւնը, ուր իր առաքինութեան համար ունեցած անկեղծ սէրը գործնականապէս կապացուցանէր ամեն օր։

Մինակ կը քալէր փողոցին մէջ, բնաւ սրտի ընկեր մը չունենալով այդ ամբոխին մէջ, ուր շրջակայ դիւղերէն Քիւրլիցի, Պաշ-Քէօյցի յոն աղջիկներ լեցուն էին։ Միշտ քաղցր եղած էր ամենուն հետ, երբէք մէկուն հետ մտերիմ։

Իր պանդխտութեան առաջին տարին մեծ ճիգերը ըրած էր իր քրոջը՝ Հռիփսիմէի սրտին մօտենալու, և փափկօրէն կրթութեան, մաքրութեան ու կարգապահութեան օրինակներ տալու անոր, բայց տգէտ անձանց բնական ինքնահաւանութեամբը ծաղրած էր ան զինքը և իրեն ցոյց տուած հակումներուն մէջ իր ամուսնոյն հաճոյանալու բաղձանք մը գուշակելով՝ հետզհետէ դադրեցուցած էր անկէ։ Բուբուլ ալ ստիպուեր էր վերջապէս հրաժեշտ տալ այն քաղցր յուսոյն, զոր կը տածէր իր հէք զգայուն սրտին մէջ քրոջը դէրովանաց նկատմամբ, առանց անոր անիրաւ երկիւղներու մասին կասկած մ'ունենալու։

Հնարամիտ չատ քիչ կը տեսնէին գիրար, վասն զի տարբեր գործարաններու մէջ կաշխատէին, և ամեն անգամ որ առիթ ունենային իրարու հանդիպելու, Հռիփսիմէ կը վարուէր իրեն հետ ոչ իրրեւ քոյր մը այլ իրրեւ տիրուհին Պատոնեան գործարանին, որուն Տյո-է-Ֆրոն էր Բուբուլ։

Բուբուլ ինքնաբուխ անձնուիրութեամբ յանձն առած էր մեծաքանդ գործի դժնդակ աշխատութիւնը այն օրէն է վեր, յորում նշմարեր էր թէ ինքը վտանգաւոր սիրտանք մ'ըլլալու վիշտ մ'եղած էր իր հօրը, ծերուն. ուոյը նուիրուելու ապօրէն անձնուիրութիւնը, մինչ շատ մը որդիական պարտքեր ունէր կատարելիք, այն գիշերէն է վեր, յորում ճանչցեր էր այդ սառ կերպարանքին տակ բարախող ծնողական անուրանալի գորովը, այն օրէն է վեր մեծ հոգ կը տանէր իր հայրը երջանիկ ընելու. ինքը ոչ

հաճոյք ունէր, ոչ փափաք, ոչ կամք Գառնիկի սէրէն դուրս, դժբաղդ աքսորեալ մը կը հաժարէր ինքզինքը, դոր ամեն ոք իրաւունք ունի արհամարհելու, և կը մտածէր թէ քրոջը ցուրտ կերպերը իր կեանքին պատմութեան ինչ ինչ պարագաներուն տեղեակ ըլլալէն առաջ կուգային։ Միթէ Պոլսոյ մէջ ալ իր հին բարեկամները չէի՞ն թշնամաներ դինքը գերազանցելէն ետքը։

Հիմակ ալ չաբաթ օրերը անբացատրելի յուզմունքներ ունէր, և դործարանին ընդարձակ սրահին աչխատաւորներուն մէջ պտտած ատեն՝ իր քայլերը տենդոտ արագութեամբ մը կը սահէին, առանց բժոժներէն քաշուած մետաքսներուն ծայրերը կապելու համար ջրալից կոնքերուն քով կանգ առնելու։

«Այսօր չաբաթ է» կըսէին գործաւորուհիները ժպիտով մը իրարու ակնարկելով անոր ներկայութեանը, որ կը նչանակէր թէ, «Հրեայք չեն կրնար աչխատիլ։» Եւ յետոյ կը խնդային Բուբուլի միամտութեան վրայ որ իրենց հեգնութիւնները չէր հասկնար։ Միթէ՞ կզբաղէր ան իրեն անծանօթ այդ պծծութիւններով, միթէ մտքէն կանցնէր թէ իրենց անձնական, ընտանեկան, ընկերական պարտքերուն անգէտ այդ խղճալի էակները կրնային դինքը խծբծել, դինքը, որ այնքան բարեսիրտ, այնքան վեհանձն եղած էր միչտ ամենուն համար։

Միչտ այսպէս է սակայն կեանքի մէջ, երբ բաղդը կը հարկադրէ բարձրագոյն անձ մը ապրելու ստորնագոյն դասու մը մէջ, մէկ կողմանէ կարեկցութիւն մը միայն կուդդուի միւսին, և միւս կողմանէ նախանձոտ հակակրութիւն մը։

Բուբուլ առանց նիւթական առաւելութիւն մ՚ունենալու՝ կը տիրապետէր անոնց վրայ իր բոլոր ձիրքերովը, և որովհետեւ քաղաքակրթութենէ զուրկ մարդիկ հարստութենէ զատ դերազանցութիւն չեն ըմբռներ, կը պահանջէին որ հաւասարէ առ հաւասար վարմունք մ՚ունենար իրենց հետ։ Աւրթին աղային աղջկանը չէին ներեր որ կիրակի օրերը փոխանակ իրենց հետ փողոցին մէջ ըսչ խաղալու՝ իր սենեակին մէջ փակուէր կարդալու համար, քանի որ տեղւոյն ամենէն հարուստներուն աղջիկներն անդամ կը մասնակցէին իրենց այդ խաղերուն։ Բուբուլին դէմ ոչ-ոք վարմունքը չատ կը տեսնէին իրեն համար, որ հինգ ղրչ. օրականէն զատ ապրուստի միջոց չունէր։

Բարեբաղդաբար բնաւ բան մը չէին դիտեր անոր անցեալին վրայ։ Աւրթին աղա պատմած էր ամենուն թէ իր աղջիկը որդեգրող անձը մեռնելուն պատճառաւ, չէր ուզեր ուրիշներուն ձեռքը ձգել զայն և ինքն ալ մինակ ըլլալուն՝ հետը բերեր էր որ իր ծերութեան մէջ անզուգական չը ձնայ։

Բուբուլի սիրային յարաբերութիւնները բոլորովին անծանօթ մնացած էին տեղացւոց, և իր թղթակցութիւնները հօրը անուամբն ընդունած կասկած տուած չէին մէկուն։

Այդ պատճառաւ նորաստի աղջկան չաբաթ օրերուն տարօրինակ վերդովմունքը զարմանք կուտար անոնց։

Սակայն իր բոլոր անձկութիւններովը, հոգւոյն բոլոր եռանդովը բաղձացած Գառնիկի նամակներն ալ առաջուան գրերուն չէին նմաններ հիմակ, հետզհետէ աւելի կարճ, աւելի դատարկ կընդլայնին կամ բռնազբօսիկ չատախօսութիւններով լեցուն։ Երբեմն երկտող չէր ընդունիր մը Սօֆիէ դորովալից թղթին տտորոտը, չատ անգամ իր բազմազբաղ վիճակին նկարագրութիւնները, յուսատու խոստումներ ատէպ, խրատներ, միօրինակ սէր մը, բնաւ այն բոցերէն տեղերը, այն տառապանքի անչէջ կրակները, որք կարօտակէզ սրտէ մը կը թռչին կածկլտալով դէպ ի սիրոյ առարկայն։

Ալ իր վշտերուն, իր իղձերուն վրայ չէր խօսեր ան, Բուբուլի ցաւերը ամոքել կը ջանար միայն, և ազնուասիրտ աղջիկը չէր ներեր իր մտքին անհաճոյ մեկնութիւն մը տալ այդ տողերուն. «Ձիս չը վրդովելու համար այսպէս կընէ։» կը մտածէր, և ինքն ալ հետզհետէ աւելի զգոյշ կընդլար իր հոգւոյն արտայայտութեանց տալու այն բուռն, աղեկէզ չեշտը, որ կը մաչէր զինքը իր անձնազոհ կեանքին ախուր համակերպութեանը մէջ։

Այն օրն ալ ճամբան քալած ատեն կըսէր ինքնիրեն. «Եթէ գիտնայ թէ իր սիրոյն մէկ անկեղծ բացագանչութիւնը որքա՜ն աւելի կափոփէ դիս քան իր կարեկցական յորդորները։» Ու այնքան մտազբաղ էր, որ տանը դրան առջեւ հասնիլը չը նչմարելով՝ քանի քայլի չափ առաջ անցնելէ յետոյ ուշաբերելով՝ ետ դարձաւ։

Դուռը գոց էր, բայց վրան կախուած չուան մը քաշելով բացաւ զայն։ Ալ ան մութ, սեւ, գազերը բակը չէր. դէպի սանդուխը, դէպի խոհանոցը մաքուր, ճերմակ տախտակներ երկնցուցած էին անցուդարձի համար, և երկու քովի պատերը ճերմակ կիրով ծեփուած՝ իրենց վրայ գամուած հասարակ փայտէ դարաններուն մէջ ծաղկաման հողէ ամաններ կը կրէին, կակաչներ, սոխիններ, բաղեղներ, զորս ինքը անձամբ ցաներ ու հասցուցեր էր Բուբուլ և կը խնամէր։ Դրանը քովի լուսամուտներուն՝ պատուհաններ, ապակիներ անցուցած՝ ու վարագոյրներ կախուած էին, և ամեն բան կը մատնէր մաքրասէրը, վայելուչ ձեռքի մը ներկայութիւնը, որ աղքատութեան մէջ՝ գեղեցկին հնարաւորութեան ապացոյցը կուտար։

Տանը միւս մասերն ալ այսպէս կոկիկ ու մաքուր էին հիմակ. քակ

ուած, փրթած, կոտրած, աղտոտած, մոռցուած բան մը չկար բնաւ։ Ամեն կողմ կը ծպտէը կարծես նայուածքիդ դուարթ ու սիրուն ոչինչով մը զարդարուած։

Բուբուլ ոաքին ծայրերուն վրայ քալելով կամաց մը սենեակին դուռը բացաւ, և միշտ զգուշութեամբ մօտեցաւ բաղմոցին վրայ դրուած անկողնոյն, որուն մէջ նստած էր Աբէթին աղա չատ մը բարձերու կրթնած։

—Ի՞նչպէս ես, հալբս, հարցուց դեռատի աղջիկը ձեռքը անոր ճակատին տանելով։

—Մի՛ հարցուներ, պատասխանեց յոգնած շեշտով մը, ալ չեմ կրնար դիմանալ ասանկ մէս մինակ նստելուն։ Ամեն օր է ասիկա, մինչեւ երբիկուն փողոց նայէ, դիմացի ֆոպէ-տաներուն նայէ, աղոր վերջը ո՞ւր պիտի երթայ։ երեք ամիս է չարունակ նստած եմ, տաքէն կեփիմ կոր, կը մարիմ կոր, ամա՛ն, աղջիկս, ճարս տեսի՛ր։

—Վերժակդ առնեմ վրայէդ, հալբս, ըսաւ Բուբուլ քաղցր ձայնով մը. եթէ կուզես, պատուհան մը՛ն ալ բանամ, բայց մի՛ նեղանար, այսօր օդը տաք է արդէն, դուրսը կրակ կը տեղայ կոր, հասատա՛ որ տունը փողոցէն զով է։

—Չէ՛նէ դուն ալ դուրս մ՛ելլար, սրտեղը նստէ՛, երկու խօսք ըրէ քի սիրտս բացուի քիչ մը, այսօր մեկը չեկաւ, աղքատ հիւանդին երեսը պաղ կըլլայ։ ազգականներս, փեսաս անգամ հեռուէն կը նային կոր։ ո՛ւր է առջի ժամանակները, հարբուխ մը ըլլայի նէ, եկող գացողէն առեն չէի գաներ գլուխս վար գնելու...։ Ա՛խ, Բուբո՛ւլ, դուն չըլլաս նէ ես ի՛նչ պիտի ընեմ, դուն երթաս նէ ես ի՞նչ պիտի ըլլամ, պարէ առաջ ձեռքովդ լինձի հողը դի՛ր, ետքը քովէս գնա։

Ասոնք ըսելով սկսաւ տղու պէս հեծկլտալ։

Բուբուլի սիրտը այս վերջին խօսքերէն թունդ ելած, հօրը պէրկու ձեռացը մէջ առաւ, և քանիցս կրկնեց թէ երբէք չը պիտի թողուր զինքը, թէ միշտ պիտի սիրէր ու հոգածէր զայն։ Ցետոյ յիշելով որ երկուքնին ալ առաւօտէն ի վեր բան մը կերած չէին,

—Հայր, անօթի ըլլալու ես։ երթամ կերակուրնիս բերեմ, թէ կը խօսինք և թէ կը ճաշենք, յարեց, ու հիւանդին հաւանութիւնը տեսնելով, սենեակէն դուրս ելաւ։

Ներսինէն մինակ ձայով՝ համբիչը դրպանէն հանեց, ու սկսաւ հատերը զոյգ զոյգ քաշել։ Քարեբաղդաբար իր ալ թիւը ղերծ ձեացած էր կաթուածէն, ուրկէ բռնուեր էր իր ձախ կողմը, ամբողջապէս անզգայ դառնալով։ Քիչ մը ցուրտ առած ըլլալով՝ նախ հարբուղիս մը եկեր էր վրան, և առողջաբանական օրէնքներու կարեւորութիւն չը տալուն՝ այդ ծանր հետեւանքին հասեր էր։ Տեղւոյն ամենէն ճարտար բժիշկը, որ լա-

տինաց վանքէն փախած վարդապետ մըն էր, չատ յոյս չէր տար անոր ապաքինման մասին, բայց յայտարարած էր թէ կրնար այդ վիճակին մէջ տարիներով ապրիլ։

Բուբուլ ոչ չանք կը խնայէր, ոչ ալ դրամ անոր պիտոյից, նոյն իսկ քմահաճոյից համար։ Իւր բացակայութեան միջոցին՝ տանը հացը չինող կինը կը ձգէր հօրը քովը անոր ծառայելու համար, բայց այն օրը՝ փուռէն հաց հանելու զբաղած ըլլալուն՝ քանի մը ժամ մինակ մնացած էր Աբէթին աղա, և այդ պատճառաւ սիրտը նեղացած էր այնքան, ու տըխուր խորհուրդներ պաշարեր էին միտքը։

Իր հիւանդութենէն ի վեր երբոր բարկանար կամ ձանձրանար, իր եւրոպատարգութեան բոլոր յատուկութիւնները, խստութիւնները կը վերադառնար, որք ժամանակ մը ամոքուած էին տաբինէրուն և անոնց բերած դժբաղդութեանց հետ։ Երբէք չար, երբէք անսիրտ եղած չէր անոնց, բայց այնքան յարած իր սկզբանց ու ճաշակին, այնքան անտարբեր ուրիշներուն բաղձանաց ու պէտքերուն նկատմամբ, որ իրեն հետ ապրողներուն կեանքը դառնացուցած էր միշտ։

Բուբուլ ալ չատ անդամ կենթարկուէր այդ դառնութեանց, բայց հրեշտակի մը նման համբերող էր ան, և իր անոյշ սիրտը երբէք տրտունջ մը չուներ՝ հօրը այլանդակութեանց նկատմամբ, երբ իր ծանրացող սըրտնեղութեան պահուն անխիղճ ու հայհոյութեանց տարափ մը կը թափէր անոր վրայ։

Ցետոյ փոթորիկը կանցներ, հիւանդը կը հանդարտէր. և այս անգամ գառնուկի մը պէս հեզ՝ աղեկտուր խօսքեր կը յաղորդէին կատարի ըսպառնալիքներուն, և այդ էր որ ամենէն աւելի կը գայթակղեցնէր Բուբուլի սրտին, ծերունւոյ մը լա՛ցը...։ Իր միւս հայրը միտքը կուգար, մեղմ, բարի Գեղամօթը որուն նկատմամբ ունեցած խղճի խայթերուն թեթեւացում մը կզգար այն խնամոյ մէջ, զոր Աբէթին աղային կը նուիրեր։ Իւր չարչարանքներուն մէջ սրբազան պարտքի մը լրացման քաղցրութիւնը կար, զգալուն հոգեւոյ մը գերազոյն ախորժանքը։

Սակայն քառորդ մը ետքը, երբ կերակուրին ափսէն ձեռքը դարձաւ նորատի աղջիկը, իր դէմքը զգալի կերպով այլայլած էր, աչուըները արտասուելու պատրաստ թախծութիւն մ՛ունէին, և ճաշի սկսած միջոցին պատառաքաղը ձեռքին մէջ կը դողար. այլ կը զսպէր իր ներքին այլակոծութիւնը խօսակցելու համար հօրը հետ, և պատմելու անոր անոտի լուրերը, զոր լսած էր գործարանին մէջ, և որոնց կատարեալապէս անտարբեր էր ինքը։

Աբէթին աղա առանց անոր ուշադրութիւն ընելու՝ բաւական ախորժակով կերաւ, որ հազուագիւտ բան մըն էր իրեն համար, վասն զի հիւան-

դանալէն ի վեր չատ բանի կը փափաքէր և ընաւ չէր ուտեր, ու այնքան տկարացած էր որ սեղանին վրայ խմած կէս գաւաթ ջրախառն գինիէն ազդուելով՝ աչուընները փակուեցան սուրճը առնելէ առաջ։

Բուբուլ անոր գլխուն ներքեւ բարձեր տեղաւորեց, վերմակը ոտքերուն վրայ ծածկեց, ու ինքը դնաց սենեակին մէկ խորշը դրուած գրասեղանին առջեւ նստեցաւ փայտէ աթոռի մը վրայ, թուղթ մը հանեց կուրծքին վրայէն, և գլուխը երկու ձեռացը մէջ առնելով սկսաւ կարդալ։

Ա.յն օրը, դեռ պահ մ'առաջ ստացած էր զայն վարը։ Ամառուան մէջ սուրհանդակը կանուխ կը հասնի ընդհանրապէս. և Գառնիկի այդ նամակը կարժէր որ ժամանակէն առաջ իր պաշտելոյն ձեռքն անցնէր։

Քանի ընթերցուին առաջ կը տանէր, չառագունութիւնները, սարսուռները կուգային, կանցնէին իր հիւծեալ դէմքին վրայէն, և խորասուզուած իր յուզմանց մէջ կը կենար հոն, զինքը տակն ու վրայ ընող այդ նամակը միշտ աչքին առջեւ։

Ա.յդ այն նամակն էր, որուն կսպասէր երկու տարիէ ի վեր, այն նամակը, որ կեանք պիտի աւետէր իրեն, ու փոխանակ զինքը ուրախացնելու, փոխանակ իր սրտին սուգն ու կսկիծը փարատելու, տխուր խրտովութիւնները կը բերէր իրեն հիմակ։

Նամակը համառօտ էր, իր նախորդներէն աւելի կարճ, երկու երես հազիւ լեցուած էր Գերմանական ընտիր փոքրիկ թղթի մը վրայ, որուն վերի ծայրը Գառնիկի անուան սկզբնատառերը դրօշմուած էին կապոյտ դոյնով վայելուչ զարդագծի մը մէջ ոլորուն, և էլէոնօրէի նուրբ բոյր մ'ունէր, որ սիրելի հոտն էր Բուբուլին։ Եւ այդ չքեղ, սիրուն թղթիկը կուգար լրացնել տարաբաղդ աղջկան սրտին միակ անհուն երազը։

Գառնիկ կիմացնէր իրեն թէ իր ամսականին վրայ կարեւոր յաւելում մ'եղած էր, թէ անկէ զատ՝ չնորհիւ իր քրոջը խնայողութեանց կոկիկ գումար մ'ունէր ձեռքը պատրաստ, և ալ ժամանակը եկած էր որ ամուսնանային։ Ցաւ կը յայտնէր միայն որ իր գործերը չէին ներեր անձամբ գալ զինքը առնելու, և կաղաչէր որ կարելի եղածին չափ փութով ճամբայ ելնելու չանք ընէր։ «Ալ չատ տառապեցանք, կըսէր, ժամանակ է որ երջանիկ ըլլանք իրարմով։»

Ուրեմն միշտ զինքը սիրած էր ու կը սիրէր այդ պաշտելի, այդ անման էակը, զինքըլոր խեղճ գործաւորուհին մըն էր հիմակ կեանքի ստորնադոյն պայմաններուն ենթարկուած։

Երբէք մտքէն անցուցած չէր որ Գառնիկ կրնար դադրիլ զինքը սիրելէ, բայց ամուսնանալու այս յանկարծական որոշումը կը զարմացնէր զինքը։ Այդ միութիւնը իր յարատեւ երազն եղած էր, բայց երազ մը

անյոյս, ինչպէս մեր բոլոր գերաշխարհիկ երազները, որոնց հասնելու ինքզինքնիս անկարող զգալով հանդերձ, կը պահենք ու կը սնուցանենք մեր սրտին մէջ, վասն զի առանց անոնց չենք կրնար ապրիլ։

Ա.յդ երկնային ցնորքը մարմին կառնէր ուրեմն, և սակայն այս անգամ Բուբուլ էր որ արդելք պիտի ըլլար անոր իրականացման։ Իր հայրը հիւանդ էր, և զայն թողուլ մեռցնել էր։

Ա.յս անգամ ալ դեռատի աղջկան սէրն ու առաքինութիւնը դէմ առ դէմ կուգային փորձուելու, և բաղդին այս անգութ, այս դժնդակ խաղին դէմ անձնասիրութեան զէնքը չունէր։ Իր փափուկ հոգին չուաբած կը մնար գազանացը հողմերուն ձեռքն ինկած վչտակոծ։

Ու չը լսեց Բուբուլ սենեակին դրան բացուիլը, ու չը տեսաւ որ Հօռիք ներս կը մտնէր, մինչեւ որ իր քոյրը քովը մօտենալով բրտութեամբ թեւը հրեց։

—Է՛, ի՞նչ կընես կոր այդ տեղը, գոչելով։

Ա.յն ատեն միայն գլուխը վերցնելով տեսաւ զայն, ու ժպիտով մը տեղէն ելնելով՝ նամակը պահեց և բազմոցին վրայ հրամցուց իր հիւրը։

Ցետոյ տեսնելով որ հանդիսաւոր օրերու յատուկ արդուզարդ մ'ըրեր էր,

—Ա.յսօր գործարան չը գացիր, հարցուց՝ բան մ'ըսած ըլլալու համար։

—Չէ, Կիւճիւկ–օղլուներուն զաւակը մկրտեցինք, ես ալ կնքամայր եղայ, անոնց տունէն կուգամ կոր։ Վաղը Օլեաթ պիտի երթանք, եկայ որ անդամ մը հայրս տեսնեմ։

Ա.սոնք ըսած ատեն բերնին մէջ խոշոր ձիւթի կաթ մը կը դաթձնէր ու կը ծամէր, և երկու ձեռքովը քակելով վզին մարգարիտները, ոսկիներու երկու երկար շարքերը ու ժամացոյցին խոշոր շղթան, որոնց թելերը իրարու խառնուեր էին կուրծքին վրայ, կը չտկեր զանոնք։ Ցետոյ հետզհետէ ադամանդեայ խոշոր պոչը վերցուց, թելով մը ծածկաթին վրայ կապուած օղերը քակեց, մատնիները հանեց, որոնց ամենուն ալ քարերը տկար չղ մ'անգամ չէին արձակեր, այնքան անոտի բաներ էին, և ուզելով զանոնք Բուբուլին ցոյց տալ, յարեց։

—Եթէ դուն ալ խօսքս մտիկ ըրած ըլլայիր, և այս տարուան բռնած չերամէդ չահած գումարդ ու գործարանէն առած դրամներդ ոսկի չինէիր նէ, տանդ բակին ապակիները չինել տալէն աղէկ էր։

—Ոսկին ի՞նչ բանի պիտի ծառայէր ինծի, եթէ անով տանս պէտքերը չը հոգայի։

—Անպատճառ Պօլսեցիներուն գլուխը դատարկ կըլլայ կոր։ Պատուհաններուն վարագոյրները, բակին ծաղկի թագարնները, սա սեղանը, աթոռները չը դնէիր, սա հօրս գլխու բարձերուն ամենուն ալ ճերմակ ե-

բեռները չանցնէիր, գեռանի տախտակամածը գորդով չէ ծածկէիր նէ չէ՞ը ըլլար հարցուց. յետոյ յարեց. անանկ չէ, պարապ բաներու դրամ տալը կը սիրէք դուք, անոր համար մի երես տեսած չուներ։

—Մ՚ւ ըսածնիդ ո՞րն է, հարցուց Բուբուլ։

—Ահա՛ ատոնք, պատասխանեց Պիլեճիկեի կինը, ապակեղէն զարդերը ակինիներուն հետ հնչեցնելով ափին մէջ։

Թպիտ մը անցաւ Բուբուլի չրթանցը վրայէն, իրաւ այդ տեսակ գոհարեղէններ տեսած չուներ, բայց այդ տղէտ կնոջ խօսք հասկցնելը դժուար էր, մանաւանդ որ ան պահուն ինքը բնաւ տրամադիր չէր բանակցութեան, ուստի խօսքին նիւթը փոխելու համար հարցուց։

—Ի՞նչո՞ւ Օլեաթ կերթաք։

—Կեսրոջս տոքին ցաւին համար։ Ա՛յնտեղի ջերմուկները մարդը կամ կը մեռցնեն կամ կը բուժեն։ Դուն ալ՝ հիմայ գոնէ քանի մը հատ ոսկի ունենայիր նէ, հարս կառնէիր կը տանէիր, կարելի է կառողջանար։

Կրկին անգամ ծպտեցաւ Բուբուլ։ Ա՛յդ հարը երկուքին ալ չէ՞ը պատկանիր արդեօք, և իրեն չափ Հօռիւր ալ պարտական չէ՞ը զան հոգալու։

Պատասխան չը տալու համար՝ սկսաւ իր փոքրիկ սպիտակ թաշկինակին մէկ ծայրը ծալլել, աւրել, յետոյ նորէն ծալլել։

Պատմո-օղլուներուն հարան ալ թաշկինակ մը հանեց դրպանէն, բացաւ զան անձեռոցի մը չափ խոշոր, մէկը ծրարեց իր զարդարանաց վերաբերեալ իրերը, ու ինքն ալ նշմարելով երկու թաշկինակներուն դոյնին տարբերութիւնը, յարեց.

—Ձերմակեղէններուդ լուացքին համար ալ շատ ծախք կընես դուն, կըսեն թէ ամիսը օխայ մը աճառ կը վատնես երկուքնուդ լաթին համար, ժամերով ալ զանոնք արդուկելու կաշխատիս, բայց ոչինչ բաներ են ատոնք, հոս մարդ կարեւորութիւն չը տար ատոնց, շատ բարակցողին վրայ կը խնդան։

Թէ կը խօսեր և թէ կը հանուէր Հօռիւր։ Վրայէ մանիչակագոյն թաւշէ ապնան հանեց նախ, ու անոր եղերքը բանուած ոսկեթել ծաղիկները աչեւուն դիմացը դնելով՝ պահ մը ուրախութեամբ դիտեց անոր փալփլուն չքեղութիւնը, յետոյ իր ամենօրեայ շալվարն ու եղէգնվէզ դուրս եկաւ կանանչ դիպակէ շրջագեստին մէջէն, որուն քղանցքը չորս հարիւրորդամեթր լայնութեամբ ան պոնդէլ էֆեն մը կարուած էր շիր շիտակ, ու անոր խարշափուն ծալքերը կարգի դնելով՝ երկուքը երարու մէջ փաթթեց, Բուբուլին տուաւ։

—Պահէ՛ ատոնք, ըսաւ, իրիկուան կմէսը ձեղի թարմ հաց(1) պիտի

(1) Տեղւոյն սովորութիւնն է որ հաց չինողները՝ նոյն օրը իրենց մօտաւոր բարեկամացն մէկ մէկ հատ կը ղրկեն։

բերէ, անոր յանձնէ։ Ես հիմայ ֆըրըն պիտի երթամ։

Եւ մոռնալով որ հարը տեսնելու համար եկած էր, մեկնեցաւ առանց քրոջը «Ծաս բարով» մ՚ըսելու։

Բուբուլ մինչեւ սանդուխին գլուխը անոր հետեւեցաւ ետքը ետ դարձաւ, ու եկաւ իր աթոռին վրայ պահ մ՚առաջ ընդմիջուած ժառանգութեանցը մէջ թաղուեցաւ, մինչեւ որ գործարանին ռուլակը սոխպեց զանը գործին դառնալու։

Լէ։

—Լիւսի՛, պատրա՞ստ ես, հարցուց Տիդրան զարդասենեակին դրան սեմին վրայ երեւնալով, ուր երկար կապոյտ էնտրէով մը նստած Բեմպէ հանըմին աղիկը եռակողմանի խոչոր հայելւոյն առջեւ, գլուխը չոկել կուտար սենեկապանուհւոյն։ Ոսկեզարդ մարմարիոնէ Լուի-Էքէին վրայ կը կենար վարդագոյն ծաղկէ պսակով սիրուն փոքրը, չորս հինգ վեց անգամ դրեր հաներ էր, ու միշտ մազերը գլխարկին չարժար չը գտնելով՝ եօթներորդ անգամն ըլլալով՝ նորէն գլխուն ասեղները կը քաշէր անհամբերութեամբ։

—Դեռ ո՛չ, պատասխանեց առանց երեսը նայելու։

Ա՛յն ատեն ներս մտաւ Տիդրան, և սիկառէթ մը վառելով եկաւ պատուհան մը բացաւ, ուրկէ կիզիչ ջերմութիւն մը լեցուեցաւ սենեակին մէջ, իբրեւ հրդեհի մը բոցերէն կալակումը, ինչպէս կը պատահի միշտ օգոստոս ամսուան մէջ Բերայի ամենէն լայն փողոցներն անգամ։ Ու հոն երկար թիկնաթոռի մը վրայ կիսովին պառկած՝ սկսաւ դիտել Լուսիկի արդուզարդը, որուն հետ ամուսնացեր էր տարիէ մը ի վեր։

Ա՛յնքան անձայն ու անշուք կերպով կատարուեր էր իրենց հարսանիքը Սկիւտարի մէջ, որ Տիդրանայ ծանօթներէն չատերը չէին իմացեր անոր ամուսնանալը։ Ոչ ղոք հրաւիրեր էր, ոչ մէկուն ծանուցեր էր, ու ամառը անցնելէ ետքը՝ երբ եկան Բերա բնակիլ, ամեն մարդ զարմանօք կը նայէր այդ դեղանի կնոջը, զոր հետը երբեմն թատրոն կը տանէր Գեղամօֆ։

Լուսիկի փառասիրական խորհուրդները՝ որոնք իր նշանտուութեան յաջորդող ձմեռն ու ամուսնութեան յաջորդող ամառն ամբողջ չղթայակապ պտտեր էին Սկիւտարու ամայի բարձանցը վրայ, լեցուցեր էին անոր չարաճճի պզտիկ սիրտը սոսկալի վրէժխնդրութեամբ մը ամուսնոյն դէմ,

և անոր անձին նկատմամբ կանխաւ ունեցած անտարբերութիւնը ատելութեան փոխուած էր հետզհետէ։

Ո՛ր էին աչխատասիրութեան, տնարար կնոջ աղնիւ ու պարզ ճաշակները. հիմակ բան մը չէր բաւեր անոր ունայն իղձերուն. բան մը չէր յագեցներ անոր պչրասիրութեան կատաղի ձգտումները, և Տիգրան ապշած կը նայէր թէ արդեօ՞ք իրեն ծխելին տանը մէջ մեծցած համեստ, հնազանդ աղջիկն էր ան, թէ Հռոբ և Դկ ֆիլեբներու մէջ պատմուած դիւթութեամբ մը փոխած էին զան յանկարծ բէբէները ամուսնացած օրէն ի վեր։

Ինչ հարուածներ որ կուտար երբեմն Բուբուլի, անոնց կրկնապատիկը կը տեղացներ կնոջը գլխուն, բայց ան փոխանակ ղժացուելու, փոխանակ վիրաւորուելու՝ կը փոխարինէր զանոնք փողոցի լեզուով մը, որուն էր Թոլլ ու դանդաղ բնաւորութիւնն ։յաղթահարուած՝ եա կը քաշուէր առանց տեղի տալու, և օրերով սրդողած կը կենայէին իրարու հետ, մինչեւ որ տիկինը իր մէկ ։-Բ-Ի-ին համար բարեհաճէը անկէ դրամ խնդրելու։

Բայց վէճերն ու կռիւները միչտ պակաս չէին տանը մէջ, որուն հետեւանքը վերասակար կըլլար երկուքին համար ալ։

Ա,յն տաք եղանակին մէջ Բերա Ջաելնին ալ սոսկալի կռիւի մ՚արդիւնքըն եղած էր։ Տիգրան որոչած էր Սկիւտար երթալ օդափոխութեան համար, Լիւսի կուզէր Պէօյիւք-Տէրէ երթալ, և չկարենալով համաձայնիլ, մինչեւ այն ատեն Ջեացած էին հոն։

Վերջապէս Լիւսիի գլխուն զարդարանքը լրանալով տեղէն ելաւ, ու ամուսնոյն դառնալով՝ սկսաւ գլխէն մինչեւ ոտքը չափել զան։ Հետզհետէ դէմքը խոժոռեցաւ, յօնքերը պռստեցան, աչուընները աւելի պղտիկցան, և չար կերպարանք մ՚առնելով՝ զոպուած բարկութեան խուլ ձայնով մը դոչեց։

—Այդ հագուստներո՞վ հետս պիտի գաս։

—Հագուստներս ի՞նչ ունին, հարցուց Տիգրան պաղարիւնութեամբ։

—Ցորեկուան այցելութեան սե՛ւ բանթալօն, հապա սա վրայի ֆռէնդ, ինչո՞ւ ըրինկօի մը չը հագար։

—Դուն իմ հագուստիս կը խառնուիս կոր, բայց տեսնենք ես ալ քուկինիդ պիտի հաւնի՞մ....

—Քուկին խելքդ անանկ բաներու չը հասնիր։

—Քուկդ կը հասնի՞։

Բարեբաղդաբար այն միջոցին սենեկապանուհին տիկնոջ չջնազդեստը բերելով՝ վիճաբանութիւնը դադրեցաւ, պահ մը ետքը աւելի սաստկութեամբ վերսկսելու համար, ինչպէս երկու կռւոտ կատուները իրարու հետ ոգորած ատեննին՝ վայրկեան մը իրարմէ կը հեռանան, աւելի ոյժով, աւելի չեչտակի յարձակման մը պատրաստուելու համար։

Լուսիկի զարդարանքը ժամէ մը աւելի տեւեց, և այդ միջոցին Տիգրան առիթ չը փախցուց հեգնական ակնարկութիւններ ընելէ կաթնադոյն գծերով մուրթ կապոյտ ։-Բ-Ա չրջազդեստէն սկսեալ՝ մինչեւ փղոսկրէ փոքրիկ դղրոցին, նուրբ դրէնները վրայ, որոնց ցանցակերպ հիւսուածքին ներքեւէն ականակուռ մատնիները կը փողփողէին։

Վերջապէս այդ մանրակրկիտ և խնամոտ պաճուճանքը աւարտեցաւ, և սենեկապանուհին վերջին դնդասեղը կը զետեղէր անոր օձիքին մէկ ժապաւէնին վրայ, երբ Լուսիկ բաւ հրամայական ձայնով մը։

—Վ-Ա-Լ- ես կը դնեմ, էլէնի, դուն գնա՛ նայէ ։-Բ-Ե-ները պատրա՞ստ են։

—Ի՞նչ ։-Բ-Ե, հարցուց Տիգրան զարմանօք։

—Ա,յցելութեան համար երկու ։-Բ-Ե բերել կուտամ կոր։

—Վարը ախոռը երկու հատ կառք կայ։ ։-Բ-Ե-ն ի՞նչ պիտի ընես, հիւա՞նդ ենք ի՞նչ ենք։

—Մե՛ղք որ այսչափ ատեն է Բերա կը քնակիս, կառքով այցելութեան կերթուի՞։

—Ատոնք ո՞ր սորվեցար, Լուսիկ, հօրդ տունը կառք տեսած ունէի՞ր։

Տիկին Գեղամօճ ինքզինքէն ելած՝ հրացայտ նայուածք մ՚արձակեց աւուսնոյն վրայ իբր թէ զան չանթահարելու համար, և բիրտ ձայնով մը։

—Դո՛ւն հարուստի տղայ ես հէ՛, չը տեսնող մը առնէի նէ քեզմէ աղէկ էր, ըսաւ։

—Լուսի՛կ, ես ։-Բ-Ե չեմ նստիր, պօռաց Տիգրան կնոջը երեսն ի վեր։

—Ես ալ կառք չեմ նստիր, պատասխանեց Լուսիկ մի և նոյն ձայնով։

—Ուր կուգես հոն նստէ, ես դուրս կելլամ կոր, աս միտքդ պահէ տէ, նայէ որ մէյ մըն ալ հետս կառակի չելլաս։

Ատոնք ըսելով սենեակէն մեկնեցաւ արագ քայլերով։

Խըճճին աղջիկը մտիկ ըրաւ անոր ոտնաձայնը՝ յուսալով որ ըրածին զղջալով ետ կը դառնայ, բայց երկու վայրկեան ետքը դրանը ձայնը լսեց, և պատուհանը վազելով տեսաւ որ կը հեռանար առանց անգամ մը ետին դառնալու։

Մէկ րոպէի մէջ զայրոյթ, ցաւ, վրէժխնդրութեան դաղափարներ իրարու յաջորդեցին այդ խօլ՝ այդ թեթեւ մտքին մէջ։ Բարկութեան առաջին չարժումով ձեռքի հովահարն ու զդրոցը մէկդի նետեց, որ ուժգնօրէն թռչելով՝ գնաց ճերմակեղէնի պահոցին խոչոր հայելւոյն զարնուեցաւ ու խորտակեց զայն, յետոյ պատուելով քաչեց հանեց գլխարկը, և մատներուն մէջ ճզմելով անոր ծաղիկները գետինը ձգեց, անէծքներ, հայհոյութիւններ թափելով բերնէն այն փողոցի չեչտով, զոր կատանար իր ցասման միջոցին։

Հետզհետէ լիզերը գրգռուելով՝ կատաղութիւն մը եկաւ վրան։ Ժամերով հագուիլ, ու այսօրինակ խայտառակութեամբ տունը ձգե՛լ, հապա բերել տուած «էֆեմներ»ը։ Քանի ատոնք կը մտածէր, քանի զգեստներուն կը նայէր, այնքան ինքզինքէն կելլար, ձեռուընները ծունգերուն կը գարնէր, ու չկրնալով իր կերպը յագեցնել, կանիծէր, կսպառնար, կը պօռար անդադար թէ սոսկալի կերպով վրէժ պիտի լուծէր Տիգրանէն։

Սենեկապանուհին՝ որ Գեղամօֆի եռուէն վար իջնելով՝ տեսեր էր «էֆեմ»ներուն ճամբուիլը, դուրսը կը կենար, չը համարձակելով տիկնոջ բարկութեան առաջին կայծակիներուն դիմադրաւել, բայց այս վայնասուններուն ձայնէն ստիպուեցաւ ներս մտնել։ Իր տիրուհին նուաղմանկի վիճակի մէջ էր, ակռաները՝ սեղմուած, աչուըները՝ կիսաբաց, ձեռքերը չըզգացին պրկումներ ունէին։

—Էյ՛նի, չո՛ւտ, քովի՝ օօքթէօռը... մրմնջեց, ու ճիչով մը ինկաւ երկար աթոռի մը վրայ։

Սենեկապանուհին վազեց դնաց կանչելու Տօքթէօռ Ամարիլլին, որ իրենց կից տունը կը բնակէր։

Լուսիկ սենեակին մէջ մինակ ձգելով՝ յանկարծ ինքզինքը ժողվեց, տեղէն ելաւ, ու ճիշդ դերասանուհւոյ մը նման, որ վարագոյրը իջնելէ առքը՝ նոր արարուածին համար կը պատրաստուի, հայելւոյն առջեւ անցաւ, ու սկսաւ ինքզինքը կարգի դնել։ Կուրծքին կոճակները քակեց, «օֆ»ին կապերը թուլցուց, և չապիկին նուրբ ժանեակին մէջէն անցուցած ժապաւէնը քաշեց հանեց։ Ինքն ալ ոսկեգոյն բէյ-լէ «շէզլոնգ»ին վրայ դնաց պառկեցաւ։ Ա՛յ բազուկը գլխուն ներքեւ դրած։

Վայրկեանէ մը բժիշկը ներս մտաւ էլէնիին ընկերացած։

Տօքթէօռը Ամարիլլին հազիւ քսանըհինգ տարեկան երիտասարդ մըն էր, գեղեցիկ, վայելուչ հագուած, ունենալով բոլոր անձին վրայ իգական փափկութիւն մը, և շարժուածքներուն մէջ մանկական թեթեւութիւն մը, որ իր չնորհներուն մեծապէս կը զգաստեր։ Իսկ ձայնը տասերկու տարեկան տղու մը չեչային տհաս նրբութիւնն ունէր, որ իր լուրջ արուեստին դրական բառերուն հետ հակադրութիւն մը կը կազմէր։

Հիւանդը զայն կը ճանչնար արդէն, պատուհանէ պատուհան չատ անգամ երկուքն ալ զիրար կը դիտէին, իրարու կը ժպտէին և կը բարեւէին իսկ։ Լուսիկի կողմանէ պզտիկ յանդգնութիւն մը բաւական էր զայն իրեն մօտեցնելու, և մինչեւ այն ատեն յետաձգուած այդ յանդգնութիւնը հիմնակ կը փութացնէր ամուսնոյն կոչտ վարմունքը։

Սենեկապանուհին «մարած է» ըսած էր բժիշկին, բայց տիկինը մտածելով որ նուազումի դժուարին գերը չը պիտի կարենար յայողութեամբ խաղալ Տօքթէօռին քով, աչուըները բացած էր, ու ծանր ծանր կը հեւար։

Բժիշկը անոր երակը քննելով։

—Ի՞նչ կզգաք, հարցուց տաճկերէն լեզուաւ։

—Հոս նեղութիւն մը, պատասխանեց հիւանդը, ձեռքը «օֆ»ին տանելով։

Տօքթէօռը անոր կուրծքը մտիկ ըրաւ։

—Ծուղուելու պատճառ մը ունեցա՞ք, հարցուց։

Լուսիկ գլխովը նշան ըրաւ թէ «այո»։

—Ա՛հ, տիկին, գոչեց զգածեալ ձայնով մը, զգուշացէք, մեղք կրնէք ձեր անձին, ու զմայլած նայուածք մ՚ուղղեց անոր։

Ցետոյ ուրիշ նմանօրինակ հարցուփորձեր ու պատասխաններ իրարու յաջորդեցին, որոց միջոցին յափշտակուած կը դիտէր տօքթէօռը այդ նրբատի կնոջ գեղը, անոր կապուտակ սիրուն աչուըները, վարդի պես փայլուն դէմքին գոյնը սեւ մազերու սքանչելի չրջանակին մէջ, որ մօտէն հազար անգամ աւելի հրապուրիչ էր։

Լուսիկ ալ իր կողմանէ քննելով երիտասարդը աւելի համակրելի կը գտնէր, և քաղցր հեշտութիւն մը կզգար կրնելով անոր թէ շատ կը տառապէր, թէ անբացատրելի ցաւեր, անհանգստութիւններ ունէր, և անոր ուշադիր նայուածքին, մանկական տկար հնչիւնին մէջ իրեն համար խանդաղատական բան մը կը գտնէր։

Կը զարմանար թէ ի՞նչու հիւանդ ըլլալու գաղափարը չէր ունեցեր մինչեւ այն ատեն, և նոր դէպքերով ու նենգութիւններով լեցուն զբօսարճալի կեանքի մը հեռապատկերը կը նկարուէր երեւակայութեանը առջեւ, ուր շատ դիւրին պիտի ըլլար իրեն ամուսնին վրէժը լուծել։ Իր ձայնը հետզհետէ ազատ, սրատուչ վանկեր կստանար քանի կը նկարագրէր իր հիւանդութիւնը։

—Սիրտս այնպէս կը բաբախէ որ, կարծես կուրծքս պատռելով դուրս պիտի ցայտէ, կըսէր մեղմ, խորին ձայնով մը, որ իրը չէր։

—Հիմակ հանդարտեցուցիչ դեղ մը պիտի գրեմ ձեզի, անմիջապէ՛ս կանցնի։

—Ինծի այնպէ՛ս կուգայ որ դիչերը չը պիտի կարենամ քնանալ, յաղեց հիւանդը։

—Քանի մը վայրկեանէն պիտի հանգստանաք, տիկին։ Ուրիշ անգամ բնաւ պատահած չէ՞ը որ այդչափ կը վախնաք։

—Շատ անգամ կը պատահի, այսինքն ամեն յուզուելուս, և հետզհետէ աւելի սաստիկ։

—Դիչերը անցուցէ՛ք, տիկին, չեմ ուզեր այդ վիճակնուդ մէջ գձեզ աւելի նեղել։ Ուրիշ անգամ մը՝ երբ հանգարտ ըլլաք, երկարօրէն կը քննեմ և ձեր այդ դիւրագրգռութիւնը՝ որ կերեւայ թէ չդային տկարու-

թենէ առաջ եկած է, դարմանելու միջոցներն ի գործ կը դնենք, ըսաւ, ու դեղագիրը գրելով Լուսիկին յանձնեց, յետոյ ոտք ելաւ մեկնելու համար։

—Կերթա՞ք, տօքթէօռ, բայց ե՞րբ պիտի դաք նորէն զիս տեսնելու։

—Վաղ առաւօտ։

—Ա՜հ, չնորհակալ եմ, յարեց նորատի կինը իր ճերմակ, կակուղ ձեռքը բժշկին երկնցնելով, և երկուքն ալ իրարու նայուածքի մէջ ընկղմեցան վայրկեան մը յուզուած, երջանիկ։

Երեկոյին Տիգրան անկողնոյն մէջ գտաւ իր կինը։ Էլէնին փոքրիկ սեղանի մը վրայ դեղի սրուակները կարգի կը դնէր, և մերթ ընդ մերթ տիրուհւոյն ճակտին փակցուած ճերմակ լաթէ կտորը կը փոխէր ջրաթաւռըն ու ետքը լեցուն թասի մը մէջ թաթխելով զայն։ Գլխու ցաւի դարման մը, զոր Տիկին Գեղամօֆ իր մօրմէն սորված էր, և որ սակայն հիմակ չէր օգներ իրեն, քացախը ու ոչ-ոլնեի փոխած ըլլալուն պատճառաւ որուն ընտելացած չէր։

Հեծկլտուքէ զատ պատասխան մը չկրցաւ առնել Տիգրան հիւանդին բերնէն իր հարցումներուն, և ստիպուեցաւ սենեկապանուհւոյն դիմել, որն որ անոր մեկնելէն ետքը պատահածները այնպիսի սաստիկ գոյներով նկարագրեց, և ալ քան խոշոր բառեր գործածեց որ, դժբաղդ ամուսինը կարծելով թէ իրօք ծանր հիւանդութեան մը պատճառ եղած էր կնոջը, զղջաց ըրածին վրայ, ու սիրտը նեղացած՝ ճաշել անգամ չուզելով գնաց պառկելու։

Կանայք ինչ դասէ ալ ըլլան, իրարու վարպետութիւնները կը հասկընան, և ապաստին գուշակած էր թէ տիկնոջ հիւանդութիւնը պատիժ մըն էր ամուսնոյն կոպտութեան համար կարդադրուած։

* * *

Տանըհինգ օր շարունակ անկողնէն չելաւ Լուսիկ, օգոստոսի տաքերուն մէջ օրերով անշարժ մնալու հաստատամտութիւնը արդարեւ կընար պատիւ բերել իր բնաւորութեան, եթէ անոր չարժառիթը վատ և զղջիր նպատակ մը չըլլար, և սակայն պէտք չէ մոռնալ թէ այդ ապաշխարանքը իր դերագոյն հաճոյքն ունէր։

Ամեն օր Տօքթէօռ Ամարիլլին կուգար զինքը տեսնելու, և իրենց յարաբերութիւնները հետզհետէ մտերմական կերպարանք մը կստանային։ Աբժանապատուութենէ զուրկ կանայք չատ հակամէտ են նուիրելու իրենց հաւակրութիւնը ամեն անոնց որք հետամուտ կըլլան անոր, և յանկարծ մէկուն հետ բարեկամութեամբ կապուած կզգան ինքզինքնին զայն ճանչնալէ առաջ։

Բժիշկը նուրբ հարցումները կընէր անոր հիւանդութեան վրայ, ի՞նչ ընէր, իր պաշտօնն այդպէս կը պահանջէր։ Շատ մը ֆիզիկական ախտեր կան, որոնք բարոյական պատճառներէ կարտադրին, մանաւանդ իգական սեռին տկարութիւնները։ «Կնոջ մը համար —կըսէր տօքթէօռը— ոչ-ոլնեն մը աւելի զլխասակար է սրտնեղութիւն մը։»

Լուսիկ ճիգեր կընէր իր ներքին ցաւերը ծածկելու, և բառերուն տեղ արցունքով կը պատասխաներ ստէպ։ Բայց վերջապէս կը խորհէր թէ բժիշկ մը քահանայի մը չափ իրաւունք ունի մեր գաղտնիքներուն, և պէտք է խոստովանինք անոր մեր տառապանքները թէ ֆիզիկական տեսակէ ըլլան թէ բարոյական։ Ժամանակը հիմակ իրարու խառնած է իրարմէ անջատ այդ երկու խօթութիւնները, և մին միւսին պատճառն է ապահովապէս։

Ա.յս փիլիսոփայութիւնը չատ լաւ կը յարմարէր իր բաղձանքներուն, և քիչ քիչ կսկսէին սրտի զեղուձները, ամուսնոյն անտարբերը, կոշտ բնաւորութեան նկարագիրները, իր տկար ջլերուն հոգւոյն անկէ կրած ոճաց հարուածները։ Ցետոյ կարգը եկաւ իրենց ամուսնանալու պատմութեանը, և առանց կարմրելու կրցաւ ըսել թէ իր ծնողքը այդ վարդուն հարստութենէն հրապուրուած բռնի զինքը տուեր էին անոր։ Ինքը՝ որ հարստութեան երբէք տեղ չտուած չէր, և կընտրէր խրճիթ մը փոքր՝ որ հարստութեան հետ տեղ չունենալով մը անոր ձեռքը բռնելով և անդադար աչքերը տանելով զայն։

Բայց Լուսիկ իր ձեռքը կը քաշէր յանկարծ։ Պարկեշտ կին մըն էր ինքը, հակառակ իր ամուսնոյն անգթութեանց միշտ հաւատարիմ մնալ կուզէր անոր։ Եւ այդ խօսքերը կը նշանակէին թէ կը հասկնար բժշկին դիտաւորութիւնները։

Տօքթէօռը՝ ծոյն երիտասարդի մը բոլոր թեթեւաբարոյ կերպերուն հետ, այս տեսակ գործերու մէջ փորձառութիւն ունէր։ Գիտէր թէ կին մը՝ որ կը ներէ անձին իր ամուսնէն դանդատիլ օտարականի մը, կրնայ դիւրաւ մոռնալ իր բոլոր պարտքերը, և կը շարունակէր իր կնահաճոյ մեծարանքները առանց վայրկեան մը անոնց ելքին վրայ յուսահատելու։

Տօքթէօռ Ամարիլլին իրաւունք ունէր։ Երկու շաբաթէն աւելի չէր դիմացաւ այդ կեղծ առաքինութիւնը, և Լուսիկի անկման օրը՝ իր ապաքինութեան օրն եղաւ։

ԼԸ.

Սօֆի միշտ կը ձուաձեւ սեղանին առջեւ, որուն վրայ կիյնար ձեղունէն կախուած լամպարի մը լոյսը յստակ ու ճաճանչաւէտ։ Իր ձեռագործին զբաղած՝ չէր զգար ժամերուն անցնիլը, և ոչ ալ աչքը կը վերցներ ժամացոյցին վրայ, որուն սլաքը կէս գիշերին կը մօտենար արդէն։ Ֆուն չուներ, վասն զի շատ մը խոհեր ունէր, բայց զուարթ խոհեր, ուրախ իր ձեռքին արագ, եռանդուն չարժուձեւ մը կուտային, և փոքր չէր ըներ ամառուան այդ կարճ գիշերուան մէջ արթուն ծնալը, վասն զի կուզէր իր գործը աւարտել, և մանաւանդ որ Գառնիկ տուն դարձած չէր տակաւին։

Այսպէս էր ամէն գիշեր։ Երբ վաղեմի արուեստագէտը իր զուարճութեանց ու հաճոյից համար դուրսը կը ծնար, Սօֆի կապաօէր անոր անձանձրոյթ, որովհետեւ առանց անոր ողջ առողջ տուն մտնելը տեսնելու՝ չէր կրնար հանդիստ նստիլ, և սակայն պատճառ մը չէր այս որ Գառնիկ իր զբօսանքներէն բան մը զոհեր քրոջը խնայելու համար։

Այսպէս եղած էր ամենէն դժբաղդ օրերու մէջ, և այսպէս կը չարունակեր հիմակ որ լաւ կացութիւն մ'ունէին։ Որովհետեւ երիտասարդին ամսականն հեռվհետէ աւելնալով՝ ութնէն տասնըհինգ ոսկւոյ հասեր էր երկու տարուան մէջ։ Ալ դասի չէր երթար Սօֆի, և սպասուհի մ'ունէին, որ կօգնէր իր գործերուն։

Իրենց տունը փոխեր էին։ Դարձեալ Բանկալթիի մէջ աւելի ընդարձակ տուն մը վարձեր և ճաշակով կահաւորեր էին զայն բաց ի մէկ սենեակէն, որ ամենէն գեղեցիկն էր, և զոր Բուբուլին կը պահէին իր քըմայքը համեմատ զարդարելու համար։ Դաշնակ մը, գրադարան մը, և գրքերու ու նուագատետրերու սակաւաթիւ բայց ընտիր շարք մ'ունէին։

Ասոնք օր քան զօր կարգադրելէ ետքը երբ տեսան որ իրենց տան հանմնաց պիտոյքը լրանալով հանդերձ՝ կոկիկ դուժար մ'ալ կը մնար ձեռքերնին որ Գառնիկին հարսնիքը կատարեն։

Այդ որոշումը երկու տարիէ ի վեր ակամայ յետաձգուած բաղձանքի մը գործադրութիւնը պիտի ըլլար։ բան մը, որուն վրայ կը մտածէին առմէն վայրկեան, և որ իրենց ամէն քայլին, ամէն խօսքին մէջ իր մասն ունէր։

Իրենց տան հաւար չէր գնուած իր մը առանց իրարու հարցնելու թէ կը յարմարէ՞ր Բուբուլի ճաշակին, բնաւ գիրք մը, զոր կարդացած ատենին չը խորհէին թէ ի՞նչպէս պիտի գտնէր զայն արդեօք իրենց տարա-

կայ սիրելին։ Բայց այս անդուլ համակրութեան մէջ քոյրն աւելի մեծ դեր մ'ունէր քան եղբայրը, Սօֆին էր չարժիչը և Գառնիկ ,արժողը, և երիտասարդը այսպէս վարուելով կը հնազանդէր ազդեցութեան մը, զոր պահած էր անոր վրայ խելացի աղջիկը առանց զգալի ընելու անոր։

Գառնիկ նախապաշարումի նման գրաւուած էր այն գաղափարով թէ պէտք էր ամուսնանալ Բուբուլին հետ, և անոր տենչանքը՝ որուն կրակը մարած էր ժամանակը, կը ծնար անեղծ իր սրտին մէջ, իբրեւ երջանկութեան մը գաղտնիքը, որուն հրապոյրը ոչ թէ կորսուած, այլ հեռացած էր իրմէն իր սիրոյ առարկային հետ։

Գաղջ զգացումով մը կը մտածէր այդ անհետացեալ էակին վրայ, որմէ զգացած արբեցութիւնը ոչ ոք կրցած էր ազդել իրեն այնուհետեւ, թէպէտ անոր համար ունեցածն ալ ոչ թէ իրական զգացում մը, այլ անոր քաղցր յիշատակը եղած ըլլար հիմակ։

Բայց ասոնք վերլուծելու ոչ առիթն ունեցած էր, ոչ ալ մտածումը։ Մլչտ սիրել կը կարծէր Բուբուլը, որովհետեւ իրմէ բաժնուած առենը կը սիրէր զայն, և անոր սիրոյն զոհած էր իր ապագայ փառաց ապագրեզը, որ արուեստագէտի մը հոգւոյն ամենէն զօրաւոր թելն է։

Սօֆի ալ որոշ բան մը չէր գիտեր անոր ներքին տրամադրութեանց մասին, սակայն նախազգացում մը կըսէր իրեն թէ պէտք էր չանալ վառ պահելու անոր սիրոյ զգացումը աչխարհիս ամենէն անոյշ երեւոյթներուն տակ ներկայացնելով զայն։

Եւ իր յարատեւ ճգանց յաջող ելքին վրայ կը հրճուէր հիմակ։ Վերջապէս առանց տատամսումի մը գրեր էր Գառնիկ այն նամակը, որ մէկ քանի օր առաջ այնքան խորին յուզմանց ենթարկեր էր դժբաղդ Բուբուլը։ Ու այն գիշերը աչխատութեան սեղանին առջեւ նստած՝ անոր պատասխանին կսպասէր, երեւակայելով իր սիրելի բարեկամուհւոյն զգացած ուրախութիւնը, և կանխաւ յուզմունքով մարքին մէջ այն երջանկութեան գորովալից տեսարանները, որոնք տեղի պիտի ունենային անոր Գօլիս հասած պահուն։ վասն զի ապահով էր թէ Բուբուլ իր ճամբայ ելնելուն լուրը պիտի հաղորդեր իրենց առաջին առթիւ։

Եթէ գիտնար թէ ի՛նչ սրտաճմլիկ ցաւերու, ի՛նչ արիւնոտուչտ ոգորումներու պատճառ եղած էր իր եղբօրը նամակը հէք աղջկան սրտին մէջ, արթնցնելով հոն նիրհող յոյն այնքան ցանկալի, և հատատելով երջանկութեան հնարաւորութիւնը, որ աւելի դժնդակ հանգամանք մը տուած էր անոր զոհողութեանց։

Դիւրին է համակերպիլ իր դժբաղդութեան, երբ երջանիկ ըլլալու հաւանականութիւն չունի մարդ, սակայն տեսնել իր երազած կեանքին քաղցրութիւնները իրեն հաւար պատրաստուած, և կամովին հրաժարիլ

անոնցմէ, այս է ամենէն դառնագոյն բաժակը, ասելի դառն Թերեւս քան Գողղոթայի նահատակին ըմպած բաժակը։ Վասն զի ի՞նչ է մարմնոյ տանջանքը հոգւոյ կեղեքուածներուն քով, և ի՞նչ է կեանքը զոհել սիրոյ անհուն զոհողութեան առջեւ։

Սօֆի ոչ միայն չէր գիտեր ասոնք, այլ և ամենափոքրիկ կասկած մը չէր կրնար ունենալ Բուբուլի վիճակին վրայ։ Ըստ որում Արթին աղայի հիւանդութեան վրայ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդած չէր ան իրենց։ Անգամ մը գրած էր միայն թէ հայրը տկար էր, և այնուհետեւ չէր ուզեր իր կրած նեղութեանց անօգուտ մտատանջութիւնը տալ անոնց։

Սօֆիի միակ հոգն էր Բուբուլի Պոլիս հասնելէն առաջ իր ձեռքի գործն աւարտել։ Ճերմակ նաղշուէ վրայ բէնեւոշ մը կը բաներ անոր, զոր իր աշակերտուհին միշտ կը սիրէր ամառը հագնիլ, և արագ արագ կը շարժէր իր ասեղը միշտ չափելով պարապ մնացած մասին երկայնութիւնը բանուած մասին հետ, ու կը չարունակէր անդադար։

Յանկարծ փողոցին դրանը փականքին մէջ բանալիի մը ճռինչը լսեց։ Գառնիկն էր որ միշտ բանալին քովը կը կրէր, դիշէր առնն մինչեւ դրան բացուիլը փողոցը չսպասելու համար։

Սօֆի իսկոյն գործը ձգեց, և ճրագ մը վառելով գնաց զայն դիմաւորելու։

Ցաչորդ վայրկենին վերստին ներս մտաւ եղբօրը ընկերացած։

Գառնիկի դէմքը՝ որ երկու տարիէ ի վեր աւելի հասուն չնորհներու կատարելութիւն մը ստացած էր, անփոյթ արտայայտութիւն մ'ունէր այն դիշեր, և քոյրը զայն նշմարեց։

Երիտասարդը գլխարկը, վերարկուն հանեց, պատին վրայ կախեց, յետոյ գրպանէն նամակ մը առնելով Սօֆիին տուաւ, «Բուբուլէն է» ըսաւ։

—Ա՜հ, ի՜նչ կը գրէ կոր, ե՞րբ պիտի գայ, բացագանչեց անհամբերութեամբ պահարանին մէջէն նամակը հանելով։

—Կարդա՛ որ իմանաս, պատասխանեց Գառնիկ հանդարտութեամբ։

Սօֆի սեղանին մօտենալով հետեւեալը կարդաց։

«Ո՞րքա՛ն կը փափաքիմ սա վայրկեանը յետաձգել, Գառնիկ, քեզ գրելու վայրկեանը, որ մինչեւ ցայսօր միակ երջանկութիւնս եղած էր, և որ այս անգամ ահռելի սարսուռներով կը դողացնէ հոգիս։ Եւ սակայն պէտք է գրել, պէտք է ձեռքովը չինել կենացս դատակնիքը ինչպէս մտքովս վճռեցի զայն, հակառակ էութեանս բոլոր տենչերուն, բոլոր ձգտումներուն։

«Երկու տարի չարունակ աչերս յառած սա դարեւանդին ճամբուն վրայ սպասեցի նամակներուդ միշտ յուսալով, միշտ ըղձալով դանել հոն

բառ մը, որով զիս քովդ կոչէիր։ բաղդը զլացաւ ինձ այդ չնորհը, և հիմակ որ կապուած եմ հոս պարտքի անլոյծ չղթայներով, այդ երանաւէտ կոչումը կընես ինձ։ Զը գիտես սակայն թէ հարիս անկողնոյ մէջ է կաթուածահար երեք ամսէ ի վեր, և չեմ հաղորդած քեզ այս աղէտքը խնայելու համար պաչտելի սրտիդ, որ գիտեմ թէ մանկակից է բոլոր ցաւերուս։ կրնա՞մ մինակ թողուլ զինքը որ մեռնի անօգնական, կրնա՞մ զոհել զայն իմ երջանկութեանս, եթէ ապահով իսկ ըլլամ թէ անհնար պիտի ըլլայ ինձ դիմանալ այն վշտաց, զորս կազդէ ինձ այս անտանելի զրկումը, ինձ ընծայած դերագոյն բերկրանացդ յապաղումը։

«Շատ տառապանք կրեցի, Գառնիկ, քեզմէ հեռու, բայց բարոյական քաջութիւնս չէ թողուց զիս երբէք, ինչո՞ւ այս անգամ ոյժս կը պակսի, սիրտս կը լքանի, և հեռացած կզգամ յանկարծ յոյսերուս հմայքը որով կապրէի։ Ա,յս նամակս ձեռքէս ելած պահուն ինձ այնպէս կուգայ թէ ամեն բան կը կորսուի, կանհետանայ, և ալ չը պիտի դառնայ։

«Ա՜հ, գրէ՛ ինձ թէ միշտ պիտի սիրես զիս, գրէ՛ թէ կը հասկնաս ցաւերուս սաստկութիւնը, և իրաւունք կուտաս ինձ որ այսպէս վարուիմ. որովհետեւ սիրտս չը ներեր ինձ ուրիշ բան ընել։ Եթէ սիրոյս միայն անսամ, դարձեալ դժբաղդ պիտի ըլլամ խղճի խայթերովս, և անարժան այն կեանքին, որուն երազը մնուցած եմ հոգւոյս մէջ։»

—Վա՜յ, խեղճ Բուբուլս, ըսաւ Սօֆի նամակը ձեռքէն վար դնելով, և թաչկինակը աչուըներուն տանելով, միշտ նոյն փափուկ վէհ սիրտը, միշտ նոյն աղնիւ զգայնութիւնը։։։

—Եւ միշտ նոյն ողբասացութիւնները, ընդմիջեց Գառնիկ, ա՜հ, այս զգայուն սիրտերը այնչափ կը սիրեն վիշտը, որ ան ալ կուգայ զանոնք կը գտնայ։ Ցաւալի բան է այս, որ ամենէն պաչտելի էակները ամենէն դրժբաղդները ըլլան, բայց այսպէս է։ Ա,յս իրիկուն ճամբան եկած ատենս հաչիւ ըրի ինքնիրենս որ, Բուբուլը ճանչնալէս ի վեր երբէք զուարթ չեմ տեսած զինքը, ամեն պարագայի մէջ մելամաղձութեան հակում մը ցոյց տուած էր։

Սօֆի եղբօրը երեսը նայեցաւ զարմանօք, հասկնալու համար թէ այդ խօսքերով մեղադրե՞լ կուզէր արդեօք իր բարեկամուհին. բայց անոր դիմագծերը խաղաղ երեւոյթ մ'ունէին։

—Կը սխալիս, եղբայրս, պատասխանեց, Բուբուլի բնաւորութիւնը շատ հակամէտ էր զուարթութեան զայն ճանչցած ատենդ, յետոյ սիրոյ թախծութիւնները զայն փոխեցին։

—Կարելի է, յարեց երիտասարդը վախնալով որ մի դուցէ վիրաւորէչ բան մ'ըսած ըլլայ։ Արդէն իր խօսքերուն մէջ չարամտութիւն չկար, անկեղծ խորհրդածութիւն մը թռեր էր բերնէն, բայց իր քոյրը հասկցաւ

որ նոր ճաշակի մը սկզբնաւորութիւնն էին այդ բառերը։

Գառնիկ իր քրոջը լռութենէն գուշակեց անոր մտքէն անցածը, և զայն ապահովելու համար աւելցուց։

—Ես հիմակ ընդհանրապէս զուարթ ընկերութեանց մէջ մտնել եղնելուս՝ աւելի զգալի է ինծի տրտմութեան գառնութիւնը, և խորին կերպով կը ցաւիմ անոնց վրայ, որոնք կեանքին քաղցրութիւնները կը թողուն՝ անոր ցաւերովը տառապելու համար։

—Բայց կեանքը քաղցրութիւններ չունի ամենուն համար։ Դուն անփորձ չես այս մասին։

—Կուզե՞ս որ անկեղծ ըլլամ քեզի հետ, Սօֆիա, ես տրտմութենէ ձանձրացած մարդ մըն եմ, և հիմայ որ շատ հոգերը չունիմ, կուզեմ աղատ ու զուարթ ապրիլ, ո՞վ գիտէ ի՞նչ կը բերէ ապագան։ Բուբուլին ալ պիտի գրեմ որ այդքան յուսահատութեամբ չը մտածէ, և պիտի տեսնես որ իմ խորհուրդներս լաւ ազդեցութիւն մը պիտի ունենան իր վրայ։

—Շատ գոհ եմ զքեզ այդպէս տեսնելուս, Գառնիկ, միայն կը ներե՞ս որ հարցնեմ թէ ով է այդ գեղեցիկ տրամադրութիւնները քեզ ներշնչողը, հարցուց ժպտելով։

Երիտասարդը թեթեւօրէն շառագունեցաւ։

—Անշուշտ կը կարծես թէ ոգելից ըմպելիներն են, այնպէս չէ՞, զոյբը, բայց կը սխալիս, վասն զի ոչ թատրոնէն կուգամ և ոչ ֆֆէ շանթանէն։ Շահապետեաններուն տունը ճաշի վար դրին զիս, չկրցի մերժել, որովհետեւ գիտես թէ միշտ երախտապարտ եմ անոնց, և սեղանին վրայ դաւաթ մը չրախառն գինի խմած եմ միայն։ Հիմայ որ արդարացուցի ինքզինքս զքեզ անքուն սպասցնելու յանցանքիս մասին, կը նե՞րես որ երթամ ննջելու։

—Հանգիստ քուն կը մաղթեմ, պատասխանեց Սօֆի ուշադիր դիտելով անոր ստուերը, որ կանհետանար պատին վրայէն։

Արդե՞օք իրօք գինով է, կը հարցներ ինքնիրեն նորատի աղջիկը։ Բայց ձայնը, արտասանութիւնը, շարժուձեները, քալուածքը անթերի կանոնաւորութիւն մ'ունէին, միայն խօսքերը պարագային անպատշաճ էին, և տրամաբանութենէ զուրկ։ Հապա այդ տարօրինակ զուարթութիւնն ի՞նչ էր, երբ իր կարգադրած ամուսնութիւնը անակնունելի դիպուածով մը ետ կը ձգար յանկարծ։

Ի զուր կը յոգնէր Սօֆի գուշակելու բան մը, զոր Գառնիկ ինքն ալ չէր գիտեր։ Այդ զուարթութիւնը մէկէն ի մէկ եկած էր իրեն այն իրիկունը Սահակ աղային հետ պէրէ խաղացած մէկոցին՝ երբ Մելինէն աթոռն առեր քովը եկեր էր օգնելու համար իրեն, և իր զուարճաբանութիւններովը, խաղին մէջ բանեցուցած վարպետութիւններովը չատ մը խնդացուցեր էր զիրենք։

Մելինէն հիմայ տղայ չէր սակայն։ տառնըվեց տարեկան աղջիկ մ'եղած էր, որ արձանագրծի մը համար կրնար գեղեցիկ համարուիլ իր մարմնոյն չնորհներովը, եթէ բանաստեղծի մը համար սիրուն չէր իր ցամաք սրտովը ու հասարակ մտքովը։

Ծնողքը գինքը շատ սիրելնուն դպրոց ղրկած չէին զայն աչքերնուն չը հեռացնելու համար։ միայն դաչնակի վարպետ մ'ունեցած էր, բայց դբժբաղդաբար իր վարդապոյն եղունգներով մատները այդ հրեղէն արուեստին աշխոյժ թռչտուքներուն համար յօրինուած չըլլալով՝ հրաժարեր էր անկէ, բաւական համարելով տաճկական եղանակներուն վրայ ծռը ծռը միայն տրվիլը, որոց վրայ ֆը ֆին տեղ ալ մի և նոյն խազերուն վրայէն օրը-վով կանցնէր, և այդ չինծու նուագածութեամբը ժամերով կը զուարճացնէր ոչ միայն ծերունի ծնողքը, այլ և եռանդուն արուեստագէտը։

Այդ աղջկան բոլոր տաղանդը թղթի զանազան խաղերու մէջ կը կայանար։ Տեսակ տեսակ ձեռնածութիւններ սորված էր։ թուղթ մը հանել կուտար, և զայն կը գտնար, մէկ քանի թղթեր նշանակել կուտար, և զանոնք աննշմարելի կերպով ալ ձեռքէն դէպի ձախը կը փախցնէր, որոց կընկերանար անզօր, անվերջ չաղակրատութիւն մը, որ միշտ աղմկալի քրքիչներով կը լեցնէր տունը։ Եւ սակայն միշտ չքեղ հագուստներ կը հագնէր, զորս Բերայի ամենէն համբաւաւոր խանութներուն մէջ կաքել կուտար, և ծանրագին գոհարեղէններ ուներ, որոնցմով միշտ իր կուրծքը, ականջները, բազուկներն ու մատները կը զարդարէր պարահանդէս գացող մեծ տիկնոջ մը պէս։

Թարմ ճոխութիւն մըն էր Մելինէն, անցամաքելի զուարթութեան աղբիւր մը իր հօրը անշուք լուրիկ տանը մէջ, որ առանց անոր ներկայութեան՝ գերեզմանի մը չափ տխուր պիտի ըլլար։

Կուռքի մը պէս կը պաշտուէր իր հօրմէն, և մօրը կենացը աստղն էր, որոց սրտերուն մթագնեալ հորիզոնը կը լուսազարդէր։

Մելինէ իր տրամադրութեան ներքեւ ուներ հօրը բոլոր հարստութենէն գատ որ շատ մեծ էր, նաեւ անոր կամքը, և զոր սակայն գործածելու խղճերէն ու ճաշակէն զուրկ էր ինքը։ Իր մանկութենէն ի վեր երկու ծերունիներուն դգուանացը մէջտեղը մեծցած՝ բնաւ ճանչցած չէր ընկերական կեանքը, և իր սիրտը բարձրագոյն անուրջներու թռիչներէն զուրկ՝ չէր ազդեր իրեն այն անծանօթ իրաց անհանդստութիւնը, որով կը սրտնանին ու կը կազմակերպին մեծ հոգիները։ Երջանիկ կզգար ինքզինքը ճանչցած չըլլալուն համար զրկումը, որուն ամենէն ծայրայեղ տեսակին մէջ անցած էր իր ծնողացը կեանքին մեծագոյն մասը։ վասն զի միշտ հարուստ եղած չէին Շահապետեանները։ Գօլոյ չուկան, նեղ խանութի մը մէջ կանգունով գոմ կը ծախէր երբեմն Սահակ աղան, և Ֆուլիկ հանըմ

ֆոլեն բանելով՝ հաղիւ կրնային ապրեցնել իրենց երկու մանչ զաւակները Սամաթիոյ աղքատիկ մէկ թաղին մէջ։

Բայց Մելինէի ծնած օրը իրենց համար բարեբեն օր մը եղաւ։ Տարիներէ ի վեր Սահակ աղային դրպանին մէկ խորշը դեղնած և հանել գբնելէն մաշած երկաթուղեայց վիճակահանութեան մէկ հատիկ տոմսակը 600000 ֆրանք չահեր էր։ Այն օրէն տանը բազդը անուանեցին զան, նուիրելով անոր իրենց բոլոր խնամքը, բոլոր սէրը, բոլոր մեծարանքը։

Կնքահայրը ուզեց Ֆոլեն կոչել զան, բայց հայրը մտածելով որ այդ բարեգուշակ անունը ամենուն մաքին մէջ պիտի աչքենցնէր միշտ իրեն պատահած բազդաւորութեան յիշատակը, վախցաւ որ Նոլորի կուդայ, և Մելինէ դնել տուաւ։

Դեռատին մանկիկը այդ հարստութիւնը բերելով տանը մէջ՝ յափշտակած էր իր երկու անդրանիկ եղբայրներէն ծնողացը գորովը, և անոնք կարծես վշտացած իրենց եղած անիրաւութենէն՝ մեկնեցան հետզհետէ աչխարհքէն, թողլով անոր իր բերած ճոխութեան բոլոր վայելքը։

Սահակ աղա իր նոր դրամագլխով նոր ձեռնարկները ըրաւ, և գործերը յաջող երթալով՝ կրկնապատկեց, եռապատկեց զան տասնըչորս տարուան մէջ։ «Աղջկանս բազդին» ըսելով՝ յանդուգն բաներու կը միջամտէր, ու միշտ կը շահէր, այնպէս որ յաջողութեան հմայիկ մը նկատուած էր Մելինէ տանը մէջ, և ամենուն ճիգն էր զան գոհ ու հանգիստ ընել տալ։

Երկու տարի առաջ ալ երբ Սահակ աղան իր յօդացաւին պատճառաւ գործէ քաչուիլ ստիպուեցաւ, աղջկանը բազդին վստահելով էր որ կրցաւ ամեն բան յանձնել Գառնիկի ձեռքը, որ օտարական մ՚էր, և դարձեալ չը խաբուեցաւ։ Ալ հաւատքի մը չափ հաստատուած էր մաքին մէջ թէ, ուր Մելինէն կար, հոն ձախորդութիւն, հոն դժբազդութիւն չկար բնաւ, և անոր ամենէն դոյզն փափաքներէն սկսեալ՝ մինչեւ ամենէն մեծերը առանց դիտողութեան կը կատարէր։

Մելինէն ուզած էր Սամաթիայէն ելլել, զոր հայրը շատ կը սիրէր հոն ծնած ու մեծցած ըլլալուն համար և երեք տարիէ ի վեր եկած էին Բերա բնակելու. ուզած էր դաչնակ մը և վարպետ մ՚ունենալ, և իսկոյն իր կամքը կատարուած էր, տանը մէջ կառք մը պահել յարմար գտած էր, և չէր մերժուեր. իր արդուզարդին մէջ զեղխութեան ճաշակ մը ըստացեր էր Բերա գալէն ի վեր, և թող կուտային որ լիապէս գոհացնէր զան. Միայն մէկ հաճոյքէ մը զուրկ կը մնար, ատեպ դուրս ելնելու զգուշաբճութենէն, որովհետեւ հայրը նստած էր, մայրը հիւանդապահի դեր մ՚ունէր անոր քով, և առանձին ելնելու վարժուած չէր ինքը, բայց այդ պաշտօնն ալ երբեմն իրենց երիտասարդ գործակալին կը յանձնէին ծնողքը, զոր հաճութեամբ կը կատարէր։

Սօֆի ալ իր եղբօրը խնդրանօք չատ անգամ կընկերակցէր ասոնց, երբ Օր. Շահապետեան գլխարկ մը կապել տալու կամ չրջազգեստ մը ձեւեցնել տալու համար իւր ճաշակին պէտք ունենար, և այս առթիւ ճանչցած ըլլալով այդ ընտանիքը, կը զարմանար որ Գառնիկի չափ զարգացած երիտասարդ մը կարենար կամովին երկար ժամեր անցնել անոնց միջակ ընկերութեան մէջ, կէս գիշերէն ետքը Բերայէն մինչեւ Բանկալթի գալը յանձն առնելով, երբ իր բացակայութիւնը կանխաւ իմաց տուած չըլլար քրոջը։

Շահապետեաններուն տունէն մինչեւ փողոցին անկիւնը կը բերէր զան, և իրենց տունը զառիվերի մը վրայ չինուած ըլլալուն՝ ամբողջ դարեւանդին երկայնութեամբը հետի կելնէր ձմեռուան ցուրտ գիշերներն անգամ։ կը հասկնար թէ դժգոհութեամբ կատարուած պարտք մը չէր այս, այլ լինքնաբեր յարդանքի մը, աւելի ճիշդը հաճակրութեան մը ապացոյցը իր տիրոջը կամ անոր ընտանեաց նկատմամբ։

Ինքը՝ որ այնքան մտատանջութիւն կրած էր առաջները երբ Գառնիկ թողած էր իր արուեստը դրամ չահելու հարկին տակ, ինքը՝ որ այնքան վախցած էր թէ այդ զոհողութիւնը ծանր պիտի գար անոր սրտին, ինչպէս բնական է ճշմարիտ արուեստագէտի մը համար, կը տեսներ հիմակ որ օր ըստ օրէ աւելի դրական կըլլար ան. կը ծաղրեր ինչ որ սիրած էր երբեմն, և իր վերացական գաղափարներուն, նուրբ զգայնութիւններուն, հաշուապէտի մտածումները, կենցաղասէրի ճաշակ մը կը յաջորդէր։

Սօֆի ակամայ կը յուզուէր այդ բարոյական այլակերպութիւնը տեսնելով անոր վրայ, իր կեանքն ալ միշտ լուրջ եղած էր, կարգի ու կանոնի տակ, բայց սիրան ու միտքը վիպական տենդեր ունէին, երկինքց կապոյտին պէս մաքուր, անոր մոլորականներուն չափ խորհրդաւոր, որոնք կոյս մնացած ըլլալնուն՝ միշտ թարմ, միշտ վառ կը կենային։ Հոգւոյն պէտքը ամենէն մեծ պէտքն եղած էր իր էութեանը մէջ, և զայն յագեցնելու այսինքն՝ անհունապէս սիրելու համար իր եղբայրն ու բարեկամուհին, յանձն առած էր ամեն ցաւ, ամեն հոգ, և այդ տառապանքները աւելի սիրելի էին իրեն քան կեանքի չատ մը կոչտ ուրախութիւնները։

Թախծութեամբ կը խորհէր իր եղբօրը պահ մ՚առաջ արտայայտած գաղափարներուն վրայ, քանի կը շարունակէր կարդալ Բուբուլի հոգեոյզ նամակը, զոր չէր կրցած աւարտել չափազանց վրդոված ըլլալուն, և չէր կրնար ըմբռնել թէ կայ աւելի դերազանց երջանկութիւն մը քան զգայուն հոգիէ մը այդպէս պաշտուած ըլլալու գգացումը։

Ի՞նչ բան կրնար ուրեմն սիրուհի ըլլալ Գառնիկը Բուբուլէն տակաւին զուրկ մնալու տրտմութենէն։ Մելինէի դատարկ զուարթութիւնն

արդեօք. կը մտածէր խոհուն աղջիկը, և իր սեւ աչուըներէն տարտամ նայուածք մ'ուղղելին երկար արտեւանունքը զոդին ներքեւ, որուն առջեւ կը պատկերանար մարդկային անկայուն սրտին յեղաշրջումները, աչխարհի յեղաշրջումներէն աւելի սպառող, աւելի անգութ։

ԼԹ.

Ժամանակը դանդաղ ու անհամնելի չէր քալեր կարծես Բուբուլին համար, և սակայն իր Պիլէճիկ գալէն ի վեր չորս տարի անցեր էր առանց նշանաւոր դէպքի մը։

Իր օրերը սահեր էին անձկութեանց ու տխուր յուզմանց մէջ իր հօրը անարին քով կամ գործարանին գոլոր,ապատ մթնոլորտին մէջ աչխատելով անգադար։ Բայց մարդ երբ երկար տարիներ կը բնակի ո և է տեղ մը իրեն հաճոյ կամ անհաճոյ, անդադարաբար նկսկի յարաբերութիւններ, նոյն իսկ համակրութիւններ կազմել։ Գործաւոր աղջիկ մը՝ որ ամեն օր դրանը սեամին վրայ իր սեւ հացի բեկորին հետ հաստ վարունգ մը կը կրծէր արեւուն տակ, և որ հիւանդ պառկած է, ծերունի մը՝ որ իր դաւազանին վրայ կրթնած դիմացդ կեչներ ամեն առտու եկեղեցիէն դարձին, և որ վար իյնալով ոտքը խորտակած է, ակամայ կը յուզեն զքեզ։ Ցանգիստ սովորութիւն մ'ըրած ես քեզի անոնց հանդիպիլ, և երբ չը տեսնես զանոնք, կը տրտմիս։ Կակսիս հետաքրքրուիլ անոնց համար, լսելիք հարցնել անոնց վրայ, և երբ առօղջանալնին տեսնես, խընդակցութեան բառ մը կուզդես անոր։ Իր քաղաքողջ վիճակին մէջ քեզի զգուանք ազդող անձ մ'անդամ իր թշուառութեան մէջ համակրանք կազդէ, վասն զի ցաւը միշտ հրապոյր ունի։

Աւյպէս եղած էր Բուբուլին համար ալ։ Քիչ քիչ սկսած էր անոնց տուները մտնել երևել պէտքի մը, մարդասիրական պարտքի մը համար, և քանի մօտէն կը ճանչնար անոնց սովորութիւններն ու բարքը, այնքան կը խղճար, այնքան կզդար անոնց քաղաքակրթութեան կարօտ լինելը, և կը մտածէր թէ չատ մեծ, չատ աղնուական գործ մը պիտի ըլլար ըստանձնել այդ պաշտօնը։ Բայց գիտեր թէ անկարելի էր իրեն համար. հարստութենէ, բարձր ու ազդեցիկ դիրքէ զուրկ անձնաւորութեան մը բոլոր ճիդերը, բոլոր օրինակներն արհամարհելի պիտի ըլլային այդ ժողովուրդին, որ իր յետամնաց վիճակին գիտակցութիւնը չուներ։ Զանոնք քաղաքակրթութեան ճամբուն մէջ դնելու համար բազմաթիւ զազթականութիւններ պէտք էր, որոյմէ մին ըլլալու յանձնառու պիտի ըլ-

լար հաճոյքով, եթէ իր դժբաղդ կեանքին կազմակերպութիւնը ապագային մթութեանց մէջ կորսուած երազ մը չըլլար։

Եթէ իր քովը ըլլար Գառնիկ, անոր սէրը պիտի ծաղկազարդէր այդ խոպան դաչտերն իրեն համար, և անոր ընկերութիւնը ամբողջ ժողովուրդի մը տեղը պիտի բռնէր իր քով։ Ընտանեկան կեանքի քաղցր զբաղումները մոռցնել պիտի տային իրեն օտար զուարճութեանց պակասը, և ամբողջ հասարակութեան մը օգտին ծառայելու վեհ դգացումը՝ մոռցնել պիտի տար իրեն թէ իր հանճարովը ու ձիրքերով մեծ տեղ մ'ունէր քաղաքակիրթ աչխարհի մը կեդրոնին մէջ։

Տեղացւոց զգալու, մտածելու, գործելու, ապրելու կերպերը երբեմն զզուանք տուած էին իրեն։ Անոնց բաց վերքերուն վրայ օտարականի մը պէս նայած էր երբեմն հեռուէն, վախնալով որ իր վրայ ալ չը ցայտէ անոնց թերթախը, բայց հիմայ բժշկի մը պէս կը նայէր դարմաններ որոնելով, և տարօրինակ դիտութիւններ, մասնաւոր հոգածութիւններ ունէր անոնց համար։

Տունէն գործարան երթեւեկելու ճամբուն վրայ, խաչոր տան մը ըստորնայարկի պատուհանին առջեւ չքնաղ մանկիկ մը կը նշմարեր ամեն առտու, աղջիկը հազիւ երկու տարեկան, այնքան սիրուն, այնքան քընքոյշ, այնքան գողտրիկ ու պաշտելի, որ չէր կրնար անկէ անցնիլ առանց համբոյր մը ղրկելու անոր։ Տլան ալ փոխադարձաբար կը ժպտէր իրեն, և թեւերովը չարժումներ կընէր իր դէրկը թռչելու։ Այս անոյշ համակրանքն այնքան առաջ գնաց, որ Բուբուլ կաթով պաքսիմատներ կը չինէր կը բերէր անոր, և ժամերով թեւերուն վրայ կը խաղցնէր սիրուն բառերը թոթովելի տալով։ Շարաթ մը հետզհետէ չը տեսաւ զայն, և ըսին թէ հիւանդ էր։ Առանց վայրկեան մը կորսնցնելու ներս մտաւ, թէև տղուն ծնողքը անծանօթ էին իրեն։

Սոսկալի տեսարան մը պարզուեցաւ իր աչքին առջեւ։ Փետրվարի մէջ ցրտաւարտուց օդ մը կընէր, պատուհաններուն ապակիները մինչեւ կէսը ձիւնով ծածկուած էին, փոքրիկ սենեակին մէջտեղը կը կենար կրակարան մը. ուր ածուխ դրած էին հրահրելու համար։ Աղտոտ խչտեակ մը գետինը փռուած էր, խառն ի խուռն չուլեր ձգուած վրան, սենեակին մէկ անկիւնը չատ մը սոխեր կային և ծերուն կին մը անոնց կեղեւները հանելով կը չարդէր ու քովը դրուած սանին մէջ կը լեցուներ, դոր անշուշտ կրակը հրահրելէ յետոյ սենեակին մէջ պիտի եփէր։ Բազմոցին մէկ քովը կը կենար ուրիշ խչտեակ մը, և անոր մէջ փոքրիկ հիւանդը տըժգոյն, քիթը կտտած պզտիկ մեռելի մը պէս իր դագաղին մէջ։

Բուբուլ դժուարաւ կրցաւ մօտենալ մանկուհւոյն մէկ պատէն միւսը ձգուած չուաններուն պատճառաւ, որոնց վրայ կախուած էին տղուն

աղտոտ լաթերը չորցնելու համար, և տեսաւ իր հրեչտակիկը, ինչպէս կանուանէր զայն, շնչասպառ անտանելի գարշահոտութեան մը մէջ, զոր կարտադրէին սոխերը, ածուխը, մինչեւ լոյս վառած կաղը, նաեւ մանկան թաց վարտիքները։

—Բայց աս պէպէ՞ը կը մսի կոր, ո՞ւր է ասոր մայրը հարցուց տիրող խառնակութեան մէջ չուարած։

—Մայրը Լէֆքէ հարսնիք դնաց, շաբաթ մը պիտի կենայ, ի՞նչ ընէ տղան ը՜ը֊ է, հարսնիքին տիրոջը հետ առուտուր ունի, հրաւէրնին չկրցաւ մերժել, բժիշկն ալ պզտիկին համար «աղէկնալու բան չէ» ըսաւ նէ, յոյսերնին կտրեցին ելան գացին։

Բուբուլ զարմանքէ զարմանք կանցներ այս խօսքերը լսելով, զորս իբրեւ պարզ, բնական բան մը կրսէր պառաւը, ու գորովանօք մօտենալով ան֊որ հիւանդ թոռանը, կը բռնէր թաթիկները, որք սառած էին ցուրտէն։

—Ա՛խ, շատ մսեր է աս պզտիկը, յարեց նորէն, չկրնալով ինքզինքը բռնել։

—Հիմայ կրակը կըլլայ, պատասխանեց մեծ մայրը, երկու վայրկեանէն սենեակը փուռի մը պէս տաքուկ կըլլայ։

—Գիշե՞րնէրն ալ կրակ կը վառէք հոս, հարցուց Աբթին ազալի աղջիկը։

—Գիշերը կրակը ի՞նչ պիտի ընենք, Մարամը, Ֆիլիկը, Օննիկը սա դետնի խչտեակին մէջ քովէ քով կը պառկին, անոնց չունչովը սենեակը կը տաքնայ, ես ալ պզտիկին քովը կը մտնամ, ամենեւին չը մսիր։

Յետոյ բացատրեց թէ այդ երկու աղջիկները դործարանին մէջ աշխատելնուն՝ չէին կրնար իրեն օգնել, տղան ալ պզտիկ էր դպրոց կերթար, ամենուն ալ կերակուր պատրաստելու էր, լաթերնին լուալու էր, հիւանդին հոգն ալ իր վրայ ձնացեր էր հիմակ, ու դժուարաւ կրնար այս ամենուն հասնիլ։

Բուբուլ դէրկն առաւ մանկիկը, որ իր փափուկ թեւիկներովը փաթըթելով ամուր վզին, աղերսարկու նայուածքները կը ձգէր վրան։

—Իրաւ դործերնիդ չատ ծանր է եղեր, կըսէր նորատի աղջիկը, եթէ ներէք ես պատրաստ եմ ձեզի օգնելու։ Կուզէ՞ք աս պզտիկին խնամքը ինծի յանձնել։

Ծերուհի կինը ապշած՝ անոր երեսն ի վեր նայեցաւ, յետոյ։

—Դուն դործարան չե՞ս երթար, հարցուց։

—Ա՛յս շաբթու չը պիտի երթամ, եթէ թող տաք թոռներնիդ տունս կը տանիմ, ու կը խնամեմ, մինչեւ որ մայրը դառնայ հարսնիքէն։ Կուգա՞ պէ՞ղնկ հարցուց տղուն ուղղելով խօսքը։

Ուրախութեան անբացատրելի ցոլք մը երեւցաւ մանկան հիւանդ աչուըներուն մէջ, ու նորէն փարեցաւ Բուբուլին։

Պառաւը պահ մը խորհելէ ետքը, յայտարարեց թէ ինքնիրեն չէր կրնար այդ մասին որոշում տալ, պէտք էր անդամ մը աղջիկներուն հարցնել։

—Իրիկուան հանդիպէ՛, նայինք ի՞նչ կըսեն։

Դեռատի աղջիկը սկսաւ համոզել զայն թէ բոլոր ձեռքէն եկածը պիտի ընէր տղուն հանդստութեանը համար, թէ իր բուն զաւկին պէս հոգ պիտի տանէր անոր, բայց ի զուր։

Այն ատեն վար դրաւ մանկիկը, և տրտում տխուր սենեակէն դուրս կելնէր, երբ աղիողորմ վայնասուն մը զինքը կեցուց։ Տղան իր մեկնիլը տեսնելով սկսեր էր լալ ու պօռալ, և տեղէն ելնելու բուռն ճիգեր կընէր, փոքրիկ բազուկները իրեն կը կարկառէր աղաղակելով «տա՛, տա՛, տա՛, տա՛, հօրպ՛ա»։

Մեծ մայրը ալ չկրցաւ ընդդիմանալ, և Բուբուլ իր խոշոր ըռնին մէջ փաթթելով առաւ, տարաւ հրեշտակիկը կուրծքին վրայ սեղմած՝ մահուան ճիրաններէն յափշտակելով զայն։

Տղուն հիւանդութիւնը մեծ բան մը չէր, ցրտառութեամբ մաղձային տենդ մը եկեր էր վրան, և աղէկ խնամուելով՝ քանի մը օրէն ապաքինեցաւ։ Շաբաթ մը ետքը՝ իր նոր պաշտպանուհւոյն ծնդացը վրայ նըստած՝ կաթով պաքսիմատ կուտէր իր աղուորիկ աչուըներուն բոլոր քաղցրութեամբը ժպտելով անոր երեսին։

Ծնողքը Աստուծոյ մեկ հրաշքը համարեցին իրենց զաւկին ապաւումը, որմէ յոյսերնին կտրած էին, և Աբթին աղալի աղջկանը այս բարեգործութիւնը բոլոր քաղաքին մէջ տարածուեցաւ։

Ահա՛ այս տեսակ միջոցներով սկսեր էր ի գործ դնել Բուբուլ իր հոգեւոր բանաստեղծութիւնը։ Մի և նոյն եռանդը, մի և նոյն բոցը կայրէր միշտ իր գլխուն մէջ, և կըմբռնէր թէ թղթի վրայ գրուած, երգուած կամ նկարուած սքանչելիքներէն գերազանց գործեր կան աշխարհի վրայ, գժբաղդներն սփոփելու անձնուիրութիւնը, և այն ատեն միայն ապրիլը կզդար, երբ կարենար մարմին տալ իր անուրջներուն այնքան բնդարձակ այնքան անսպառ։

Իր հօրը հիւանդութեան բոլոր տեւողութեան ատեն կրցաւ նուիրուելու գոհունակութիւնն ունենալ իր սրտին մէջ, բայց երկու տարի չբունեակ անկողնոյ ծառայելէ ետքը՝ վերջին մեկ քանի ամիսներուն մէջ ալ չարաչար տառապելով, երբ մեռաւ ան իր գրկացը մէջ, կեանքի դատարկութիւնը նորէն սկսաւ իրեն համար ահռելի միօրինակութեամբ մը։

Երկար ատենէ ի վեր Գումարեանկերուն հետ ունեցած թղթակցու-

թիւնը դադրած էր գրեթէ, Գառնիկ իր քրոջը հետ Բարիզի արուեստանդիսին գացած ըլլալուն պատճառաւ, ուրկէ անոնց գարձին լուրը առած չէր տակաւին։

Առաջները Բարիզէն նամակները հինցած թուականներով կուգային ամիսը անգամ մը, յետոյ սկսան անկանոն կերպով հասնիլ մերթ ընդ մերթ, և հուսկ ուրեմն վերջացան բոլորովին։

Տխուր խոհեր, սեւ նախազգայութիւններ կուգային լեցնել իր հոգին։ Երբեմն հիւանդ կենթագրէր Գառնիկը, շատ անգամ լքուած կերեւակայէր ինքզինքը, և Սօֆիի լուսութիւնը իր վշտագին ժամածումներուն իրականութիւնը կապացուցանէր։ սակայն դեռ չէր ուզեր յուսահատիլ։ դեռ պէտք ունէր ցնորքներու, դեռ երջանկութեան կը բաղձար։ վասն զի կը սիրէր միչտ, և ճշմարիտ սէրը երկար ատեն կը պահէ յոյսը, մինչեւ իր պատրանքներուն մի առ մի ոչնչանալը։

Իր նամակներուն անպատասխան ձնալը կը տեսնէր, միտքը կը դնէր ինքն ալ լուսութիւն պահել քիչ մը ատեն, և սակայն սուրհանդակին մեկնելու օրը չէր կրնար համբերել, գարձեալ կը գրէր Բարիզ, Պօլիս, յետոյ նորէն Բարիզ։ Այսպէս անցան ամիսներ առանց տող մը, բառ մը ըստանալու իր սիրելւոյն կողմանէ։ Ան ատեն միտքը դրաւ անձամբ Պօլիս երթալ, և այս որոշումը տալէ առքը, ալ անհնար եղաւ իրեն վայրկեան մը հանգիստ ընել, ախորժակը, քունը փախաւ, ցաւատանջ անձկութեանց ձեռքը գերի ինկած։

Կուզէր փոխոխութիւն մը տալ իր վիճակին, երեւակայութեանը առջեւ բերելով ճամբորդութեան մը այլ և այլ պարագաները, արկածները, վտանգները, Թերեւս մահը։ Այդ արտաքուստ հանդարտ, հանգիստ ու կանոնաւոր կեանքը ալ չէր յարմարեր իր ներքին փոթորիկներուն։ կը փափաքէր նոր ձեւեր ու գոյներ տալ իր մտածումներուն, որոնք տարբեր ըլլալին երեկուանէն, առջի օրուանէն, և վայրկեան մը առալ ապագայի մը երկիւղներն ու յոյսերը բացարձակ իրականութեան փոխել։ Իր հօրը հիւանդութեան վերջին օրերուն մէջ կրած վրդովումներուն կը տեսնէր, որոնք չէին ներքեր իր միակ ցաւագին գաղափարին փարելու, և հիմակ որ պարտքի մը անխուսափելի պահանջումները չէին լեցներ իր կեանքը, կը հասկնար թէ մարդ երբ չկրնար իր անձին համար ապրիլ, պէտք է դնէ ուրիշին համար ապրելու սփոփանքն ունենալ։

Կը յիշէր թէ որքան քաղցրութիւն կար իր գոհոդութեան մէջ այն ատեն, երբ հայրը անկողնային մէջէն կը թախանձէր զինքը որ չը հեռանայ քովէն, և սիրտը ինչպէ՛ս կը լեցուէր, և ի՛նչպէս կը մոռնար բուն իսկ իր խղճերը, գոհացնելու համար զայն։ Զոհուելու առիթ մը կը փնտռէր նորէն, կը բաղձար որ Գառնիկ ալ իր հանգստութիւնը, իր կեանքը, իր

պատիւը խնդրէր, և ուրախութեամբ պիտի նուիրէր, բայց բան մը չէր պահանջեր ան իրմէն, ալ իր զոհոդութեան պէտք ունեցող չկար, և իր սրտին ամենէն աղնուագոյն ձգտումներն արհամարհուած էին իրրեւ անպէտ բան մը։ Ի՛նչ վշտագին զգացում։

Գիտի երթար իր սիրելին գտնելու, երբ չէր սպասեր ան իրեն, պիտի իմնար իր բարոյական դիրքէն, ինչպէս եղած էր նիւթականէն, առանց մէկուն օգտակար ըլլալու այս անգամ, և ի՞նչ պիտի ըլլար արդիւնքը։ Աստուած միայն գիտէր։

Այսպէս իր տուած որոշումները ինքնիրեն կը դատապարտէր կանխաւ, և իրարու յաջորդող մտածմանցը տակ սարսափելի վշտի մը ուրուականը նշմարելով՝ վախ կզգար։

Գործարանը թողած էր։ Տանը կարասեաց մեծ մասը քրոջը կողմանէ եկեր տարեր էին, և բնակած տունը ծախու հանուեր էր։ Կը հասկնար թէ քիչ ատենէն գինքն ալ փողոց պիտի նետէին, և իր ժառանգութեան իրաւունքն հաստատելու ոչ միջոց ուներ այդ օտար երկրին մէջ, և ոչ ալ կամք։ Ընդհակառակը, կը փափաքէր որ դեռ շատ անիրաւութիւններ ընէին իրեն, որպէս զի իր մեղմելու որոշումն արդարանար բուն իսկ իր աչաց առջեւ։

Ամեն հաղորդակցութենէ զուրկ՝ աներեակին մէկ անկիւնը քաշուած՝ ժամերը կանցնէր ֆիզիքական պէտքերուն իսկ անզգայ։ Մարթապէղ յոգնութիւն մը կը տարածուէր ինչպէս մարմնոյն, նոյնպէս և սրտին ու մըտքին վրայ, և կարծես կեանքէն կիսովին բաժնուած՝ մահուան սրտմտի գաղափարներ կը պաշարէին գինքը, որոց անձնատուր կըլլար բոլոր էութեամբը իբրեւ անծանօթ հեչտութեան մը։

Բարեբաղդաբար տեւական չէին այդ ճգնաժամերը, զուարթ երազ մը, աննչան դէպք մը յանկարծ կսթափէին գինքը այդ մելամաղձոտ կացութենէն, այն ատեն նորէն կսկսէր իր յուսալից ցնորքներուն ետեւէն վազել, ինչպէս անփորձ մանուկ մը իր ստուերին ետեւէն։

Ահա՛ այս եռանդուն վայրկեաններէն միոյն մէջ էր երբ իմացուցին իրեն թէ իրենց դրացի Զէյթին օղլուն, որ քալ Լորեպան մըն էր երկու օրէն ճամբայ կելլեր Պօլիս երթալու համար։

Բուբուլ մօտէն կը ճանչնար այդ ծերունին, որ իր հօրը բարեկամն ըլլալուն՝ շատ անգամ սեղանակից եղած էր իրենց։ Անհնար էր աւելի յարմար ճամբու ընկեր մը դտնել, և այս պատեհութիւնը բաղդին մէկ յաջողութիւնն համարեց իր հոգւոյն մէջ անուցած նպատակն ի գործ դնելու համար։

Ալ չուզեց բան մը մտածել, և մտքին եկած ամեն հակառակ խոր-

հուրդ, մերժեց։ Հետեւեալ օրն իսկ աճուրդի հանելով՝ ծախեց տանը մէջ ծնացած բոլոր իրերը, և իր վերջնական պատրաստութիւնները կատարեց։

Աղդէն բաւական դուժար մ'ունէր քովը, ամեն տարի հետզհետէ շրջաձիեր պահած ըլլալուն պատճառաւ, որ տեղացւոց չահուն ամենէն գլխաւոր աղբիւրն է։ Ամեն տուն իր պէօճէկչին ունի, և ամեն տան տիկին իր պէօճէկներու առուտուրը։ Այդ դուժարը կրնար բաւել Բուբուլին տարի մը Գալաթայի մէջ հանդիստ ապրելու։

Կանխաւ բան մը իմացուցած չէր մեկնուն։ Իր մեկնելու առտուն կանուխ ելաւ գնաց այն դործարանը, ուր աշխատած էր տարիներով. նախ իրրեւ դործաւորուհի՝ մետաքս քաշելով, յետոյ իրրեւ «էֆէնտի»՝ ինչպէս կըսեն տեղացիք, դործաւոր աղջկանց աշխատութեան վրայ հսկելով, և դիտելու արժանի էր այն սրտառուչ տեսարանը որ տեղի ունեցաւ հոն, երբ Աբթին աղայի աղջիկը իր հրաժեշտի բառերն արտասանեց։

Դործարանին ընդարձակ սրահին մէջ իննըսունէն աւելի աղջիկներ ոտք ելած՝ կուգային իրենց «էֆէնտի»ին փարելու, այդ կոչտ, այդ գեղջուկ աղջկանց մէջ լացողներ, հառաչողներ կային լսելով անոր երթը, որուն հսկողութեան ներքեւ այնքան հանդիստ էին, և որուն մեկնելովը կը զըգուէին պաչպանէ մը և բարեկամէ մը միանդամայն։

—Մենք կը կարծէինք որ նորէն դործարան պիտի դաս, կըսէր մեկը։

—Ա՛խ, ալ չը պիտի տեսնենք քեզի կաղաղակեր ուրիշ մը։

—Դուն մեզ պիտի մոռնաս, մենք քեզ չենք կրնար մոռնալ, կը հեծէր ուրիշ մը։

Եւ մաղերնուն թելերը կը քաշէին, թեւերնուն հըլունքներ կը հանէին կուտային իրենց սիրելի Բուբուլին, զոր այնքան ատած ու ծաղրած էին երբեմն, և որ իր երախտիքներովը ու անձնուիրութեամբը պաշտելի եղած էր յետոյ ամենուն։

Հօռիբ ալ եկաւ իր քոյրը տեսնելու վերջին անդամ, և իր անիրաւ կասկածներուն համար զիղջ մը բռնելով իր սիրտը, սկսաւ լալ խղճի խայթերով պաշարուած։

Բուբուլ այս համակրութեան ցոյցերէն զդածուած՝ պահ մը վայելեց սիրուած ըլլալու քաղցրութիւնը, և անոյշ յիշատակով մը բաժնուեցաւ այն վայրերէն, ուր կեանքի բոլոր դառնութիւնները կրեր էր չորս տարի շարունակ։

Թ.

Բուբուլի ամենէն տխուր, ամենէն ցաւալի օրերուն մէջ, երբ օրհասական հօրը անկողնոյն քով անբացատրելի նեղութիւններով կը տանջուէր, Գուժարեանները քոյր և եղբայր Բարիզ գացեր ու դարձեր էին։ Սակայն այս ուղեւորութեան շարժառիթը պարզ հետաքրքրութիւն մը կամ զբօսարճութիւն մը չըլլալով՝ գերազանց փառքի մը թեկնածութիւնն էր Գառնիկի համար, որ իրենց յուսացածէն աւելի չքեղ աւելի փայլուն եղեր էր։

Արուեստագէտը դեղեցիկ արձան մը պատրաստեր և արուեստահանդիսին տարեր էր, ու Սօֆի ընկերացեր էր անոր վախնալով որ եթէ առանձին թողուր իր եղբայրը, գուցէ անգամ մ'ալ չը կարենար տեսնել զայն։

Վասն զի երկար ատենէ ի վեր ձանձրոյթի անհանգուրժելի ժամեր ունէր։ Կսկսէր իր գործակատարի պաշտօնը շատ ստորին գտնել իրեն համար, և կը գանգատէր որ իր տակար մէկ պահուն՝ յոռի ազդեցութեան մը տակ կրցեր էր համոզուիլ հրաժեշտ տալու իր արուեստին, ուր այնքան մեծ ապագայ մը կսպասէր իրեն։

Այսպէս է կեանքի մէջ, մարդ երբ նիւթական կարօտութիւն մը չունի, բարոյական հազար պէտքեր կը ներկայանան իր սրտին ու մտքին, որոնց գոյութեան վրայ տարակուսած էր երբեմն, և իրողութիւնն այն էր որ բաւական դրամի տէր եղեր էր, և կսկսէր մոռնալ այն օրերը, ուր հացին դինը գտնելու դժուարութիւն կը կրէր։

Շահապետեանները որ չէին կրնար անկէ զրկուիլ, ամեն կարելի միջոց ի գործ կը դնէին զայն գոհացնելու համար, և Սահակ աղան իր աղջկանը փափաքանաց համաձայն՝ հաւաներ էր օգնական մը տալ անոր առանց ամսականէն բան մը զեղջելու, որպէս զի ժամանակ ունենայ իր սիրելի զբաղմանցը նուիրուելու ըստ քմաց։

Երիտասարդը իր երախտագիտութիւնը ապացուցեր էր անոնց ամենէն առաջ Մելինէի արձանը չինելով, այնքան չքնաղ, այնքան կատարեալ, որ բոլոր տեսնողները հիացած՝ յորդորեցին զինքը Բարիզի արուեստահանդիսին յղել զայն։

Արուեստագէտը ինքն ալ ընտիր կը գտնէր իր գործը։ Անակնկալ յաջողութիւն մըն էր այս իրեն համար երկար տարիներու անգործութենէ ետքը, և իրաւունք կուտար Սահակ աղային որ բարեբաղդութեան հմայիկ մը կը նկատէր իր աղջիկը։

Արձանն աւարտելէ ետքը դիւրաւ կրցաւ արձակուրդի արտօնութիւ-

ներն ստանալ իր տիրոջմէն, որովհետեւ Մելինէ իր հրապոյրներուն մեծ մայրաքաղաքի մը անհամար ժողովրդեանը հետաքրքիր հիացմանը ենթարկուելու եռանդեամբը կը վառէր։

Արուեստահանդէսին աքանչելիքներուն, այլաբանութեանց, խորհրդանշաններու, պատմութեանց, դիցաբանութեանց այդ մարմնացեալ անմահութեան աշխարհին մէջ՝ իր բացառիկ արժանեաց տեղը գրաւեր էր Մելինէի արձանը իբրեւ մանկութեան, գուարթութեան հիանալի տիպար մը, իր նուրբ կլորիկ գծերով, տաքուկ դալկութեամբը, օդային թեթեւութեան երեւոյթով մը քանդակուած խոպոպիքներովը, բաց, պարզ ճակատովը, և Գառնիկի անծանօթ անունը բերնէ բերան կրկնուելով՝ արձադանք կը գտնէր անհուն սրահներուն խորը։

Արուեստահանդէսին բացումէն մէկ քանի օր առաջ Գուամարեան նորութիւն մը գարձեր էր այդքան նորութեանց մէջտեղը· առաջնակարգ թերթեր գովեստով կը խօսէին իր մեծ արուեստագէտի ճարտարութիւններուն ու տաղանդին վրայ, որ խառնուրդ մըն էր Բարիզեան գերազանցօրէն նուրբ ճաշակի և արեւելեան կրքոտ երեւակայութեան։

Մելինէի արձանին չուրջը պահուած այդ փառաց ծաղիկներուն, դրժուարահաճ հասարակութեան մը այդ ինքնաբեր ծափահարութեանց արժանի ըլլալու առանց ներքին համոզումի մը, Գառնիկ իր հրաշակերտին բուն տիպարին կը վերագրեր ամեն աքանչացման իրաւունք, և իր սրտին ու ժոքին մէջ, իր երեւակայութեանը ու էութեանը մէջ արուեստի և փառաց խորհրդանշանը գարձեր էր Մելինէի պատկերը։ Բացարձակ գերեզկութիւն, բացարձակ հրապոյր, բացարձակ չնորհաց ամբողջութիւն մ'ներ էր աշխարհի վրայ իրեն համար ծաղկահաս աղջիկը, և Աստուածոյ մը գերազօր ազդեցութիւնը չահեր էր ան իր վրայ, յորմէ հետէ ընդհանշմարները էր փառքը այդ չքնաղ դիմագծերուն տակ պահուըտած, որ հրմայքով մը յանկարծ դուրս կը թռչէր, իր մթութեան մէջ կորսուած հանճարը զարդարելու և զան մինչեւ աստղերը բարձրացնելու։

Այս սրտի լիութեան, կեանքի յաջողութեան, փառաց ու պատուոյ ներդաշնակութեան մէջ՝ մութ խոհ մ'ունէր սակայն, որ խղճի խայթի մը պէս կուգար ճմլել իր հոգին, յիշատակ մը դանակի պէս սուր, որ կէս փակուած վերքի մը կը դպչէր, ու սաստիկ, կծու ցաւով մը կարթնցներ զինքը իր անոյշ անոյշ ցնորքներուն մէջէն։ Ծանկարծ այդ թարմ, այդ պարզ դէմքին, այդ չողչողուն ժպիտին տեղ՝ մտահոգ ճակատ մը կը ներկայանար իրեն և արցունքոտ աչուըներ, որոնք թախծալից նայուածք մը կուղղէին իրեն, և չեծկոտուք մը մահուան զանգակի պէս տխուր՝ միօրինակ կը հնչէր իր ականջին։

Բուբուլն էր ան ճիշդ այնպէս, ինչպէս կը նկարագրեր ինքզինքը վերջին առեններէը իր նամակներուն մէջ, և սրտին մէջ անդիմադրելի անձկութիւն մը կզգար Գառնիկ, մեղքի մը պէս կը ծանրանար իր վրայ անցելոյն այդ ուրուականը գժբաղդ օրերու մռայլ յիշատակին հետ։ Կուզէր մոռնալ զան, կուզէր ազատել զինքը բռնող այդ երկաթէ ձեռքէն, որ չէր թողուր իրեն թռչելու դէպ ի գուարթութեան երանաւէտ աշխարհը։

Անպարկեշտ երիտասարդ մը չէր սակայն Գառնիկ, այլ այրական բբնութիւնն այնպէս չինուած է ըստ մեծի մասին, որ վայելքներու և յաջողութեանց եռեւէն կը վազէ, ու փառքը իրեն համար ամէն բանի տեղ կը բռնէ։ Գործնական կեանքին մէջ իր եռանդին յագուրդ կը դանէ, և մարած կամ անհետացած յոյսի մը տեղ նորեր կստեղծէ։ Մինչդեռ կնոջ հոգին մէկ թել մ'ունի, սէրն է, մէկ կեանք մ'ունի, ընտանիքն է· մէկ կոչում մ'ունի, մայրութիւնն է՝ և իր էութեանը մէջ գաղտուկ խորշ մը կայ ուր կը պահուի անսահմանելի զգացում մը՝ գթութիւնը ամեն թըշուառութեանց համար, և գանոնք կրելու համբերութիւնը։ Կին մը իր ամուսինը, իր հայրը, իր եղբայրը կը սիրէ աւելի անոր տկարութեանը մէջ։ Այր մը իր կինը, իր մայրը, իր քոյրը կը սիրէ այն ատեն երբ անոր ազդեցութիւնը կը կրէ։

Ի՞նչպէս կրնար սիրել Գառնիկ Պլէֆիկի խորը կորսուած Բուբուլը, ինքը որ Բարիզի ամենէն պաշտելի տաւղներէն մին եղած էր հիմակ, ի՞նչ պիտի մտածէին իր ընկերները, իր արուեստակիցները, երբ ներկայանէր օր մը անոնց արցունքի մէջ թաթխուած այդ աղջիկը··· Մելինէի վճիտ ու նորածիլ դեղը պէտք էր իրեն հիմակ, դարնան արշալոյսի մը չափ չողչողուն այն արձանը, որուն վրայ կզմայլէին ամենքը, և անոր հօրը ոսկիները, որ իր առջեւ բացէր էին փառաց եգեմին արգիլեալ դուռը։

Այս խորհրդածութիւնք երկար առնէ ի վեր կը գառնային իր գըլխուն մէջ, քանի կաճէին Մելինէի մարմնոյն չնորհները անոր տարիքին հետ, բայց այն ատեն միայն ուրոշ կերպարանք մ'առին, երբ տեսաւ Գառնիկ զինքը դիւթող այդ հրապոյրներուն հրաշքը արուեստահանդէսի մէջ։

Սօֆի առանց բան մը գիտնալու՝ լոկ կասկածներ ունեցած էր միշտ այս մասին, բայց կատարեալապէս հասկցաւ իրողութիւնը, երբ եղբայրը խնդրեց իրմէն գաղտնի պահել Բուբուլէն իրենց ուղեւորութեան չարժառիթը։ Զլացաւ հաղորդել իր երջանկութեան լուրերը այն անձնուէր աղջկան, որ արհամարհեր էր ամեն փառք իր սիրոյն համար, և ինքը կարհամարհէր հիմակ անոր սէրը փառաց համար։

Հետզհետէ աւելի կարճ կը գրէր անոր Գառնիկ, նշմարել չը տալու համար իր գուարթամտութիւնը որ հեգնութիւն մըն էր անոր վշտերուն

նկատմամբ. ասկէ զատ այն մելամաղձութեամբ, խորունկ զգացումներով տոգորուած գրերը սոսկալի կերպով ձանձրոյթ կուտային իրեն, սակայն սովորութեամբ մը կը հնազանդէր պատասխանելու հարկին իբրեւ պարտքի մը, ուրկէ անհնար ըլլայ խուսափիլ։

Բայց երբ Բուբուլ իր հօրը մահը իմացուց, երբ հասաւ այն վայրկեանը, ուր գիրենք բաժնող այդ միակ պատուարը վերցաւ մէջ տեղէն, այն ատեն զգաց իր պատասխանատուութեան բոլոր ծանրութիւնը, և իր միակ խորհուրդն եղաւ անկէ ազատելու միջոց մը գտնել։ Ուստի այդ դուժաբեր նամակը պահեց քրոջմէն իբր թէ նախ առանձին խորհելու ժամանակ չտեսնելու համար, և զայն պահելէ ետքը ստիպուեցաւ հետզհետէ բոլոր եկածներն ալ ծածկել։ Սօֆի այս արտասովոր լռութեան վրայ զարմացած՝ ցաւած՝ չարունակեց գրել իր բարեկամուհւոյն, առանց մտքէն անցնելու որ եղբօրը կողմանէ կը բռնաբարուէին անոնք։

Ահա՛ այսպէս զրկուեցաւ Բուբուլ իր միակ մխիթարութենէն, որուն պէտք ունէր օդէն ու լոյսէն աւելի իր պանդխտութեան մէջ։

Անշուշտ առանց խղճի խայթի չկրցաւ այս վատ գործը ընել Գառնիկ. բայց ամեն բանի դժուարութիւնը առաջին քայլին մէջն է, քիչ քիչ սկսաւ սովրիլ չը գրելու գաղափարին՝ միշտ յաջորդ օրուան, յետոյ յաջորդ շաբթուան յետաձգելով օրինաւոր խզում մ'ընելու կերպին վրայ մտածելը։ Իր նոր կեանքին հաղարումէկ զուարճութիւնները առիթ չէին տար իրեն անախորժ խորհուրդներով զբաղելու, և ալ բնական բան մը դարձաւ իրեն կրակը նետել խեղճ աքսորելոյն նամակները առանց կարդալու, «գոց գիտեմ» ըսելով հեգնոտ ժպիտով մը ինքնիրեն։

Աւելի եռանդուն, աւելի կարեւոր թղթակցութիւն մ'ունէր հիմակ Շահապետեաններուն հետ, որոյմէ կստանար իր հաճոյքներուն համար պէտք եղածին չափ դրամ, առանց որշելու հաշուի մը։ Սահակ աղա չէր կրնար դէմ կենալ անոր փափաքներուն, քանի որ Մելինէն կը պահանջէր գոհ ընել զայն, մանաւանդ որ ինքն ալ մանակից էր իր աղջկանը ե-բիտասարդին համար ունեցած համակրանքին և խորհուրդներուն։

Գառնիկ ամեն չաբթու կանոնաւորապէս կը գրէր իր տէրոջը նկարագրելով վայելած եղական պատիւները, և մանրամասն հաւաքատուութիւն մ'ընելով օրիորդին արձանին նուիրուած գովեստներուն մասին, որոնք ծաղկահաս աղջկան խելքը գլխէն կառնէին։

Սահակ աղան կարդալ գրել չէր գիտեր, անոր կողմանէ Մելինէն կը պատասխաներ առանց իր կողմանէ բառ մ'աւելցնելու՝ բուն իսկ հօրը բերնէն ելածները գրի առնելով, և տեսնելու արժանի էին այդ անտանելի սխալներով լեցուն նամակները, զորս անբացատրելի ուրախութիւններով կը լափէր Գառնիկ։

«Ի՛նչ սիրուն բան է աղջկան մը համար տառասխալ գրել» կը մտածէր ինքնիրեն։ Բուբուլի գրական հրաշակերտները տաղտկալի իմաստութիւններ էին հիմակ իրեն համար, ու եռանդուն յուզմունքով մը կը հնչէր Մելինէին փոխանակ «կը բարեւենք»ի, «կը փառավեհգ»ը, փոխանակ «ժամանակ»ի «չամանաք»ը, որ օտար լեզուի մը համը կուտար իր յողդողդ քմացը։

Սակայն կանխածէր այս գաղափարները բացէ ի բաց յայտնելու իր քրոջը, վախնալով այն պարկեշտ, այն զգայուն սիրտն ապստամբեցնելէ։ Միշտ կը քաշուէր անոր ուղիղ և անկեղծ դիտողութիւններէն, ու խոյս կուտար հետը վիճաբանելու առիթներէն։

Սօֆի այս զգուշութիւնները չը նշմարելու պարզմտութիւնը չունէր, սակայն այնքան խոհեմ էր, որ անյաղթելի դժուարութեան մը առջեւ իր ոյժը կը չափէր, իր աղդեցութիւնը միանգամ ընդ միշտ կորսուելու երկիւղով։ Կը հսկէր իր եղբօրը վրայ առանց զայն վիրաւորելու, և անոր սրտին ու մտքին յեղափոխութեանց նկատմամբ անհուն յուսահատութիւններու մատնուած էր։ Կզգար թէ օրէ օր բան մը կը պակսէր իրենց մէջ, և գաղափարներու տարբերութեանց վիհը իրենց փոխադարձ վըստահութեան մէջ ալ կանջրպետէր։

Ալ բան մը չէին ըսեր իրարու իրենց զգացմանց նկատմամբ, և ժամերով կը նստէին իրարու հետ առանց բաւ մ'արտաբերելու։ Բայց այս վիճակը չէր կրնար տեւական ըլլալ, և անակնկալ դիպուած մը վերջ տուաւ իրենց բռնազբօսիկ կացութեան։

Անգամ մը ակնածութեան քօղը պատռելէ ետքը՝ ալ արձակ համարձակ սկսաւ խօսիլ Գառնիկ իր նոր սկզբանցը, նոր գաւանութեանցը, նոր ճաշակներուն վրայ, և այդ դիպուածը խոստովանութեանց դուռը բացաւ իր առջեւ։

Երկուքնին ալ գեղարուեստից համար մեծ սէր մ'ունենալնուն՝ ընդհանրապէս Մուսեոններու և հնչակաւոր հնութեանց այցելութեամբ կանցընէին ժամանակնին բաղդատելու համար զանոնք արուեստահանդէսին ա-քանչելեացը հետ, և հին ու նոր հանճարներու արտադրութեանց այդ չքեղ տեսարանը ամեն տեսակ զուարճութենէ աւելի հաճելի էր իրենց։ Սօֆի կը փափաքէր որ Բուբուլ ալ հետերնին եղած ըլլար, բայց բան մը չէր ըսեր եղբօրը վախնալով որ իր բաղձանքին հակառակ պատասխան մը կստանայ, և կընկերանար միշտ անոր, երկար ատեն զբաղելով աւելի այն նկարներուն հետ, զորս ամենէն աւելի սիրած էր երբեմն իր աշակերտուհին։ Օր մը Լուվրի սրահներուն մէջ էին, դարերու վրայ իշխող այդ հըբաշակերտներուն առջեւ կը կենային յափշտակուած, երբ Կ՚ե՞լ ձեռնոցի մը մէջ սեղմուած փոքրիկ ձեռք մը դպաւ յանկարծ նորատի աղջը-

կանը ուզին։ Սօֆի ետին դառնալով ծաղկեամա կնոջ մը դէմ առ դէմ գտնուեցաւ, որ գլխարկաւոր մարդու մը թեւը մտած էր։

Փոքրիկ սիրուն էօվրին ներքևէն ճակտին վրայ թափթփած այդ օձ գանգուրները, այդ կապոյտ գեղեցիկ աչուքներուն կարճատեսի գգուող նայուածքը, այդ չքեղ հասակը, քիչ մը չափէն աւելի ուռուցիկ լանջքը, և համեմատաբար շատ նուրբ մէջքը, մանաւանդ քաղաքի մը, համար շատ բաց զգեստներուն մէջ պլրանքի ակներու ճաշակը իսկոյն ճանչցուցին իրեն Բրինքիրոի Էրնէսթին աղջիկը, որուն ամուսնանալէն հազ շատ անգամ հանդիպեր էր Բերա, փողոցին մէջ։

—Տիկին Գեղամօֆ, գոչեց զարմանօք։

—Չէ՞ «Լիւսի» ըսէ՛ք, կազաչեմ, այդ անունը աւելի հաճելի է ինծի, ընդմիջեց իր արուեստակեալ պահեստի հնչիւնովը, և ձեռքը օրիորդ Գումարեանի երկնցուց։

Քաղաքավարութեան պահանջած ձեւակերպութիւնները կատարելէ ետքը՝ Գառնիկ քիչ մը հեռացաւ անոնցմէ, մտածելով որ Տիգրան ալ հոն ըլլալու էր անշուշտ, և անոր հանդիպիլ չէր ուզեր, մանաւանդ իրաց ներկայ վիճակին մէջ։

Լուսիկին ընկերացող երիտասարդն ալ պատկեր մը դիտելու զբաղած էր, քիչ մը հեռուն. սրահին մէջ շատ քիչ մարդ կար. քանի մը օտարականներ կը պտտէին հոս հոն կանգ առնելով։

Տիկին Գեղամօֆ թեւը առաւ Սօֆին, և դէպի նստարան մը տանելով,

—Քիչ մը խօսինք, ըսաւ։

Գառնիկի քոյրը երբէք մանաւոր համակրութիւն մ'ունեցած չէր Լուսիկի նկատմամբ, և անոր ամուսնութենէն ետքը բնականաբար ամէն յարաբերութիւն խզուած էր իրենց մէջ. բայց զայն տեսնելով՝ հետաքրքրութիւն մ'ունեցաւ տեղեկանալու անոր կացութեանը, որ Բուբուլի տեղը գրաւած էր։

Լուսիկ ալ իր կողմանէ փափաք ունէր անկէ յուրերը առնելու։

—Որչափ ատենէ որ հոս էք հարցուց Տիկին Գեղամօֆ։

—Երեք ամիսէ ի վեր։

—Ա՛, ինձմէ առաջ եկեր էք դուք։ Միշտ Բերա կը բնակիք այնպէս չէ՞։

—Այո՛, կարծեմ դուք ալ, բայց երկար ատենէ ի վեր տեսած չէինք զիրար։

—Վեց ամիսէ ի վեր Իսկիւտար եմ ես. չէ՞ինք գիտեր, հարցուց հեգնական ժպիտով մը երեսն ի վեր նայելով։

—Ոչ. Տիկին։

—Ա՛հ, սուտ կըսէք, յարեց քիչ մը զայրոյթով, աչխարհք իմացաւ,

կարելի՞ է որ դուք չը գիտնաք։

Սօֆի հետզհետէ աւելի ապշած կը դիտէր զայն այնպիսի նայուածքով մը որ ըսել կուզէր. «Չեր Սկիւտար երթալը ի՞նչ կարեւորութիւն կրնայ ունենալ աչխարհքին իմացուելու չափ»։

Լուսիկ ալ իր խորամանկ նայուածքովը կը չանար թափանցել անոր մտքին մէջ, վերջապէս գոչեց.

—Տիգրանէն բաժնուելս գիտէք անշուշտ։

—Բնաւ, պատասխանեց նորատի աղջիկը, և չէր ստեր։ Իր յարաբերութիւնները շատ քիչ էին, և զբաղումներն այնքան շատ որ մտքէն անգամ չէր անցուներ ուրիշներուն պատահած դէպքերուն հետաքրքրուելու։ Գառնիկ ալ վերջերս իր արձանին պատճառաւ տունէն Շահապետեաններուն, և Շահապետեաններէն տուն կերթար կուգար միայն, յետոյ իր պաշտօնին վերաբերեալ գործերն ունէր, և ընկերութեանց մէջ մրտնելու, և անոնց մէջ անցած դարձածին տեղեկանալու ժամանակ չէր գտնէր։

Երբ ատենք բացատրեց Օր. Գումարեան Էրնէսթին աղջկանը, այն ատեն համոզուեցաւ թէ անկեղծ էր, և պատմեց անոր իրեն պատահած դէպքաղդութիւնները, ինչպէս կըսէր ինքը։

Մանրամասնաբար նկարագրեց անոր թէ Տիգրանին կոչտ ու անգութ բնաւորութեանը պատճառաւ կրած վիշտերէն չղային հիւանդութիւն մը եկեր էր վրան, թէ զայն դարմանելու համար իրենց դրացի Տօքթէօռ Ամարիլլեին դիմեր էր, և իր տկարութիւնը էռնէ ախտ մ'ըլլալուն՝ գէթ թերթ ամեն օր բժշկի պէտք ունէր։ Այս ատեպ այցելութիւններէն ամուսինը կասկածի գացեր էր իր վրայ, և օր մ'ալ սենեակին մէջ զինքը Տօքթէօռին հետ մինակ գտնելով՝ խայտառակութեամբ վռնտեր էր բժիշկը, և զինքն ալ ծեծելով հօրը տունը դրկեր էր։ Ու կը յաւելուր թէ հարկ չկար իր անմեղութիւնը փաստաբանել, քանի որ իրենք մօտէն կը ճանչնային այդ կոչտ, վայրենի էշը, որ ժամանակաւ այսօրինակ բարկութեան մը առթիւ իր հօրը արիւնը մտեր էր։

—Իրաւ առաջները ցաւ ղացի ասանկ անպատիւ կերպով զիս տունէն դուրս հանելուն, և ամիսներով հիւանդ պառկեցայ, բայց հիմակ գոհ եմ որ աղատեցայ այդ կատաղի էշէն, ո՞վ գիտէ կարելի է հօրը պէս զիս ալ կը մեռցուներ։ Բոլոր տկարութիւններուս պատճառը ինքն է եղեր, հօրս տունը երթալէս ի վեր բոլորովին առողջացայ։ Հայրս հարուստ է, գիտէք արդէն, հիմայ առջի կծծի բնաւորութիւնը բոլորովին փոխած է, ուզածիս չափ դրամ կուտայ ինծի, կուտեմ, կը խմեմ, կը հագուիմ, կը պտտիմ։ Մօրեղբայրս ալ՝ որ հիմակ հետս տեսաը, ամուսնացած չէ, զաւակ չունի, բան չունի, ուր որ ուզեմ կը տանի զիս,

ամիս մը հոս պիտի կենանք, ետքը Լոնտրա պիտի երթանք, անկից բո-
լոր Եւրոպայի մայրաքաղաքները պիտի պտտինք։ Ինծի գեղուհին ընել
ուզեց ըսելը, բայց աղեկութիւն ըրաւ, ինչ եղաւ նէ իրեն եղաւ։

Այս պատմութիւնը, զոր լանացինք մի քանի տողերու մէջ ամփոփել
հոս, երկար տեւեր էր սակայն։ Խըճճելին աղջիկը զայրոյթի սարսափելի
բացագանչութիւններ, կատաղի շարժուձեւեր ունեցեր էր, և Պիլպիլ
տերէյի փողոցի տղոց չեշտերուն անձնատուր՝ մոռցեր էր որ իր մեծ տիկ-
նոջ զգեստներուն հետ շատ խոտոր կերպով կը համեմատէր այդ լեզուն։

Սրահը գատարկացեր էր, Ֆրեդէրիկը անհամբերութեամբ կերթեւեկէր
իր չուրջը ձեռքերը գրպաններուն մէջ դրած, և գառնիկ անհամբերու-
թեան նայուածքներ կը ձգէր հեռուէն քրոջը վրայ։

Ջեղունին պատուհաններէն վերջալոյսոյ նշոյլները կը քաշուէին, բայց
միշտ կը խօսէր Լիւսի իր ցաւերուն, իր ուրախութիւններուն վրայ առանց
բանի մը ուշադրութիւն դարձնելու՝ մինչեւ որ Սօֆի սոխպուեցաւ յիշե-
ցնել թէ ժամանակը ուշ էր, և իրենց բնակարանը հեռու։

Այն առեն շատ գէշ Անգլիերէնով մը իր Ֆրեդէրիկը կանչեց, որն որ
խոշոր խոնարհութեամբ մը բարեւելով Գումարեանները, թեւը առաւ իր
կարծեցեալ քեռաղջիկը ու մեկնեցաւ։ Բայց զարմանալի էր որ փոխանակ
Հայերէնի՝ Անգլիերէն կը խօսէր Լիւսի այդ մօրեղբօրը հետ, թէեւ շատ
դժուարութիւն կրէր արտասանելու այդ լեզուն, որուն վարժութիւնը
կորսուած էր տարիներէ ի վեր։

Ճամբան Սօֆի պատմեց եղբօրը՝ Տիգրանայ կնոջմէն լսացածները, ո-
րոնք խոշոր ստուերով համեմատած էին։ Խըճճելին աղջիկը կարծելով ան-
չուշտ թէ անտեղեակ չէին կրնար ըլլալ իր մասին տարաձայնուած ան-
պատուութեանց, ուզեր էր բացատրութիւն մը տալ անոնց, ոչ թէ ին-
քզինքը արդարացնելու՝ այլ իր ամուսինը ամբաստանելու համար, որուն
գիտեր թէ համակիր չէին անոնք։

Այս պատմութեան մէջ միակ ստոյգ կէտն այն էր թէ Լուսիկ բաժ-
նուեր էր իր ամուսինէն, բայց ոչ թէ անոր կողմանէ արտաքսուելով,
ինչպէս հաւատացնել կուզեր ինքը ամենուն։ Տիգրան նշմարեր էր վերջա-
պէս Յօքթ. Ամարիլլիոն հետ անոր ապօրինաւոր յարաբերութիւնները,
և խստիւ արգիլեր էր անուհետեւ իր բացակայութեան միջոցին տան
մէջ որ և է հիւր մը ընդունուիլը, ինչպէս նաեւ տիկնոջ առանձին դուրս
ելնելը։ Լուսիկ այսպէս բանտարկուած տեսնելով ինքզինքը՝ վերջին աս-
տիճանի հասեր էր իր զայրոյթը, սոսկալի կռիւներ տեղի ունեցեր էր մէ-
ջերնին, և օր մը ինքզինքէն ելած՝ ժողվեր էր իր գոհարեղէնները, ու
տանը մէջ գտնուած բոլոր թանկագին իրերը, որոնց ամբողջութիւնը հա-
րստութիւն մը կը կազմէր, և փախեր գացեր էր հօրը տունը։

Շատ իրար անցեր էին ծնողքը հաշտութիւն մը գոյացնելու համար
այլ և կնոջ մէջ։ Համոզուած ըլլալով իրենց աղջկան անմեղութեան՝ ամէն
ճիգ թափեր էին ճանչցնելու զայն իր ամուսնոյն, բայց յամառութեամբ
գոց մնացեր էր անոր դուռը իրենց երեսին, մերժելով լսել բառ մը իր
կնոջ նկատմամբ։

Այս դէպքէն մէկ քանի ամիս ետքը՝ Տիգրան ծախեր էր իր Պօլսոյ
մէջ ունեցած կալուածները, և մեկներ էր ի Տփղիս, ուր կը դանուէին
իր բոլոր ազգականներն ու պարագաները։

Լուսիկ՝ որ իր ամուսնոյն հալածանքէն վախնալով ապաստաներ էր իր
հօրը խեղճուկ տանը մէջ։ Հանգիստ չունէր մ՚առաւ անոր մեկնիլը լսե-
լով։ Հիմակ հարուստ էր ինքը և ազատ, բայց էին իր առջեւ աշխարհի
բոլոր վայելքները, բաւական է որ անգամ մը զերծանէր Խըճճելին ալ ազ-
դեցութենէն, որ իր բռնաւոր բոլոր կերպերը ձեռք առեր էր վերստին
աղջկանը նկատմամբ։

Այնուհետեւ իր բոլոր հոգն եղաւ նոր կեանք մը սկսելու միջոցներ
փնտռել, և շատ յոգնելու պէտք չունեցաւ։ Բարեդիպութեանց բաղդն
ուներ Լուսիկ իր խղճերուն մէջ։ Առիթը ինքնին ներկայացաւ։

Իրենց տանը դիմացը ընդարձակ պարտէզ մը կար պատատու ծառե-
րով լեցուն, զոր պարտիզպաններ կը շահագործէին ընդհանրապէս։ Այն
տարին Ամերիկացի չղջիկ մը, որ իր մեկ աննշան տկարութեան համար՝
Սկիւտար եկած էր օդափոխութեան, պարտէզին մեծ սէր ունենալով,
հաւնեցաւ անոր և վարձեց զայն իր հաճոյքին համար։ Ահագին գումար-
ներ ծախսելով մշակներ, պարտիզպաններ բերել տուաւ, և քիչ առեն
մէջ բուսաբանութեան սքանչելի պարտիզի մը վերածեց զայն։

Երիտասարդ չէր այդ մարդը և ոչ ալ սիրուն, իր հայրենակիցներուն
կը նմանէր դէմքով, և աշխոյժ չէր անոնցմէ աւելի, բայց Լուսիկ բաւա-
կան սրամիտ էր նշմարելու համար անոր գեղխութեան ճաշակը, որուն
ներքեւ կը պահուըտէր հսկայ հարստութիւն մը, և պէտք եղած հնարա-
գիտութիւնը գտաւ իր թեթեւ գլխուն մէջ՝ գրաւելու համար այդ մար-
դուն ուշադրութիւնը, որ ի սկզբան շատ քիչ որամադրութիւն ցոյց
կուտար կնոջ մը հետ զբաղելու։

Ահա՛ այդ մարդն էր Լուվրի մէջ իրեն ընկերացող Ֆրեդէրիկը, զոր հր-
բապուրելով՝ համոզեր էր ընկերանալու իրեն մինչեւ աշխարհի ծայրը իր
հոգ քմահաճոյքներուն դերի ըլլած։

Օր մը իր մօրը բացակայութենէն օգուտ քաղելով՝ փախեր էր հօրը
տունէն ալ, և խեղճ Բեմպէ հանըմ ծունգերուն պարնելով իր գիրուկ ձեռ-
ուրները, կուլար այդ ԱԼԼԱՀ աղջկան վրայ, որուն դիակը պիտի տես-
նէր Թերեւս օր մը հիւանդանոցի մը անկիւնը։

* * *

—Խե՛ղճ Տիգրան, գոչեց Գառնիկ երդիճանութեամբ, Սօֆիի պատմութիւնը լսելով, իր ճակատագիրն է եղեր միշտ կանանցմէ խաբուիլ։

Նորատի աղջիկը եղբօրը երեսը նայեցաւ զարմանօք։

—Գառնիկ, ըսաւ, կրնա՞ս այդ կիները երբարու հետ բաղդատել։

Երիտասարդը ուսերը թօթուեց։

—Իրարու հետ բաղդատուելի կամ ոչ, մի և նոյն անիրաւութիւնը կրած է անոնցմէ խեղճ Տիգրանը։

Գառնութեամբ ժպտեցաւ Սօֆի։

—Այդպէս չէիր մտածեր սակայն Բուբուլին համար, երբ հակառակ իր բուռն սիրոյն՝ չէր ուզեր անհատատարիմ ըլլալ նշանածին։

—Այն ատեն այնպէս կը մտածէի, հիմակ ալ այսպէս կը մտածեմ, պատասխանեց պազարիւնութեամբ. յետոյ զգալով որ շատ խիստ էր իր պատասխանը, ուզեց զայն ամոքել։

—Ի՞նչ ընենք, Սօֆիս, ըսաւ, մարդ ենք վերջապէս, և գիտես որ մարդս կատարեալ չէ։ Ինչպէս ամեն բան աշխարհի վրայ, նոյնպէս մեր խորհելու և զգալու կերպերն ալ փոխուելու օրէնքին ենթակայ են, և մենք չենք կրնար իյխել բնութեան, որ կը վարէ մեզի՝ ինչպէս հովը փոշիին հատիկները։

Ահա՛ այս խոստովանութենէն կը վախնար Սօֆի, և զայն լսելէ ետքը՝ ալ կուզէր չարունակել պայքարը։

—Հապա մարդուս կա՞մքը, բնութեան դէմ զօրութիւն մը չէ՞, հարցուց։

—Մարդկային կամքին ոյժը շատ տկար բան է, Սօֆի, երբ բնութեան ձայնը կը հրամայէ։ Անքան անոյշ է անոր ազդեցութիւնը և այնքան տիրական, որ կը հմայէ ու գինաթափ կընէ մեզի այնպէս որ անոր դէմ կենալ չենք մտածեր անգամ։

—Սակայն մտածողները և անոր յաղթողները կան միշտ։

—Շատ գերազանց և հազուագիւտ էակներ պէտք է ըլլան անոնք, որոնցմէ մին ալ դուն ես։

—Ինձմէ աւելի գերազանցը կայ, Գառնիկ։

—Բուբուլը ըսել կուզես, այնպէս չէ՞, հարցուց քրոջը նայելով, որն որ գլխովը հաստատական նշան մ'ըրաւ։

—Իրօք զարմանալի կերպով անձնուէր աղջիկ մըն է Բուբուլը, չարունակեց Գառնիկ, ես չեմ կրնար ըմբռնել այդ բնաւորութիւնները՝ անշուշտ ինձմէ շատ վեր ըլլալնուն համար։

—Ընդհակառակը ես կը կարծեմ թէ դուն ալ այդ բնաւորութիւններէն ես։

—Չէ, քոյրս, դժբաղդաբար կամ բարեբաղդաբար անոնցմէ չեմ, յարեց։

Այս հանդարտ խոստակցութիւնը այնպիսի յուզմունքներով տեղի կունենար սակայն, հարց և պատասխաններուն մէջ այնքան երկար միջոցներ կը ծծար, որ առանց ճամբուն երկայնութիւնն զգալու՝ յանկարծ իրենց բնակած պանդոկին առջեւ գտան ինքզինքնին։

Անուշադիր փողոցին անցուդարձին, կառքերուն, ոտնդ-աներուն, առանձին կը կարծէին ինքզինքնին այդ բազմամիտ պողոտային մէջ, երկուքն ալ իրենց ներքին իրարանցումովը զբաղած։

Բուբուլի դատը անձնական դատ մ'էր գրեթէ Սօֆիի համար. ինքզինքը միայն պատճառ կը համարէր անոր պատահած աղէտներուն, և պիտի պաշտպաներ զայն երբեմն անոր ցասումն ու առելութիւնը յանձն առնելով։

Արդէն լոյսերը վառած էին երբ ներս մտան պանդոկէն, և Գառնիկ դիտեց որ քրոջը սովորաբար տժգոյն դէմքը կրակի պէս գունաւորած էր. ճամբան արագ քալելը էր յուզմունքէն դողդողալով, վասն զի կզգար թէ փոթորկին սկզբնաւորութիւնն էին եղբօրը այդ անուղղակի, անորոշ նախաբաններըը։

Հազիւ ժամանակ ուներցաւ Սօֆի իր գլխարկն ու ձեռնոցը հանելու, և ճաշին հրաւէրը լսուեցաւ։

Սեղանին վրայ, որուն սովորական հիւրերը մէկ քանի ամսէ ի վեր կը ճանչնար, ուրախ զուարթ կը խօսակցէին, կը ծիծաղէին. Իր քովը կը նստէր Գերմանացի ծերունի մը իր ծագկահաս աղջկանը և անոր երիտասարդ նշանածին հետ։ Այդ ամբողջը այնքան զբաղած էր իրարմով որ խեղճ հայրը կը մոռցուէր ամէպ, և անոր պէտքերը Սօֆի կը կատարէր. Ան իրիկուն բանի մը նայելու սիրտ չունէր, և ուրիշներուն անփոյթ բերկրութիւնները հեգնութեան մը պէս կը ցաւցնէին զինքը։

Գառնիկ ալ հակառակ իր հանդարտ կերպարանքին, սրտի բաբախուններ ունէր, իր խոստովանութիւններուն ծրագիրը կը պատրաստէր մտքին մէջ, և տարակոյս Բուբուլին յուսահատութենէն աւելի ներկայ Սօֆիին անաչառ դիտողութիւններէն, ու կշտամբող նայուածքէն կը վախնար։ Եւ երկուքն ալ քովէ քով նստած՝ չէին ճաշեր։

Երբ իրենց սենեակն ելան, նորատի աղջկան դէմքը այնքան այլայլած էր, որ Գառնիկ մտածեց ժամադրութիւն մը պատրաստակելով դուրս ելնել, բայց յետոյ խորհեցաւ թէ օր մը վերջապէս տեղի պիտի ունենար իր յայտարարութիւնը. ուստի բոլոր քաջութիւնը, բոլոր պազարիւնութիւնը ամփոփեց, և քրոջը մօտենալով, անոր ձեռքերը իրենց ներուն մէջ առաւ, ու իր ամենէն ողջոյնի ձայնովը հարցուց։

—Ի՞նչ ունիս, Սօֆիս։

—Ա՛հ, շատ բան ունիմ, Գառնիկ, սրտիս վրայ ծանրացած շատ բաներ

կան, և սակայն չեմ կարող խօսիլ։ Եւ մտատանջութեանց բեռան տակ ընկճած հոգւոյն բոլոր վէրքերը սկսաւ մի առ մի բանալ։ Հասկցուց թէ որքա՞ն ցաւ կուտայէր իրեն պահ մ՚առաջ արտայայտած գաղափարները, թէ որքա՞ն կը վախնար անոր խանդակաթ ու անձնուէր սրտին օտար ազդեցութեանց տակ փոխուելէն, որուն նշանները երկար ատենէ ի վեր կը նշմարէր ինքը։

—Երեք ամիսէ ի վեր նամակ ստացած չենք Բուբուլէն և անտարբեր կը կենաս, հոգ չես տանիր թէ ի՛նչ պատահեցաւ խեղճ աղջկան։

—Կարծիքդ սխալ է, անտարբերութենէս չէ, Սօֆի, պատասխանեց շառագունելով, վասն զի կամչնար իր վատութիւնը խոստովանելէ, և սակայն ժամանակը հասած էր։ Եւ խիստ ցած ձայնով մը իբր թէ ինքն իր յայտնութիւններէն սոսկալով՝ խմացուց անոր Բուբուլի հօրը մահը, անոր նամակները իրմէ պահած ըլլալը, և այն դժուարին կացութիւնը որուն մատնուած էր Աբէթին աղալի որբ աղջկան նկատմամբ ինչ դիրք բռնելը չը գիտնալով։

Սօֆի լուռ կը կենար մտիկ ընելով այդ խօսքերը, որոնք սարսուռներ կուտային իրեն։ Աչուընները գետինը յառած՝ կը լսէր այս ամենը, և չէր վերցներ զանոնք չկարենալով մեղմել անոնց դառն ու խիստ արտայայտութիւնը, որուն մէջ կը պատկերանար իր սրտմտութիւնը։

—Ահա՛ բոլոր յանցանքներս, բոլոր տկարութիւններս, ներէ՛ ինծի, և ըսէ թէ ի՞նչ կրնամ ընել այսուհետեւ Բուբուլին համար։

—Այսուհետեւ և միշտ կրնաս իրեն հետ ամուսնանալ, պատասխանեց նորատի աղջիկը ցամաք կերպով, և տեսնելով որ կը լռէր եղբայրը, յարեց։

—Տկարութիւններուդ, թերեւսաբար յանցանքդ ոչ ոք պիտի գիտնայ, և անձնուիրութեամբդ մոռցնել պիտի տաս իրեն քեզի համար կրած տառապանքները։

Ալ այն մեղմ անուշ աղջիկը չէր Սօֆի, իր անաչառ ուղղասէր հոգին խիստ շեշտեր կուտար այդ պահուն իր ձայնին, որ ամենէն անզգայ մարդուն կրնար ազդել։ բայց Գառնիկի սրտին մէջ աւելի հզօր ձայն մը կը խօսէր, սիրոյ աղաղակը, որուն ոչինչ կրնար յաղթել։

Մինչեւ ճակատը չառագուներ էր Գառնիկ, իր սեւ մազերը մօրթ կոհակներու պես կատուերէին դան, և աչուըններուն մէջ բոց մը կը վառէր։ Խեղդուկ ձայնով մը, զոր կոկորդին մէջ կը սեղմէր յուզմունքը՝ գոչեց։

—Անկարելի է։

—Ինչո՞ւ համար, հարցուց Սօֆի երկար արտեւանունցը տակէն խորին ակնարկ մը ձգելով եղբօրը վրայ։

—Ալ ինքզինքիս տէրը չեմ, Սօֆի, Մելինէն կը սիրեմ, և եթէ կը յորդորես զիս որ սիրոյս յաղթելով՝ ամուսնանամ Բուբուլին հետ, գիտցի՛ր որ փոխանակ սէկի՝ երեք հոգի թշուառ պիտի ընեմ։

—Կը յուսա՞ս սակայն երջանիկ ըլլալ այդ պղտիկ աղջկան հետ, որուն գեղեցկութենէն հրապուրուած ես միայն։ Չե՞ս մտածեր քու և անոր բնաւորութեան, զգացման և զարգացման մէջ եղած տարբերութիւնները, որոնք զգալի պիտի ըլլան քեզի օր մը, երբ ալ ժամանակ չունենաս դարմանելու քեզի և Բուբուլին պատրաստած աղէտդ։

—Կընտրեմ դժբաղդ ըլլալ անոր հետ, քան երջանիկ ուրիշին հետ։

—Մի՛ մոռնար թէ ճիշդ այդպէս կըսէիր Բուբուլին համար ալ։

Խե՛ղճ Սօֆի որո՞ւ կը խօսէր։ բան մը լսելու, բան մը հասկնալու տրամադրութիւն չունէր ան, և նորատի աղջկան բոլոր խոհուն տրամաբանութեանց անիմաստ պատասխաններ կուտար։ Մինչեւ կէս գիշերը համոզեց, աղաչեց, լացաւ Սօֆի, բայց ի զո՛ւր, անոր վերջին պատասխանը եղաւ թէ կրնար մոռնալ, բայց երբէք ամուսնանալ Մելինէէն զատ մէկուն հետ։

Այս ցաւալի յայտնութիւններէն երեք օր ետքը քոյր և եղբայր մեկնեցան Բարիզէն, Գառնիկ գոհ և զուարթ, Սօֆի տխուր և յուսահատ։

ԽԱ.

Կէս օրէն քանի մը ժամ ետքը փոքրիկ գոբէ մը եկաւ կանգ առաւ Դումարեաններուն Բանկալթիի տանը առջեւ։ Հոկտեմբերի մէջ էր, փոշիի պէս բարակ անձրեւ կը տեղար, և երկինքը գոց էր սեւ ամպերով։

Սեւ զգեստներով բարձրահասակ նիհար աղջիկ մը իջաւ կառքէն վար։ գլուխը սեւ շալով մը ծածկած էր, և առանց ձեռնոցի ձեռքը ճերմակ թաշկինակ մը ու պայուսակ մը բռնած էր։

Գառնիկի տան սպասուհին վեր հրամցուց անծանօթ կինը, առանց ով ըլլալը հարցնելու։

Ծոպնած քալլերով վեր ելաւ սանդուխէն, և ընդունելութեան սրահին դրան առջեւ չնչասպառ կանգ առաւ, ձեռքովը վարագոյր մը բընելով չինալու համար, վասն զի ծունգերը կը դողդողային և գլուխը կը դառնար։

Օրիորդ Դումարեան՝ որ Բարիզէն դառնալէն ի վեր «բարի եկաք»ի այցելութիւններ կընդունէր ստէպ, մինակ չէր այն ժամուն ալ։ Աղդայն վարժարանին դաշնակի վարժուհին չէր հիմակ, այլ Բարիզի արուես-

տահանդիսին մէջ չքանչաններով յարդուած բարեկեցիկ, գեղեցիկ երի տասարդի մը քոյրը, և ամեն մարդ հետը տեսակցիլ պատիւ կը համարէր իրեն։

Շատ հիւրեր ունեցեր էր այն օրը, և բռնազբօսիկ զուարթութեան դերէն ձանձրացած՝ եղբօրը կը թողուր այն պահուն խօսելու պաշտօնը, որ քանի մը վայրկեանէ ի վեր օգնութեան եկած էր իրեն։ Դրան բաղխուիլը և սանդուխին վրայի ոտնաձայնը լսելով՝ դէպ ի սրահին դուռը նայեցաւ նորատի աղջիկը, տեսաւ հոն ստուերի մը կանգ առած ըլլալը, և ոտք ելաւ անոր մօտենալու համար։

—Սօֆի՛։

—Բուբո՛ւլ։

Ասոնք եղան իրենց աղաղակները, և իրարու դիրկ, երկուքն ալ արցունքով թրջած՝ կը համբուրէին, կը գգուէին ղիրար առանց յագենալու, առանց կարենալ խօսելու։

—Ո՞ւր է Գառնիկս, հարցուց վերջապէս Բուբուլ դողահար։

Իր Գառնիկը կանուանէր զայն, չը գիտեր թէ ուրիշի մըն էր ան հիմակ, և Սօֆիի սրտին վրայ սուրի հարուածի մը պէս լինկաւ այդ խանդակաթ բառը նոյն իսկ այն վայրկենին, ուր ներսը, սրահին մէջ, Գառնիկ անհամար փութկոտութիւններով կը պաշարէր իր նոր պաշտելին, անոր ներկայութեան փառքովը փողփողելով, և այնքան հպարտ էր զայն իր բնակարանին մէջ ընդունելուն համար, որքան չը պիտի ըլլար, եթէ Անգղիոյ թագուհին այցելութեան եկած ըլլար իրեն։

Հոն էր Մելինէն, իր մօրը հետ առաջին այցելութիւն մը կուտար անոնց, և ճիշդ այն օրը վրայ հասած էր Բուբուլ։

Սօֆի չուզեց սրահը մտցնել իր բարեկամուհին, մտածեց ուրիշ սենեակ մը տանիլ զայն հետը առանձին մնալու պատրուակաւ, խնայելու համար գոնէ անոր այն տեսարանը, որ այնքան դառն ազդեցութիւն պիտի ունենար անոր սրտին վրայ, և որուն յիշատակը մինչեւ մահուան օրը չը պիտի ջնջուէր անկէ։

—Ա՜հ, ի՛նչ յոյսերով, ի՛նչ անզուսպ տենչերով եկած էր Բուբուլ մինչեւ այդ դուռը։ Բանկալթիի փողոցներէն անցած ատեն՝ որոնք այնքան ընտանի էին իրեն, կը դողդողար կառքին մէջ, վախնալով որ արդեօք չը պիտի կարենար հասնիլ Գառնիկը տեսնելու վայրկենին, պիտի մեռնէր արդեօք անգամ մը զայն դրկելէ առաջ, և սրտին խորէն ուխտեր կընէր երկնից՝ աղերսելով որ իր կեանքը քիչ մըն ալ երկարէ, և ձեռքը սրտին դնելով կարծես բռնել կուզէր հոգին, որ խոյս չի տար իրմէ այդ մեծ երջանկութեան պահուն։

Անգո՜ւթ գաղտնիք մարդկային ճակատագրի, ի՛նչ աղէկտուր բան է

իր ապէտից անտեղեակ թշուառի մը բերկրութիւնը։ Եթէ գիտնար թէ ի՜նչ պատրաստուած էր իրեն, հազար անգամ պիտի ուզէր մեռնիլ, չանթահարուիլ իսկոյն մահացու իրողութիւնը դիտնալէ առաջ։

Եւ զուարթ էր սակայն, և մահուանէ զատ բանէ մը չէր վախնար։ Ինքզինքէն ելած՝ մոռցած էր անցեալը, մէկ գաղափարի մը մէջ կապրէր, Գառնի՛կը, Գառնի՛կը տեսնել։ և ահա՛ ան դրանը մէջն էր, մէկ քանի քայլ միայն հեռու անկէ։։։

Գառնիկ ամենեւին ուշադրութիւն ըրած չէր դուրսի ձայներուն, Մելինէին քով՝ անկէ զատ բան չէր տեսներ, բայց Փուլիկ հանըմին ստէպ դէպ ի դուռը դառնալը նշմարելով՝ կասկածեցաւ որ Սօֆիի ուշանալը մեծարանքի պակաս մը կը նկատուի հիւրերէն և տեղէն ելաւ զայն կանչելու համար։

Մարդ մը՝ որ հեշտութեամբ ծաղիկներու մէջ պտըտած տեսնէ օձի մը վրայ կը կոխէ յանկարծ, ի՛նչպէս կահարեկի, ի՛նչպէս կը քստմնի, նոյն ազդեցութիւնը կրեց Գառնիկ նշմարելով Բուբուլի հալած դէմքը դրան վարագոյրներուն մէջ տեղէն։ Անդելոյն այդ յամառ ուրուականը՝ որ իր ամենէն գեղեցիկ երազներուն մէջ կը հալածէր զինքը չարունակ, հիմակ ալ կուգար իր երջանկութեանը մէջ խառնուելու և զայն տակն ու վրայ ընելու։

Եւ մարմին առած էր ուրուականը, իր ձեռքերը կը բռնէր, իր ուսին վրայ գլուխը դրած՝ կարտասուէր, իր Գառնիկը կանուանէր զինքը, անյագ կարօտի մը բոլոր կրակովը փարելով իրեն։

Ցուրտ քրտինք մը կը հոսէր երիտասարդին ճակտէն վար, և համր կը կենար Բուբուլի սրտազեղ զգացմանց յորձանքին առջեւ առանց չարժուիմ մ՚ընելու։

Բարեբաղդաբար քովերնին էր Սօֆի։ Ա՜յս սրտաճմլիկ տեսարանը իր հոգին կը քակէր։ Գիտեր թէ վճռուած էր Բուբուլի դժբաղդութիւնը, բայց գոնէ պատրաստել կուզէր զայն իր ահաւոր դառնավճռոյն։ Ա՜յսպէս յանկարծ եղբօրը ցրտութիւնը կրնար մահացու ըլլալ ողորմելի աղջկան համար։

—Ներս մտնենք, ըսաւ, հիւրերնիս մինակ ձգացին, եկո՛ւր, Բուբուլ, ներկայացնեմ քեզի Գառնիկին տիրոջը ընտանիքը։

Բուբուլ խորհրդածութիւն մ՚ընելու կարող վիճակի մէջ չէր։ Սիրտը թունդ ելած իր յուզմանց սաստիկ ցնցումներէն իր վարժուհւոյն ետեւէն վազեց մեքենաբար։

Շահապետեաններէն բան մը չէին կրցած տեսնել դուրսի անցած դարձածէն, վասն զի դրան վարագոյրները լայն էին, և դուրսը համեմատաբար մութ էր սրահէն։ Հետաքրքրութեամբ կսպասէին տանտէրերուն

բացակայութեանը վրայ զարմացած։ Գառնիկին սիրային անցեալէն բան մը չէին գիտեր բնաւ, և Բուբուլի անունն անգամ լսած չէին։

Ունայնամիտ կնոջ մը բոլոր արհամարհանքովը, որ դէչ հագուած մեկուն կը հանդիպի, Օրիին աղային աղկան բարեւին պատասխանեց Մելինէ, ականակուռ մատնիներով զարդարուն ձեռքը հազիւ դպցնելով անոր մատներուն, որոնք ուռեցած ու կարմրած էին տաք ջուրերուն մէջ աշխատելով։

Սօֆի իրրեւ իւր ամենէն մտերիմ բարեկամուհին ներկայացուց զայն Շահապետեաններուն, չառաջուներով եղբօրը նշանածը չկարենալ անուանելուն համար զայն, թէպէտ Բուբուլ այդ ձեւերուն ուշադրութիւն ընելու կարող չէր, այնքան տարօրինակ կերպով այլայլած կզգար իր հէնք սիրտը պաշտած էակին քով։

Ընդհակառակը Գառնիկ կամչնար Մելինէէն այդ խեղճ հագուստներով աղկիկը անոր ներկայութեան իր սրահին մէջ ընդունելուն համար, ճանչնալով անոր ծայրայեղ արհամարհանքը ամեն անոնց նկատմամբ, որոնք վերջին նորաձեւութեան համեմատ հագուած չըլլային։

Սրահին մէջ տեղը քառակուսի սեղանին քով աթոռակով մը նստած՝ ինքզինքը կուտեր այս ձախող հանդիպման վրայ զայրանալով, և հազարումէկ դառն, տաղտկալի, չարագուշակ մտածումները կը լեցուէին գլխուն մէջ։

Բուբուլին նկատմամբ ունեցած կարեկցութեան ծագումդը քիչ քիչ կանհետանար, տեղի տալով սառնային անտարբերութեան մը, տեսնելով անոր դեղնած ատամները, ճամբան հովէն ու արեւէն այրած ճակատը, հագած դէմքը, որ նիհարութենէն ծնօտին կողմը ներքանալով՝ կորուսած էր իր թարմ լեցուն ձեւը և երկնցած էր բոլորովին, և խոշոր աչուքները, որոնք կապուտակ ծիրով մը չրջանակուած ու փոսը ինկած էին։ Անոնց նայուածքը չունէր ալ այն ազդու խառնվիճ ազդեցութիւնը, որ երբեմն երիտասարդին հոգին կը փոթորկէր։

Հազիւ քսան երեք տարեկան կար Բուբուլ, և սակայն տարիքոտ կերեւար արդէն։ Վիշտերը ցամքեցուցած էին այդ չնաշխարհիկ ծաղիկը իր լիութեանը հանելէ առաջ, և իր անզարդ հագուստները, ուսերուն վրայ առած բուրդէ փոքրիկ շալը, զոր իրրեւ թանկագին բան մը հանդիսաւոր օրերու մէջ կը գործածէր միայն՝ Գառնիկի մէկ նուէրն ըլլալուն համար, աղքատիկ երեւոյթ մը կընծայէին իրեն։

Բուբուլ Սօֆիի քովը նստած էր ոտնաբէի մը վրայ սրահին ճակատը, որուն արուեստագիտի ներքութիւններով կահուած զարդարանացը հետ իրօք չատ անյարմար կուգային իր պարզ հագուստները, և իր զգայուն սիրտը հակառակ այն պահուն ունեցած յուզմանցը կզգար թէ չատ ը-

պէղ պէտք է, երեւնալ այդ դեղագմայլ շրջանակին մէջ։

Կը նայէր Մելինէին որ ճիշդ իր դիմացը նստած էր հեռուն, մետաքսէ չերտերով կապուած փոքրիկ թեթեւ պօճին մէջ սեղմուած ոտքերը թաւիշէ ոտնաթոռին վրայ կրթնցուցած, խոշոր փետուրներով զարդարուն գլխարկին ներքեւ խրոխտ վարդագեղ, իր մատնիներուն ու ապարանջաններուն հետ խաղալով անտարբերութեամբ։

Սօֆին ալ ճերմակ գծերով մուխ կապոյտ ալբաոյէ պլուզ մը հագած էր. մէջքը գօտիով սեղմուած, չէկլեթէ թեւերով, անփայլ արծաթէ ապարանջաններ, ասեղներ, օղեր ունէր, չատ բաց կիսակօշիկներու մէջէն իր պզտիկ գոյներովը գուլպաները կերեւային երբ ոտնաթոռին վրայ դրած զանոնք։ Հատ մ՚ալ Բուբուլին առջեւ քշեց, բայց խեղճ աղջիկը կամբչնաւ իր ոտքերը ցոյց տալու, վասն զի Պլէճիկի մէջ կարուած հատ ու խոշոր կօշիկներ հագած էր։

Ֆուլիկ հանըմն ալ իր ալ քոլէն էր Թիլինաթոռի մը վրայ, սեւ մետաքսով բանուած ֆայլ չրջազգեստին ծալքերուն մէջ կորսուած, ամբողջ անձին վրայ կրելով իր վարած ճոխ կեանքին դրօշմը։

Սրահին մէջ ամենուն վրայէն փափկութեան, բարեկեցութեան հով մը կուգար, ամենուն թաշկինակները անոյշ բուրումներ ունէին, և իրենց չարժումները նազանքով խառն համարձակութիւն մը. ինքը միայն օտարացած էր այդ մթնոլորտին, և հետզհետէ աւելի կը քաշուէր, աւելի կը սգլէր, ձեռքերը, ոտքերը, բոլոր անձը պահել ուզելով. այնքան նեղուած կզգար ինքզինքը անոնց մէջ։

Իր կենացը մէջ առաջին անգամն էր որ այսպէս նսեմացած կը կարծէր ինքզինքը, և այս զգացումը ամենէն դառն, ամենէն ցաւագին բաններէ կնոջ մը համար, երբ իր սիրած անձին քով կը գտնուի։

Ֆուլիկ հանըմ բարեհաճեր էր Բուբուլի կողմը դառնալու, և կը ժամանակցեր անոր Սօֆիի հետ խօսակցութեան, որ ճամբորդութեան պարագայներուն վրայ տեղի կունենար։

Բուբուլ երկչոտ ձայնով մը կը պատասխաներ անոնց հարցումներուն առանց հեռացնելու իր նայուածքը Գառնիկի վրայէն, որուն հրապոյրը ամեն ատենէ աւելի ազդեցիկ՝ կը խենդեցնէր զինքը այն պահուն։

Իսկ ան միշտ սենեակին մէջ տեղը սեղանին առջեւ՝ հազիւ բռնազբօսիկ ժպիտ մը, և աննչան հարցում մը կուղղեր մերթ ընդ մերթ նորատի աղջկան, որուն ոտքերուն տակ մեռնելու երջանկութիւնը մուրացած էր երբեմն իրրեւ դերազանց չնորհ մը։

Բուբուլ կը կարծէր թէ հիւրերուն ներկայութիւնն էր իր սիրելւոյն այդ զգուշաւոր կերպերուն պատճառը. Պլէճիկի մէջ վարժուած էր աղջիկ առջեւ ամեն գործողանք, ամեն զգացում ծածկելու սովո-

քուԹեան, և անհամբեր կսպասէր անոնց մեկնելուն առանձին ձգելու համար իր սիրելեացը հետ, որոնց դիրկը պիտի վերադարձ իր կրակէ հոգւոյն քոյրը բոցը։

Ընդհակառակը Մելինէ քնաւ տրամադիր չէր երեւար մեկնելու. այդ խեղճ աղջկան ներկայուԹիւնը կարեւորուԹիւն չուներ իրեն համար, և առանց անոր ուշադրուԹիւն ընելու՝ կուզէր չարունակել իր զուարԹ խօսակցուԹիւնը երիտասարդին հետ։

—Կը հաճի՞ք հոս գալ, Միւսիւ Գառնիկ, ըսաւ քովի պարապ աԹոռը ցոյց տալով անոր. և սկսաւ ցած ձայնով խօսակցիլ հետը։

Բուբուլ կը նշմարէր հեռուէն այն ակնածական ձեւերը, զոր ունէր իր նշանածը օտարական աղջկանը հետ, կը ճանչնար այդ եռանդուն նայուածքը որուն առարկան եղած էր երբեմն, այդ ժպիտը որուն մէջ ցոլացած էր սէրը, և իրեն անծանօթ գառն զգացում մը կը գրաւէը սիրտը։

Մելինէն իր հրաշագեղ դէմքովը բաց կապոյտ փետուրէ վզնոցին մէջ լոյսի պէս փողփողուն դէմքովը և իր պատանեկան հասակին բոլոր ԹարմուԹիւններովը կընկճէր զինքը։ Կը լսէր անոր հնչուն ձիծաղները, առանց խօսքերը լսելու, և ամեն անգամ որ աչուընները խոնարհելով՝ կը շարադուներ, կը գուշակէր Թէ երիտասարդին կողմանէ ուշադրուԹիւն մը ուղղուած էր անոր։

Երկար տեւեց այս չարչարանքը, դրեթէ ժամէ մը աւելի, և Բուբուլի ուրախուԹիւնը մարած, ինկաւ, առանց բոլորովին անհետանալու։

Վերջապէս Ֆուլիկ հանըմ մեկնելու նշանը տուաւ ականակուռ ժամացոյց մը հանելով կուրծքէն։

—Վա՛յ, ժամը տասնըմէկը հինկ է անցեր։ Միւսիւ Գառնիկ, մեկը ղըրկէիք տէ նայեր քի կառքը պատրաստ է։

Մելինէ ալ տեղէն ելաւ, ու Սօֆիին ժառենալով, Թեւը անոր աԹոռին կրթնցուց ու սկսաւ ձեռնոցները դնել, զոր հաներ էր մատներուն հետ խաղալու պատրուակաւ ձեռքերուն դեղեցկուԹիւնը ցոյց տալու համար։

—Սա ձեռնոց դնելն ալ չեմ սիրեր, տգեղ ձեռքերը պահելու միջոց մըն է, ըսաւ, և ինք իր խօսքին հաւնելով սկսաւ ծիծաղիլ, մայրն ալ որ աղջկանը ամեն ըսածը խելացի կը գտնէր սիգանալով կը խնդար այս հանճարեղ դիւտին վրայ։

Երբ Գառնիկ դարձաւ կառքին պատրաստ ըլլալը լսացնելու, Մելինէ պչրանքով մը ձեռքը անոր ներկայացուց որ կոճակները դնէ, և որովհետեւ շատ նեղ էին,

—Ի՞նչու ասոնք օրօան պէս չես ըներ, հարցուց։

Երիտասարդը ձախ ձեռքովը անոր մատները սեղմեց, և աջովը սկսաւ կոճկել։

Բուբուլ այս ամենը կը տեսնէր ու կը լսէր. ուրեմն ան ալ կը տեսնէին զիրար, և այդքան մտերմացած էին իրարու հետ...։

—Հետերնիս պիտի դաս, այնպէս չէ՞, հարցուց Մելինէ։

Գառնիկ խոնարհուԹիւն մ'ըրաւ։

Սօֆի եղբօրը հաւանուԹեան նշանին վրայ զարմացած՝ Ֆուլիկ հանըմին մօտեցաւ։

—Ծուռսամ ճաշի վար չէք դներ զինքը այս գիշեր։

—Ինքը ինտոր կուզէ նէ անանկ Թող ընէ, պատասխանեց Տիկին Շահապեեան։ Մեր տունը օտար տեղ չէ. ինք ալ տանը զաւակն է։

—Չէ, քոյրս, տիկինը և օրիորդը մինչեւ տուն պիտի տանիմ։ Ներեցէք ինծի օրիորդ, յարեց Բուբուլին դառնալով, առանձին երԹալու վարժուած չեն, չեմ ուզանար։ Ու բարեւելով դուրս ելաւ։

Երբ երկու աղջիկները առանձին ձգացին, վերստին գրկեցին զիրար և սկսան լալ։

—Ա՛խ, ինչո՞ւ այսչափ ատեն նամակ չը գրեցիք ինծի, գոչեց Բուբուլ վերջապէս։

—Ատոնց պատճառները վրայ պիտի խօսիմ քեզի. միայն սա գիտցիր Թէ վարկեան մը մտքէս ելած չես։

—կը հաւատամ... ըսաւ նորածի աղջիկը, և կանգ առաւ. կարծես լեզուին տակ բառ մը կար, զոր չէր համարձակեր արտասանել։

Սօֆի խօսքը փոխելու համար շատ մը հարցումներ կընէր նորէն անոր առողջուԹեանը, և վարած կեանքին այլ և այլ պարագաներուն վրայ, առանց իրենց վրայ տեղեկուԹիւն մը տալու։

—Շատ տառապեցայ, Սօֆի, գոչեց Բուբուլ կեանքս կէսէն աւելին, երիտասարդուԹիւնս անցաւ գնաց մէկ քանի տարուան մէջ։ ՊանդխտուԹիւն և սէր, անյագուրդ տենչեր և ծանր պարտքեր քակեցին, բզկտեցին բոլոր էուԹիւնս. բայց այս պահուս ամեն բան անցած է. հիմակ դէշ երազ մըն են անոնք ինծի համար, և զգեղ տեսնելով՝ անոնց յիշատակն անգամ կը չնչուի սրտէս։

Տարաբաղդ աղջիկ, ի՞նչ էին վիշտերը այն ատեն կրած վիշտերը իրեն պատրաստուած մեծ աղէտքին դէմ. ծուռսամ տառապելը թիչտառ ըլլալ չէ. անյուսուԹիւնն է միայն անել, անհուն վիհը, որ գերեզմանէն աւելի սոսկալի է մարդկային սրտին համար։

Զուչցաւ Գառնիկ, բայց ամբողջ դար մը տեւեց Բուբուլին համար անոր բացակայուԹիւնը, որուն դիմացեր էր տարիներով, և որ այդ մեկ քանի վարկեաններուն մէջ անտանելի կերեւար իրեն։

Աչուըները լեցուած՝ միտքը ցրուած՝ սիրտը ուռեցած՝ կսպասէր ա-նոր դիմացը վազելու։ Ինչե՜ր ունէր անոր ըսելիք, իրեն այնպէս կուգար որ դեռ տեսած չէր զայն և նոր պիտի տեսնէր, և կը ժողվէր իր բոլոր եռանդը, վերագտնելու համար այն բերկրութիւնը, որուն առաջին հարուածը տուեր էր Շահապետեաններուն հանդիպումը, կսպասէր յուսալով՝ կսպասէր պատրաստուելով կրակ ու բոց կտրած նորէն, բայց երիտասարդին ներս մտած պահուն հազիւ տեղէն չարժելու քաջութիւնն ունեցաւ։ Չը գիտեմ ինչ կար անոր կերպարանքին մէջ որ իր տենչերուն յաղթելով՝ կուսական երկչոտութեան բոլոր ամօթխածութեամբը համակուեցաւ։

Եւ սակայն չատ սիրուն, չատ քաղաքավար վարմունք մ՚ունեցաւ Գառնիկ անոր նկատմամբ։ Անթիսի անթերի փութկոտութիւն մը, խնամոտ ուշադրութիւն մը, պաշտպանողական հոգածութիւն մը ցոյց տուաւ նորատի աղջկան, որուն վրայ սքանչացաւ Սօֆի։

Բայց սիրող սիրտը չը խաբուիր երբէք։ Օտարականաց առջեւ երիտասարդին իրեն նկատմամբ պահած զգուշաւոր հեռաւորութենէն աւելի ծանր եկաւ Բուբուլին այդ բռնազբօսիկ մերձաւորութիւնը, որ բնաւ չէր նմաններ անկեղծ, անզուսպ սիրոյ մը բերման։ Կզգար թէ անոր բոլոր սիրալիր ձեւերը սրտինը չէին, կը հասկնար թէ անոր ուրախութիւնը իր ներկայութենէն տարբեր պատճառ մ՚ունէր, ալ չէր գտնար անոր նայուածքին մէջ սիրոյ գերաշխարհիկ աւիւնը, զոր անոր աչուըներուն մէջ ճանչցեր էր միայն, և կը տարուէր չարունակ մտածել այն անհարկինեերուն, որոնք Մելինէին վրայ դարձած էին պահ մ՚առաջ բոցիչ, անբացատրելի, և որոնց անջինջ նկարն ունէր իր մաքուր հոգւոյն մէջ քանդակուած տարիներ առաջ։

Բուբուլ չէր սխալեր։ հզօր ազդեցութիւն մը փարատեր էր Գառնիկի մտքէն ու սրտէն այն տխուր մտահոգութիւնները, զորս ներգործեր էր անոր նորատի աղջկան անակնկալ վերադարձը։

Ճամբան կառքին մէջ արտաքոյ կարգի սիրալիր խօսքեր ուղղեր էր իրեն Ֆուլիկ հանըմ, յայտարարելով թէ առանց իրեն չէին կրնար ըլլալ, թէ պէտք եր քոյրը քիչ քիչ վարժուիլ իրմէ հեռու կենալու գաղափարին, վասն զի գուցէ քիչ ատենէն բոլորովին բաժնուիլ պէտք ըլլար անկէ։

—Սահակ աղան էլլայ քեզ իրեն զաւակ ընել ուզէ նէ ի՞նչ պիտի ըսես....

Մելինէ կեռասի պէս կարմրեր էր մօրը այս խօսքերուն վրայ, և Գառնիկէն զատուած ատեն, երկու ձեռացը մէջ առնելով անոր աչքը՝ ուղղակի աչուըներուն մէջ նայեր էր ըսելով։

—կաղաչեմ, խօսք տո՛ւր, որ վաղը իրիկուն մեզի հետ ճաշես։

Այդ խօսքերուն, այդ նայուածքին ոգեւորիչ ազդումովը արբշիռ՝ զուարթ ցնորքի մը մէջ՝ ալ չէր ուզեր տխուր մտածումի մ՚ունենալ, և իր ներքին գոհունակութեամբը լի՝ կը չնաշ գոհ ընել իր չուրջը գտնուողներն ալ։ Երջանկութեան վայրկենի մը մէջ մարդ բարեսիրտ կը դառնայ ամենուն նկատմամբ, և չուզեր որ սիրտ մը խոցի իրը խնդացած պահուն։

Բայց այդչափը բաւական չէր Բուբուլին համար, անոր սիրատենչ հոգիին անհուն կրքի մը ագահ էր։ չափաւոր սէրը, սահմանաւոր զգացումները այդ մեծ, այդ անզենիթ սրտին համար չէին, և հակառակ իր պաշտելոյն ցոյց տուած համակրանաց, լացաւ այն գիշերը երբ առանձնացաւ իր սենեակին մէջ այն տարտամ, անգոյն, ամրմբունելի ցաւերուն դառնութեամբը, որոնք որոշ աղէտներէ աւելի ահռելի են։

Թ.

Գառնիկի հաճոյական վարմունքը չէր կրնար տեւական ըլլալ քանի որ անկեղծ չէր, և իր սիրուն կերպերը ցուրտ քաղաքավարութեան մը փոխուեցան չուտով։ Զանձրոյթը՝ որ կսպառէր զինքը իր տանը մէջ, կսկսէր երեւնալ իր շարժուձեւերուն, իր խօսքերուն մէջ, և զայն ծածկելու համար ունեցած հոգը կը պակսէր հետզհետէ։ Բուբուլի գալէն ի վեր հազիւ շաբաթ մը անցեր էր, և երկու գիշեր բացակայ գտնուած էր տունէն, պատրուակելով որ Շահապետեաններուն խօսքէն դուրս չէր կրնար ելնել։

Տունը գտնուած գիշերները ընդհանրապէս յոգնած կըլլար, քիչ կը խօսէր, բնաւ բառ մը, երբէք ակնարկութիւն մը իրենց սիրոյն, իրենց անցելոյն վրայ չէր լսուեր իր բերնէն, և կանուխ սենեակը կը քաշուէր օրուան մէջ կրած նեղութիւններէն գանգատելով։ Բուբուլ կը նշմարէր սակայն անոր լոյսին վառիլը երկար ատեն պատուհաններուն վրայ, և ներհոգ տան լռութեան մէջէն անոր ոտքին տրտփիւնը մտիկ կընէր, երբ կերթեւեկէր իր սենեակին մէջ։

Ա՜յնքան տարիներու կարօտութենէն ետքը որքա՜ն քաղցր էր հեգ աղջկան համար մի և նոյն յարկին տակ ապրիլ այն էակին հետ, զոր բոլոր հոգւովը կը պաշտէր, և սակայն կզգար թէ այդ դատարկ վայելքը հազար անգամ աւելի դառն էր այն գրկուումէն երաշներով լեցուն, զոր ունեցեր էր իր պանդխտութեան մէջ։

Ժամէ ժամ իր հոգւոյն մէջ բան մը կը խորտակուէր, և կը դառնար խորհիլ անցելոյն վրայ, և հաղար տեսիլներով երանի կուտար այն օրերուն

ուր իր սիրելւոյն հետ սրտի մի և նոյն բաբախուձներով, մի և նոյն զեղուձներով կապրէին իրենց աղքատիկ տնակին մէջ հետեւեալ օրուան հացը մտածելով։ «Ո՛հ, երանելի օրեր, կըսէր հառաչելով, ո՞ր էք...» Եւ կը հանէր Գառնիկի իրեն գրած նամակները, ծայրէ ի ծայր կը կարդար զանոնք լալով, ու կը քնանար արցունքներու մէջ հեղձամղձուկ։

Օօֆի չէր կրնար անտարբեր ըլլալ այս ամենուն, ան որ ուրիչներուն սիրտը կարդալու արձնուԹիւնն ունէր. կը քաշուէր սիրտական խօսք մ'ուղղելէ Բուբուլին զան յուսադրելէ վախնալով, կը չանար միայն անոր ուշադրուԹիւնը ուրիշ առարկաներու վրայ դարձնել պտոյտներով, այցելուԹիւններով, ընԹերցումով զբաղեցնելով զայն։ Բայց ասոնց ամենքն ալ իրենց վտանգներն ունէին։ Գիտէր Թէ Գառնիկ չատ անգամ հետը դուրս կը հանէր Մելինէն, և կրնար ըլլալ որ ճամբան հանդիպէին անոնց։ Եթէ տուն մը տանէր Բուբուլը, ամեն տեղ Գառնիկի արուեստահանդիսին մէջ ունեցած յայողուԹեանց վրայ պիտի խօսէին իրեն, Մելինէի արձանին նկատմամբ ալ Թերեւս բան մ'ըսէին, և ասոնք որ գաղտնի պահուած էին նորատի աղջիկէն, կրնային մեծ յուզուձներ պատճառել անոր, Խակ ընԹերցումը ամենէն ձեռնհասարն էր անոր համար, քանի որ իրենց գրադարանը յատկապէս Բուբուլի ճաշակին համեմատ կազմուած էր, և խորին, անդարձ յիշատակները պիտի արԹնցնէր այդ տառապեալ հոգւոյն մէջ։

Բուբուլ բանի մը արամադրուԹիւն չէր ցուցներ. հալած դէմքը ձեռքին մէջ առած կը նստէր ժամերով դիտելով երկնքին ամպերը, որոնք անրջային մառախուղով մը կը պատէին հորիզոնը։ Կը նայէր ալօտ վերջալոյսին մէջէն պարտիզին ծառերուն, որոնք երազի ուրուականներու պէս մերկ ու սեւ էին, և փողոցին պատերուն եղերքը բուսած վերջին ծաղիկներուն, որոնք գլուխնին կը կախէին աչնան հովերուն տակ դալկանալով։ Ոչ օդին մէջ արձագանգ կար և ոչ եԹերին մէջ ասդեր. գիշերը մութ էր, ցերեկը լուռ, բնուԹեան կեանքը անսահմանելի վանկով մը կը նուաղէր մէն մի խորչի, մէն մի չիւղի, մէն մի ծմակի խորը։ Իր զգայուն սիրտը կը փղձկէր այս տրտմալի տեսարանին առջեւ, որ կենսական ճակատագրին, տիեզերական մեծ օրէնքին, իրաց յարաշարժ փոփոխականուԹեան, բոլոր էակաց անկայուն ծփման, կոծման և անհետացման կենդանի պատկերն է։ Մտախոհ կը մնար այդ խորհրդաւոր տատանուձներուն, Թօթափուձներուն առջեւ. հառաչանք մը կը մարէր իր կուրծքին տակ, և հրատոչոր կոծով մը դուրս կուգար անկէ այս հոգեմաշ աղաղակը. «Կանցնի ուրեմն։»

«Այո՛, կանցնի ու պիտի անցնի, կըսէր բնուԹեան տեսարանը իրեն այնքան բոցեր, այնքան կոծեր, այնքան յոյզեր, այնքան յոյսեր, և այդ

սիրտը և այդ հոգին, զոր ովկիանոս չափ անսահման և երկնից չափ լայն կը կարծէիր, որուն բաբախուձները ծովուն ալիքներէն աւելի բազմաԹիւ, որուն յիշը չանԹերեւ աւելի, որուն փոԹորիկը բոլոր տիեզերքի հովերէն ահարկու կերեւակայէիր, այդ անհատնում սէրը՝ որ երիտասարդուԹեանդ մէջ կրնար բոցավառել երկնից գունտերն ողջոյն, այդ դուրԹեանդ մէջ կրնար բոցավառել երկնից գունտերն ողջոյն, այդ հաւատքը, այդ յոյսը ամենքն ալ պիտի չիջանին իւղասպառ կանդելի մը լոյսին նման...»

Բուբուլ անհատնում յուզմունքներ ունէր այս տրտում խորհրդածուԹիւններն ընելով, ան՝ որ երբեմն իր գեղջկի հպարտ, սրտոտի ազատ, յիշոտի առատ էր, ան՝ որ գիտէր Թէ իր մեկ նայուածքը ի՛նչեր կրնար ծածկել իրեն և իր սիրելւոյն համար, ան՝ որ կզգար Թէ իր յիշը ի՛նչերու կրնար բաւել, ան՝ որ կը տեսներ իր առջեւ լայնարձակ ապագան լի աստղերով ու ծաղիկներով, հիմակ պիտի հրաժարէր այդ ամենէն, ի՛նչպէս կը հրաժարէր բնուԹիւնը իր զարդարանքէն։

Ա՛հ, մեծ և տխուր բառը՝ ապագայն...։

Ա՛յո, կանցնէր ամեն բան. յուսոյ կը յաջորդէր պատրանքը և լուսոյ աղջամուղջը, իր երազներուն եդեմը արհաւրալի անդունդի մը կը փոխուէր, ուրկէ փոխ առ փոխ կուգային կանցնէին երկիւղի սարսուռները, յիշատակաց ուրուականները, ցաւոց սպառնալիքները իրարու պլլուած պարելով իր շուրջը, որոնք պիտի երԹային հուսկ ուրեմն հանդչիլ իրեն հետ գերեզմանին պաղ ու ճերմակ վէմին վրայ ահաբեկ ու չուարուն։

«Պիտի անցնին, պիտի ցամքին, պիտի մեռնին, կը դոչէր, բայց բան մը կայ որ պիտի ապրի մահուանէն ետքն ալ, սիրող սիրտը։»

Եւ այնքան կենդանի կզգար իր զգացումը հոգւոյն մէջ այն պահուն, այնքան լեցուն իր երեւակայուԹիւնը նոր ցնորքներով, որ պատուհանը կը գոցէր չը տեսնելու համար աչնան վհատեցուցիչ տեսարանը, երբ իր մէջ կեանքը իր բոլոր հիւԹով կեռար տակաւին։

Անդիմադրելի բաղձանք մը կզգար իր բոցագին սերը դուրս թափելու. եԹէ այն պահուն տեսներ Գառնիկը, բան մը չը պիտի կասեցնէր զինքը յայտնելէ անոր Թէ ամեն ատենէ աւելի կը սիրէր զինքը։

Տանը մէջ մինակ էր սակայն. Սօֆի ոտիպողական այցելուԹեան մը համար դուրս ելած էր։ Գառնիկի սենեակին դուռը բաց կը կենար, Բուբուլ ներս մտաւ. անկողնոյն քով էր գրասեղանը, և վրան կաղամարն ու գրիչը. իր սիրելւոյն գործածուԹեան յատկացեալ այդ իրերը կը խենդեցնէին զինքը. ա՛հ, ի՞նչու հոն չէր ինքը...

«Պիտի գրեմ, ըսաւ, պահ մը խորհելէ ետքը, և երիկուան պիտի կարդայ ԹուղԹին վրայ, ինչ որ չէ կրցած կարդալ հոգւոյս մէջ։»

Եւ պատին վրայ կախուած դարանի մը մէջ սկսաւ թերթ մը մաքուր թուղթ փնտռել գրելու համար։

Ընդհանրապէս լրագիրները, տպուած փոքրիկ ալբոմներ կային հոն, զորս աչքէ ան֊ցունելով հետզհետէ տեղը կը դնէր։ Ցանկարծ մեծադիր պատկեր մը հանդիպեցաւ աչքին Ուէյ֊Անդ֊Լըբէոյէ պատկերազարդ հանդիսին մէկ թուոյն մէջ, բացաւ զայն մէկ վայրկեան անուշադիր չարժուելով մը, և սակայն այդ աղէկան պատկերը անծանօթ չէր իրեն։

«Ա՛ն է եղեր....»

Այո՛, ճիշդ ան, որուն վրայ կը մտածէր ակամայ, իր բոլոր յուսահատութեան վայրկեաններուն մէջ, ան՝ որուն վառվռուն նայուածքը, թարմ դէմքը գիշերները կուգային խռովել իր քունը, ահ, անգութ պատկերը։

Եւ այն էջին վերը կարդաց հետեւեալ խորագիրը. Պ. Գառնիկ Գոմաբեան և իր ընտանիքը 18..ի արուեստահանդէսին մէջ։

Ալ գրերը սկսան խաղալ չմտորած աչուըներուն առջեւ, ինկաւ թիկնաթոռին վրայ, և արցունքներու մառախլային վարագոյրին ետեւէն քաջութիւն ունեցաւ կարդալու այդ աղէտալի յօդուածը ծայրէ ի ծայր, որ Մելինէի արձանին ներբողը կը պարունակէր Գառնիկի կենսագրութեանը հետ։

Իր Գառնիկին փառքն էր որ երեւան կելնէր, բայց ի՞նչու ծածկած էին իրմէ այդ յաջողութիւնը. վասն զի ուրիշ կին մը խառնուած էր անոր կենացը, Մելինէն, և իրեն բնաւ մաս մը տուած չէին այդ չքեղ, այդ հանճարեղ դէպքերուն մէջ։

Յօդուածագիրը կը յաւելուր թէ երիտասարդ արուեստագիտին այդ հրաշակերտը կը թուէր ըլլալ այն գործերէն, որոնցմէ կենացը մէջ մարդ մէկ հատ մը միայն կրնայ չինել, վասն զի իր հանճարին բոլոր ոյժը ամփոփուած է անոր մէջ։ Ապաքէն ամեն արուեստագէտ իր սրտի գործն ունեցած էր, և կարժէր, որ այդ հրաշագեղ Մելինէն քանդակագործութեան Լամառդինին ծխլէն ըլլար։

Բուրուլ ալ չէր կարդար, ոտք ելած էր, աչուըները ցամքած՝ արագ քայլերով սենեակին դուրս ելաւ մահացու թերթը հետը տանելով։

Իր կեանքի գաղտնիքը պարզուած էր, հիմակ ամեն բան գիտէր, և կը ճանչնար զայն որ գողցած էր իր երջանկութիւնը։

Իր դէմքին վրայ վշտէ աւելի մեծ, ահռելի բան մը կերեւար, որուշումի մը սարսափելի հանդարտութիւնը, որ գերագոյն վայրկեաններու միայն վերապահուած է, և կերթար կուգար իր սենեակին մէջ մերթ ընդ մերթ նստելով գլուխը երկու ձեռուըներուն մէջ առած։

Ի՞նչ կը դառնար այդ գլխուն մէջ, ի՞նչեր կանցնէին այդ հոգիէն...

Աչուըները կը փակէր երբեմն երազի մէջ ըլլալու, վայրկենական պատրանքին մէջ սփոփանք փնտռելու տենչանօք, այնքան սարսափելի էր իր կացութիւնը. ա՛հ, կըղձար վայրկեան մը եւս խաբուիլ, բայց աղէտալի թերթը ձեռքին մէջն էր, ահարկու վճիռն իր ճակատագրին։

Ցանկարծ գլուխն վեր վերցուց, ճակատը քրտինքով թրջած էր, օդհասականի քրտինք մը, որ քունքերէն վար կը վազէր, դողդոջուն մատներովը կուրծքին վրայ օղակէն կախուած մատիտը փնտռեց, և տենդոտ չարժուելով մը հանդէսին լուսանցքին վրայ գրեց Մելինէին պատկերին ալ կողմը,

«Մնաս բարով, Գառնիկ, ալ չը պիտի տեսնես ինձ երբէք, և դժբաղդսերս չը պիտի վրդովէ ղբեզ։ Երջանիկ եղիր, այս է սրտիս մեծագոյն տենչանքը։»

ԲՈՒՐՈՒԼ

Եւ սեղանին վրայ դնելով զայն, հեռացաւ արագ քայլերով, առանց վերջին նայուածք մը ձգելու այն տանը վրայ, ուր այնքան երազներով մտեր էր չաբաթ մ'առաջ, և ուրկէ կը մեկնէր մահը հոգւոյն մէջ։

Ճամբան կը քալէր խելայեղ առանց ուր երթալը գիտնալու, փողոցներէն կանցնէր առանց զանոնք ճանչնալու, կը նայէր պատշգամներուն մէջի ծաղիկներուն, իր քովէն անցնողներուն առանց զանոնք տեսնալու, և չէր ուզեր կանգ առնել վախնալով որ տկարութեան մը տեղի տալով ետ կը դառնայ։ Կարծես ինքն իրմէն կը փախչէր, և զինքը տեսնողը անշուշտ խելագար մը պիտի կարծեր գլուխը բաց, ոտքը թերթեւ բռնուածներ անցուցած՝ վազելով փողոցին մէջէն թեւերն ու գլուխը չարժելով։

Ո՛ր կերթար այդպէս, ո՛վ ունէր աշխարհի վրայ, երբ իր սրտին միակ ապաւէնը կորուսած էր.... Ըստ դիպաց վազելով Ռնբայի մեծ փողոցն հասեր էր, Բառէի վաճառատան քովը, և արդէն արեւը իր ճառագայթները կամփոփէր գունագեղ պաճուճանքներով զարդարուն ապակիներուն վրայէն, առանց անհամար բազմութիւն մը իր գործերէն կը դառնար, երկսեռ ղոյդեր թեւ թեւի մայթին վրայ կը չրջագայէին խանութներուն առջեւ կանգ առնելով, ընտվաններուն երթեւեկը, անոնց չչահներուն սոյները, բայց լռութեներու մէջ բազմած տիկնանց կէս֊ձմեռնային արդուզարդը, խոշոր բութիներու չուքին տակ կորսուած մանկանց դէմքեր, անոնց դայեակներուն զուարթ երեւոյթը, դպրոցականներու եռանդուն ճեմքը, բայց պատուհանէ մը հասնող դաշնակի մը ձայնը, ամեն բան կեանքի այն աշխոյժ երեւոյթը կուտային պողոտային, յորում ապրելու պէտքը կզգայ մարդ կարծես։

Բուրուլ կը քալէր միշտ արցունքոտ աչուըներուն մառախուղին մէջէն դիտելով այդ ամբոխը, որուն չարժումն անհասկանալի կերեւար իրեն այն

պահուն։ կը նայէր միշտ առանց բանի մը վրայ կանգ առնելու. մրմնջունեերու ժխորի մը չափ կարեւորութիւն չունէին ալ մարդիկ իրեն համար։

Ծանկարծ նայուածքը անշարժ մնաց կէտի մը վրայ, դէմքը մեռելի պէս դեղնեցաւ, ցուրտ մը զգաց ոսկորներուն մէջ, ծունգերը դողդողացին, և մարած ինկաւ սալայատակին վրայ։

Մի և նոյն վայրկենին Գառնիկ Խրիմեանի փողոցին անկիւնը հասած էր Մելինէն Թեւը առած, մանր մունր բաներ գնելու եկեր էին, ու հիմակ տուն կը գառնային ուրախ դուարթ խօսակցութեան մը զբաղած, և անոնց տեսքն էր որ վերջին հարուածը տուեր էր թշուառ աղջկան։

Բազմութիւնը խռներ էր անոր գլխուն վրայ, Գումարեան ալ պահ մը կեցաւ ինչ ըլլալը հարցնելու համար։

—Աղքատ կին մը մարեր է, ըսին։

—Մարող կիները ամենեւին չեմ սիրեր, մրմնջեց ուսերը թոթուելով, առանց զոյն տեսնելու հետաքրքրութիւնն ունենալու։

—Ես կեանքիս մէջ մարած չեմ,—գոչեց Մելինէ, յետոյ աչերուց.— գիս կը սիրե՞ս, Գառնիկ։

—Ա՛հ, կը պաշտեմ զքեզ, հրեշտակս,— գոչեց երիտասարդը եռանդեամբ սեղմելով անոր ձեռքը, և հեռացան իրենց սիրային տրամախօսութիւնը շարունակելով այն ճամբուն վրայ, ուրկէ վայրկեան մը եռքը կանցունէին Բուբուլը մերձակայ դեղարան մը փոխադրելու համար։

Հոն հարկ եղած անվիճական դարմանները տարուեցան իրեն, բայց Բուբուլ չէր սթափեր. կը բանար աչուընները զանոնք նորէն փակելու համար, և գլուխը կախուած կը ծնար կուրծքին վրայ անկենդան։

Մուրթը կը կոխէր, փողոցին լապտերները, խանութներուն լամպար. ները կը վառէին հետզհետէ, ամբոխը ցրուեր էր քիչ քիչ, և մէկ քանի հոգի կը մնային դեղարանին մէջ նորատի աղջկան չուրջը՝ խորհելով թէ ո՞ր պիտի տանէին հիւանդը այն գիշեր, քանի որ ոչ անունը ոչ բնակարանը գիտէին անոր։ Բարեբաղդաբար Ֆրանսացւոց հիւանդանոցին բժշկապետը անոնց մէջ էր, և կարեւորելով անոր անտերունչ վիճակին վրայ, հիւանդանոց ղրկեց զայն բացառիկ յանձնարարականով մը։

Հետեւեալ օրուան լրագիրը այս ցաւալի դէպքը ծանուցած տեսնին, կը յաւելուին թէ իր գրպանէն գտնուեր էր անուան սկզբնատառը կրող թաշկինակ մը, ուրկէ կը յայտնուեր թէ Հայ էր, և իր անունը Բ. ով կոկսեր։

Ամեն մարդու համար մուրթ և աղօտ այս տեղեկութիւնները բաւական էին ոակայն Սօֆիին ճանչցնելու իր վաղեմի աշակերտուհին, զոր դարձին տունէն բացակայ գտնելով յուզուեր էր սաստկապես, և անոր սենեակը մտնելով երբ գտեր էր Թերթը, երբ կարդացեր էր անոր լուսանցքին վրայ մատիտով գրուած տողերը, այնքան տակին ու վրայ եղեր, այնքան խելքը գլխէն գացեր էր, որ փոխանակ զայն փնտռելու ճիգ մ՚ընելու՝ սկսեր էր լալ ու ողբալ սարսափելի կասկածներու մատնուած։

Գառնիկ տուն չէր եկեր այն գիշեր։ Օրիորդ Շահապետեանին հետ էր սիրոյ յայտարարութենէն ետքը՝ չէր կրցեր բաժնուիլ անկէ, և անոր ծնողացը հետ կարգադրեր էին իրենց նշանտուութիւնը՝ մոռնալով բոլորովին այն էակը, որ օրհասականի ցաւերով կը չարչարուէր իր սիրոյն ներքեւէն։

Թէ ի՛նչպէս լուսցուց Սօֆի այն գիշերը, թէ ի՛նչպէս անցուց անոր յաջորդող բոլոր օրը կարելի չէ նկարագրել, Բերայի ամեն կողմ մարդ ղրկեց փնտռել տալու համար Բուբուլը, այցաքարտի մը վրայ խնացուց եղելութիւնը եղբօրը, և ինքն ալ անձամբ ելաւ ամէն անդին պտտիլ տեղեկութիւն մ՚առնելու համար անոր նկատմամբ։

Բան մը տեսած չէին, բան մը չէին գիտեր, ամեն մարդ այս պատահանքը կուտար իրեն, կառապաններուն, խանութպաններուն կը հարցընէր, պանդոկներուն մէջ նայել կուտար. վասն զի գիտէր թէ մէկը չունէր Բուբուլ, և ամենէն միշտ մի և նոյն յուսահատական պատասխանը կստանար։

Իրիկուան դէմ միայն իրենց դրացիներէն մին բերաւ իրեն օրուան մէկ թերթը, որուն մէջ նկարագրուած էր առջի իրիկուան դէպքը։

Գառնիկ այն օրը իր գործատեղին գացած չըլլալուն՝ քրոջը քարտը ըստացած չէր. բայց Սօֆի առանց այդ մտածումն ունենալու՝ վերջին աստիճան կը սրտմտէր եղբօրը անտարբերութեանը դէմ, և առանց անոր նոր ծանօթութիւն մը տալու՝ փութով մեկնեցաւ տունէն իր դժբաղդ բարեկամուհին տեսնելու։

Ի՛նչ աղեկտուր տեսարան մը պարզուեցաւ իր աչքին հիւանդանոցին ահագին սրահին մէջ. կարգաւ չարուած մահճակալներու մէջ՝ իրենց վերմակներէն գուրս ծացած խռոչեալ, դեղնած, տենդոտ, ջերմոտ, վիրաւոր դէմքեր, թեկերու նման նրբացած մատներ, վհատ նայուածքներ կը տեսնուէին, որոնց մէջ մահը կը տիրէր արդէն, և ճիչեր, չարչարանքի վայրագ արտայայտութիւններ, դէմքի ծամածռութիւններ, դէպ ի վեր ոստումներ, ամեն տեսակ ախտերու ցաւերուն ենթարկուած մարմիններ կը խլրտէին, ու այս ամենուն մէջ տեղը Բուբուլը իր անկողնոյն մէջ կը ներս քաշուած դիմագծերովը աւելի հալած, աւելի անէացած։

Ոտքերուն ծայրովը կը քալեր Սօֆի վախնալով որ կարթնցնէ զայն, բայց չէր քնանար Բուբուլ, խարտեաշ արտեւանունքը չուքի մը պէս կը ծածկէին իր խոշոր աչուըներուն վրայ, ինչպէ՛ս ամպի մը տուերը լճակի մը վրայ, մազերը ցիր ու ցան կը ծածկէին իր կուսական ճակատը,

ուր մելամաղձոտ հանդարտութիւն մը կը նշմարուէր։ Աբեւուն ու հովին այրքը անցեր էին չաբաթէ մը ի վեր ու իր բնական փափուկ մորթը մեղրամօմի անփայլ սպիտակութեամբ երեւան ելած էր, և այնքան նրբացած, որ լուսանցիկ բամպակի թերթեւ խաւի մը պէս ցոյց կուտար իր ոսկորներուն ձեւը, և կապոյտ երակները քունքերուն ու կզակին վրայ։

Բուբուլ զգացեր էր որ մէկը կը մօտենար իրեն, միայն թէ դլուխը դարձնելու ոյժ չունէր։ կարծեց թէ հիւանդապահն է։

—Ա՜հ, դեղ մի տաք ինծի, ըսաւ տկար ձայնով մը։

Հիւանդապահը՝ որ Ֆրանսայի մարապետ մըն էր, տարօրինակ յուզմունքով մը բացատրեց Սօֆիին թէ որքա՜ն ցաւ կազդէր իրեն այդ խեղճ աղջկան վիճակը։

—Երէկ գիշերուընէ ի վեր ամեն դարման կը մերժէ, մեռնիլ կը փափաքի, և հակառակ մեր բոլոր ճգանց՝ կաթիլ մը դեղ չկրցինք տալ իրեն։

Սօֆի դեղին դաւաթն առաւ անոր ձեռքէն։

Բուբուլ այդ վայելուչը լսելով ասդին դարձաւ, և իր հիւանդի անկար երեւակայութեանը մէջ չկրնալով մեկնիլ ի մէկ ճանչնալ իր բարեկամուհին, «Աստուած իմ, որքա՜ն կը նմանի անոր։» ըսաւ ինքն իրեն։

Այդ ան իր չրթանցը սարսուռ մը տուաւ, և արիւնը դլուխը ելնելով այտերը կարմրեցան ճիշդ բարակ բիւրեղի մը նման, որուն մէջ կարմիր հեղուկ մը կը լեցուէնեն։

—Բուբուլս, իմ ձեռքէս չե՞ս առներ դեղը, հարցուց Սօֆի մեղմովին։

—Ա՜հ, Սօֆի, աղաղակեց հիւանդը իր անկողնոյն մէջ չակուելով, և իր բոլոր տառապանաց յիշատակներովը թունդ ելած՝ բոլոր դորովանաց աւիւնը վերադտնելով՝ դերագոյն ճիգ մ'ըրաւ անոր փարելու, և նուաղեցաւ անոր թեւին վրայ։

Ասիս մը չկրցաւ անկողնէն ելնել Բուբուլ, և Սօֆի անոր քով հաստատուած՝ գիշեր ցերեկ հսկեց, խնամեց, սփոփեց զան անբնդհատ։

Ներատի աղջկան հիւանդութիւնը ոչ առաջ կերթար, ոչ ալ ետ կը մընար։ ընդհանուր տկարութիւն մըն էր բոլոր ախտը, ֆիզիկական հիւծում մը և բարոյական ծայրայեղ լքում մը, որ առանց չարժումի, առանց կամքի, առանց փափաքի, առանց արցունքի կը թողուը զան։

Լռիկ իր անկողնոյն մէջ՝ հրեշտակային ժպիտով մտիկ կընէր իր բարեկամուհւոյն խօսքերուն, առանց տրտունջի կը համակերպէր իր կացութեան, չիջած աչուըներուն մէջ միայն չը գիտեիր ինչ տեսակ թախծութիւն մը կար, ուր կը կարդացուէր իր խօրտակուած սրտին ցաւագին պատմութիւնը։

Բնաւ Գառնիկի անունը արտասանած չէր իր հիւանդութենէն ի վեր,

բայց երբ Սօֆի քանի մը ժամ կը մեկնէր գովչն տուն երթալու համար՝ ասստիկ յուզում մը կզդար խորհելով թէ պիտի տեսնէր ան իր պաշտելին, թէ այն աղը որ իրը կը սեղմէր՝ անոն ալ պիտի բռնէր, և թէ իրենց հաղորդակցութիւնը դադրած չէր բոլորովին։ Ահա՛ այդ մեկ քանի վայրկեաններն էին իր կեանքի վայրկեանները, և անկէ ետքը նորէն կինար իր տխուր հանդարտութեանը մէջ։

Բայց տակաւ ոկսաւ կազդուրիլ, առողջութեան խարուսիկ գոյները երեւցան դէմքին վրայ, և անոնց հետ գտաւ վերստին իր ցաւատանջ հոգւոյն բոլոր անձկութիւնները։ Ժամերով Սօֆիին ձեռուընները իրենները մէջ առած՝ կը դիտէր գայն, և եղբօրը հետ ունեցած խիստ մօտ նմանութենէն յափշտակուած՝ վառուած՝ կուլար, կուլար դառնապէս։ Հետզհետէ աւելի մեծ կզդար իր կորուստը, և անոր դաղափարը իրողութենէն աւելի սոսկում կազդէր իրեն, անդիմադրելի տենչանք մը մղուելով չարունակ աղէտալի մտածումներու խորը՝ որոց անդունդներուն մէջ խորասուզուելով կը գտնէր ցաւի սարսափելի հեշտութիւնը։

Ամեն անդամ որ Սօֆի կը դառնար տունէն, անոր դիմագծերուն արտայայտութեան մէջ ծանր ցաւ մը կը փնտռէր իրեն համար, ցաւ մը որ իր մարմինն ալ սպաննէր մեկ հարուածով։

Սօֆի հակառակ իր չանքերուն՝ միշտ չէր յաջողեր իր ժպտուն կերպարանքին տակ սքօղելու ներքին դառնութիւնները։ վասն զի չատ կը տառապէր եղբօրը բռնած ընթացքին պատճառաւ, և անոր Բուբուլի վիճակին նկատմամբ ցոյց տուած անտարբերութիւնը ծանր կուգար իր սրտին։

Գառնիկ գրեթէ գոհ եղեր էր այնքան դիւրութեամբ Բուբուլի ձեռքէն ազատելուն համար։ չատ մը տաղտկալի տեսարաններու երկիւղն ուներ ան, և եթէ խղճի խայթ մ'ալ ձեացած էր սրտին խորը, իր նոր սիրոյն վայելքը ու փառասիրութեան նպատակները այնքան հսկայ էին որ կը խեղդէին գայն Մելինէի մեկ նայուածքը, մեկ սին կատակը կը մոռցնէր իրեն ամեն բան։

Շահապետեանները հարսանեկան պատրաստութեանց ձեռնարկած էին արդէն, և Գառնիկ իրը թէ Սօֆիի հաւանութիւնն առնալու ձեւին տակ՝ կը հսկցուներ անոր թէ տուն փեսայ պիտի երթայ անոնց տունը։

—Ես բոլորովին դէմ չկեցայ Ահակ աղային այս բաղձանքին մտածելով՝ որ Թերեւս Բուբուլը քովդ առնել կուզես։ Այս տունը քու սրամադրութեանդ տակ պիտի ձեայ միշտ իր ներկայ վիճակին մէջ, և բան մը չը պիտի պակսի հանդստութեանդ։ Ես հիմակ հարուստ եմ հինգ հազար ոսկի դրամագիտ կուտան կոր ինծի, և գիտեիրոր իմ ունեցածս քուկդ է։ Բուբուլին ալ բան մը ընել կը փափաքիմ, չեմ ուզեր որ այդ աղջիկը թշուառ ըլլայ։։։

Թշուա՛ռ, բայց արդէն եղած էր. իր ձեռքովը մեռցուցած էր զայն, և հիմակ չերիմ մը կը պատրաստէր անոր, տխո՛ւր նուէր...։

—Եթէ ապրի, այնպէս չէ՞, կը հարցնէր Սօֆի յանդիմանական նայուածք մ՚ուղղելով անոր։

—Է՛հ, չատ դիւրաւ չը մեռնիր մարդ, մանաւանդ ան որ վիշտ կրելու վարժուած է. դեռ երիտասարդ է, հազար հոգի կը գտնայ զինքը սիրող։

—Չէ, Գառնիկ, կը սխալիս, պարկեշտ սիրտ մը մէկ անգամ մրայն կը սիրէ։

Եւ հակառակ իր քաղցր բնաւորութեան, կսկիծը բողոքել անոր անիրաւութեան ու ապօրէն ընթացքին դէմ։

Գառնիկ առանց զայրոյթի, միշտ իր փափուկ և կեղծ քաղաքավարութեամբը ականջ կը դնէր անոր տրտունջներուն. յետոյ ցաւ կը յայտնէր որ ակամայ պատճառ կըլլար անոր յուզմանցը, ստէպ ժամացոյցը նայելով վայրկեան մ՚առաջ այդ ձանձրութենէն ազատելու համար։

Սօֆի կը հասկնար թէ եղբօրը սիրտը իրմէն ալ հեռացած էր բոլորովին, և այլայլած՝ չատ անգամ աչուընները ուռեցած՝ հիւանդանոց կը գառնար Բուբուլի գրկայց մէջ սփոփանք գտնելու։

Ալ երկուքնին ալ իրարմէ զատ մէկը չունէին, և զայս խոստովանեցան վերջապէս իրարու։

Հիւանդանոցին մէջ չէին կրնար կենալ անուշտ այնուհետեւ, և Գառնիկի վերհանձնութենէն օգտուիլ յանձն չը պիտի առնէին։

—Ո՞ր երթանք ուրեմն, հարցուց Սօֆի։

—Ես գերեզման, պատասխանեց Բուբուլ, իսկ դուն հոն՝ ուր սիրտդ պիտի կոչէ զքեզ։

Հիւանդանոցին պարտէզին մէջ էին այն պահուն, աշնային կարմրած, չորցած, թափթփած տերեւներու սրտառուչ բանաստեղծութեամբը շրջապատուած, արեւը իր մեղմիկ ճառագայթներուն դէղնած համբոյրը կը ղրկէր անոնց ճակատներուն։

Սօֆիի գունաթափ այտերը հրաչէկ բոցով մը չողացին յանկարծ, նայուածքը յիշատակի մը կսկիծովը լեցուած՝ գնաց կորսուեցաւ անջըրպետին մէջ, և հազիւ լսելի ձայնով մը ըսաւ.

—Կը կարծես որ իմ սիրտս նուաղ տառապած է։

—Քուկդ բոլորովին տարբեր է. դուն սիրոյ վիշտերը ճանչցած չես, ա՛հ, Սօֆի, բան մը չը հաւասարիր անոր, և կեանքը բաց է քու առջեւդ իր բոլոր քաղցրութիւններովը։

Ասոնք ըսելով տենչոտ նայուածք մ՚ուղղեց անոր. յետոյ աւելցուց.

—Ինծի համար ամեն բան վերջացած է, աղկան մը սիրտը, որ մեռած է սիրոյ համար, մեռած է աշխարհի համար։

—Կը սխալիս, Բուբուլ, պատասխանեց Գառնիկի քոյրը հետզհետէ աւելի այլայլելով, իմ սիրտս չատ կանուխ ճանչցաւ սէրը, և չատ կանուխ կորսնցուց այն էակը, որուն հոգին փարած էր իմինիս. մահը յափշտակեց զայն ինձմէ։

Եւ երկու արցունք իր սրտին պէս վճիտ եկան փայլիլ երկար արտեւանունցը ծայրը։

Ահա՛ այս էր այն խորունկ կեանքին մեծ գաղտնիքը, զոր իրմէ զատ ոչ ոք գիտցեր էր աշխարհի վրայ, և որ այդ պահուն այնքան դժուարաւ կը թողէր իր բերնէն։

—Վա՛ռ, Սօֆիս, աղաղակեց Բուբուլ։

Նորատի աղջիկը չարունակեց, միշտ նայուածքը հեռուն եթերին մէջ կորուսած։

—Ես ալ կարծեցի երբեմն թէ ալ մեռած էի աշխարհի համար. բայց մարդ երբ չկրնար իր երջանկութեան համար ապրիլ, պէտք է ապրի ուրիշներուն համար։ Ապրեցայ ես եղբօրս համար, քեզի համար, և ասկէ ետքը, Բուբուլ, խորհէ, թէ մարդկութեան մեծ ընտանիքն ունինք, որուն մէկ մասին կրնանք օգտակար ըլլալ, սփոփելով ու կրթելով ամեն անոնք, որոնք կարօտ են մեզի։ Դուն գիտես թէ ի՛նչ թշուառութիւններ, ի՛նչ տգիտութիւններ կան գաւառաց մէջ։ Երթանք հոն ընկերական վարժարանաց մէկուն մէջ գաստիարակութեան պաշտօն վարելու և մեր բարոյականը, մեր փորձառութիւնը նուիրելով անոնց օգտին, դէթ քարեգործութեան գերազանց սփոփանքը վայելենք։

Վեց ամիս ետքը ազգային թերթ մը որ Գառնիկի ամուսնութիւնը ծանուցած էր, կը գուժէր նաեւ Բուբուլի մահը Մշոյ մէջ, որուն աղջկանց դպրոցը ղրկուած էր Ազգանուէր Հայուհեաց Ընկերութեան կողմանէ Սօֆիի հետ։

Բժիշկները ըսեր էին թէ սրտի հիւանդութենէն մեռած էր։

ՎԵՐՋ

ՎՐԻՊԱԿ

ԷՋ	ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
3	22	Նանշոտ	Նանշոտ
4	19	հանելով	կը հանէին
5	10	նաւոչ	նաւող
7	14	ընդոծին	ընդածին
8	8	չեղաւա	չեղաւ
10	24	բոցիչ	բոցեղ (այսպէս բոլոր բոցիչները)
11	4	Գիլամնթի	Գիլամնֆի
11	24	չեր մտածեր	չեր մտածէր (*)
12	30	ուշայար	ուշացայ
13	23	Բուբուլէ	Բուբուլէր
15	1	կանուանէի	կանուանէր
16	29	էր. այն աաեն Տիգբան և ս	էր այն աաեն Տիգբան և
18	24	նա	ան
19	36	մեզնէ	մեզմէ
21	13	իր	իր
22	30	Բուբուլ	Բուբուլը
23	28	աղջիկն	աղջիկն ալ
»	38	Տիգրան	Տիգրանը
25	24	կրկնապատիկն	կրկնապատիկը
27	21	և բնութեան	բնութիւն
»	22	երկուքն ալ	և երկուքն ալ
»	31	մեզեղ ի	մեզնդիմ
28	38	տուեր է	տուեր էր
30	18	կը չնուաստանայ	կը նուաստանայ
«	24	յառյաջ	առաջ
«	36	Սօֆին	Սօֆիին
32	7	գաղափարները	գաղափարը
»	13	պատկերին	ձեր պատկերին
»	22	ուրախութիւններ	ուրախութիւնները
34	12	հեղիպատ մէ	հեղիպատոմը

(*) այսպէս բոլոր բացատրական անկատարները։

ԷՋ	ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
»	13	չատ	դատ
»	26	« թէ բնութիւնը	թէ բնութիւնը
35	15	կը նկատէ	կը նկարէ (*)
36	22	սուրը	սուրը
37	16	քեզմէ	ձեզմէ
»	29	ձեր մտքէն, ձեր սրտէն	ձեր մտքին ձեր սրտին
38	35	աչերն	աչերս
40	14	սրուն	սրոնն
»	30	չան	չանք
41	9	պահելու	պահել
42	9	աչ իր և ձախ	իր աչ և ձախ
43	16	նորաւիթթ	նորաւիթիթթ
48	27	ապրելու	այրելու
51	11	կարծէ	կը կարծէ
52	10	Նաւարդը	Բաւբուլը
»	32	վաղենն իկը	վաղենիկը
54	17	չորտնուտելու	չորդնուտելու
53	38	այս...	այս դեղին չուչաններըը
61	17	անցաներու	անձաներու
63	2	անգութ էր	անգթութիւն էր
»	10	Տիգրանին	Տիգրանէն
69	38	դոր սհոդմը	դորս հոդմը
70	14	իլրտել	իլրտիլ
71	5	կը չրջապատեը իր տուէը. իր	կը չրջապատեր իր տուէը. իր
72	22	խոպոպիքներ	խոպոպիները
75	4	ցուցնէը	ցուցնէը
»	11	դնացին	դացին
77	10	բերկրութիւն	բերկրութեան
78	38	գերագոն	գերագոյն
82	2ի	չարժիլ	չարժել
83	4	էութիւնը	էութիւնդ
87	20	լուսթիւն	լուսթիւնը
99	14	մը սայլին	մեսայլին

(*) այսպէս նոյն մեսին բոլոր նկատէները։

Է.Ջ	ՏՈՂ.	ՍԽԱԼ.	ՈՒՂԻՂ.
101	25	տաւնէն	տաւնէն
105	16	կերապէ իմ	կերապէին
»	18	է-նն	էին
106	24	փոխանիր-ութիւն	փոխարին-ութիւն
»	34	եղած էին	եւած էին
108	33	նեբէ	նեբէ
»	28	պատել	պարտիլ
109	14	չէին տեսաներ	չէին տես-ներ, չէին լսեր
»	34	զքեզ	զձեզ
110	19	գերութեան	դիրու-թեան
111	7	տիկնոց	տիկնոջ
121	13	գործովը	գործովը
123	55	ակնախի	ակնախտիզ
		զկրկրը	կրկրը
145	16	լը	կը
146	10	մանր մանր	մանր մանր
149	15	երգին	եկքին
150	30	սանարը	սանտրը
162	35	կը սիրեն	կը սիրէր
169	26	լաչակուրնեերը	լաչակ-նեերը

Է.Ջ	ՏՈՂ.	ՍԽԱԼ.	ՈՒՂԻՂ.
176	16	եղաւ	եկաւ
180	26	բռժռժնելէն	բժռժնե-լէն
388	25	վերվերը	վերջերը
195	37	ախորչակով	ախորժա-կով
202	24	տօքթէօռը	տօքթէօռ-
205	17	ժարդուն	մարդուն
208	34	ձեռքովը	ձեռքովս
226	18	երիտասարդը	անձը
»	28	անկէ լու-բեր առնելու	անոր հետ խօսելու
229	16	բռնաւոր	բռնաւորի
231	17	ձեռնոցը	ձեռնոցները
235	35	վաղեց	քալեց
237	10	ոսնաթռուն	աթռուակին
246	32	անուան	անուան մը
247	37	կը ծածկէին	կիյնան
248	9	ֆրանսայի	ֆրանսացի
249	13	տենչանէ	տենչանքէ
250	19	չունին	չունէին
251	10	կը թողէր	կը թռչէր
»	28	հիւանդու-թենէն	հիւանդու-թենէ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0255056